Algemeene Kerkelijke Geschiedenis, Der christenen

Ijsbrand van Hamelsveld

H. Eccl. 1162 l – 8

Digitized by Google

ALGEMEENE KERKELIJKE GESCHIEDENIS,

DER

CHRISTENEN.

<36634754450013

<36634754450013

Bayer. Staatsbibliothek

Digitized by Google

ALGEMEENE KERKELIJKE GESCHIEDENIS,

DER

CHRISTENEN,

DOOR

IJSBRAND VAN HAMELSVELD.

ACHTSTE DEEL.

MET PLAATEN.

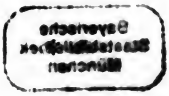

TE HAARLEM BIJ
FRANÇOIS BOHN,
MDCCCIV.

Digitized by Google

Bayerische
Staatsbibliothek
München

Digitized by Google

INHOUD

VAN HET

ACHTSTE DEEL.

DERDE BOEK.

Bevattende het derde tijdperk; van de regeering van den Keizer KONSTANTYN den Grooten, in het begin der vierde eeuw, tot de opkomst van MOHAMMED, in de zevende eeuw.

VERVOLG VAN HET

ACHTSTE HOOFDSTUK.

Manicheën, Priscilliänisten, Donatisten, Ariänen, Apollinaristen, enz. Bijzonderheden

van

Digitized by Google

INHOUD.

van ATHANASIUS, HILARIUS, CYRILLUS, BASILIUS den Grooten, GREGORIUS van Nazianzus, enz. . . . . Bladz. 1.

KER-

Digitized by Google

KERKELIJKE GESCHIEDENIS.

DERDE BOEK.

BEVATTENDE HET *DERDE TYDPERK*; VAN DE REGEERING VAN DEN KEIZER KONSTANTYN DEN GROOTEN, IN HET BEGIN DER VIERDE EEUW, TOT DE OPKOMST VAN MOHAMMED, IN DE ZEVENDE EEUW.

VERVOLG VAN HET ACHTSTE HOOFDSTUK.

Manicheën, *Priscilliänisten*, *Donatisten*, *Ariänen*. *Bijzonderheden van* Athanasius, Hilarius, Cyrillus, Basilius *den Grooten*, enz.

Onder de verschillen, welken, na de dood van Keizer JULIANUS, bij de *Christenen* herleefden, en met veel drifts werden voortgezet, verdienen de *Ariäansche* voornaamlijk onze aandacht; dewijl zij niet alleen de Christelijke Kerk, maar het geheele *Romeinsche* Rijk, en het Keizerlijke Hof, bezig hielden en beroerden. In het *Romeinsche* Rijk zelve, verloren wel de *Ariänen* reeds tegen het einde der

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476. Voortgang der Ariäan-

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

der vierde eeuw hunnen invloed; maar zij hadden onder de *Duitſche* Volken grooten opgang, bij welken zij zich, tot in de zesde, ja tot in de zevende eeuw handhaafden.

Daar wij de geſchiedenis dezer verſchillen, in het voorgaande (*) gebracht hebben tot de dood van den Keizer KONSTANTIUS, in het jaar 361, moeten wij den draad van ons verhaal daar weder aanhechten. De gemelde Vorst, die ſteeds de *Ariänen* begunſtigde, liet, bij zijn overlijden, de ſtrenge *Ariänen* in het bezit der aanzienlijkſte Bisdommen; EUDOXIUS te *Konſtantinopolen*; EUZOJUS te *Antiöchië*; AKACIUS te *Cæſarea* in *Palæſtina*; AUXENTIUS te *Mediolanum*, (*Milaan.*) De Biſchop van *Rome*, LIBERIUS, hoewel hij zich zedert het jaar 358 weder bij de *Katholijken* voegde, had echter, bij zijnen voormaligen overgang tot het *Ariäansch* gevoelen, de meeste Biſchoppen in *Italië* medegeſleept. De ijverigſte voorſtanders van het *Niceensch* geloof, de Biſchoppen ATHANASIUS van *Alexandrië*, MELETIUS van *Antiöchië*, LUCIFER van *Calaris*, EUSEBIUS van *Vercellen*, enz., waren in ballingſchap verdreven, of moesten zich ſchuil houden, zelfs waren de *Halve Ariänen* door de *ſtrenge* alömme verdrongen.

Geſchillen. Staat der Ariäanſche verſchillen bij de dood van Keizer KONSTANTIUS.

Met

(*) Men leze van den oorſprong en voortgang dezer verſchillen onder KONSTANTYN *den Grooten* ons IVde *Deel*, *Bladz.* 157-237. en onder KONSTANTIUS *aldaar Bladz.* 281-355. van het *Ariänendom* der *Gothen* in hetzelfde *Deel*, *Bladz.* 271. bij de *Wandalen*, *Burgundiers* enz. *Deel* V. *Bladz.* 78. enz.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Toestand der Ariänen onder JULIANUS

Met de komst van JULIANUS op den Keizerlijken troon, in het jaar 361, veränderden de zaken van gedaante. De invloed van het Hof op de verschillende gevoelens en gezindten der *Christenen* hield op, de Christen Leeräars werden aan zich zelven, en hunne eigene krachten, overgelaten; en het gevaar, hetwelk zelfs de veiligheid van de Christenen in het gemeen, onder dezen het Heidendom zoo genegenen Vorst, noodwendig lopen moest, noodzaakte hen, volgends SOZOMENUS (*), om eenigzins vreedzamer jegens elkanderen te wezen. Toen JULIANUS de afgezette en verdrevene Bisschoppen, van welke gezindte of gevoelens zij ook waren, terug riep en in hunne ambten herstelde (†), keerden dezelve tot hunne Gemeenten weder, hoewel niet zonder onrusten, welke daar bij plaats hadden, en niet zelden door de Heidenen ook werden aangestookt; gelijk zij, onder anderen, in eenen oploop, in het jaar 362, den *Ariäanschen* Bisschop van *Alexandrië*, GEORGIUS, die zich bij hen, niet min dan bij de *Katholijken*, gehaat gemaakt had, vermoorden (§).

ATHANASIUS komt weder te Alexandrië.

Kort daar na kwam ATHANASIUS weder te *Alexandrië*, alwaar hem de inwoners de hand boden, om aan de *Ariänen* hunne Kerken te ontnemen, zoodat zij, onder hunnen nieuw verkozenen Bisschop LUCIUS, alleen in bijzondere huizen

(*) *Hist. Eccles. Libr.* VI. *Cap.* 4.

(†) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 441.

(§) Zie IV. *Deel*, *Bladz.* 449.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zen hunne vergaderingen konden houden (*).

Eéne der eerſte verrichtingen van ATHANASIUS, na zijne herſtelling, was het bijëenroepen eener Kerkvergadering in het jaar 362. Het oogmerk derzelve was, de verſchillen onder de *Katholijken* zelven weg te nemen, en te beraadſlagen, hoe te handelen met Biſchoppen, die door de *Ariänen* genoodzaakt, hunne geloofsbelijdenisſen te onderſchrijven, thans zich gewillig betoonden, om tot de *Katholijken* terug te keeren; inzonderheid gaven twee vermaarde ijveraars voor het *Niceenſche* geloof, EUSEBIUS, Biſchop van *Vercellen*, en LUCIFER van *Calaris*, die zich thans, als ballingen, in *Egypte* onthielden (†), aanleiding, dat deze Kerkvergadering pogingen in het werk ſtelde, om de *Meletiäanſche* Scheuring, die reeds meer dan 30 jaren, de Gemeente te *Antiöchië* verdeeld had (§), te heelen (**). Het beſluit der Kerkvergadering was, in de eerſte plaats, de *Ariänen*, die tot de *Katholijken* overkwamen, in de Kerkelijke gemeenſchap, maar niet in hunne *Kerkelijke ambten*, aan te nemen, uitgezonderd die genen, die zich naar den loop der tijden, (*οικονομικως*,) geſchikt, en uit

Kerkvergadering aldaar door hem gehouden.

(*) SOCRAT. *H. E. L.* III. *C.* 4. SOZOM. *L.* V. *C.* 7.

(†) Zie van hen IV *Deel*, *Bladz.* 376.

(§) Zie IV *Deel*, *Bladz.* 350. volgg.

(**) Men zie de berichten van deze Kerkvergadering bij ATHANASIUS *Epist. ad Rufinianum Opp. T.* I. P. II. *p.* 768. RUFINUS *H. E. L.* I. *C.* 28. SOCRATES *H. E. L.* III. *C.* 7. SOZOMEN, *H. E. L.* V. *C.* 12.

Digitized by Google

uit nood bij de *Ariānen* gevoegd hadden, die hunne ambten behouden zouden. Deze toegevendheid der vergadering, welke ook elders van anderen werd nagevolgd, had eenen gewenschten uitslag, alzoo zeer vele Bisschoppen zich nu weder openlijk aan de zijde der *Katholijken* voegden (*). Maar in de onderneming, om den vrede in de Gemeente te *Antiöchië* te herstellen, slaagde de vergadering niet zoo wel, door de overijling en verkeerden ijver van den Bisschop LUCIFER, gelijk wij reeds te voren gezien hebben (†). Merkwaardig ondertusschen is de Brief dezer Kerkvergadering, door ATHANASIUS, als Voorzitter, (παπας,) en andere Bisschoppen ondertekend, bij deze gelegenheid, aan EUSEBIUS, LUCIFER en anderen, naa *Antiöchië* afgezonden (§), in welken de vergadering, van de Bisschoppen, te *Antiöchië* tegenwoordig, begeert, dat zij de *Ariānen*, als Vaders hunne Kinderen, zullen aannemen, indien zij slechts deze Ketterij, als ook de dwaling, welke den Heiligen Geest voor een geschapen wezen hield, en de gevoelens van SABELLIUS, PAULUS *van Samosaten*, VALENTINUS, BASILIDES, en der *Manicheën* veröordeelden, en het geloof van *Nicea* belijden wilden. Hen, die beschuldigd werden, dat zij drie ὑποστασεις in de Godheid geloofden, daar toch deze uitdrukkingen niet in de Heilige Schrift voorkwamen, en dus verdacht waren, ver-

(*) ATHAN. *l. c. et in Ep. ad Jovian. Imp. l. c. p.* 623.

(†) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 377.

(§) ATHAN. *Tomus ad Antiochenses l. c. p.* 615.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

verzocht de vergadering insgelijks, *dat zij het bij de Niceïſche belijdenis zouden laten blijven.* Doch, wij vraagden hen, zoo lezen wij verder in dezen Brief, of zij, gelijk de *Ariänen*, van elkanderen verſchillende vreemde, in Wezen onderſcheidene ὑποϛασεις daar door verſtonden, van welken elk van de anderen op zichzelve afgezonderd was, gelijk andere Schepzelen, en die van menſchen geboren zijn? dan of zij daar mede onderſcheidene Wezens, gelijk goud, zilver, en koper, meenden? dan of zij daar mede, gelijk andere Ketters, drie Grondwezens en drie Goden wilden aanduiden? Maar zij verzekerden ons, dat zij iet dergelijks nooit gezegd, noch gedacht hadden. Als wij hen verder vraagden: Waaröm zij dan deze uitdrukking gebruikten? antwoordden zij, omdat zij aan de Heilige Drievuldigheid geloofden, niet alleen blootlijk in den naam maar waarlijk, nademaal zoo wel de Vader, als de Zoon, en de Heilige Geest waarächtig en perſoonlijk beſtaat. Zij erkenden eene Heilige Drievuldigheid en ééne Godheid, één Grondwezen, *en den Zoon éénswezens*, (ὁμοουσιος,) *met den Vader, gelijk de Vaders gezegd hadden*; den H. Geest, niet als een Schepzel, of als iet vreemds, maar die aan het Wezen des Vaders en des Zoons eigen, en daar van onäfſcheidelijk is. Op gelijke wijze vraagde de vergadering hen, die men berispte, dat zij maar ééne ὑποϛασις noemden, of zij dit niet in den *Sabelliäanſchen* zin deeden, om daar door het perſoonlijk beſtaan des Zoons en des Heiligen Geests weg te nemen? Dezen ontkenden zulks, en gaven, als

als eene reden van hunne ſtelling op, dewijl zij οὐσία en ὑποστασις voor hetzelfde hielden; dienvolgends geloofden zij één ὑποστασις, dewijl de Zoon uit het Wezen des Vaders is, en één Natuur met denzelven heeft. Op deze wijze ſtemden de beide partijën met malkanderen overëen, vervloekten ARIUS en de andere Ketters, en bekenden, dat het *Niceenſche* geloof het beste was, met welks voordragt men zich vergenoegen moest. Nog vindt men in dezen Brief eene verklaring van ſommigen, die over de Menschwording van den Verlosſer getwist hadden, en dan ſluit de Brief met eene vermaning, om *verders* gene woordentwisten of *onderzoekingen* toe te laten, behalven het gene *in de Niceïſche Geloofsbslijdenis* is vastgeſteld.

Op deze wijze bleek de woordentwist over de woorden οὐσία en ὑποστασις, welke als van gelijke betekenis in de Kerkvergadering van *Nicea* gebruikt waren (*), doch welke woordentwist, door deze toegevendheid der *Alexandriners*, niet is weggenomen, gelijk wij, in het leven van HIËRONYMUS, gezien hebben (†). Doch, tevens zien wij, hoe men zich toen reeds vergenoegde, wanneer Ketterſche namen vervloekt, en een woord, (ὁμοούσιος,) bij de *Vaderen*, in eene Kerkvergadering vastgeſteld, aangenomen en erkend werd.

De Kerkgeſchiedſchrijver SOCRATES, waar hij van deze Kerkvergadering een verhaal geeft (§), verhaalt SOCRATES oordeel over

(*) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 198.

(†) Vergel. *Deel* VII. *Bladz.* 128. volgg. (§) *l. c.*

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

haalt ons, geheel tegen den inhoud van den aangehaalden Brief, dat deze Kerkvergadering verboden hebbe, de woorden ουσια en υποστασις van God te gebruiken, omdat men het eerſte in de Heilige Schrift niet vindt, en het laatſte enkel uit noodzaaklijkheid van den Apostel op zekere leerſtelling is toegepast. Maar op eene andere wijze, vervolgt hij, gaf zij toe, dat men zich van deze woorden bedienen kon, om naamlijk de *Sabelliänen* te wederleggen, opdat wij niet, uit gebrek aan woorden, de Godlijke Drievuldigheid voor iet houden, hetwelk alleen drie namen heeft; maar opdat wij veel meer elken daar in genoemden, als een eigen perſoon, in het Leerſtelſel aannemen. (εν ιδιᾳ υποστασει θεολογουσι.) Of SOCRATES dit uit een verkeerd bericht, of verkeerd verſtaan, van den Sijnodalen Brief, hebbe, kunnen wij niet bepalen; alleen zoo veel is zeker, dat hij zelf niet gunſtig dacht van het gebruik dezer woorden in de leere van God. Ook haalt hij ten dien einde den raad van EVAGRIUS (*), in zijn Boek Μοναχικος, aan, om niet ligtvaardig en onbedacht van God te leeren. „ Men moet," zegt deze, van de Drieëenheid ſprekende, „ het gene zich door woorden niet „ verklaren laat, ſtilzwijgend aanbidden."

de woorden ουσια en υποστασις.

HILARIUS Reeds vroeger dan te *Alexandrië* en in het Oosten,

(*) Deze was een vermaarde *Nitriſche* Monnik en *Origenist*, die kort na het jaar 400 ſchijnt geſtorven te zijn, en van wien SOCRATES elders (*Libr.* IV. *C.* 23.) breeder bericht geeft.

ten, had men in de Westerſche Gemeenten pogingen in het werk geſteld, om aan het Leerſtelſel van *Nicea* zijn aanzien weder te geven, waar toe HILARIUS, Biſschop van *Pictavium*, (*Poitiers*,) zijnen vlijt bijzonder aanwendde. Hij was reeds in het jaar 360, nog bij het leven van KONSTANTIUS, uit zijne ballingſchap in *Gallië* terug gekeerd. Hier hield hij, volgends SULPICIUS SEVERUS (*), verſcheidene Kerkvergaderingen, om den vrede met die genen te herſtellen, die berouw hadden, dat zij de vergadering van *Ariminum* hadden aangenomen. Onder deze vergaderingen hebben wij alleen van die te *Parys* in het jaar 361 gehouden, eenen Brief aan de Oosterſche Biſschoppen geſchreven, overig (†). De zoo evengemelde Biſschoppen, *Halve-Ariänen*, die door de *Ariänen* in het jaar 360 te *Konſtantinopolen* veröordeeld en afgezet waren (§), hadden aan HILARIUS geſchreven, om zich met hem en andere *Westerſche* Biſschoppen tegen hunne partijën te verëenigen, dewijl zij, het woord ὁμοούσιος uitgezonderd, niet ver af waren van het *Niceïsch* geloof, gelijk HILARIUS zelf, bij hen zijnde, erkend had (**). HILARIUS en de overige *Gallijſche* Biſschoppen antwoordden hun, dat zij door het woord ὁμοούσιος de waare en rechtmatige geboorte van den eeniggeborenen God uit God den Vader te kennen ga-

werkt in de Westerſche Kerk, ten voordeele van het Niceïsch geloof.

(*) *Hist. Sacr. Libr.* II. *Cap.* 45.

(†) HILARII *Opp. Fragm.* XI. *pag.* 1353.

(§) Zie IV *Deel*, *Bladz.* 348, 349.

(**) Vergel. IV *Deel*, *Bladz.* 320.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

gaven; tevens de leere van SABELLIUS verſoeiden; ook niet geloofden, dat de Zoon een deel van den Vader zij; maar bekenden, dat de geheele en volmaakt eeniggeboren uit den geheelen en volmaakten ongeteelden God geboren en met God den Vader éénswezens, (*vel uſiae vel ſubſtantiae*,) zij. Zij wilden geern eene *gelijkvormigheid* van den Zoon *met den Vader* toegeven, maar alleen eene waardige, zoo als tuſſchen den waaren God en waaren God plaats vindt. Men moet niet eene *verëeniging* der Godheid, maar eene *eenheid* derzelve verſtaan; zoo als JESUS gezegd heeft: *Ik en de Vader zijn een.* — Na nog andere bepalingen van hun geloof tegen de *Ariänen*, ſluiten deze Biſſchoppen AUXENTIUS, URSACIUS, VALENS en de overige voornaamſte deelnemers in de vergadering van *Ariminum*, van hunne gemeenſchap uit; het ſchijnt ondertuſſchen, dat zij niet zoo zeer op het woord ὁμοούσιος als wel op het denkbeeld, daar mede verbonden, hebben aangedrongen, ook wordt in dezen Brief het eerst, zoo veel men weet, de plaats: *De Vader is meerder dan ik*, van de menſchlijke natuur van CHRISTUS verklaart.

De Semi-Ariänen trachten ook hunne partij te verſterken.

Alhoewel nu de *Semi-Ariänen* of *Homoiouſiänen* en de *Katholijken* of *Homoouſiänen*, op deze wijze elkanderen nader kwamen, zocht echter in den grond elke partij, onder de beſcherming der algemeene vrijheid, door JULIANUS geſchonken, zich tot haar voordeel te verſterken. Inzonderheid vergaderden thans de *Semi-Ariäanſche* Biſſchoppen, doch die, van dezen tijd af, den naam van *Mace-*

do-

doniänen begonnen te dragen (*), EUSTATHIUS, EUSTATHIUS, en SOPHRONIUS, die genen, welke met hen te *Seleucia* tegenwoordig waren geweest (†), in verſcheidene vergaderingen, en veröordeelden met hen zoo wel de *Akaciänen* (§), als het geloof, hetwelk te *Ariminum* was vastgeſteld. Ook bevestigden zij op nieuw de Geloofsbelijdenis van *Antiöchië*, voor hetwelk zij zich ook te *Seleucië* verklaard hadden. Als men hun tegenwierp, vervolgt SOZOMENUS in dit zijn verhaal (**), waaröm zij zich van de *Akaciänen* afſcheidden, met welke zij echter voor dezen gemeenſchap onderhouden hadden, gaf SOPHRONIUS ten antwoord: de Weſterſchen hadden wel het woord ὁμοιούσιος goedgekeurd; maar AËTIUS (††) had in het Oosten *de ongelijkheid ten aanzien van het wezen*, (ἀνόμοιος κατ' οὐσίαν,) beweerd. De eerſten hadden door het woord ὁμοιούσιος de onderſcheidene perſonen van Vader en Zoon, op eene onvoegzame wijze, in één vermengd; deze integendeel had de verbindtenis der natuur des Zoons met de natuur des Vaders te zeer van elkander afgezonderd. Zij geloofden daarom Godzalig te denken, wanneer zij den Zoon aan den Vader in *Wezen gelijkvormig*, (ὁμοιον κατὰ ὑποστασιν,) noemden, en den middenweg tusſchen de beide uiterſten hielden.

Op

(*) Zie IV *Deel*, *Bladz.* 366, 367.

(†) Zie IV *Deel*, *Bladz.* 344.

(§) Zie van AKACIUS IV *Deel*, *Bladz.* 283, 328.

(**) *Hist. Eccles. Libr.* V. *Cap.* 14.

(††) Zie IV *Deel*, *Bladz.* 321, 322.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Op dezelfde wijze trachtten ook de *zuivere* en *ſtrenge Ariänen* hunne partij te verſterken. Hun ſtichter AËTIUS was door de *Akaciänen*, hoe zeer anders nauw met hen verbonden, op de Kerkvergadering te *Konſtantinopolen*, in het jaar 360, naar den wil van den Keizer KONSTANTIUS, afgezet en gebannen (*). JULIANUS riep hem, als zijnen ouden vriend, terug, en ſchonk hem een landgoed (†). Thans bracht EUDOXIUS, Biſchop der *Ariänen* te *Konſtantinopolen*, met EUZOJUS van *Antiöchië*, het daar toe, dat AËTIUS door eenige Biſchoppen, zijne verëerers, op eene vergadering te *Antiöchië* vrijgeſproken, en alles vernietigd werd, wat te vooren tegen hem beſloten was (§).

Ook de ſtrenge Ariänen.

Keizer JOVIANUS begunſtigt de Katholijken.

Ondertuſſchen was geene partij der *Christenen* onder JULIANUS volkomen veilig, allerminſt de *Katholijken*. ATHANASIUS was nauwlijks te *Alexandrië* terug gekeerd, of deze Keizer noodzaakte hem, op nieuw de vlucht te nemen (**). JULIANUS overleed, in het midden van het jaar 361, en zijn opvolger JOVIANUS was den *Katholijken* gunſtig. Zoodra hij de regering aanvaard had, beval hij, dat alle Biſchoppen uit hunne ballingſchap terug komen, en de Kerken aan de belijders van het *Niceensch* geloof zouden ingeruimd worden (††). Bo-

(*) *Deel* IV. *Bl.* 321, 349. (†) *Deel* IV. *Bl.* 441.

(§) PHILOSTORG. *Epit. H. E. L.* VII. *C.* 5, 6. *p.* 91.

(**) Zie IV *Deel*, *Bladz.* 442.

(††) SOCRAT. *H. E. L.* III. *C.* 24. SOZOMEN. *Libr.* VI. *Cap.* 3. THEODORET. *Libr.* IV. *Cap.* 2.

Digitized by Google

Boven allen verëerde hij ATHANASIUS, wien hij niet alleen eenen Brief ſchreef, vervuld met loffpraken, en in welken hij zich aan zijne voorbidding bij God aanbeveelt (*), maar hem ook verzoekt, om hem eene handleiding tot het waare geloof over te zenden (†). In gevolge dit verzoek vergaderde ATHANASIUS de voornaamſte Biſchoppen van *Egypte*, *Thebais*, en *Lybië*; in derzelver en in zijnen eigenen naam, vervolgends eenen Brief aan den Keizer afzendende (§), in welken hij denzelven het *Niceensch* geloof als het beste, en in de H. Schrift gegronde, aanprijst. Dit is, zegt hij, het geloof, hetwelk van oude tijden, (ἐξ αἰωνος,) voorgedragen is, waar tegen weinige wederſprekende *Ariänen* geen vooröordeel kunnen wekken. Dit was overeenkomſtig de gewoonte der *Katholijken*, dat zij de van hen verſchillende Christenen als een verächtlijk hoopjen affchilderden. Ook ſchepten zij thans hoop, op de gunst van het Hof, waar in zij zich ook niet bedrogen vonden. Door het overkomen trouwens van AKACIUS en andere *Ariäanſche* Biſchoppen, kregen zij eene aanzienlijke vermeerdering. Dezen waren reeds lang beſchuldigd, dat zij zich ligtelijk bij de ſterkſte partij voegden (**). Hoe het zij, toen de *Akaciänen* zagen, dat het *Niceensch* geloof thans het hoofd weder opſtak, verëenig-

(*) *In* ATHANAS. *Opp. T.* I. P. II. *p.* 622.

(†) THEODORET. *l. c.* RUFIN. *H. E. L.* II. *C.* 1.

(§) ATHAN. *Opp. l. c. p.* 622. THEOD. *l. c. C.* 3.

(**) Zie IV *Deel Bladz.* 328.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

nigden zij zich met MELETIUS, Bisschop van *Antiöchië*, en namen op eene Kerkvergadering, aldaar onder zijne voorzitting, in het jaar 363 gehouden, dit geloof openlijk aan. In den Brief van deze vergadering aan den Keizer (*), zeggen zij, dat zij, om aan de vredelievendheid van den Keizer te voldoen, het waar geloof ten grondslag wilden leggen, waaröm zij bij dat van *Nicea* standvastig blijven wilden. Het woord, ὁμοουσιος, hetwelk bij sommigen bedenking maakte, was van die Kerkvaderen genoegzaam verklaard, zoodat het te kennen gave, *dat de Zoon uit het Wezen des Vaders geboren*, en *den Vader naar het Wezen gelijk zij*. (ὁμοιος κατ' ουσιαν.) Ondertusschen was dit, in de daad, eene stoute uitvinding, en eene verklaring, strijdig met den zin der *Katholijken*, en met het woord ὁμοουσιος, enkel uitgedacht, opdat de *Halve-Ariänen* konden voorwenden, dat zij het *Katholijk* geloof aannamen. MELETIUS zelf, die anders als een ijverige *Katholijke* vervolging geleden had (†), viel thans in het vermoeden van dubbelhartigheid. Alle de partijën deeden thans ook pogingen, om den Keizer te winnen. Verscheidene *Macedoniäansche* en tevens *Semi-Ariäansche* Bisschoppen, onder welken BASILIUS van *Ancyra* de voornaamste was, leverden hem een verzoekschrift over, dat den *Anomoiën* of strenge *Ariänen* hunne Kerken ontnomen, en dezelve aan hen overgegeven mogten worden.

JO-

(*) SOCRAT. *H. E. L.* III. *C.* 25. SOZOM. *L.* VI. *C.* 4.

(†) Zie IV *Deel*, *Bladz.* 350.

Digitized by Google

JOVIANUS gaf hier op enkel ten antwoord, dat hij de twisten haatte, en de vredelievenden beminde (*). Even min gelukte den ſtrengen *Ariänen* hun verzoek bij den Keizer. Zij herhaalden meermalen hunne bezwaaren tegen ATHANASIUS mondeling, en verzochten, dat LUCIUS, die ook tegenwoordig was, tot hunnen Biſchop benoemd mogt worden; maar zij werden telkens door den Keizer verächtlijk en hard afgewezen (†).

VALENTINIANUS begunſtigt den Katholijken; VALENS den Ariänen.

Ondertuſchen duurde de zege der *Katholijken* ſlechts zeer kort, dewijl JOVIANUS kort na den aanvang van het jaar 364 dezer wereld overleed. Zijn opvolger, VALENTINIAAN, liet aan zijnen Broeder VALENS het beſtuur der *Oosterſche* Gewesten over; en beiden bewezen zoo veel toegevendheid jegens het Heidendom; zij ſchenen zelfs zoo geneigd te zijn tot eene algemeene Godsdienſtige verdraagzaamheid, dat alle *Chriſtelijke* gezindten, bij den eerſten opſlag, met hen wel te vrede konden zijn (§). Dan VALENTINIAAN deed belijdenis van het *Niceïsch* geloof; VALENS integendeel was, tot vervolging toe, tegen de *Katholijken*, een *Ariäan*.

Zachtheid van VALENTINIAAN.

VALENTINIAAN gedroeg zich zeer beſcheiden, in het begin van zijn beſtuur, bijzonder in de Gemeente van *Mediolanum* of *Milaanen*, waar AUXENTIUS, een *Ariäan*, Biſchop was, en alle Kerken

(*) SOCRAT. *L.* III. *C.* 25. SOZOMEN. *L.* VI. *C.* 4.

(†) *Petitio ad Jovian. Imper. Antiochiæ facta ab Arianis quibusdam T.* I. P. II. *Opp. Athan. p.* 624. SOZOM. *L.* VI. *C.* 5. (§) Zie *Deel* V. *Bladz.* 6. enz.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ken in bezit had, zoodat de *Katholijken* in bijzondere huizen hunnen Godsdienst verrichtten. VALENTINIAAN, die aan AUXENTIUS de Kerken niet wilde ontnemen, en echter ook niet zijnen Godsdienst, min voegzaam, met de *Katholijken* in een bijzonder huis houden, bracht te weeg, dat deze met AUXENTIUS in Kerkelijke gemeenſchap kwamen, terwijl deze zich niet alleen vrij beſtemd voor het geloof van *Nicea* verklaarde, maar ook zijne klagten inbracht over HILARIUS van *Pictavium*, en EUSEBIUS van *Vercellæ*, die hier thans tegenwoordig waren, en de inwoners van *Mediolanum* tegen hem, als eenen Ketter, opruidden. Als HILARIUS evenwel voortging, en tevens den Keizer voordroeg, dat AUXENTIUS hem bedroog, en niet ophield, een Ketter te wezen, liet VALENTINIAAN een geſprek houden, tuſſchen HILARIUS en AUXENTIUS, en eenige andere Biſſchoppen, in tegenwoordigheid van twee Hovelingen. De uitſlag hier van was, dat AUXENTIUS eene ſchriftelijke belijdenis aflegde, dat JESUS waarachtig God is en gelijkwezens met den Vader. Dit den Keizer gemeld zijnde, moest AUXENTIUS zijne verklaring ook openlijk bekend maken; maar nu zette hij alles zoodanig op losſe ſchroeven, dat HILARIUS genoodzaakt was, zijn bedrog nogmaal open te leggen. Doch de Keizer hield zich nu ééns vooral van de Rechtzinnigheid van AUXENTIUS overtuigd, had zich met hem in den Godsdienst verëenigd, en HILARIUS kreeg bevel, *Mediolanum* te verlaten. Dezen bleef dus niets anders overig, dan in een bijzonder geſchrift alle

Ka-

Digitized by Google

Katholijke Bisschoppen en Gemeenten voor AUXENTIUS te waarschuwen, dien hij daar in eenen *Engel des Satans* en een' *Antichrist* noemt. Uit dit geschrift is het voorgaande verhaal ontleend, in zoo ver men onderstellen kan, dat HILARIUS zich niet door partijzucht heeft laten verleiden (*). Indien al VALENTINIAAN zich, in dit geval, door prijswaardige vredelievendheid, mogt hebben laten misleiden, hadden nogthans de belijders van het *Niceensch* geloof aan hem te danken, dat zij, in alle de *Westersche* Gemeenten, weinige uitgezonderd, tot zijne dood, in het jaar 375, toe, de overhand behielden, zonder dat hij daaröm anders denkende Christenen onderdrukte, gelijk hij ook den *Macedoniäansche* Bisschoppen ligtelijk vergunde, hunne vergaderingen te houden (†).

Onder zijnen Broeder VALENS, integendeel, zat de *Ariänerij*, in het Oosten, als het ware, op den troon. Volgends SOCRATES (§), met wien ook SOZOMENUS (**) overeenkomt, hadden zijne Godsdienstige gevoelens hunnen oorsprong van het onderwijs van EUDOXIUS, éénen der voornaamste *Ariäansche* Bisschoppen, die hem reeds gedoopt zal hebben, vóórdat hij den troon beklee. Maar THEODORETUS (††) laat hem eerst in het jaar 367 den

VALENS een Ariaan.

(*) HILARII *Liber contra Auxentium p.* 1263-1272.
(†) Zie *Deel* V. *Bladz.* 228.
(§) *Hist. Eccles. Libr.* IV. *Cap.* 1.
(**) *Hist. Eccles. Libr.* VI. *Cap.* 6.
(††) *Hist. Eccles. Libr.* IV. *Cap.* 6, 12.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

den Doop van den gemelden Bisschop ontvangen, met wien ook HIËRONYMUS (*), een tijdgenoot van VALENS, instemt, waarom dit ook het meeste geloof verdient. Evenwel vervolgde deze Keizer de *Katholijken* reeds vóór zijnen Doop (†), weshalven zijne Gemaalin, gelijk THEODORETUS zelf te verstaan geeft, veel eer dan EUDOXIUS, hem tot het *Ariaansche* gevoelen kan overgehaald hebben.

De Macedoniänen houden eene Kerkvergadering.

Niet lang nadat VALENS de regeering aanvaard had, verzochten hem vele *Macedoniäansche* Bisschoppen, om eene Kerkvergadering te mogen houden, tot verbetering van het geloof. Hij vergunde hun dit des te ligter, omdat hij hoopte, dat zij met EUDOXIUS en AKACIUS volkomen zouden overeenstemmen (§), waar uit men zou moeten besluiten, dat AKACIUS toen reeds weder tot de *Ariänen* was overgegaan. Deze Kerkvergadering werd gehouden, in het jaar 365, te *Lampsacus*, eene *Asiätische* stad, bij den *Hellespont*. De hier vergaderde Bisschoppen verklaarden alles voor nietig, wat EUDOXIUS en AKACIUS te *Kanstantinopolen* ondernomen hadden; zij veröordeelden de geloofsbelijdenis, welke de *Eudoxiänen*, als uit het Westen afkomstig, (die van *Ariminum*,) van velen hadden laten ondertekenen, en bevestigden het geloof der Kerkvergadering van *Antiöchië*. Zij boden EUDOXIUS en zijnen aanhangeren wel vergeving aan, indien

(*) *Chron. ad ann.* 367.

(†) Verg. TILLEMONT *Mémoir. Tome* VI. *p.* 531.

(§) SOCRAT. *H. E. L.* IV. *C.* 2.

den zij daar binnen zekeren tijd om zouden verzoeken; dan dewijl deze niet verſcheenen, werden zij voor rechtmatig afgezet verklaard, en deze beſluiten onder de Gemeenten bekend gemaakt (*).

Door deze Kerkvergadering te *Lampſacus* kregen de *Macedoniänen*, onder aanvoering van ELEUSIUS, Biſchop van *Cizycus*, zoo veel ſterkte, dat zij, van toen af, inzonderheid aan den *Hellespont*, de overhand kregen, en in het gemeen, in verſcheidene Landſchappen van *Aſië*, zoo wel de *Katholijken* als de *Ariänen*, in getal en Gemeenten overtroffen (†). EUDOXIUS kon in het eerst, niettegenſtaande zijn aanzien ten Hove, hunnen voortgang niet hinderen, dewijl VALENS ten dezen tijde door een gevaarlijk oproer belemmerd was, hetwelk hij eerst in het jaar 366 beteugelen kon. Van toen af veränderde de voorſpoed der *Macedoniänen*. Hunne afgevaardigden, met den Sijnodalen Brief aan den Keizer, vonden den Vorst reeds tegen hen voorïngenomen door EUDOXIUS, en kregen ten antwoord, dat zij zich met dezen moesten verëenigen. Als zij daartegen inbrachten, dat EUDOXIUS in het jaar 359 te *Konſtantinopolen* bedrieglijk gehandeld, en de beſluiten der Kerkvergadering van *Seleucia* omvergeſtoten had, ontſtak de Keizer in toorn, zoodat hij hen bande, maar hunne Kerken aan de *Eudoxiänen* deed inruimen (§).

Worden door VALENS gedrukt.

Om

(*) SOCRAT. *l. c. C.* 4. SOZOM. *L.* VI. *C.* 4.
(†) SOZOMEN. *Hist. Eccles. L.* VI. *C.* 10.
(§) SOZOMEN. *Hist. Eccles. L.* VI. *C.* 7.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Om het echte *Ariänismus* nog meer op te beuren, liet VALENS, in het jaar 366, terwijl hij zich te *Nikomedië* in *Bithynië* bevond, aldaar eene vergadering houden van *Ariäanſche* Biſſchoppen. Hier deed hij ook ELEUSIUS komen, wien hij gebood, het geloof dezer Biſſchoppen aan te nemen. Na lange weigering werd deze, door de bedreiging van ballingſchap en verbeurdverklaring zijner goederen, genoodzaakt te gehoorzamen. Spoedig echter had hij over dezen ſtap berouw, en te *Cizycus* terug gekeerd, beklaagde hij zich voor zijne Gemeente, dat hem geweld was aangedaan. Tevens begeerde hij, dat men eenen anderen Biſſchop zou verkiezen, omdat hij toch, hoewel gedwongen, zijn eigen geloof verlochend had. Maar de inwoners dezer ſtad hadden hem te lief, dan dat zij dit zouden gedaan hebben (*). Behalven de *Macedoniänen* en *Semi-Ariänen* onderdrukte VALENS, om dezen tijd, ook de *Katholijken* en *Novatiänen*, die hij beiden uit *Konſtantinopolen* verdreef, en hunne Kerken ontnam; evenwel kregen de *Novatiänen* de hunne weder, door toedoen van éénen van hunne Ouderlin-

VALENS belegt eene Kerkvergadering te Nikomedië en drukt de Katholijken en Novatiänen.

(*) SOCRATES *Libr.* IV. *Cap.* 6. Deze voegt 'er wel *C.* 7. bij, gelijk ook SOZOMENUS *L.* VI. *C.* 8. dat EUNOMIUS in zijne plaats door EUDOXIUS tot Biſſchop zou ingewijd zijn, maar deze, die veel vroeger Biſſchop te *Cizycus* was, leefde thans in ballingſchap, gelijk uit FILOSTORGIUS *Epit. H. E. L.* V. *C.* 3. en THEODORETUS *H. E. L.* II. *C.* 27, 29. blijkt. Vergelijk VALESIUS *not. ad Socrat. l. c.*

lingen, die aan des Keizers Dochter onderwijs gaf (*). In andere Gewesten van het Oosterſche Rijk werden de *Katholijken* insgelijks vervolgd (†).

In dezen ſtaat van zaken, beſloten de *Macedoniänen*, op verſcheidene vergaderingen, zich tot des Keizers Broeder VALENTINIAAN, en den Biſchop van *Rome*, LIBERIUS, te wenden, met wien zij zich liever, dan met EUDOXIUS, in het geloof wilden verëenigen. Hunne afgevaardigden, de Biſchoppen, EUSTATHIUS van *Sebaste*, SILVANUS van *Tarſus*, en THEOFILUS van *Castabalæ*, vonden, toen zij, in het jaar 366, te *Rome* kwamen, den Keizer VALENTINIAAN daar niet, maar aan LIBERIUS overhandigden zij den Brief van hunne *Sijnoden*. LIBERIUS, die de opſtellers voor *Ariänen* hield, wilde denzelven eerst niet aannemen, tot dat de afgevaardigden hem verklaarden, dat zij gezamenlijk de leere der *Anomoiën* voor lang verworpen, en beleden hadden, dat *de Zoon den Vader in alles gelijk is*; en *dat 'er tusſchen dit leerſtuk en het woord ὁμοούσιος geen onderſcheid is*. Te gelijk verzekerden zij LIBERIUS als hunnen Broeder en Mededienaar, (συλλειτουργος,) in eene Geloofsbelijdenis, dat zij het *Niceenſche Geloofsformulier*, en met hetzelve het woord ὁμοούσιος, hetwelk zoo heilig en godzalig tegen ARIUS geſteld was, hadden aangenomen, en altijd zouden behouden. Zo men, in

De Macedoniänen wenden zich aan Keizer VALENTINIAAN en aan LIBERIUS Biſchop van Rome.

(*) SOCRAT. *L.* IV. *Cap.* 9. SOZOM. *L.* VI. *C.* 9.

(†) SOCRAT. *l. c. Cap.* 12. GREGOR. *Nazianz. Orat.* XX. *Tom.* I. *Opp. pag.* 337.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

in het vervolg, iemand van hen zou mogen beſchuldigen, dat zij niet getrouw bleven bij dit geloof, wilden zij met eenen Brief van *zijne Heiligheid*, voor die Rechtzinnige Biſſchoppen, die hij zou goedkeuren, verſchijnen, en zoodanige beſchuldiging laten onderzoeken (*).

LIBERIUS neemt hen in de Kerkgemeenſchap aan

LIBERIUS dus, die eerst zelf voor weinige jaaren van zijnen afval tot het *Arianismus* terug gekeerd was, en op nieuw den roem van *Rechtzinnigheid* verkreken had (†), nam thans de *Macedonianen* in de Kerkgemeenſchap op. Ter bevestiging gaf hij dezen afgevaardigden eenen Brief mede aan 59 van hunne Biſſchpppen; in welken hij betuigt, dat zij met *zijne Geringheid* en met alle *Italiaanſche* en *Weſterſche* Biſſchoppen, in het geloof bijzonder in de *Belijdenis* te *Nicea* vastgeſteld, overëenſtemmen. Doch, van de leere der *Macedonianen* aangaande den Heiligen Geest, rept hij geen enkel woord; waar uit men zou mogen afleiden, dat de *Katholijken* zich voldaan hielden, wanneer de Ketters ſlechts de Geloofsbelijdenis van *Nicea* overnamen

(*) SOCRAT. *L.* IV. *C.* 12. SOZOM. *L.* VI. *Cap.* 10. TILLEMONT (*Mém. l. c. p.* 542.) ſchrijft hier van den *Paus* LIBERIUS, als of *Papa* en *Tua Sanctitas* niet de toenmalige eerbenamingen van alle Biſſchoppen waren. Ook ziet men duidelijk, dat deze *Macedonianen* geen rechtsgebied over zich aan LIBERIUS toekennen, maar dewijl in het Oosten alles verward was, alleen zijne Kerkgemeenſchap tot hunne ondersteuning zoeken.

(†) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 333.

Digitized by Google

men (*). Ook brachten deze afgevaardigden dergelijke Brieven van de *Katholijke* Bisschoppen in *Sicilië*, *Italië*, *Gallië*, en *Afrika*, met zich terug.

De verzoening met zoo vele *Semi-Ariaansche Macedonianen* kon gewigtige gevolgen hebben; en in de daad, in de Westersche Kerk, alwaar AUXENTIUS te *Mediolanum*, URSACIUS te *Singidon*, in *Opper-Moesië*, VALENS te *Mursa* in *Opper-Pannonië*, en GERMINIUS te *Sirmium*, de voornaamste *Arianen* waren, verklaarde de laatstgemelde (†) zich zedert insgelijks bij eenen Brief (§), dat CHRISTUS de eenige Zoon van God, en onze Heere God, waare Zoon Gods, van den waaren God, den Vader, vóór alle dingen geboren, in Godheid, Liefde, Majesteit, Kracht, Heerlijkheid, Leven, Wijsheid en Wetenschap, *den Vader in alles gelijk is*. VALENS en nog een *Ariaansche* Bisschop spraken hem daar over aan, en toen hij hun geen antwoord gaf, vergaderden zij eene Kerkvergadering, in het jaar 367, te *Singidon*, welke schriftelijk (**) van hem begeerde, dat hij zich duidlijk verklaarde, of hij gezegd had, dat *de Zoon den Vader in alles gelijk is*. In plaats van dit te doen, schreef hij aan acht andere Bisschoppen (††) uitvoerig, dat hij dit Leerstuk geloofde en openlijk leerde, zich op de Ge-

Gevolgen hier van in de Westersche Kerk

(*) SOCRATES *l. c.* SOZOM. *l. c. Cap.* 12.

(†) Zie van hem *Deel* IV. *Bladz.* 332, 339.

(§) Bij HILARIUS *Fragm.* XIII. *ex Opere Hist. pag.* 1359. (**) In HILAR. *Fragm.* XIV. *p.* 1360.

(††) HILAR. *Fragm.* XV. *pag.* 1361.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

In de Oosterſche Kerk

Geloofsbelijdenis der *Sijnode* van *Sirmium* in het jaar 359 beroepende, welke hetzelfde bevatte (*). In de Oosterſche Kerk had de vereeniging der *Katholijken* en *Halve-Arianen* ook gefladig haren voortgang. Op eene Kerkvergadering in het jaar 367 te *Tyana* in *Kappadocië* gehouden, maakte men geene zwarigheid, de *Macedonianen*, op het vertonen van den Brief der *Westerſche* Bisſchoppen, tot de Kerkelijke gemeenſchap toe te laten; men was ook bedacht, om eene algemeene vergadering te *Tarſus* te houden (†), ten einde van alle verſchillen een einde te maken; vierëndertig *Macedoniaanſche* Bisſchoppen echter, te *Antiöchië* in *Carië* bijeengekomen, prezen wel deze vredelievende pogingen, maar bleven echter zich ten ſterkſten tegen het invoeren van het woord ὁμοούσιος aankanten (§).

De Katholijken door VALENS vervolgd.

Doch alle deze pogingen tot vrede bepaalden zich enkel tot de *Halve-Arianen*, die reeds lang beweerd hadden, dat hun ὁμοιούσιος in betekenis overëenkwam met ὁμοούσιος. De zuivere *Arianen* daartegen, wier ἀνόμοιος en ἑτεροούσιος regelrecht tegen het leerſtelzel der *Katholijken* inliep, kwamen geen' ſtap nader; zelfs wist EUDOXIUS door zijnen invloed bij den Keizer VALENS de beraamde vergadering te *Tarſus* te verijdelen (**). Ook gebood deze Vorst zijnen Stadhouderen, onder harde ſtraffen, dat zij de *Katholijke*

(*) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 339.

(†) SOZOM. *l. c.* SOCRAT. *Libr.* IV. *Cap.* 12.

(§) SOZOMEN. *l. c.*

(**) SOCRAT. en SOZOMEN. *l. c.*

Digitized by Google

de Bisschoppen, die onder KONSTANTIUS gebannen, maar onder JULIANUS wedergekeerd waren, uit hunne Gemeenten verdrijven zouden, waar door eene menigte Bisschoppen in het jaar 368 hunne ambten verloren, hoewel de Keizer zich genoodzaakt zag, ATHANASIUS, uit hoofde van een oproer, dat om zijnen wil ontstond, naa *Alexandrië* terug te laten keeren (*). THEODORETUS verzekert (†) ook, dat EUDOXIUS, van wien VALENS zich om dezen tijd liet doopen, den Keizer door eenen eed verpligt heeft, om bij zijn geloof te volharden, en de anders denkenden te vervolgen.

De Katholijken zoeken hulp bij de Westersche Gemeenten.

Op deze wijze bleef voor de *Katholijke* Bisschoppen van het Oosten niets overig, dan zich standvastig te toonen, en nader met de *Westersche* te verëenigen, bij welken DAMASUS, Bisschop van *Rome*, in het jaar 369 eene Kerkvergadering ten dien einde bijëen riep, op welke de *Ariaansche* Bisschoppen VALENS, URSACIUS, en anderen, werden in den ban gedaan, doch aan AUXENTIUS durfde men zich niet wagen, die te zeer in gunst stond bij Keizer VALENTINIAAN. ATHANASIUS, en met hem omtrent 90 Bisschoppen in *Egypte* en *Libyë* betoonden hier over hunne verwondering (§), waar op DAMASUS met meer dan 90 Bisschoppen, in eenen Sijnodaalen Brief aan de *Illyrische* Gemeenten

(*) SOCRATES *Libr.* IV. *Cap.* 11. SOZOMENUS *l. c.* THEODORETUS *Libr.* IV. *Cap.* 7.

(†) *Libr.* IV. *Cap.* 13.

(§) ATHANAS. *Epist. ad Afros T.* I. P. II. *p.* 718.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ten (*) ſchreven, dat ook AUXENTIUS veröordeeld was. Doch zoodanige Kerkelijke beſluiten voerden weinig uit, zonder de ondersteuning des Keizers, zoodat AUXENTIUS zijn Bisdom behield tot zijne dood toe, in het jaar 374.

Doodvan EUDOXIUS, gevolgdvan verwarringen.

In het jaar 370 overleed EUDOXIUS, Bisſchop van *Konſtantinopolen*, en Opperhoofd der ſtrenge *Arianen*. De *Katholijken*, dit tijdſtip gunſtig oordelende, verkozen zekeren EUAGRIUS tot zijnen Opvolger, dien zij, door EUSTATHIUS, te vooren Bisſchop van *Antiöchië*, lieten inwijden (†). Maar VALENS, die zich thans te *Nikomedië* onthield, dit vernomen hebbende, en tevens, dat de *Arianen* op de *Katholijken* waren aangevallen, zond, uit vrees voor verdere verwarringen, ſoldaaten naa *Konſtantinopolen*, die zoo wel EUAGRIUS als EUSTATHIUS in ballingſchap moesten voeren. De *Arianen*, hier door ſtouter geworden, mishandelden vele *Katholijken* met ſlagen en beſchimpingen, wierpen hen in de gevangenis, ſtraften hen met geldboeten, en oefenden allerleië geweld tegen hen (§).

Tachtig Geeſtelijken in een ſchip verbrand.

Zoodanige onderdrukkingen moede, reisden tachtig Geestelijken naa *Nikomedië*, alwaar zij aan den Keizer VALENS een verzoekſchrift overleverden, hetwelk zijn toorn nog meer ontvlamde, zoodat hij aan MO-

(*) Bij SOCRAT. *L.* VI. *C.* 23. en THEOD. *L.* IV. *C.* 22.

(†) SOCRAT. *L.* IV. *C.* 14. SOZOMEN. *L.* VI. *C.* 13. hoewel omtrent EUSTATHIUS bedenkingen kunnen gemaakt worden.

(§) SOCRAT. *l. c. Cap.* 15. SOZOMEN. *l. c.*

Digitized by Google

MODESTUS last gaf, deze afgevaardigden gevangen te nemen en ter dood te brengen. MODESTUS, voor oproer vrezende, ſcheepte hen in een ſchip, onder voorwendzel, dat zij in ballingſchap zouden vervoerd worden, maar gebood tevens den ſchepelingen, om het ſchip, in volle zee, in brand te ſteken, en zich met de boot te redden, gelijk zij deeden; maar een hevige wind dreef het ſchip in eene haven van *Bithynië*, alwaar het met deze Geestelijken verbrandde, zoodat hun dood niet verborgen kon blijven (*). SOCRATES voegt 'er bij, dat deze gruwlijke wreedheid door God terſtond geſtraft werd, met eenen hongersnood, welke bijna alle de inwoners van *Frygië* noodzaakte, hun Vaderland te verlaten, even of de misdaad van VALENS aan deze onſchuldige inwoners geſtraft kon worden. Men vindt dit geval ook door GREGORIUS *van Nazianzus*, doch meer als Redenaar dan wel nauwkeurig, beſchreven (†).

De vervolging neemt toe.

Thans konden de *Arianen* den zetel van *Konſtantinopolen* met iemand van hunnen aanhang, DEMOFILUS, vervullen (§). Ondertusſchen ſchijnt deze DEMOFILUS ſlechts een *Halve-Ariaan* geweest te zijn, die de *Eunomianen* zelve vervolgde (**), hoe-

(*) SOCRAT. *L.* IV. *C.* 16. SOZOMEN. *L.* VI. *C.* 14. THEODORET. *L.* IV. *C.* 24.

(†) *Orat.* XXIII. *p.* 416. en *Orat.* XXV. *p.* 433.

(§) SOCRAT. *Libr.* IV. *Cap.* 14.

(**) FILOSTORG. *L.* IX. *C.* 13.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

hoewel FILOSTORGIUS (*), zelf een *Ariaan*, hem een los verwaand mensch noemt, die alles, bijzonder de Leere van den Godsdienst, in wanörde en verwarring bracht. Ondertusſchen namen de vervolgingen der *Katholijken* in het Oosten, zedert het jaar 371, meer en meer toe. Men zou misſchien de treurige affchildering van deze vervolgingen bij GREGORIUS *Nazianzenus* (†), als van eenen Redenaar, verdacht kunnen houden, maar andere Tijdgenoten, de beide Broeders, BASILIUS *de Groote*, en GREGORIUS van *Nyſſa*, insgelijks de Geſchiedſchrijvers, SOCRATES, SOZOMENUS en THEODORETUS, ſtemmen met hem overëen, en bepalen zijne berichten nauwkeuriger; zonder dat wij echter weten, welke bijzondere redenen oorzaak tot zoodanige vervolging gegeven hebben, en ons dus daaromtrent moeten vergenoegen, die in de verbittering der partijën, en den tegenſtand, dien de *Katholijken* ſomtijds boden, als de *Arianen* hun hunne Kerken ontweldigden, en in de woede van het graauw, Jooden en Heidenen, die 'er deel in namen, te zoeken.

Dezevervolging meer bijzonder beſchreven.

In bijna alle de Oosterſche Gewesten liet VALENS de *Katholijke* Biſchoppen ver van hunne Gemeenten wegvoeren, en *Ariaanſche* in hunne plaats ſtellen. MELETIUS, Biſchop van *Antiöchië*, was één der voornaamſten, wien dit lot te beurt viel. Ook wer-

(*) *L. c. Cap.* 14.

(†) *Orat.* XXV. *pag.* 432. *Orat.* XXXII. *p.* 512.

werden hier doodſtraffen tegen de *Katholijken* uitgeöefend, en onder anderen velen van hen in den *Orontes* verdronken (*). Daar werden ook de *Katholijken*, die hunne Godsdienſtige vergaderingen in holen en onder den blooten hemel hielden, door de ſoldaaten van de ééne plaats naa de andere gejaagd (†). De Keizer vond te *Edeſſa* in *Meſopotamië* de *Katholijken* in hunne Hoofdkerk vergaderd, en gebood MODESTUS, hen met Soldaaten en Gerichtsdienaren daar uit te jaagen; deze Staatsdienaar liet hen waarſchuwen, om 's anderen daags niet weder in die Kerk te komen, maar zij begaven zich met vrouwen en kinderen derwaards. MODESTUS dit ziende, gaf den Keizer te kennen, dat hij zijn bevel niet kon volvoeren, zonder deze allen tot Martelaren te maken. Deze gereedheid der *Katholijken*, om hun leven te wagen, bragt dus te wege, dat dit bevel werd ingetrokken (§). Vele Biſchoppen muntten bij deze gelegenheden uit, door hunne ſtandvastigheid en moed, gelijk GREGORIUS *Nazianzenus* dit bijzonder van BASILIUS, Biſchop van *Cæſarea* in *Kappadocië* meldt (**). De Keizer, die zelf te *Cæſarea* gekomen was, kon niets op hem verwinnen, het bevel, om hem te bannen, werd

(*) SOCRAT. *L.* IV. *C.* 17. SOZOMEN. *L.* VI. *C.* 18. THEODORET. *Libr.* IV. *Cap.* 23.

(†) THEOD. *L.* IV. *C.* 21. *Vit. Patr. C.* 2.

(§) SOCR. *L.* IV. *C.* 18. SOZOM. *l. c.* THEOD. *L.* IV. *C.* 17.

(**) *Orat.* XX. *pag.* 348. Vergel. 's mans eigene Brieven op verſcheidene plaatzen.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

werd meer dan ééns ingetrokken, en zijne ſtandvastigheid maakte, dat *Kappadocië* minder te lijden had, dan andere Gewesten in *Aſië* (*). EUSEBIUS van *Samoſata*, daartegen, waarſchuwde zelf de Bode, die het Keizerlijk bevel tot zijne ballingſchap overbracht, om hetzelve niet openlijk bekend te maken, uit vrees, dat het volk den Bode in het water werpen, en dat men hem EUSEBIUS zijne dood vervolgends wijten zou. Liever begaf hij zich, tegen den nacht, de ſtad uit naa de plaats zijner ballingſchap. Hier kwamen hem vele leden zijner Gemeente opzoeken, en bidden, om terug te komen, welken hij de vermaning van den Apoſtel voorhield, dat men der Overheid onderdanig behoort te zijn. Bij het groot gebrek, hetwelk vele Gemeenten aan Ouderlingen en Kerkendienaaren hadden, waagde hij het, als een ſoldaat verkleed, in *Syrië*, *Fenicië*, en *Palæſtina* rond te reizen, om dezelven te bezorgen, en zelfs hier en daar *Katholijke* Biſchoppen aan te ſtellen (†).

Zijwoedt hevigst te Alexandrië.

Nergens hadden de *Katholijken* grooter mishandelingen door te ſtaan, dan te *Alexandrië*. Hier was, in het jaar 373, ATHANASIUS overleden, hebbende zijnen ouden getrouwen lotgenoot, den Ouderling PETRUS, welken hij zelf daar toe aangeprezen had, tot zijnen opvolger in het Bisdom. Maar deze was naauwlijks ingewijd, of de Stadhouder van *Egypte*, PAL-

(*) SOCRAT. *Libr.* IV. *Cap.* 26. SOZOMEN. *Libr.* VI. *Cap.* 16. THEODORET. *Libr.* IV. *Cap.* 19.

(†) THEOD. *H. E. L.* IV. *C.* 13, 14.

Digitized by Google

PALLADIUS, een ijverig Heiden, bezette, met eenen hoop Heidenen en Jooden, de Kerk, in welke PETRUS leerde, eischende, dat hij dezelve zou inruimen, indien hij 'er niet uit gejaagd wilde worden; waar bij PALLADIUS niet weinig bedoelde, zijne vete tegen de Christenen te voldoen. De menigte, die bij hem was, viel in de Kerk, bespotte den Godsdienst, mishandelde de daar zijnde Christenen, bijzonder de Godgewijde Maagden, en brachten zelfs velen om het leven. Al hetwelk den Bisschop PETRUS noodzaakte, zich heimlijk uit de Kerk weg te begeven. Intusschen kwam de tijding van het overlijden van ATHANASIUS aan het Keizerlijke Hof, hetwelk zich thans te *Antiöchië* bevond. Terstond begaf zich EUZOJUS, Bisschop dezer stad, één van de hoofden der *Arianen*, naa *Alexandrië*, om LUCIUS, welken Ouderling de *Arianen* aldaar, zoo lang ATHANASIUS leefde, vergeefs gepoogd hadden, in de plaats van hunnen voormaligen Bisschop GEORGIUS te stellen, nu daadlijk aan dit Bisdom te helpen (*). EUZOJUS had soldaten bij zich, en was verzeld van den Keizerlijken Schatmeester MAGNUS. Bij zijne komst riepen hem de *Heidenen* te *Alexandrië* toe: „ Welkom, Bisschop! die den Zoon „ niet voor God erkent! SERAPIS heeft u, uit lief„ de, hier gebracht! " MAGNUS liet terstond 19 Ouderlingen en Kerkendienaren vatten en te recht stellen, zoekende hen door beloften en bedreigingen

over

(*) EPIFAN. *Her.* LXVIII. *Cap.* 10. SOCRAT. *L.* III. SOZOM. *Libr.* VI. *Cap.* 5.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

over te halen, om de leere der *Arianen* aan te nemen. Alzoo zij ſtandvastig zulks weigerden, werden zij, bij ſtormweer naa *Heliopolis*, eene geheel *Heidenſche* ſtad van *Fenicië*, in ballingſchap gevoerd, en vele ingezetenen van *Alexandrië*, die hun leedwezen deswegens betoonden, gegeeſſeld, gepijnigd, en naa de Bergwerken en Marmergroeven verzonden. Eindelijk werden nog verſcheidene andere Biſſchoppen naa *Palæſtina* gebannen. PETRUS zelf redde zich ter naauwernood, met de vlucht, naa *Rome*, alwaar hij, door het vertoonen van zijn bebloed kleed, traanen verwekte (*). LUCIUS haalde zelfs Kluizenaars en Monniken uit hunne Kluizen en Woeſtijnen, welke hij op een Eiland bande (†). Ook maken de Schrijvers (§) gewag van een bijzonder bevel van VALENS, ten dezen tijde, dat alle aanhangers van het *Nicëenſche* geloof uit *Alexandrië* en geheel *Egypte* verdreven zouden worden. In het geheel duurde deze vervolging tegen de *Katholijken*, die in het jaar 371 eenen aanvang nam, de volgende zes jaaren voort; geduurende welke ook verſcheidene wonderen, ten voordeele der *Katholijken*, zullen gebeurd zijn (**).

Niet

(*) GREGOR. *Nazianz. Orat.* XXIII. *p.* 418. PETRUS heeft deze gebeurenisſen zelf beſchreven in een geſchrift, waar van men een uittrekzel leest bij THEOD. *H. E. L.* IV. *Cap.* 22. (†) THEOD. *l. c. C.* 21. Verg. ons VI *Deel*, *Bl.* 36.

(§) SOCRAT. *L.* IV. *C.* 21. SOZOM. *L.* VI. *C.* 19.

(**) Men zie de berichten verzameld bij TILLEMONT *Mém. Tom.* VI. *pag.* 558-591.

Digitized by Google

Niet om deze vervolging te verſchoonen, maar om ze te behoorlijker te beöordeelen, moeten wij hier aanmerken, dat wij alle de berichten, des aangaande, alleen aan *Katholijke* Schrijvers te danken hebben. Van den eenigen *Ariäanſchen* Geſchiedſchrijver FILOSTORGIUS hebben wij ſlechts uittrekzels, bij FOTIUS, die hem zoo veel laat zeggen, als hij goedvindt, en in deze uittrekzels vinden wij niets van deze vervolging, alleen weet FILOSTORGIUS (*) ons ook wonderwerken, ten voordeele der *Ariäanſche* partij, te verhaalen, met welken FOTIUS den ſpot drijft, zonder te bedenken, dat de *Arianen* dit even ligt met de *Katholijke* wonderverhaalen doen konden. Men moet hier bijvoegen, dat deze vervolging, bijzonder te *Alexandrië*, als eene wraakneming, (*repreſailles*,) zou kunnen aangemerkt worden, wanneer men zich herinnert, hoe aldaar te vooren de *Ariäanſche* Biſſchop GEORGIUS, wel door de *Heidenen*, maar aan welken de *Christenen* zulks gemaklijk hadden kunnen beletten, vermoord was geworden. Ook had ATHANASIUS, zoo dikwijls hij de magt in handen had, de *Ariäanſche* Biſſchoppen verjaagd en vervolgd. Helaas! de partijhaat floeg van weêrskanten tot uiterſten over, en de Schrijvers vernederen zich, om zelfs, met zeker genoegen, in de daad, belagchlijke voorbeelden daar van te verhaalen. „Ik wil," ſchrijft THEODORETUS (†), „hier den *ijver voor het Geloof*, en

Aanmerking over deze vervolging.

(*) *Libr.* IX. *Cap.* 1.

(†) *Hist. Eccles. Libr.* IV. *Cap.* 15.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

en de *oprechte gezindheid* der ingezetenen van *Samoſata*, gewagen." En nu verhaalt hij, dat deze Gemeente, in plaats van haren wettigen Herder, eenen Ariäanschgezinden, met name EUNOMIUS, tot Biſschop gekregen hebbende, geen van derzelver leden de Godsdienſtige vergaderingen bezocht, dat de Biſschop geheel alleen leven moest, en dat niemand met hem ſpreken wilde. Evenwel moet hij een zachtzinnig man geweest zijn. Op zekeren dag zich willende baden, gebood hij het bad te openen, voor hetwelk eene menigte volks ſtond, nu liet hij aan ieder vrij, om zich met hem te baden, van welk aanbod niemand gebruik maakte, waaröm hij zelf heen ging, denkende, dat de eerbied voor hem de menſchen terug hield. Maar zoodra hij weg was, liet het volk het *warme water*, hetwelk zij *door de Ketterij beſmet achtten*, weglopen, en ander aanvullen. EUNOMIUS, dezen algemeenen haat, beſpeurende, verliet de ſtad gewillig. Maar LUCIUS, insgelijks een *Ariäan*, in zijne plaats aangeſteld zijnde, was niet zoo gemaklijk. Eenige jonge lieden vermaakten zich met balſpelen op de markt, als LUCIUS op zijnen ezel voorbij kwam rijden, en de bal viel tusſchen de pooten van den ezel. Terſtond ging 'er een geſchreeuw op, dat de *bal daar door veröntreinigd was*. De Biſschop reed voort, maar gebood éénen van zijne bedienden, om toe te zien, wat men met den bal doen zoude. Deze zag, dat men denzelven door een aangeſtoken vuur wierp, om hem, in dezer voege, te zuiveren. LUCIUS, dit hoog opnemende, bracht hier op te weeg,

weeg, dat verſcheidene Geestlijken gebannen werden.

Ondertusſchen werden in het Oosten niet overäl *Ariaanſche* Bisſchoppen aangeſteld. Men heeft dit reeds aan BASILIUS van *Cæſarea* gezien; en in het jaar 374 kreeg een ander ijverig belijder van het *Niceensch* geloof, AMPHILOCHIUS, het Bisdom *Ikonium* in *Lykaönië*. In hetzelfde jaar verloor de *Ariaanſche* partij haar ſteunpilaar in het Westen, door de dood van AUXENTIUS, Bisſchop van *Mediolanum*, die door AMBROSIUS, eenen der gelukkigſte verdedigers van het *Katholijk* Leerſtelſel, werd opgevolgd. Ook verklaarde VALENTINIANUS zich ſteeds duidlijker voor de *Katholijken*; hij nam niet alleen de krachtigſte vermaningen van AMBROSIUS vriendlijk op, maar, van de Godsdiensttwisten in *Aſië* gehoord hebbende, gebood hij in het jaar 375, dat 'er in *Illyricum*, alwaar hij zich toen onthield, eene Kerkvergadering zou gehouden worden, ten einde het *Niceensch* geloof op nieuw te bevestigen (*). De Kerkvergadering voldeed aan zijn verlangen, en ſchreef eenen Brief aan de Gemeenten in het *Proconſularisch Aſië* en *Frygië* (†), allen, die de *Niceenſche* leere niet aannamen, in den ban doende, en voegde 'er bij: *Voor allen, die leeren, dat de Drievuldigheid eenswezens is, is het Hemelrijk bereid.* ELPIDIUS, een *Illyrisch* Bisſchop, was de overbrenger van dezen Brief, die,

VALENTINIAAN gaatvoort de Katholijken te begunſtigen.

te

(*) THEODOR. *L.* IV. *H. E. C.* 7.

(†) Bij THEODOR. *l. c. C.* 9.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

te gelijker tijd, eenen Brief van den *Roomſchen* Biſchop DAMASUS medenam (*), zonder dat daar uit echter volgt, dat ELPIDIUS volmagt van dezen Biſchop tot deze zending nodig zou gehad hebben.

ELPIDIUS werd veel meer ook door den Keizer VALENTINIAAN afgezonden, die te gelijk met den Sijnodalen Brief eene verördening zond aan de gemelde *Aſiatiſche* Biſchoppen, in welks hoofd zijn Broeder VALENS en zijn Zoon GRATIANUS, als Medekeizers, genoemd worden, omdat hij zich de hoogſte magt in het Rijk had voorbehouden. Verders gemeld hebbende in den Brief, dat de allerzaligſte Biſchoppen, na veel onderzoek over het heilzaam woord, vastgeſteld hadden, dat de Drievuldigheid des Vaders, Zoons, en Heiligen Geest eenswezens zij; vervolgt hij: Zij hielden ook dienvolgends hunnen Godsdienst, en hij had insgelijks geboden, dat men deze leere overäl zou voordragen; doch zoo, dat niemand zeggen moest, dat hij, met geringächting van onzen Godlijken Leeraar, het geloof des Keizers volgde. Het Euangelie van onzen God zegt: Geeft den Keizer, wat des Keizers, en Gode, wat Godes is! Wat zegt gij dan, Biſchoppen en Leeräars des Heiligen Woords? Indien uwe Geloofsbeſlisſing ook zoo geſteld is, zoo bemint malkanderen, en misbruikt het Keizerlijk gezag niet! Vervolgt dit genen niet, die God oprecht dienen, door wier gebed de oorlogen op aarde gedempt, en de aanvallen der afgevallene gees-

Verördening van VALENTINIAAN.

(*) VALES. *ad Theodor. l. c.*

geesten afgeweerd worden, die ook ons gehoorzamen! Maar gijlieden zijt wederſpannig, alhoewel wij alles met ulieden beproefd hebben. Gijlieden hebt uzelven verkocht; maar wij willen onſchuldig zijn aan uwe misdaad, zoo als PILATUS aan het bloed van CHRISTUS. Hier op verbiedt de Keizer alle onderdrukkingen der *Katholijken*; hij verzekert, dat hij met het groot en rechtzinnig *Sijnode*, wier handelingen en belijdenis hij overzond, beleed, dat de Zoon met den Vader *van hetzelfde wezen* is; doch dat hij dit niet, zoo als velen, van eene bloote *gelijkheid* verſtond, waar door de Zoon het voornaamſte Schepzel zou zijn; maar dat hij, met de onlangs te *Rome* en in *Galliën* gehoudene Kerkvergaderingen, geloofde, *dat de Vader, Zoon, en H. Geest, één en hetzelfde Wezen in drie Perſonen*, (προσωποις,) *dat is, in drie volkomene zelfsbeſtaanlijkheden*, (εν τρισι τελειαις ὑποστασεσιν,) *hebbe*. Eindelijk voegt de Keizer 'er de *Niceenſche* Geloofsbelijdenis bij; en vervloekt niet alleen die genen, die anders denken, maar ook zulken, die de *Arianen* niet oprecht vervloeken.

Dit bevel had echter geene uitwerking, door de tusſchenkomende dood van VALENTINIAAN, in het jaar 375, te minder, omdat zijne beide Zoonen, GRATIANUS en VALENTINIANUS II, nog heel jong waren. VALENS ging dan voort de *Katholijken* in het Oosten te onderdrukken. Onder anderen betoonde DEMOSTHENES, Stadhouder van *Cappadocië*, en *Pontus*, zich daar zeer ijverig in. BASILIUS *de Groote*, die hier van zeer dikwijls in zijne Brieven ſpreekt, gewaagt

Na de dood van VALENTINIAAN duuren de vervolgingen in het Oosten voort.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

inzonderheid van de *Sijnoden*, die hij in de jaaren 375 en 376 te *Ancyra* en *Nyssa* door *Ariaansche* Bisschoppen liet houden, om de *Katholijken* uit hunne Bisdommen te verdrijven (*). Gemeenlijk brengt men hier ook toe de vervolging, welke de Monniken, om dezen tijd, van VALENS duldden moesten. Evenwel, hoe zeer de Monniken voor steunpilaren van het *Niceïsch* geloof gehouden werden (†), is het nogthans niet duidelijk, dat dit hun geloof de oorzaak dezer vervolging geweest zij (§). Te midden van deze vervolging, behielden de *Katholijken* nogthans de vrijheid, om hun Leerstelsel op bijzondere Kerkvergaderingen te bevestigen. Zulk eene vergadering werd, in het jaar 377, te *Iconium* gehouden, door den Bisschop dier stad, AMPHILOCHIUS. Uit den Brief, welken hij in dezelver naam afvaardigde, ziet men, dat op dezelve het *Niceensche* geloof bevestigd, en bijzonder het Leerstuk van den Heiligen Geest bepaald is geworden (**).

De dood van VALENS maakt een einde van de

Met de dood van VALENS, die in het jaar 378, na eenen ongelukkigen veldslag, met de *Gothen*, bij *Adrianopolen*, om het leven kwam, kregen de *Katholijken* allengs in het *Romeinsche* Rijk eene overmagt, welke zij nooit weder verloren hebben. Hij had

(*) *Epist.* CCXXXVII. *pag.* 365. *Tom.* III. *Opp.*

(†) SOZOMEN. *Libr.* VI. *Cap.* 20.

(§) Zie *Deel* VI. *Bladz.* 7 en 8.

(**) *In* COTELER. *Monum. Eccl. Græc. T.* II. *p.* 99. en in HARDUIN *Act. Concilior. T.* I. *p.* 798.

had reeds, bij gelegenheid van zijnen veldtogt tegen de *Gothen*, de onderdrukking laten verflappen, en zelfs keerde de *Katholijke* Bisfchop van *Alexandrië*, PETRUS, van *Rome* terug, aan wien men de Kerken van *Alexandrië* inruimde, terwijl LUCIUS, de *Ariaanfche* Bisfchop aldaar, naa *Konftantinopolen* moest vluchten (*). Het fchijnt over het geheel, dat VALENS meer door het opftoken van zijne Ariaanschgezinde Staatsdienaars en Bisfchoppen, dan wel uit eigen aandrift tot deze onderdrukkingen, verleid is geworden (†).

III BOEK VIII Hoofdft. na C. G. Jaar 363. tot 476. vervolging.

Door de dood van VALENS, was zijn Broeders Zoon GRATIANUS Meester van het gantfche Rijk geworden. Deze fchonk terftond in het jaar 378 aan alle zijne onderdaanen vrijheid van Godsdienst; alleen verbood hij den *Manicheën*, *Fotinianen* en *Eunomianen*, het houden van Godsdienftige vergaderingen. Tevens riep hij alle gebannene Bisfchoppen tot hunne Gemeenten terug (§). Hier op keerden de verdrevene Oosterfche Bisfchoppen weder tot hunne Gemeenten, hoewel hier en daar niet zonder nieuwe moeilijkheden; alzoo vele *Ariaanfche* Bisfchoppen niet voor hen wilden wijken, maar veel meer hunne aanhangers tot gewelddaadigheden opruiden. Onder anderen werd EUSEBIUS, *Katholijke* Bisfchop van *Samofata*, van de *Arianen* aldaar geftee-

GRATIANUS geeft Geloofsvrijheid.

(*) SOCRAT. *H. E. L.* IV. *C.* 35. SOZOM. *L.* VI. *C.* 39.

(†) Zie *Deel* V. *Bladz.* 153.

(§) SOCRAT. *Libr.* V. *Cap.* 3. SOZOM. *L.* VII. *C.* 1. THEODOR. *Libr.* V. *Cap.* 2.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ſteenigd (*). Des te zachtmoediger gedroegen zich ſommige wederkeerende Bisſchoppen, die aan de *Ariaanſche* Bisſchoppen in hunne Gemeenten aanboden, hen als hunne Mede-Opzieners te willen erkennen, indien zij zich met hen in het geloof verëenigen wilden. Zulken voorſlag deed onder anderen EULALIUS, Bisſchop van *Amasca* in *Pontus*, aan den Bisſchop der *Arianen* aldaar, die denzelven wel niet wilde aannemen, maar zelf kort daar na van de 50 perſonen, die zijne Gemeente uitmaakten, verlaten werd (†).

Te Antiochië duurt de ſcheuring van MELETIUS nogvoort

Onder die Bisſchoppen, die bij deze gelegenheid uit hunne ballingſchap terug keerden, was ook MELETIUS, Bisſchop van *Antiöchië*, vermaard door de ſcheuring, die aldaar om zijnen wil plaats had (§), welke thans eer vergroot dan verminderd werd. Te weten, PAULLINUS, dien VALENS altijd ontzien had, bleef zijne aanhangers aldaar ſteeds behouden; om niet te gewagen van de *Arianen*, die eerst in het jaar 376 hunnen aanzienlijken Bisſchop EUZOJUS verloren hadden, of van de *Apollinaristen*, die in deze ſtad ook een' eigen' Bisſchop hadden. De *Meletianen* deeden thans wel eenen voorſlag, dat MELETIUS en PAULLINUS gemeenſchappelijk het Bisdom bij de *Katholijken* zouden bedienen, maar welke door de partij van PAULLINUS verworpen werd, omdat MELETIUS van *Arianen* gewijd was. De par-

(*) THEODORKT. *l. c. Cap.* 9.

(†) SOZOMEN. *Libr.* VII. *Cap.* 2.

(§) Zie *Deel* IV. *Bl.* 350, 377. *Deel* VII. *Bl.* 127, 138.

Digitized by Google

partij van MELETIUS bragt hem toen in eene Kerk in de Voorſtad, alwaar zij hem op den Bisſchoppelijken Stoel zetten. Evenwel toen het tot uiterſten tusſchen de beide partijën dreigde over te ſlaan, kwam men tot een vergelijk, te weten, FLAVIANUS en vijf anderen, die te *Antiöchië*, in geval van eene Bisſchoppelijke verkiezing, naar die waardigheid konden dingen, beloofden met eenen eed, dat zij, bij aflijvigheid van MELETIUS of PAULLINUS, zich niet laten verkiezen, maar den langstlevenden voor rechtmatigen Bisſchop erkennen zouden (*). III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Verſcheidene *Macedonianen* of *Halve-Arianen* maakten, van de verleende vrijheid van Godsdienſtgebruik, om zich weder van de *Katholijken* af te ſcheiden, met welke zij zich zedert het jaar 366 verëenigd hadden, om den gemeenen vijänd, de *ſtrenge Arianen*, te keer te gaan. Op eene Kerkvergadering, waarſchijnlijk nog in het jaar 378, te *Antiöchië* in *Carië* gehouden, beſloten zij de uitdrukking *éénswezens* volſtrekt niet van den Zoon te gebruiken, maar hem enkel een *gelijk wezen* met den Vader toe te leggen, en ook met de *Homoöuſianen* geene gemeenſchap te onderhouden. Doch zij benadeelden zich zelven door deze onbeſtendigheid Gedrag der Macedoniaanen.

(*) SOCRATES *Libr.* V. *Cap.* 5. SOZOMENUS *Libr.* VII. *Cap.* 3. THEODORETUS *Libr.* VII. *Cap.* 2, 3, 4, 23. heeft wel eenige omſtandigheden anders, doch hij ſchijnt het voorſtel der *Meletianen* en het daadlijk getroffen vergelijk niet recht onderſcheiden te hebben.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

heid het meest, alzoo veelen van dien tijd af hunne partij verlieten en tot de *Katholijken* overgingen (*). De *Katholijken* oordeelden ook in het vervolg van de overblijvende *Macedonianen* zacht, dewijl velen derzelven omtrent de leere van den Heiligen Geest enkel twijfelden, maar niets beſliſten, en hunne zeden vrij onberispelijk waren (†).

Bewegingen te Konſtantinopolen.

Te *Konſtantinopolen* zelve ging het langzaam voort met de herſtelling van de openbare Godsdienſtoefening der *Katholijken*. Zij bezaten in deze Hoofdſtad niet éene Kerk meer, en waren genoodzaakt, toen zij in het jaar 379 GREGORIUS *van Nazianzus* herwaards beroepen hadden, een klein huis tot hunne Godsdienſtige ſamenkomſten gereed te maken, hetwelk men daarom *Anaſtaſia* of *Opſtanding* noemde, omdat in hetzelve het *Niceensch* geloof voor de Hoofdſtad, als het ware, *weder opgeſtaan* was. SOZOMENUS (§) gewaagt wel van een wonder, van eene vrouw, die door eenen val in dit huis haar leven verloren, maar op het gebed der Gemeente wedergekregen had, waar van deze benaming oorſpronglijk zou zijn, doch van dit geval weet GREGORIUS zelf geheel niet, hoe veel hij ook van deze zijne geliefde Kerk in zijne Brieven ſchrijft. Ondertuſſchen werden de *Katholijken* met hunnen Leeraar ook in dit huis door eenige *Ariaanſche* Mon-

(*) SOCR. *L.* V. *C.* 4. SOZOM. *L.* VII. *C.* 2.

(†) GREGOR. *Nazianz. Orat.* XXXVII. *pag.* 595-600. *Orat.* XLIV. *pag.* 710. *Tom.* I. *Opp.*

(§) *Libr.* VII. *Cap.* 5.

Digitized by Google

Monniken en gemeen volk des nachts overvallen en mishandeld (*).

In de eerſte jaaren dus van GRATIANUS regering, bevond zich alles nog in zekere gisting, bijzonder in het Oosten, alwaar de *Arianen* tot hier toe zoo talrijk geweest waren. Men leest wel in het Wetboek van THEODOSIUS nog twee wetten, die hij, terſtond in het begin van zijne regeering, tegen de Ketters gegeven heeft. In de eerſte, waarſchijnlijk van het jaar 378 (†), beroept hij zich op een vroeger bevel, hetwelk hij bevestigt, dat naamlijk, behalven de *Kerken der Katholijken*, (*extra Eccleſias, quas nostra pax obtinet,*) geene Godsdienſtige vergaderingen van Ketters gehouden, en dat de plaatzen, waar zulks geſchiedde, ten behoeve des Keizers verbeurd verklaard zouden worden. In de tweede, van het jaar 379 (§), wordt de vrijheid van Godsdienst, door den Keizer aan alle partijën, drie alleen uitgezonderd, vergund (**), weder ingetrokken, en daartegen uitdruklijk verboden, dat geene Ketterſche Leeräars of Kerkendienaars ergens vergaderingen houden zullen, *dewijl zij niet éens voor Christenen gehouden werden.* Evenwel hadden deze wetten, die te *Treviri* en *Mediolanum* gegeven werden, meestäl hare geheele kracht alleen in het Westen. Maar

na C. G. Jaar 363. tot 476.

Wetten van GRATIANUS.

(*) GREGOR. *Nazianz. Carmen de Vita ſua pag.* 17. *Carm.* IX. *p.* 78. *Tom.* II. *Opp. Orat.* XLIX. *pag.* 710. *Epiſt.* LXXXI. *pag.* 839. *Tom.* I. *Opp.*

(†) *L.* XVI. *C. Th. t.* 5. *de Hæret. l.* 4.

(§) *L. c. l.* 5. (**) Boven *Bladz.* 39.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Maar toen GRATIANUS in het jaar 379 THEODOSIUS tot zijnen medehelper in het Beſtuur des Rijks aannam, veränderde de toeſtand der *Katholijken* en *Arianen* ſpoedig. Deze liet in het jaar 380, de rust in zijn Rijksgedeelte bijna herſteld hebbende, die vermaarde, maar eenen verſtandigen en verdraagzamen Vorst min waardige wet naa *Konſtantinopolen* afgaan (*), in welke hij zijnen wil verklaarde, dat alle zijne onderdaanen het *Katholijk* Leerſtelſel zullen belijden, met bedreiging van ſtraffen aan de Ketters, die hij allerhande ſchimpnaamen geeft. Kort daar na, in perſoon te *Konſtantinopolen* gekomen, gaf hij aan den *Ariaanſchen* Biſchop aldaar, DEMOFILUS, de keuze, om het *Niceensch* geloof aan te nemen, of zijne Kerken aan de *Katholijken* in te ruimen. DEMOFILUS riep hier op zijne aanhangers in eene Kerk ſamen, en zeide hun, in hun midden ſtaande: „ Mijne Broeders, in het *Euangelie* ſtaat geſchreven: Wanneer zij u in de ééne ſtad vervolgen, vliedt naa de andere! Dewijl nu de Keizer ons uit onze Kerken ſluit, zoo weet, dat wij morgen onze vergadering buiten de ſtad zullen houden." Zedert hielden de *Arianen* ook hunne vergaderingen buiten de ſtad, en de *Katholijken* kwamen dus, na veertig jaaren, weder in het bezit van hunne Kerken (†). Eene

THEODOSIUS noodzaakt de Arianen hunne Kerken te Konſtantinopolen over te geven.

(*) *Cod. Theod. Libr.* XVI. *t.* 1. *de fide Cathol. l.* 2. Vergel. *Deel* VI. *Bladz.* 237.

(†) SOCRAT. *L.* V. *C.* 7. SOZOM. *L.* VII. *C.* 5. FILOST. *Ep. H. E. L.* IX. *C.* 19. noemt dit een verdrijven van de *Arianen* uit *Konſtantinopolen.*

Digitized by Google

Eene andere wet van dezen Keizer, in het jaar 381 (*), ſtrekte zich nog duidelijker tot zijn geheele gebied uit. Volgends dezelve, zouden geene Ketters, onder welke bijzonder de *Fotinianen*, *Arianen*, en *Eunomianen* genoemd worden, eenen openbaren Godsdienst in de ſteden houden. Ook zouden alle de Kerken aan de *Katholijken* overgeleverd worden. De *Arianen* verwekten daartegen wel hier en daar bewegingen (†), van dezen tijd af hield nogthans hun Godsdienst in de ſteden op, en duurde alleen nog ten platten lande voort (§). Een gevolg hier van was, dat verſcheidene *Ariaanſche* Biſſchoppen hunne Gemeenten verlieten, en naa hunne Vaderſtad terug keerden. Dus was het ook geen wonder, dat thans zoo vele *Arianen*, gelijk men het noemde, zich bekeerden, dat is, van hunne Leere en Kerken beroofd, zich met de *Katholijken* verëenigden.

Wet van THEODOSIUS, en gevolg van dezelve.

Tot de hulpmiddelen, om de *Arianerij* geheel te onderdrukken, behoort ook de *tweede algemeene*, (*Oeconomiſche*,) *Kerkvergadering* te *Konſtantinopolen*, op laſt van den Keizer THEODOSIUS in het jaar 381 gehouden, welke ook de *eerſte Konſtantinopolitaanſche* genoemd wordt. Daar wij van dezelve reeds voorheen melding gedaan hebben (**), zeggen wij hier alleen het volgende:

Tweede algemeene Kerkvergadering te Konſtantinopolen.

Ou-

(*) *L. 6. Cod. Theodos. de Hæret.*

(†) THEODORET. *l. c. Cap. 9.*

(§) SOCRAT. *Libr. V. Cap. 15.*

(**) Zie ons *Deel VI. Bladz. 232.*

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Onder de 150 *Katholijke* Bisschoppen uit het Oosten, die deze vergadering uitmaakten, waren de voornaamsten, MELETIUS, Bisschop van *Antiöchië*, TIMOTHEUS van *Alexandrië*, CYRILLUS van *Jerusalem*, GREGORIUS *van Nazianzus* bestemd tot Bisschop van *Konstantinopolen*, GREGORIUS van *Nyssa*, AMPHILOCHIUS van *Iconium*, ASCHOLUS van *Thessalonica* enz. Hier kwam nog, gedurende de vergadering, NECTARIUS bij, die in plaats van GREGORIUS Bisschop van *Konstantinopolen* werd. THEODOSIUS riep uitdruklijk zulke Bisschoppen samen, door welke het *Niceensch* geloof zou bevestigd worden (*). Evenwel liet hij ook de *Macedonianen* opkomen, hopende, dat deze tot eenigheid met de *Katholijken* zouden gebracht worden; van dezelven verscheenen 36 Bisschoppen, de meesten, uit de steden van den *Hellespont*. Eigenlijke *Arianen* werden niet opgeroepen. De vergadering wilde, als eene Kerkelijke Rechtbank, hen liever oordeelen, dan met hen een onderzoek van de verschillende gevoelens ondernemen; alzoo 'er ook te weinig hoop was, van vereeniging met hen. Zelfs mislukte deze hoop, met de *Macedonianen*. Deze verklaarden zich liever *Ariaansch*, en verlieten, met ELEUSIUS, Bisschop van *Cyzicus*, éénen van hunne voornaamste hoofden, de vergadering. Waarschijnlijk, omdat zij wisten, dat de vergadering ook hunne leere van den Heiligen Geest zou verwerpen en veröordeelen. Nu hadden de vergaderde Bisschoppen de han-

(*) SOCR. *L.* V. *C.* 8. SOZOM. *L.* VII. *C.* 7

landen ruim, om eenparig besluiten te maken tegen alle Ketterſche gezindheden. Men heeft van haar *zeven Canones* of *Kerkregelen*, van welken de echtheid, zonder reden, door ſommigen in twijfel getrokken wordt (*). De eerſte *Canon* bevestigt, overëenkomſtig het hoofddoel der vergadering, de *Niceenſche* Geloofsbelijdenis, en bant of vervloekt alle Ketterijën, bijzonder der *Eunomianen* of *Anomoïën*, der *Arianen* of *Eudoxianen*, der *Halve-Arianen*, of *Pneumatomachen*, deze laatſten als vijanden van het zuiver geloof omtrent den Heiligen Geest; der *Sabellianen*, *Marcellianen*, *Fotinianen* en *Apollinaristen*. — In den *tweeden Canon* verbood de vergadering, dat geen Biſchop inbreuk zou maken op het Kerspel van eenen anderen (†). De *derde* bepaalde den rang van den Biſchop van *Konſtantinopolen*, terſtond naa dien van *Rome* (§). De *vierde* beveelt, dat MAXIMUS, de *Cynicus*, die zich, in plaats van GREGORIUS, tot Biſchop van *Konſtantinopolen* had laten inwijden, daar volſtrekt niet voor erkend zou worden. — In den *vijfden Canon* nam de vergadering nog eenig deel in de voortduurende *Meletiaanſche* Scheuring te *Antiöchië*. Volgens denzelven toch zou het beſluit der Westerſche Gemeenten, (waarſchijnlijk door den Biſchop DAMASUS aan den Biſchop PAULLINUS al-

(*) Men vindt ze bij BEVERIDGE *Pandect. Canon. T.* I. *p.* 85. HARDUIN *Act. Concil. Tom.* I. *pag.* 809. MANSI *Concil. T.* III. *p.* 521. (†) Zie *Deel* V. *Bladz.* 262. (§) Zie *Deel* V. *Bladz.* 262.

III BOEK VIII Hoofdst. in C. G. Jaar 363. tot 476.

aldaar overgezonden,) om alle *Christenen* in die ſtad als Broeders te erkennen, die één Godheid des Vaders, des Zoons, en des Heiligen Geestes beleeden, in acht genomen worden. Het is waar, de vergadering erkende niet PAULLINUS, maar MELETIUS voor rechtmatigen Biſchop van *Antiöchië*, evenwel kon toch dit bevel iet tot vermindering der Scheuring aldaar toebrengen; waar toe ook de dood van MELETIUS, die op deze vergadering zelve gebeurde, nog meer had kunnen toebrengen. De tegenwoordig zijnde Biſchoppen zagen hem als hun Hoofd en Vader aan; de beide GREGORIUSSEN en CHRYSOSTOMUS hebben aan zijne gedachtenis redenvoeringen en gedichten gewijd. Hij is, zoo wel in de *Griekſche* als in de *Latijnſche* Kerk naderhand, als een *Heilige*, vereerd geworden; hoe zeer de Biſchoppen van *Rome* hem, bij zijn leven, nooit als eenen rechtmatigen Biſchop erkend hebben. Doch, wel verre, dat zich de aanhangers van MELETIUS te *Antiöchië* zich met PAULLINUS zouden verëenigd hebben, verkozen zij veeleer FLAVIANUS tot hunnen Biſchop; en de onëenigheid werd ſterker, dan zij te vooren geweest was (*). De beide laatſte beſluiten, over de beſchuldigers van Biſchoppen, en het aannemen van Ketters, die zich bekeeren, zijn elders door ons reeds gemeld (†).

Bevelen

Op deze beſluiten der Kerkvergadering, die door den

(*) SOCRAT. *Libr.* V. *Cap.* 9. SOZOM. *Libr.* VII. *C.* 10. THEODOR. *Libr.* V. *Cap.* 23.

(†) Zie *Deel* V. *Bl.* 256. *Deel* V. *Bl.* 233.

Digitized by Google

den Keizer bekrachtigd werden, tegen de *Arianen*, volgden nog in het jaar 381 andere bevelen, met welke hij hen zelf in de engte dreef. Hij gebood aan den *Proconsul* van *Asië*, dat alle Kerken aan de *Katholijke* Bisschoppen zouden ingeruimd worden (*). Ten zelfden tijde gebood THEODOSIUS aan éénen der voornaamste Bevelhebbers in het Oosten, (*Comes Orientis*,) dat het den *Eunomianen*, *Arianen*, en *Aëtianen*, nergens geöorloofd zou zijn, nieuwe Kerken op te bouwen (†). Evenwel berichten ons SOCRATES (§) en SOZOMENUS (**), dat de Keizer deze en soortgelijke bevelen en wetten niet ten strengsten heeft laten uitvoeren, alzoo het meer zijn oogmerk was, om zijne onderdanen door gezag dan door straffen tot veréeniging in den Godsdienst te brengen, gelijk dan de bekende ijver des Keizers voor het *Katholijke* geloof, de naam van eene *algemeene Kerkvergadering*, de twisten, onder de *Arianen* zelve, en gebrek aan bescherming der wetten, genoegzaam waren, om de *Arianen* in het *Oosten* te niet te doen gaan. Alleen zond de Keizer EUNOMIUS in ballingschap, omdat hij te *Konstantinopolen* in een bijzonder huis Godsdienstige vergadering hield, in welke hij zijne schriften voorlas, maar anders zal de Keizer niemand tot zijne Kerkgemeenschap gedwongen, en alle Godsdienstoefeningen buiten de steden ongemoeid gelaten hebben.

III. BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

van den Keizer omtrent de Ariänen.

In

(*) *l.* 3. *Cod. Theod. de fide Catholica.*
(†) *l.* 8. *Cod. Theod. de Hæret.*
(§) *L.* V. *C.* 20. (**) *L.* VII. *C.* 12.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

In het Westen, waar slechts enkele overblijfzelen der *Arianen* gevonden werden, werden zij nog ligter onderdrukt; onder welke PALLADIUS en SECUNDIANUS, twee Bisschoppen in *Illyricum*, behoorden. De eerste derzelven beklaagde zich bij den Keizer GRATIANUS, dat hij openlijk als een *Ariaan* beschouwd werd, en verzocht hem, om deswegens eene *algemeene Kerkvergadering* te beroepen. Op voorstel van AMBROSIUS, dat eene zoo talrijke vergadering nodeloos was, om den wil van twee personen, gebood deze Keizer enkel de Westersche Bisschoppen, wien het gelegen mogt komen, te *Aquileja* eene vergadering te houden; alwaar dan ook in het jaar 381 ruim 30 Bisschoppen uit *Italië*, *Galliën*, *Illyrië* en anderen, of hunne afgevaardigden, verschenen; van de Oosterlingen, die ook genodigd waren, verscheen niemand, gelijk wij ook niets lezen van den Bisschop van *Rome*. VALERIANUS, Bisschop van *Aquileja*, was hier de eigenlijke Voorzitter, hoewel AMBROSIUS, die zoo veel aanziens ten Hove, en zoo veel roems van welsprekendheid en ijver had, echter meest het woord voerde, tegen de beide *Ariaansche* Bisschoppen, van welke alleen PALLADIUS sprak. Uit deze gesprekken, welke nog grootendeels voorhanden zijn (*), ziet men duidelijk, dat de beide partijën elkanderen, gelijk men zegt, telkens eene vlieg zochten af te vangen. PAL-

Kerkvergadering te Aquileja.

LA-

(*) In SIRMONDI *Opp. Tom.* I. *pag.* 419. in HARDUIN *Act. Concil. Tom.* I. *pag.* 826. *et* MANSI *Concil. Tom.* III. *pag.* 599.

Digitized by Google

LADIUS gebruikte allerhande uitvluchten, beriep zich op eene *algemeene Kerkvergadering*, verzekerde, dat hij ARIUS niet kende, wilde JESUS wel den waaren en eeniggeborenen Zoon van God, maar niet waaren en goeden God noemen. Meermalen riepen de Bisschoppen het *anathema* over hem uit, en verklaarden hem eindelijk voor eenen *Ariaan*, die verdiende afgezet te worden, gelijk ook de vergadering den Keizer vervolgends verzocht, hem te verdrijven en weg te jaagen.

Twisten onder de Rechtzinnigen.

Daar thans de Kerkvergaderingen weder de bescherming der Keizeren genoten, waren zij te menigvuldiger, ten einde eene algemeene eenheid, waar aan zelfs onder de *Katholijken* nog veel ontbrak, te herstellen. Genoegzaam dezelfde Bisschoppen, die in het jaar 381 de *algemeene* Kerkvergadering te *Konstantinopolen* hadden uitgemaakt, waren ook in het jaar 382 aldaar bijëen, toen zij door een aantal *Italiaansche* Bisschoppen tot eene *algemeene* vergadering te *Rome* genodigd werden; doch waar van zij zich verschoonden (*). Onder de *Westerlingen* muntte thans AMBROSIUS uit, die met de *Italiaansche* Bisschoppen wenschte, dat zekere verschillen onder de Oosterlingen tot hun onderzoek en beslissing gebracht werden, gelijk zij in twee Brieven aan den Keizer THEODOSIUS voorstelden (†). Zij beklaagden zich, dat men te *Antiöchië*, schoon PAULLINUS nog leefde, in plaats van MELETIUS, eenen an-

(*) THEODORET. *Libr.* V. *Cap.* 9.

(†) In HARDUIN. *Act. Concil. T.* I. *p.* 844.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

anderen Bisschop verkozen had; als ook dat men in plaats van MAXIMUS, die reeds door drie Bisschoppen gewijd was, NECTARIUS tot Bisschop van *Konstantinopolen* had aangesteld; en wilden over het één en ander in eene Kerkvergadering te *Rome* beslissen. Maar zoodanige aanmatigingen mishaagden aan de Oosterlingen, en voornaamlijk de stap van den Bisschop DAMASUS te *Rome*, op de Kerkvergadering in het jaar 382 aldaar gehouden, in welke PAULLINUS, die daar zelf tegenwoordig was, erkend, en de Kerkgemeenschap met FLAVIANUS en zijnen aanhang opgeheven werd, waar door de Scheuring te *Antiöchië* tot in de vijfde eeuw gerekt werd (*).

Verdere handelingen met en tegen de Arianen.

Bij deze verschillen der *Katholijken* onderling, en dewijl THEODOSIUS zijne wetten niet ten strengsten liet uitvoeren, begrijpt men ligtlijk, dat de *Arianen* zich in vele Oosterſche Gewesten nog steeds staande hielden. In de Hoofdstad *Konstantinopolen*, waar zij nog talrijk waren, en door NECTARIUS niet hevig bestreden werden, droegen zij hunne gevoelens, bij alle gelegenheden, vrij voor. In de mindere steden vielen hunne aanhangers ieder één met dezelve lastig. „ Komt men bij eenen Wisselaar, " zegt GREGORIUS van *Nyssa* (†), „ dan hoort men een lang gesnap van het onderscheid tusschen den gegenereerden Zoon en den ongegenereerden Vader. Vraagt men, hoe veel het brood kost? men krijgt ten antwoord: dat de Vader grooter, en de Zoon aan

(*) SOZOM. *L.* VII. *C.* 11. THEOD. *L.* V. *C.* 23.

(†) *Orat. de Deitate Filii et Spir. f. T.* III. *p.* 466.

aan hem onderworpen is. Wacht men met ongeduld, dat het Bad heet gemaakt wordt, men ontvangt, in plaats, dat daar voor gezorgd wordt, de verzekering, dat de Zoon uit niet is voortgebracht. Vermoeid door zoo vele Godsdienstwisten, welke geen einde namen, en dikwerf onrusten veröorzaakten, liet THEODOSIUS, in het jaar 383, Bisschoppen van alle partijën te *Konstantinopolen* komen, om te beproeven, of zij malkanderen in een gesprek verstaan konden. Van de zijde der *Katholijken* waren hier NECTARIUS, GREGORIUS van *Nysa*, en waarschijnlijk nog anderen, tegenwoordig; AGELIUS bevond zich hier, als Bisschop der *Novatianen*, DEMOPHILUS, als *Ariaan*, EUNOMIUS, als hoofd van zijne partij, en ELEUSIUS, als *Macedoniaansche* Bisschop; doch allen van velen van hunne aanhangers verzeld. Deze bijëenkomst liep geheel vruchteloos af (*); voornaamlijk was de belijdenis, welke EUNOMIUS hier overleverde, geheel niet geschikt, om een vergelijk te bevorderen. Doch genoeg, de *Katholijken* behielden bij den Keizer de overhand. De *Ariaansche* partijën verloren niet alleen vele leden, door hunne onderlinge verschillen; maar werden ook weder door nieuwe wetten vervolgd. Nog in het jaar 383 verbood de Keizer aan alle soorten van *Arianen* de Godsdienstige vergaderingen, zelfs in bijzondere huizen, met vrijheid aan ieder eenen, om hen uit één te jaagen (†). In hetzelfde jaar verbood

(*) Verg. *Deel* VI. *Bladz.* 253. SOCRAT. *L.* V. *C.* 10. SOZOM. *L.* VII. *C.* 12. (†) *L.* 11. *C. Th. de Haret.*

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

bood hij (*) dit op nieuw, en tevens het verkiezen van Leeräaren voor deze partij; waar na in het jaar 384 een ander bevel volgde, waar bij alle *Ariaanſche* Biſchoppen en Kerkendienaars volſtrekt uit *Konſtantinopolen* gejaagd werden (†).

Aanmerking over het gedrag van THEODOSIUS.

Men behoeft zich over de wankelbaarheid van dezen Keizer omtrent Godsdienstzaken, in welke hij meer dan te veel zich mengde, niet te zeer te verwonderen. De Biſchoppen en Geestelijken hadden hier van de meeste ſchuld. Aan den éénen kant, was EUNOMIUS toenmaals onder alle *Ariaanſche* Leeräaren de vernuftigſte en welſprekendſte, voor wien de *Katholijken* zelve vreesden (§). Velen waren met zijne begaafdheden ingenomen; THEODOSIUS zelf verlangde, met hem te ſpreken, hetwelk echter de Keizerin FLACCILLA, die zeer ijverig het *Niceensch* geloof was toegedaan, door dringende verzoeken, wist te verhinderen. Aan den anderen kant gebruikten de *Katholijken* allerhande middelen, om den Keizer tegen de *Arianen* op te zetten; waar toe de handelwijze van AMPHILOCHIUS omtrent des Keizers Zoon ARKADIUS, wien de Biſchop, ſchoon de Keizer hem reeds tot Mederegent had aangeſteld, als een kind behandelde, den Keizer, als hij daar over zijn ongenoegen betoonde, te gemoet voerende, indien hij de verachting van zijnen Zoon niet kon dulden, hoe God dan die genen moest verfoejen, die zijnen Zoon weigerden te verëeren,

(*) *l.* 12. *eod. tit.* (†) *l.* 13. *eod. tit.*
(§) SOZOM. *Libr.* V. *Cap.* 6.

ren, verdient gebracht te worden, waar van wij reeds elders (*) gesproken hebben.

Deze AMPHILOCHIUS, Bisschop van *Ikonium*, in *Lycaönië*, was een ijveraar voor het *Niceensch* geloof. Hoewel HIËRONYMUS (†) slechts heel weinig van zijne schriften heeft opgetekend, getuigen zijne beide vrienden BASILIUS *de Groote* en GREGORIUS van *Nazianzus* te meer van zijne Godzaligheid. Na een tijd lang Plijtbezorger en Richter geweest te zijn, en ook een gedeelte van zijn leven, in eene Woestijn, als Monnik, doorgebracht te hebben, werd hij, in het jaar 375, zeer tegen zijnen zin, tot Bisschop ingewijd. Behalven de *algemeene Kerkvergadering* te *Konstantinopolen*, op welke hij tegenwoordig was, zal hij ook zelf (§) nog eene Kerkvergadering te *Side* in *Pamfylië* tegen de *Mesfalianen* gehouden hebben; waar aan echter sommigen getwijfeld hebben. Van zijne menigvuldige werken is bijna niets overig gebleven. Hier onder behoorde een Boek *van den Heiligen Geest*, *Wederleggingen der Mesfalianen en Arianen*, ook eene *Uitlegging van* JESAIA. Het geene FRANC. COMBEFISIUS, onder den naam van AMPHILOCHIUS, te gelijk met de werken van METHODIUS van *Patara*, en ANDREAS van *Creta*, te *Parys* 1644 heeft uitgegeven, is meestal uit eene onzekere eeuw. Alleen eenige afgebrokene stukken uit zijne verlorene schriften,

Berichten van AMPHILOCHIUS.

(*) Zie VI *Deel*, *Bladz.* 243.

(†) *De Viris Illustr. Cap.* 133.

(§) FOTIUS *Biblioth. Cod.* LII. *pag.* 37.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ten, die uit handelingen van sommige Kerkvergaderingen en Schrijvers der naastvolgende eeuw getrokken zijn, kunnen voor echt gehouden worden, maar zijn van weinig aanbelang. Misschien zal een *Sijnodaale Brief*, welken hij aan de Bisschoppen van een nabuurig land geschreven heeft (*), wel het gewigtigste zijn, wat men van hem lezen kan. De bedoeling van dezen Brief is, om de gemelde Bisschoppen in het rechtzinnig geloof van den Heiligen Geest te bevestigen. AMPHILOCHIUS schijnt kort na het jaar 391 overleden te zijn.

Gunstige uitzichten voor de Arianen in het Westen onder VALENTINIAAN III.

In het jaar 383 overleed de Keizer GRATIANUS. Zijn Broeder, VALENTINIAAN III, wien MAXIMUS enkel *Italië*, het Westlijk *Illyrië*, en *Afrika* had overgelaten, was eerst twaalf of dertien jaaren oud, en stond onder de voogdij zijner Moeder JUSTINA. Daar deze Vorstin, die te *Milaan*, (*Mediolanum*,) haar verblijf hield, ijverig *Ariaanschgezind* was, opende zich in het Westen op nieuw een gunstig uitzicht voor de *Arianen*. Doch AMBROSIUS, Bisschop van *Mediolanum*, verijdelde alle de oogmerken der Keizerin. Hij weigerde in de jaaren 385 en 386, herhaalde keeren, eene Kerk in die Hoofdstad aan den Keizer, of in de daad aan de *Arianen*, af te staan. Bevelen, bedreigingen, zelfs soldaaten, vermogten niets, om hem te dwingen. Hij bleef 'er op staan, dat de Keizer de Kerk wel met geweld nemen kon, maar dat hij, AMBROSIUS, het eigendom van God nooit zou overgeven. Het bevel, om de stad te ruï-

(*) COTELERIUS *Monum. Eccl. Græc. T.* II. *p.* 99-104.

ruimen, weigerde hij te gehoorzaamen, omdat dit hetzelfde ware, als de Kerk in den loop te laten; terwijl de *Katholijken*, die bijna de gehcele Burgerij uitmaakten, de Kerk en den Bisschop onder hunne bescherming namen. Bij de weinige *Arianen* aan het Hof bekleedde een andere AUXENTIUS, dan de voormalige *Ariaansche* Bisschop van *Mediolanum*, de Bisschoppelijke waardigheid. Met dezen weigerde AMBROSIUS, in een gesprek te komen, hetwelk van het Hof verlangd werd, verklaarende, dat de beslissing van den twist op eene Kerkvergadering behoorde (*). Daartegen predikte hij tegen AUXENTIUS, en tegen het overleveren der Kerken; gelijk hij te vooren in eene Preek, over de vervolging der Kerk door vrouwen, duidlijk genoeg de Keizerin, onder de naamen ISEBEL, HERODIAS, en anderen, aangeduid had (†). Eindelijk verloste God zelf, zoo als AMBROSIUS en zijne aanhangers voorgaven, de zaak van het waare Geloof, door het ontdekken der lijken van twee Martelaren, en de wonderwerken, door dezelve verricht (§).

Wetten voordeelig der Arianen.

Geduurende deze pogingen, ten behoeve der *Arianen*, te *Milaan*, liet de Keizerin JUSTINA, in het begin van het jaar 386, in den naam van haren Zoon

(*) Zie V *Deel*, *Bladz.* 241.

(†) Hij heeft ons dit alles zelf breedvoerig verhaald in zijne Brieven. *Epist.* XX, XXI. *Tom.* II. *Opp. pag.* 852. Vergelijk RUFINUS *Hist. Eccles. Libr.* XI. *Cap.* 15. SOCRAT. *L.* V. *C.* 11. SOZOM. *L.* VII. *C.* 13. THEOD. *L.* V. C. 13. (§) Zie VI. *Deel*, *Bladz.* 194.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Zoon eene wet afvaardigen, door het geheele Rijksgedeelte van haren Zoon (*), welke echter de Staatsdienaar BENIVOLUS geweigerd had op te ſtellen (†), als zijnde voor den waaren Godsdienst nadeelig, willende liever zijn ambt nederleggen. In deze wet, werd aan de genen, die de altijd blijvende beſluiten der *Algemeene vergadering* van *Ariminum* toegedaan waren, of den *Arianen*, volkomene vrijheid geſchonken, om hunne Godsdienſtige vergaderingen te houden. Indien de anderen, welken alleen geloofden, zoodanig recht te hebben, (of de *Katholijken*,) zich daar tegen mogten verzetten, zouden zij, als oproermakers, en verſtoorers van den vrede der Kerke, ook als ſchuldig aan Majeſteitſchennis, aan het leven geſtraft worden. Zelfs werden die genen hier mede bedreigd, die om eene tegengeſtelde wet zouden aanhouden. Deze wet ſchijnt echter weinig uitwerking gehad te hebben, dewijl MAXIMUS, aan wien de overige Landen in het Westen gehoorzaamden, kort daar na aan den jongen Keizer in eenen Brief verweet, dat hij het zuiver geloof en de *Katholijke* Kerkwetten vernietigde (§), hem zelfs onder dit voorwendzel met eenen oorlog dreigende, en daadlijk met een leger tegen *Italië* aanrukkende (**). De dood der Keizerin JUS-

(*) *l.* 4. *Cod. Theod. de fide Cathol.*

(†) RUFIN. *l. c. Cap.* 16. (§) RUFIN. *l. c.*

(**) SOZOM. *l. c.* THEODORET. *l. c.* In den Brief van MAXIMUS zelven bij BARONIUS *Ann. Eccl. ad Ann.* 387. *n.* 33. wordt deze bedreiging niet gevonden.

Digitized by Google

JUSTINA volgde reeds in het jaar 387, waar mede ook de beſcherming een einde nam, welke zij aan de *Arianen* bewezen had. VALENTINIAAN verëenigde zich nu nader met de *Katholijken*, dewijl in hetzelfde jaar THEODOSIUS hem zeer gelukkig tegen den aanval van MAXIMUS verdedigde, die daar bij zelf het leven verloor. VALENTINIAAN werd vervolgends in het jaar 392 vermoord.

Verdeeldheden der Arianen onderling.

Thans was THEODOSIUS alleen meester in het Rijk. Daar hij in verſcheidene jaaren geene wetten tegen de *Arianen* gegeven, en de voorige niet ten ſterkſten gehandhaafd had, gingen zij ten dezen tijde voort, hunne vergaderingen te houden. In plaats van hunnen Biſſchop DEMOFILUS te *Konſtantinopolen*, die in het jaar 386 overleden was, verkozen zij MAXIMUS, dien zij uit *Thracië* beriepen. Kort daar na ſchonken zij deze waardigheid aan DOROTHEUS, die tot hier toe hun Biſſchop te *Antiöchië* geweest was, en die hun beter beviel dan MAXIMUS. Dit ſtrooide onder hen het zaad van tweedragt, welke nog vermeerderd werd, door allerhande ſtrijdige gevoelens. Daar de *Arianen* beweerden, dat de Zoon van God ontſtaan was uit niets, (ἐξ οὐκ ὄντων,) kwamen zij thans op de vrage: of God ook Vader kan genoemd worden, eer nog de Zoon beſtond? Dit ontkende DOROTHEUS; MAXIMUS verdedigde het, dat de Vader altijd Vader geweest is. Beiden kregen hunne aanhangers; en MAXIMUS hield met de zijnen hunne vergaderingen in een bijzonder huis. De laatſte partij werd ook met den naam van *Pſathyrianen* aangeduid,

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

duid, omdat zekere THEOKTISTUS, een koekverkoper, (ψαθυροπωλης,) ijverig hunne leer voorſtond. Doch deze partij had weder onder zich hunne verdeeldheden, alzoo AGAPIUS, wien MARINUS tot Biſchop van *Efeze* had aangeſteld, zich de voorzitting over hen wilde aanmatigen. Door zoo vele beuzelachtige verſchillen gebeurde het meermalen, dat de andere *Ariaanſche Leeräars*, die dezelven verächten, tot de *Katholijken* overgingen. Eindelijk vereenigden zich, 25 jaaren daar na, de *Pſathyrianen* met de overige *Arianen* te *Konſtantinopolen*, zijnde daar toe bewogen door PLINTHA, ten dien tijde, Opperveldheer, die een lid van dezen aanhang was; de vereeniging geſchiedde onder deze voorwaarde, dat men van deze twistvraag niet meer ſpreken zou. In andere ſteden bleef het verſchil nog voortduuren. Genoegzaam op dezelfde wijze ging het met de *Eunomianen*. EUNOMIUS zelf had zich reeds van EUDOXIUS geſcheiden; onder zijnen aanhang werd zijn Leerling THEOFRONIUS, uit hoofde van zekere ſchriften, als een afvallige van zijne partij aangezien, en uit dezelve uitgeſtoten; waar door een andere aanhang ontſtond, die men *Eunomiotheofronianen* noemde. Andere *Eunomianen* doopten, onder aanvoering van zekeren EUTYCHIUS, in den doop van CHRISTUS, en heetten naar hem *Eunomioeutychianen*. Eindelijk waren ook de *Macedonianen*, die men als *Halve-Arianen* beſchouwde, in kleine partijën verdeeld (*). On-

(*) SOCRAT. *L.* V. *C.* 23. SOZOM. *L.* VII. *C.* 14, 17. THEOD. *Hær. Fabul. L.* IV. *C.* 4.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Onder deze onrusten, welke de *Ariänen* zichzelven verwekten, namen, van het jaar 388 af, ook de wetten van Keizer THEODOSIUS tegen hen en andere Ketters weder eenen aanvang. Enkel in het gemelde jaar kwamen 'er drie in het licht; alhoewel de tweede van deze eigenlijk op den naam van VALENTINIAAN III gegeven is. De beide eerſte dezer wetten (*) verboden alle vergaderingen van Ketters ten ſtrengſten, zetten alle hunne Biſchoppen af, die uit de ſteden bannende, en hun zelfs niet toelatende, om bij den Keizer gehoor te verzoeken. Maar de derde (†) verklaarde het voorgeven der *Ariänen* voor onwaarächtig, als of hun door een bevel des Keizers vergund was, alles te ondernemen, wat tot hun voordeel dienen mogt. De nadere aanleiding tot deze nieuwe ſtrengheid vindt men in het gedrag der *Arianen*, ten dezen tijde. Op een los gerucht, dat THEODOSIUS eene geheele nederlaag van MAXIMUS geleden had, waren zij te *Konſtantinopolen* roekeloos genoeg geweest (§) om het huis van den Biſchop NECTARIUS in brand te ſteken. Deze Biſchop werd toen door GREGORIUS van *Nazianzus* (**) juist aangeſpoord, om niet langer gelaten aan te zien, dat de *Arianen*, als hadden zij daar uitdruklijk verlof toe gekregen, hunne vergaderingen hielden, en dat de *Macedonianen* zelfs Biſchoppen aanſtelden; waar op NECTARIUS ook

Nieuwe wetten van THEODOSIUS.

(*) *l.* 14, 15. *C. Th. de Hær.* (†) *l.* 16. *l. c.*
(§) SOCR. *L.* V. *C.* 13. SOZOM. *L.* VII. *C.* 14.
(**) *Orat.* XLVI. *Tom.* I. *Opp. pag.* 721.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. jaar 363. tot 476.

ook deswegens vertoogen aan den Keizer ſchijnt gedaan te hebben. Van drie andere wetten (*), die in het jaar 389 uitkwamen, verbood de eerſte aan de *Eunomianen* het recht, van uiterſten wil te maken, of uit kracht van een testament te erven. Welk recht hun echter de Keizer THEODOSIUS, in het jaar 394, weder terug gaf (†). Op dezelfde wijs handelde zijn Zoon en Opvolger ARKADIUS met de *Eunomianen*. Hij herriep deze vergunning van zijnen Vader in het jaar 395 (§), en bevestigde ze nogmaals in hetzelfde jaar (**). Wij willen verders niet alle wetten hier bijbrengen, welke ARKADIUS, HONORIUS, THEODOSIUS de Jongere, en VALENTINIAAN III, tegen de Ketters, tot het jaar 428, gegeven hebben (††), alleen gewagen wij die, welke de *Arianen* uitdruklijk noemen. Onder dezen waren de *Eunomianen* bij den ouden THEODOSIUS en ARKADIUS meest gehaat, niet alleen, omdat zij het meest van de *Katholijken* verſchilden, maar ook omdat zij verſcheidene veränderingen in den Doop maakten, en ook leden van andere Gemeenten, die tot hen overkwamen, herdoopten (§§). In het jaar 396 gebood ARKADIUS tweemaal (***), dat hunne Leeräars uit de ſteden verjaagd zouden worden. In het jaar 398 verördende hij (†††), dat het dezen Leer-

(*) *l.* 17, 18, 19. *C. Th. de Hær.* (†) *l.* 23. *l. c.*
(§) *l.* 25. *l. c.* (**) *l.* 27.
(††) Men heeft ze reeds gedeeltlijk in ons VI *Deel*, *Bl.* 239. (§§) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 327.
(***) *l.* 31, 32. *C. Th. de Hær.* (†††) *l.* 34 *l. c.*

Digitized by Google

Leeraaren niet ééns vrij zou ſtaan, vergaderingen ten platten lande te houden; ook zouden hunne ſchriften opgezocht, openlijk verbrand, en die genen, welke ze verbergen wilden, aan het leven geſtraft worden. Hij ſtond wel, in het jaar 399, den *Eunomianen* het recht van *Testamenten*, *Donatiën*, en erfenisſen, op nieuw toe; maar hunne vergaderingen verbood hij ten ſtrengſten, zelfs op doodſtraffen (*). Dit recht ontnam THEODOSIUS II hun, in het jaar 410, op nieuw, hun alleen zulke erfenisſen vergunnende, welke zonder Testament aanvaard konden worden (†). In het jaar 413 verbood hij hunne bijëenkomſten, en ſtelde zwaare ſtraffen, zoo wel tegen hunne Geestlijken, als bijzonder tegen de bij hen gebruiklijke herdooping der *Katholijken* (§). Door eene wet van het jaar 415 (**) beval hij, dat hunne vergaderplaatzen te *Konſtantinopolen* verbeurd verklaard, verſcheidene burgerrechten hun ontnomen, en hunne Geestlijken, die iemand zouden herdopen, in eeuwigduurende ballingſchap verdreven zouden worden. Hier voegde hij, in het jaar 423, nog deze verklaring bij, dat zij evenwel tot zekere dienstpligten bij het Hof verbonden zouden blijven (††). Eindelijk rekende hij, in eene wet van het jaar 428 (§§), de *Eunomianen* onder die Ketters, aan welke nergens in het *Romeinſche* Rijk

(*) *l.* 36. *l. c.* (†) *l.* 49, 50. *l. c.*

(§) *Libr.* XVI. *Cod. Th. tit.* 6. *ne ſanct. baptisma iteretur l.* 6. (**) *l.* 58. *C. Th. de Hæret.*

(††) *l.* 61. *l. c.* (§§) *l.* 65. *l. c.*

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Rijk openbare Godsdienst vergund wordt; in ſtede dat hij dien aan de *Arianen*, *Macedonianen*, en anderen, alleen in de ſteden verbood.

Van dezen tijd af, of met de eerſte helft van de vijfde eeuw, verloor het *Arianismus*, in het Romeinſche Rijk, allengs alle zijne ſterkte en vastigheid. Tot een gering getal van aanhangers verminderd, maakte het plaats voor nieuwe twisten; in het Westen voor de *Pelagiaanſche*, in het Oosten voor de *Nestoriaanſche* en *Eutychiaanſche*. FILOSTORGIUS, de beroemde *Eunomiaan* in *Kappadocië*, wiens Geſchiedenis, waar van nog *Uittrekzels* voorhanden zijn, tot hier toe zoo dikwijls door ons is aangehaald, en SABINUS, een *Halve-Ariaan*, Biſchop der *Macedonianen* in *Thracië* (*), waren, omſtreeks het jaar 425, twee der laatſten, die hunne partij nog eenig aanzien gaven. Met éénen van hunne Biſchoppen in *Afrika*, MAXIMINUS, hield AUGUSTINUS ten zelfden tijde een Mondgeſprek, hetwelk hem tot ſchriften tegen denzelven gelegenheid gaf.

Onder-gang van het Aria-nismus in het Ro-meinſche Rijk.

Einde van de Meleti-aanſche ſcheuring te Antiö-chië.

Een weinig vroeger had ook de *Meletiaanſche* Scheuring te *Antiöchië*, die toch ook uit de *Ariaanſche* verſchillen ontſtaan was, en nu 85 jaaren geduurd had, insgelijks een einde genomen. Meermalen reeds hadden zich gelegenheden aangeboden tot bevrediging van dezelve, indien het ſlechts niet aan billijke toegevendheid ontbroken, en de verſchillende deelneming van Oosterſche en Westerſche Biſchoppen de-

(*) Zie van hem V *Deel*, *Bladz.* 217.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

dezelve niet ſteeds gaande gehouden had. Na de dood van MELETIUS, in het jaar 381, was FLAVIANUS in zijne plaats verkozen, die uit de Geſchiedenis van CHRYSOSTOMUS met roem bekend is. Evenwel handhaafde zich PAULLINUS, de Biſchop der tegenpartij, die zoo overijld was ingewijd, door LUCIFER (*), des te gemaklijker, omdat op de Kerkvergadering te *Rome* zich vele Weſterſche Biſchoppen voor hem verklaarden, zoo als, in het eerst, ATHANASIUS, en met hem andere *Egyptiſche* en *Arabiſche* Biſchoppen, gedaan hadden. Bij het overlijden van PAULLINUS, in het jaar 388, herleefde de hoop op herſtelling der eenheid. Maar, hij verkoos weder, of zelf (†), eenen zijner Ouderlingen, EVAGRIUS, tot zijnen opvolger; of de kleine hoop van zijne aanhangers liet dezen tot Biſchop inwijden (§). Alhoewel nu deze EVAGRIUS kort daar na kwam te overlijden, bleef nogthans de ſcheuring levendig tot in het jaar 398, wanneer JOANNES CHRYSOSTOMUS, die toen Biſchop van *Konſtantinopolen* werd, daar hij te vooren, als Ouderling te *Antiöchië*, de partij van FLAVIANUS had voorgeſtaan, het zoo ver bracht, dat alle uitheemſche Biſchoppen de Kerkgemeenſchap herſtelden (**). Eindelijk gelukte het den Biſchop ALEXANDER van *An-*

(*) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 377.

(†) THEODOR. *Hist. Eccles. Libr.* V. *Cap.* 23.

(§) SOCR. *H. E. L.* V. *C.* 15. SOZOM. *L.* VII. *C.* 15.

(**) PALLAD. *Vit. Chryſ. pag.* 51. SOCRAT. *et* THEOD. *l. c.* SOZOM. *Libr.* VIII. *Cap.* 3.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Antiochië, eerst in het jaar 413, de overblijfzelen der *Paullinianen*, of eigenlijk *Eustathianen*; volkomen met zijne Gemeente te verëenigen (*).

Arianen onder de Gothen enz.

Geduurende deze verschillende lotgevallen van het *Arianismus*, in het *Romeinsche* Rijk, had het zich al voor lang vast gevestigd onder de *Gothen*. Wij hebben reeds in het voorgaande (†) verhaald, hoe het onder deze *Duitsche* Natie is ingevoerd, en hoe veel deel hun vermaarde Bisschop ULFILAS daar in gehad heeft. Het is zeer waarschijnlijk, dat deze onder de *Strenge Arianen* behoord hebbe; als ook, dat alles eerst gebeurd is, onder de regeering van VALENS. Dat evenwel slechts een gedeelte der *Gothen* de *Ariaansche* leere toegedaan is geweest, blijkt duidelijk hier uit, dat men *Gothische* Bisschoppen, andere Geestlijken en Monniken, ontmoet, die met CHRYSOSTOMUS, en andere *Katholijke* Leeraaren, in Kerkelijke gemeenschap geleefd hebben, of van hen aangesteld zijn geworden. Zelfs schijnt het, dat de *West-Gothen* eigenlijk dit Leerstelsel hebben aangenomen. Deze woonden naast aan het *Romeinsche* Rijk, langs den *Donau* en de *Zwarte Zee*; en werden, onder de regeering van VALENS, bij honderd duizenden, in dit Rijk aangenomen. En JORNANDES (§) zegt uitdruklijk, dat de *West-Gothen* door dezen Keizer bewogen zijn, om *Christenen*,

(*) THEODORET. *Libr.* V. *Cap.* 35.

(†) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 268.

(§) *De reb. Geticis* C. 25. *p.* 646. *in* GROTII *Histor. Gothor. Amsteld.* 1655. 8vo.

nen, en te gelijk *Arianen*, te worden. Hij voegt 'er bij, dat zij ook den met hen vermaagdſchapten *Oost-Gothen* en *Gepiden*, gelijke gevoelens hebben ingeboezemd. Men heeft dus eene ſterke bepaling nodig, wanneer de *Ariaanſche Gothen*, in de laater tijden der IVde eeuw, buiten het *Romeinſche* Rijk, geplaatst worden. In de laatſte 30 jaaren toch van die eeuw, waren zij in hetzelve zoo talrijk, en bekleedden reeds zoo vele Hof- Staats- en Krijgsbedieningen, dat de gisſing van GOTHOFREDUS (*) niet onwaarſchijnlijk is, dat zij het bevel van VALENTINIAAN den Jongeren, of liever van zijne Moeder JUSTINA, bewerkt hebben. Ook hebben wij reeds elders (†) aangemerkt, dat de talrijke *Gothen* te *Konſtantinopolen*, omtrent het jaar 400, nog grootendeels *Arianen* geweest zijn, en eenen zeer vermogenden Veldheer van hun volk tot beſchermer gehad hebben. Ook gewagen SOCRATES (§) en SOZOMENUS (**) van den *Ariaanſchen* Biſchop der *Gothen*, SELINAS, die een kweekling en opvolger was van ULFILAS, zoo wel in de *Gothiſche* als *Griekſche* Taal leerde, en naar wien de partij der *Pſathirianen* ook de *Gothiſche* heette. Het weinige, hetwelk men van de aanneming van het *Ariaanſche* Leerſtelſel onder de *Vandaalen* en *Burgundiërs* uit deze tijden weet, hebben wij reeds bijgebracht, toen wij van derzelver bekeering tot het Chris-

(*) *Comm. ad l. 4. Cod. Th. de fide Cathol.*

(†) Zie VII *Deel*, *Bladz.* 67.

(§) *Libr.* V. *Cap.* 23. (**) *Libr.* VII. *Cap.* 17.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Christendom ſpraken (*). Doch van den oorſprong en ondergang der *Arianerij* onder deze volken, zullen wij eerst in de Geſchiedenis der twee en drie volgende eeuwen breedvoeriger kunnen berichten.

Leven en ſchriften van ATHANASIUS.

ATHANASIUS heeft zich, in de Geſchiedenis van het *Arianismus*, zoo bijzonder, als een hoofd en voornamen ſteunpilaar van het *Katholijk* geloof, beroemd gemaakt, dat wij niet voorbij kunnen, van hem, zijne lotgevallen, en ſchriften, afzonderlijk te ſpreken, te meer, omdat zijn naam en gezag zelfs op de nakomelingſchap zijnen invloed ſteeds heeft behouden.

Bijzonder geval in zijne kindsheid.

ATHANASIUS aanſchouwde, gelijk waarſchijnlijk is, tegen het einde der derde, of begin der vierde eeuw, het eerſte levenslicht, te *Alexandrië*. RUFINUS, die, nog bij het leven van ATHANASIUS, in deze ſtad kwam, en van de bekenden van denzelven berichten inzamelde, verhaalt (†) eene zeldzame gebeurenis uit zijn vroegſte jeugd. Als ééns de toenmalige Biſſchop van *Alexandrië*, ALEXANDER, den dag der gedachtenis van zijnen Voorzaat, den Biſſchop en Martelaar PETRUS, plegtig in de Kerk gevierd had, en zijne Geeſtelijkheid, (*clerus*,) op eene gemeenſchappelijke maaltijd verwachtte, zag hij, aan het zeeſtrand, een aantal jongens, die, gelijk niet ongewoon was, al ſpelend, het ambt van eenen Biſſchop en allerhande Kerkelijke plegtigheden nabootſten. Bij nader onderzoek, vond hij zelfs,

(*) Zie V *Deel*, *Bladz.* 77.

(†) *Hist. Eccles. Libr.* X. *Cap.* 14.

zelfs, dat zij de geheime Godsdienstverrichtingen uitöefenden. Alzoo dit hem ontrustte, zond hij 'er terſtond Geestlijken heen, die deze jongens bij hem moesten brengen. Op zijn dringend vraagen, vernam hij eindelijk van dezen, dat zij eenige *Catechumenen* onder zich, door ATHANASIUS, die in dit ſpel hun Biſchop geweest was, hadden laten doopen. Vervolgends vernam ALEXANDER, dat, zoo wel in de vragen als antwoorden, alles naauwkeurig in acht genomen was, wat bij zulk een geval gewoonlijk was. Met zijne Geestlijkheid hier over geſproken hebbende, beſloot hij, dat de dus gedoopte kinderen geen' anderen Doop, maar alleen de Kerklijke bevestiging, nodig hadden. Eindelijk, de ouders van deze kinderen bij zich hebbende laten komen, verpligtte hij hen tot de belöfte, dat zij dezelven allen tot den dienst der Kerk zouden opvoeden (*). Men heeft dit verhaal wel met eenige twijfelingen beſtreden, doch welke echter niet onöploslijk zijn.

Geleerdheid van ATHANASIUS.

Hoe het zij, ATHANASIUS werd in de Letterkunde, als ook in andere *Griekſche* Kunſten en Wetenſchappen, onderwezen, tot de Biſchop ALEXANDER hem tot zich nam, om hem tot den Kerklijken leerſtand te vormen. Volgends zijn' Lofredenaar GREGORIUS van *Nazianzus* (†), hield hij zich echter met de Heidenſche Geleerdheid alleen zoo veel

(*) Uit RUFINUS hebben SOCRATES *H. E. L.* I. *Cap.* 15. en SOZOM. *L.* II. *C.* 17. dit verhaal overgenomen.

(†) *Encom. S. Athan. p.* XCV. *in Opp. Athan.*

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

veel op, als nodig was, om niet geheel onkundig te zijn, in het gene hij verächten wilde. Doch, in zijne ſchriften ontmoet men ſpooren genoeg, dat hij met de oude Grieken heel wel bekend geweest is. Waaröm SULPICIUS SEVERUS (*) hem eenen Rechtsgeleerden noemt, is niet gemaklijk te zeggen. Boveniäl legde hij zich toe op het onderzoek der Heil. Schrift, en het lezen der ouder Kerkvaderen. De *Benedictynen*, uitgevers van zijne werken (†), giſſen, uit eene plaats van zijne werken, alwaar hij *Martelaaren* noemt, van welken hij den Godsdienst geleerd hebbe, dat de Biſchop PETRUS bijzonder daar door van hem verſtaan wordt, maar het is blijkbaar, dat in deze plaats μαρτύρες, volgends de oudſte betekenis van dit woord onder de Christenen, de *eerſte Getuigen* en *Leeräars* van het Christendom, de Apostelen, betekent. Tevens leidde ATHANASIUS het leven van eenen *Askeet*, zonder daaröm *Alexandrië* te verlaten, hoewel hij, van tijd tot tijd, den Monnik ANTONIUS in zijne Kluis bezocht mag hebben.

ATHANASIUS wordt Diakon en is gezien bij den Biſchop

Reeds in het jaar 319 was ATHANASIUS *Diakon* bij de Gemeente van *Alexandrië*, na alle de laagere trappen van Kerkelijke Bedieningen doorgegaan te zijn. Spoedig was hij *Aartsdiakon*, (*Archidiakonus*,) gelijk men het naderhand noemde, of Opziener der Kerkendienaaren (§). Hij had toen naauwlijks

(*) *Hist. Sacr. Libr.* II. *Cap.* 36.

(†) *Vit. S. Athanaſii pag.* VIII.

(§) Zoo noemt hem THEODORETUS *L.* I. *H. E. C.* 26.

lijks den ouderdom van 20 jaaren bereikt, en was echter in zoo groote achting, bij den Bisſchop ALEXANDER, dat deze zich in de gewigtigſte gevallen van zijnen raad bediende. Zulk een geval waren de *Ariaanſche* verſchillen, welke, ten dezen tijde, ontſtonden; waaröm men denkt, dat hij wel de hand kan gehad hebben in den Brief van ALEXANDER tegen ARIUS; gelijk dan ook EUSEBIUS van *Nikomedië*, en andere vrienden van ARIUS, het aan ATHANASIUS toeſchreven, dat de Bisſchop dezen *Ouderling* volſtrekt niet weder in de Kerkelijke gemeenſchap wilde aannemen.

Zijn gedrag op de Kerkvergadering te Niceë.

Doch niets verwierf den jongen *Diakon* meer roems, dan zijn gedrag op de groote Kerkvergadering te *Niceë*, in het jaar 325. Derwaards nam hem zijn Bisſchop mede, als medehulp tegen de *Arianen*, en deze jonge *Diakon*, ſchoon niet tot den Leeraarſtand eigenlijk behoorende, muntte dra, onder zoo vele aanzienlijke Bisſchoppen, als de gewigtigſte tegenſtrever van ARIUS uit. Bijzonder ſpreekt zijn Lofredenaar GREGORIUS van *Nazianzus* (*) hier over met ophef, terwijl hij ook deze Kerkvergadering door den Heiligen Geest laat vergaderen. RUFINUS (†) roemt de wakkerheid, met welke ATHANASIUS de bedrieglijke kunstgreepen dezer Ketters ontdekt hebbe; en SOCRATES (§) meldt, dat hij, inzonderheid, de voornaamſte begunſtigers van ARIUS, EUSEBIUS van *Nikomedië*, THEOGNIS en

(*) *l. c. p.* XCVIII. (†) *H. E. L.* X. *C.* 14.
(§) *Libr.* I. *Cap.* 8.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

en MARIS, dapper wederſtaan heeft. Daar is nog een geſchrift, hetwelk een geſprek van ATHANASIUS met ARIUS op de *Niceïſche* Kerkvergadering behelzen zal (*), maar eigenlijk een geſprek met eenen *Ariaan*, op eene andere plaats, behelst; doch dit geſchrift heeft verſcheidene blijken, van onëcht en van laateren oorſprong te wezen. Zoo veel echter kunnen wij 'er uit leeren, dat men de wijze om met de *Arianen* te zintwisten, misſchien in de Vde eeuw, en hunne tegenwerpingen, doch welke niet allen even doeltreffend beäntwoord worden, daar uit herkent.

Zijn waarſchijnlijk eerſte werk tegen de Heidenen

Met meer recht heeft men geloofd, in deze jongere jaaren van ATHANASIUS, zijne *twee Boeken tegen de Heidenen* te moeten plaatzen, welke de *Benedictynen* daaröm ook in hunne Uitgave van zijne werken, de eerſte plaats hebben ingeruimd; omdat zij, naar hun gevoelen, nog vóór het jaar 319 opgeſteld zijn. In het *eerſte Boek* beſtrijdt ATHANASIUS voor alles den *Afgodsdienst*, vervolgends bewijst hij, *dat de God der Christenen alleen de waare God is.* Het *tweede Boek* heeft dit opſchrift: *Redenvoering over de Menschwording des Woords, en deszelfs verſchijning onder ons in het ligchaam.* Het geheele werk geeft blijken, dat het ATHANASIUS aan de nodige bekwaamheden tot zulken arbeid niet ontbrak, maar ook, dat hij daar in gelukkiger geſlaagd zou zijn, indien hij ſtrenger geweest wa-

(*) *Disputatio S. Athan. in Concil. Nicæno contra Arium T.* II. *Opp. p.* 159-180. *ed. Patav.*

ware in de keuze zijner bewijzen, en over het geheel korter en bondiger in zijne opheldering en vergelijkingen.

In het jaar 326 overleed de Bisſchop ALEXANDER, hebbende, zoo veel hij vermogt, ATHANASIUS tot zijnen opvolger aangeprezen. ATHANASIUS was, ten dezen tijde, niet te *Alexandrië*, het zij, om de verkiezing te ontwijken (*), of door zijnen Bisſchop, vóór deszelfs dood, over het één of ander naa het Hof gezonden zijnde (†). Ondertusſchen vergaderden vele *Egyptiſche* Bisſchoppen in *Alexandrië*, tot het doen der verkiezing. Alle de *Katholijke* inwoners, die hier vrij talrijk waren, begeerden eenparig, dat ATHANASIUS verkozen mogt worden, dien zij als eenen waaren Bisſchop roemden, en velen van hen bleven niet alleen verſcheidene dagen en nachten over in de Kerk, waar de Bisſchoppen bijëen gekomen waren; maar lieten dezen ook niet toe, eer uit elkanderen te gaan, vóórdat ATHANASIUS verkozen was. Dus wordt deze gebeurenis van de verkiezende Bisſchoppen zelve in hunnen *Sijnodaalen Brief* verhaald (§), die tevens het verhaal, hetwelk de *Arianen* van deze verkiezing gaven (**), tegenſpreken. Volgends hetzelve zou-

ATHANASIUS wordt Bisſchop van Alexandrië.

(*) SOZOMENUS *Hist. Eccles. Libr.* II. *Cap.* 17.

(†) EPIFAN. *Hæres.* LXVIII. *Cap.* 6.

(§) In ATHANASII *Apologia contra Arianos Tom.* I. P. I. *pag.* 101. *Opp.*

(**) Men vindt dit verhaal omſtandig bij SOZOMENUS *l. c. et Cap.* 25.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zouden 54 Bisschoppen, gedeeltlijk ALEXANDER, gedeeltlijk MELETIUS, den *Schismatieken* Bisschop, toegedaan, wegens deze verkiezing bijëengekomen zijnde, zich onder eede verbonden hebben, niet dan met algemeene stemmen, en nadat zij eerst hunne verschillen onderling zouden vereffend hebben, eenen Bisschop te zullen verkiezen. Maar zeven van deze Bisschoppen hadden, met verbreking van hunnen eed, zonder toestemming der overigen, ATHANASIUS tot Bisschop ingewijd. En dit ware ook de reden geweest, waaröm velen van de Geestlijkheid, (*clerus*,) en van andere Christenen dezer stad, zich van alle verbindtenis met hem onthouden hadden. De *Ariaansche* FILOSTORGIUS (*) heeft nog een ander verhaal bewaard. Terwijl de vergaderde Bisschoppen onderling in gevoelens verschilden, begaf ATHANASIUS zich in de Kerk van DIONYSIUS, alwaar hij twee Bisschoppen vond, die door zijne aanhangers, na de deuren gesloten te hebben, gedwongen werden, hem tot Bisschop te wijden. De overige Bisschoppen spraken hieröm het Banvonnis tegen hem uit, maar ATHANASIUS meldde aan den Keizer, in naam der geheele stad, zijne verkiezing; en deze bekrachtigde dezelve, alzoo hij geen bedrog vermoedde. — Wanneer men deze verhaalen onderling vergelijkt, en onpartijdig beöordeelt, blijkt ons toch zoo veel, zelfs al laten wij het verhaal der verkiezende Bisschoppen bij ATHANASIUS meest gelden, dat het, bij deze verkiezing, niet

(*) *Epit. Hist. Eccles. L.* II. *C.* 9.

niet aan kuiperijën, en zelfs aan geweld, ontbroken hebbe. Men heeft dit vervolgends pogen te vergoelijken, door buitengewone en wonderbare omſtandigheden te verhalen, die plaats gehad zouden hebben. Dus zou de toen levende vermaarde Monnik PACHOMIUS (*) eene Godlijke Openbaring gehad hebben, dat God zelf ATHANASIUS tot eenen pilaar en licht der Kerk beſtemd had; dat hij wel, bij het verdedigen van het Geloof en de Godzaligheid, veel lijden, maar ook door CHRISTUS geſterkt, alles overwinnen, en de waarheid vrij leeren zoude. enz.

Lof van ATHANASIUS.

Men verwacht ligtlijk, dat ATHANASIUS, die reeds als *Diakon* zoo in den twist met de *Arianen* had uitgemunt, thans in zijne nieuwe waardigheid, het jeugdig vuur met Godsdienſtijver gepaard hebbe, om aan het hoofd der *Katholijken* de *Arianen* te beſtrijden. Hij deed zulks, met zoo veel nadruk, en zijn aanzien rees daar door ſpoedig zoo zeer, dat EPIFANIUS (†) hem *den Vader der Rechtzinnigheid* genoemd heeft, en dat elk, in zijn leven, voor *Katholijk* erkend werd, die met hem de Kerkelijke gemeenſchap onderhield. Tevens, indien wij zijnen Lofredenaar GREGORIUS *van Nazianzus* (§) geloven, en 'er is geene reden, om zijn bericht, in de hoofdzaak te verwerpen, heeft hij zijn ambt, als Biſſchop, tot genoegen zijner Gemeente, waargenomen. „ATHANASIUS," zegt hij, „op den Biſ-

„ſchop-

(*) *Vita S. Pachomii in actis SS. Menſ. Maji Tom.* III. *pag.* 63. (†) *Hæres.* LXIX. *Cap.* 2.

(§) *Encom. S. Athanas. l. c. pag.* XCVI. *ſq.*

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ ſchoppelijken Zetel gezeten, werd niet terſtond „ hoogmoedig, gelijk zoo vele onwaardige Opzie„ ners der Gemeenten, die anderen zuiveren willen, „ vóórdat zij zelve gezuiverd zijn. Zoo verheven „ als zijn leven was, zoo nederig was zijn hart. „ Zijne deugd kon niemand evenäaren; maar ieder „ een kon gemaklijk toegang tot hem krijgen. Hij „ was zachtmoedig, vrij van toorn, medelijdend, „ aangenäam in geſprekken, nog aangenamer in zijn „ gedrag. Zijn gezicht geleek een' Engel, maar „ nog meer geleek hij dien, in zijn gemoed. Hij „ deelde zachte beſtraffingen, en leerzame loſſpra„ ken uit: zoo gematigd in beiden, dat de eerſten „ gezindheden van eenen Vader, de laatſten de def„ tigheid van eene Overheid vertoonden, en aan „ beide kanten de Wijsheid zichtbaar was. Uit „ hoofde van zijn gedrag, hetwelk leerzaam genoeg „ was, had hij maar weinige woorden nodig, maar „ daartegen maakte ook zijne nadruklijke wijze van „ voordragt beſtraffingen meestendeels overtollig; en „ nog minder had hij noodig, dewijl hij hier in „ zoo verſtandig maat hield, om tot de uitſluiting „ uit de Kerkelijke gemeenſchap te komen." Verders roemt GREGORIUS zijn zoo aanhoudend vasten en bidden, als of hij geen ligchaam of iet ſtoffelijks gehad had; zijne onverwinlijke wakkerheid in waaken en zingen; zijne zorgvuldigheid voor de behoeftigen. Geen wonder, dat hij te *Alexandrië* en bij alle *Katholijken* ten hoogſten geëerbiedigd werd.

Zijne pogingen

Eéne der eerſte verrichtingen van den Biſſchop ATHANASIUS was nog in het jaar 326 de inwijding van

van FRUMENTIUS, tot eerſten Biſchop der *Ethiöpiërs* (*). De *Meletiaanſche* Scheuring in *Egypte*, waar van wij den oorſprong elders (†) verhaald hebben, duurde nog ſteeds voort. Derzelver ſtichter, MELETIUS, had zich wel, volgends beſluit der *Niceëſche* Kerkvergadering, met den Biſchop ALEXANDER verzoend en verëenigd; maar toen hij, omtrent dien tijd, als ATHANASIUS Biſchop geworden was, overleed, benoemde hij vooràf, tegen den wil der gemelde Kerkvergadering, eenen opvolger in zijn Bisdom, JOANNES (§). Hier door werden de *Meletianen*, die van den Biſchop ALEXANDER zeer verdrukt waren, in hunne halſtarrigheid verſterkt, alhoewel de geheele twist enkel Kerkelijke Rechten en Geestlijke ambtsverrichtingen betrof. Zij begonnen weder hunne afzonderlijke vergaderingen te houden, waar door de onrust in *Egypte* grooter werd, dan ooit. ATHANASIUS wendde alles aan, om dezelve te beteugelen: onderwijs, vermaningen, ja zelfs dwangmiddelen tegen de wederſpanningen. Hij bezocht, ten dien einde, meermaalen de nabuurige Kerken; waarbij hem velen van zijne Ouderlingen en Kerkendienaaren, en niet weinige inwooners van *Alexandrië*, verzelden. Zulke togten waren juist niet de geſchiktſte middelen, om de verſtooring van den vrede te vermijden; voornaamlijk dewijl men de gezindheden van den Biſchop kende. Dus gebeurde het ook, bij zulk een bezoek, dat een Kerkedienaar

tegen de Meletianen in Egypte.

en

(*) *Deel* IV. *Bl.* 264. (†) *Deel* IV. *Bl.* 119.
(§) SOZOM. *Libr.* II. *Cap.* 21.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

en eenig volk van het gevolg van ATHANASIUS, in eene vergaderplaats der *Meletianen* inbraken, en een ſtuk Kerkelijk huisraad in ſtukken braken, waar door het tuſſchen de beide partijën tot een gevecht kwam (*).

De Meletianen ſpannen ſamen met de Arianen.

Daar intuſſchen de *Ariaanſche* partij weder beſcherming aan het Keizerlijk Hof gevonden had, en reeds omtrent het jaar 328, de Biſſchoppen EUSEBIUS van *Nikomedië*, en THEOGNIS van *Nicea*, uit hunne ballingſchap terug geroepen en weder in hunne Bisdommen herſteld waren, wist de eerstgemelde, de gevaarlijkſte tegenpartij van ATHANASIUS (†), door zijne listige maatregelen, de *Meletianen* met de *Arianen* in eene verbindtenis te brengen tegen den Biſſchop van *Alexandrië*. Hij beloofde hun, bij den Keizer voor hen vrijheid van hunne Godsdienſtoefening te zullen bezorgen, indien zij met ARIUS, wiens verbanning thans ook opgeheven werd, Kerkelijke gemeenſchap wilden houden (§). Hier in bewilligd hebbende, verkregen zij ook de gemelde vrijheid, en waren zedert zoo naauw met de *Arianen* vereenigd, dat de *Arianen* ook den naam van *Meletianen* voerden, terwijl deze laatſten ook verſcheidene ſtellingen van de *Arianen* overnamen (**).

EU-

(*) EPIFAN. *Her.* LXVIII. *Cap.* 6. *pag.* 723.

(†) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 228.

(§) EPIFAN. *l. c. pag.* 721.

(**) ATHANAS. *Apol. contra Arianos pag.* 140. *Hist. Arianor. ad Monachos T.* I. P. I. *pag.* 309. *Opp.* SOCR. *Libr.* I. *Cap.* 6. SOZOM. *Libr.* II. *Cap.* 21.

Digitized by Google

EUSEBIUS, dus verſterkt, eischte van ATHANASIUS, met bijgevoegde bedreigingen, dat hij ARIUS, die weder te *Alexandrië* gekomen was, met zijne aanhangers in de Kerkelijke gemeenſchap weder aan zou nemen. Op de weigering van ATHANASIUS, ſchreef hem de Keizer zelf, dat dit zijn wil was, hem dreigende, zo hij niet gehoorzaamde, hem te zullen afzetten en uit *Egypte* voeren. Men had hem bij den Keizer afgeſchilderd, als den eenigſten tegenſtrever van den Kerkelijken en Burgerlijken vrede; evenwel vond deze Biſſchop, met zijne redenen, waaröm ARIUS geen lid der *Katholijke* Kerk zijn kon, bij den Keizer ingang (*).

Men eischt van ATHANASIUS, dat hij ARIUS weder aanneme.

Hier op volgde eene reeks van beſchuldigingen, door de *Euſebianen*, *Arianen* en *Meletianen*, tegen ATHANASIUS ingebracht, welke niets minder betroffen, dan moord, ontucht, tooverij, onderſteuning van oproer, invordering van eene eigendunklijke ſchatting, en mishandeling van Kerkelijke goederen (†). Hier tegen verdedigde ATHANASIUS zich, zelfs gedeeltelijk mondeling, bij den Keizer zoodanig, dat deze ter zijner rechtvaardiging eenen Brief afzond, aan de *Katholijke* Gemeente te *Alexandrië*, welken de Biſſchop in één zijner werken heeft ingelaſcht (§). Eéne en andere van deze beſchuldigingen hadden ſchijn van waarheid. Zoo begon men

Beſchuldigingen tegen hem ingebracht.

bij-

(*) ATHANAS. *Apolog. contra Arian. pag.* 140, 141. *l. c.* SOCRAT. *Libr.* I. *Cap.* 27. SOZOMEN. *L.* II. *C.* 22.

(†) Vergel. IV *Deel*, *Bladz.* 228.

(§) *Apol. contra Arian. pag.* 141.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

bijna te geloven, dat de Bisschop ARSENIUS door ATHANASIUS vermoord was, omdat hij in langen tijd nergens te vinden was. Doch eindelijk kwam hij te voorschijn, en verklaarde, dat hij zich, op het dringend aanhouden der *Meletianen*, verborgen had moeten houden, doch dat hij nu, met zijne Geestlijkheid, ook van de *Meletianen* tot de *Katholijken* overging. Ook schreef KONSTANTYN weder aan den Bisschop van *Alexandrië*, tot een getuigenis van zijne onschuld, welke Brief openlijk voorgelezen moest worden (*). Zekerer scheen het, dat MAKARIUS, één der Ouderlingen van ATHANASIUS, toen deze de Gemeente in het *Mareötisch* Gewest bezocht, een' Kerkenbeker gebroken had, welken ISCHYRAS, een *Meletiaansch* Ouderling, op één der Dorpen aldaar, bij den Godsdienst gebruikte. Men voegde 'er bij, dat MAKARIUS tevens het Altaar omvergeworpen, de Heilige Boeken verbrand, en behalven meer andere wanvoeglijkheden, de Kerk, waar in dit gebeurd was, geheel verwoest had. ATHANASIUS beäntwoordde dit, met te zeggen, dat ISCHYRAS nooit wettig tot Ouderling was ingewijd; dat het een huis, en geen Kerk was geweest, in hetwelk hij hem ziek, maar niet dienstdoende had gevonden; en dat hij hem alleen had laten verbieden, om voortäan geen dienst meer te doen. En in de daad, MELETIUS zelf had ISCHYRAS

(*) ATHAN. *l. c. pag.* 145. RUFIN. *Hist. Eccles. Libr.* X. *Cap.* 15. SOCR. *Libr.* I. *Cap.* 27, 29, 30. SOZOMEN. *Libr.* II. *Cap.* 23.

Digitized by Google

RAS niet op de door hem overgeleverde lijst van Ouderlingen, en ISCHYRAS betuigde naderhand zelf ſchriftelijk zijn berouw, over de door hem uitgeſtrooide onwaarheden, waar toe de *Meletianen* hem genoodzaakt hadden (*). Evenwel moet 'er, volgends het boven (†) aangehaalde bericht van EPIPHANIUS, toch zekere gewelddaadigheid gebeurd zijn, maar welke misſchien van de *Meletianen* vergroot is geworden.

Kerkvergadering deswegens te Cæſarea gehouden, voor welke ATHANASIUS niet verſchijnt

Hoe het zij, de *Meletianen* bleven met de *Euſebianen* op deze en meer andere beſchuldigingen aandringen, en verkregen van den Keizer, na veel aanhouden, dat 'er in het jaar 333 of 334 eene Kerkvergadering te *Cæſarea* in *Palæſtina* gehouden werd, op welke ook ATHANASIUS bevel kreeg, om te verſchijnen. Doch hij, zoo min als iemand van zijne vrienden, verſcheen niet op de vergadering, waarom dezelve, na lang wachten, onverrichter zaken, uit één ſcheidde. ATHANASIUS heeft deze zijne ongehoorzaamheid aan het Keizerlijk bevel nergens in zijne ſchriften verdedigd, maar uit laater Geſchiedſchrijvers (§) weten wij, dat hij bezorgd was, dat de beide EUSEBIUSSEN van *Cæſarea*, die het Voorzitterſchap waarnam, en van *Nikomedië*, met andere, hem min genegene Biſchoppen, hem onrecht-

(*) ATHANASIUS *Apolog. contra Arianos. pag.* 105, 143, 148. HILARII *Fragm.* III. *pag.* 1311. SOCRATES *Libr.* I. *Cap.* 27.

(†) Boven *Bladz.* 78.

(§) SOZOM. *L.* II. *C.* 25. THEOD. *L.* I. *C.* 28.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

rechtvaardig behandelen, en veröordeelen zouden (*).

Op nieuw werd ATHANASIUS, op uitdruklijk bevel des Keizers, die hem dreigde, met geweld te zullen laten overbrengen, indien hij zich onwillig betoonde, genoodzaakt, in eene Kerkvergadering te *Tyrus*, in het jaar 335, te verſchijnen (†). ATHANASIUS kwam derhalven, doch verzeld van 49 *Egyptiſche* Biſchoppen, waar door hij in ſtaat geſteld werd, om tegen zijne vijanden op deze vergadering een evenwigt te hebben; ſchoon hem dit echter ten kwaade geduid werd, als een middel, om onrust en tweedragt in de vergadering te veröorzaken (§). Misſchien was dit ook de reden, waaröm de Keizer zoo bijzonder voor de orde en rust op dezelve zorgde, zendende den Staatsdienaar DIONYSIUS derwaards, met andere grooten, en een gevolg van gewapenden, om de leden der vergadering in toom te houden; waar over eene volgende Kerkvergadering te *Alexandrië*, alwaar ATHANASIUS zelf Voorzitter was, uitriep (**): „ Hoe kunnen zij „ zoo ſtout zijn, om dit eene Kerkvergadering, „ (*Sijnode*,) te noemen, op welke een *Comes* het „ Voor-

Kerkvergadering te Tyrus

beſluit de afzetting van ATHANASIUS.

(*) ATHANASIUS ſchijnt zelfs EUSEBIUS van *Cæſarea*, ſchoon deze geen *Ariaan* was, verdacht te hebben gehouden. *Apol. contra Arian. pag.* 153.

(†) EUSEB. *de Vit. Conſtant. L.* IV. *C.* 42. ATHAN. *Apol. contra Arian. p.* 147. SOCRAT. *L.* I. *C.* 28.

(§) SOZOM. *Libr.* II. *Cap.* 25.

(**) *Apol. contra Arian. pag.* 103. *l. c.*

Digitized by Google

„ Voorzitterſchap waarnam? aan wiens zijde een
„ trauwant ſtond; waar een Gerichtſchrijver ons in-
„ leidde, in plaats van een Kerkendienaar. Wan-
„ neer de eerſte ſprak, zwegen de aanwezenden; of
„ liever, zij gehoorzaamden den *Comes*. Door zijn'
„ raad werd verhinderd, dat de Biſchoppen wer-
„ den afgevaardigd, die zulks verdiend hadden.
„ Zoodra hij het gebood, werden wij door ſoldaa-
„ ten opgeleid; of liever, wanneer de *Euſebianen*
„ geboden, luiſterde hij naar hunne uitſpraken. Met
„ één woord, wat was dit voor een *Sijnode*, het-
„ welk, wanneer het den Keizer goeddacht, met
„ uitbannen en doodſtraffen eindigde?" Zoo be-
klaagde zich ATHANASIUS en de zijnen, waar zij de zwakſten waren; waar het tegendeel plaats had, klaagden hunne partijën. In de daad, daar het hier bijzonder aankwam op beſchuldigingen tegen ATHANASIUS, die in het Burgerlijk Rechtsgebied t'huis hoorden, zou men, misſchien, verſtandiger gehandeld hebben, indien men dezelve door onpartijdige Burgerlijke Richters had laten beöordeelen, dan door Biſchoppen, die, zoo vrienden als vijänden, door de ſteeds hooger ſtijgende verbittering bevooröordeeld waren, en bijzonder bedoelden, hunne partijën gehaat te maken, zoo als, volgends het verhaal van EPIFANIUS (*), POTAMO, Biſchop van *Heracleopolis*, misnoegd, omdat EUSEBIUS van *Cæſarea* de Voorzittersplaats bekleedde, terwijl ATHANASIUS, als beſchuldigde, ſtaan moest, ſchreeuwde: „ Gij
„ zit

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) *Her.* LXVIII. *Cap.* 7. *pag.* 723.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ zit dan, EUSEBIUS? en de onſchuldige ATHANA-
„ SIUS wordt van u geöordeeld? Wie kan dit dul-
„ den? Zeg mij toch: Waart gij niet, geduurende
„ de de vervolging, met mij, in de gevangenis?
„ Ik heb voor de waarheid een oog verloren; maar
„ gij zijt geheel onverminkt gebleven van ligchaam,
„ gij hebt den Marteldood niet geleden, en leeft
„ nog gezond! Hoe zijt gij anders de gevangenis
„ ontkomen, dan omdat gij aan onze vervolgers be-
„ loofd hebt, eene ſchandlijke zonde te begaan, of
„ die wezenlijk begaan hebt?" EUSEBIUS, dus onredelijk aangevallen, ſtond, vol misnoegen, op, en verliet voor dien dag de vergadering, zeggende tegen POTAMO: „ Als gij hier gekomen zijt, om
„ ons, in diervoege, tegen te ſpreken; dan moet
„ het wel waar zijn, wat uwe beſchuldigers u te
„ last leggen. Want als gij hier den dwingeland
„ wilt ſpeelen, dan moet gij in uw Vaderland nog
„ veel verder gegaan zijn." Deze beſchuldiging tegen EUSEBIUS, dat hij zich, door het offeren op de Altaren der Goden, uit de gevangenis gered had, is ook door ATHANASIUS naderhand herhaald geworden (*), maar verdient met dit alles geen geloof (†).

Vervolg. Niettegenſtaande ATHANASIUS op deze Kerkvergadering zelve, van twee beſchuldigingen, onkuiſchheid en moord, volkomen werd vrijgeſproken (§), even-

(*) *Apol. contra Arian. pag.* 103.

(†) Vergel. boven *Deel* III. *Bladz.* 391.

(§) RUFIN. *Hist. Eccles. Libr.* X. *Cap.* 17. SOCRAT. *Libr.*

evenwel ſcheen de meerderheid zijne afzetting beſloten te hebben. Daar bleven nog verſcheidene andere beſchuldigingen over. Ook vernieuwde ISCHYRAS, met andere *Meletianen*, de zijne, over het mishandelen der Godsdienſtige gereedſchappen. De vergadering vaardigde daar op, niettegenſtaande de tegenbetuiging der *Egyptiſche* Biſchoppen, en de vermaning van den Staatsdienaar DIONYSIUS, eenige Biſchoppen uit haar midden af, om in de *Mareötiſche* Landſtreek zelve onderzoek te doen. Deze in *Egypte* gekomen, ontvingen in *Alexandrië* van de Geestelijkheid dier ſtad en van het *Mareötiſche* Gewest verzekeringen van de onſchuld van ATHANASIUS (*). Door dit alles lieten zich echter deze afgevaardigden, die *Arianen* waren, niet affchrikken van gewelddaadigheden, indien men anders hunne tegenpartij volkomen geloven mag (†). MAKARIUS, die eigenlijk de beſchuldigde was, hadden zij te *Tyrus* gelaten, als een' gevangenen; vergeefs bood ATHANASIUS aan, zich aldaar, insgelijks te veräntwoorden, veel meer reisden zij, na de Ouderlingen van *Alexandrië* geweigerd te hebben, bij het onderzoek in *Mareotis* tegenwoordig te zijn, vergezeld van den beſchuldiger ISCHYRAS, onder geleide van den Heidenſchen Stadhouder van *Egypte*, FILAGRIUS, en van *Heidenſche* Soldaaten, naa gemelde Landſchap, al-

Libr. I. *Cap.* 29. SOZOM. *Libr.* II. *Cap.* 25. THEODORET. *L.* I. *C.* 28. ATHAN. *Apol. contra Arian. p.* 103, 104.

(*) ATHANAS. *Apol. pag.* 149, 150-156.

(†) *In Athan. Apol. pag.* 106.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

alwaar zij, met list en geweld verklaringen van *Katechumenen*, *Heidenen* en *Jooden*, tegen ATHANASIUS opzamelden, terwijl te *Alexandrië* voor hunne oogen het schandelijkst geweld gepleegd werd.

Dus brachten zij te *Tyrus* een bericht terug, zoo als men van hen verwachten kon; doch hier vonden zij ATHANASIUS niet meer; die, op de vergadering in levensgevaar geraakt was, door een' oploop van het volk, roepende, dat men dien Tooveraar en Dwingeland uit den weg moest ruimen, zoodat de Keizerlijke Gevolmagtigden, uit vrees, dat men hem onvoorziens overvallen mogt, hem heimlijk lieten wegbrengen (*). Volgends verhaal van EPIFANIUS (†) vluchtte hij zelf 's nachts weg, omdat hij hier voor vreesde. Thans hadden de *Eusebianen* de handen ruim, om hem af te zetten, gelijk dit door deze Kerkvergadering geschiedde (§).

Hijwordt door den Keizer naa Treveri, (Trier,) gebannen

ATHANASIUS had zich ondertusschen tot den Keizer naa *Konstantinopolen* begeven, alwaar hij zich bij den Vorst beklaagde, over het onrecht, hetwelk hij van de *Kerkvergadering* te *Tyrus* geleden had. In het eerst vond hij bij den tegen hem opgezetten Vorst geheel geen ingang; allengs echter kwam het zoo ver, dat deze den Bisschoppen, te *Tyrus* vergaderd, maar die vervolgends eene andere talrijker vergadering, nog in het jaar 335 te *Jerusalem* gehouden, en daar op ARIUS in hunne Kerkelijke gemeenschap aan-

(*) SOZOM. *L.* II. *C.* 25. THEOD. *L.* I. *C.* 28.

(†) *Heres.* LXVIII. *Cap.* 8.

(§) Zie IV *Deel*, *Bladz.* 230.

Digitized by Google

aangenomen hadden, gebood, voor hem te verſchijnen, opdat ATHANASIUS, in hunne tegenwoordigheid, zijne klagten zou kunnen inbrengen (*). Doch 'er verſcheenen 'er maar weinigen, onder welke, volgends ATHANASIUS, de beide EUSEBIUSSEN de voornaamſten waren, waar tegen echter SOCRATES alleen dien van *Nikomedië* noemt. Deze Biſchoppen brachten eene nieuwe beſchuldiging tegen ATHANASIUS in, dat hij gedreigd zou hebben, dat hij geen koorn meer van *Alexandrië* naa *Konſtantinopolen* zou laten voeren. De Keizer ontvlamde daar over in toorn; en als ATHANASIUS voordroeg, dat hij veel te arm en onvermogend was, om zoodanig iet uit te voeren; verklaarde EUSEBIUS van *Nikomedië* bij eede, dat hij daar rijk en magtig genoeg toe was (†). Volgends SOZOMENUS, herhaalden de *Euſebianen* alle voorgaande beſchuldigingen tegen hem, en beriepen zich ten dien einde op getuigen. Keizer KONSTANTYN, die, of dezelve gedeeltlijk geloofde, of ten minſten ATHANASIUS aanmerkte, als den genen, onder alle Biſchoppen, wiens tegenwoordigheid, bij zijne Gemeente, den vrede der Kerke het meest verſtoorde, verzond hem naa *Treviri*, (*Trier*,) in *Galliën*, in ballingſchap. Men moest het zelfs als eene genade des Keizers beſchouwen, dat hij hem, in plaats van doodſtraffe, eene ſchuilplaats voor de woede zijner vijanden had aan-

(*) ATHANASIUS *l. c. pag.* 159. SOCRATES *Libr.* I. *Cap.* 34. SOZOMENUS *Libr.* II. *Cap.* 28.

(†) ATHANASIUS *l. c. pag.* 104.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

aangewezen (*). Ook verbood de Keizer, onder ſcherpe bedreigingen, aan de *Euſebianen*, dat zij de plaats van ATHANASIUS, zoo als zij reeds gereed waren, niet vervullen mogten (†).

Terwijl ATHANASIUS zich te *Treviri* bevond, alwaar hij door den Keizerlijken Prins KONSTANTYN zeer wel onthaald en onderhouden werd, kwam ARIUS, die vruchteloos gepoogd had, om te *Alexandrië* weder aangenomen te worden, te *Konſtantinopolen*, door eene plotslijke dood, om het leven, in het jaar 336 (§), waar voor de *Katholijken* God dankten, terwijl de *Arianen* argwanende vermoedens omtrent deze dood openbaarden. ATHANASIUS zag daar in, gelijk zijn geheele partij, een Godlijk ſtrafgericht; ja twintig jaren laater ontdekte hij nog dezelfde gevoelens, in eenen Brief aan den *Egyptiſchen* Abt, en naderhand Biſſchop, SERAPION, die hem om berichten omtrent de dood van ARIUS gevraagd had (**). De Ouderling MAKARIUS, toen te *Konſtantinopolen* tegenwoordig, had hem dit verhaal medegedeeld, maar de bijgevoegde aanmerkingen, welke de helft van den Brief uitmaaken, zijn van hem. „ Zelfs die genen," zegt hij, „ welke „ tot hier toe over de *Ariaanſche* Ketterij twistvra-„ gen

Dood van ARIUS.

(*) ATHAN. *l. c. et p.* 160. SOCR. *et* SOZOM. *l. c.*

(†) ATHANAS. *Hist. Arian. ad Mon. Tom.* I. P. I *Opp. pag.* 296.

(§) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 233.

(**) *Epist. ad Serapion. de Morte Arii Tom.* I. P. I. *Opp. pag.* 269-271.

„ gen opwerpen, zullen niet meer twijfelen, of de- III
„ zelve bij God gehaat zij. God heeft zichzelven BOEK VIII
„ tot Richter geſteld tusſchen de bedreigingen der Hoofdſt.
„ *Euſebianen* en het gebed van den Biſſchop ALEX- na C. G.
„ ANDER; hij heeft openlijk bekend gemaakt, dat Jaar 363.
„ deze Ketterij, al wilden ook de Keizer en alle tot 476.
„ menſchen ze onder hunne beſcherming nemen,
„ toch van de Kerk veröordeeld is."

Ongeern droeg de Gemeente van *Alexandrië* de afwezendheid van haren Biſſchop, zij deeden openlijke gebeden om zijne herſtelling, en de vermaarde Monnik ANTONIUS ſchreef ook, met dat oogmerk, meermaalen aan den Keizer, wien hij waarſchuwde, aan de lasteringen der *Meletianen* geen gehoor te geven. KONSTANTYN daartegen beſtrafte de *Alexandryners* over hun onverſtand en ongebondenheid, en gebood de Geestlijkheid en Gewijde Maagden aldaar zich ſtil te houden, verzekerende, dat hij zulken wargeest, als ATHANASIUS was; die ook door een Kerklijk vonnis veröordeeld was, niet terug zou roepen. Aan ANTONIUS ſchreef de Keizer, dat hij de uitſpraak eener Kerkvergadering niet kon verächten, op welke zoo vele kundige en goede Biſſchoppen met elkanderen overëengeſtemd hadden. Ook was ATHANASIUS een trotsch mensch, die twist en verdeeldheid verwekte (*). Evenwel beſloot KONSTANTYN nog, in het laatst van zijn leven, hem aan zijne Gemeente weder te geven, maar werd in het jaar 337 van de dood overvallen, eer hij

ATHANASIUS keert wedernaa Alexandrië.

(*) SOZOMEN. *Libr.* II. *Cap.* 31.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

hij zijn voornemen ten uitvoer kon brengen (*).

Thans beſloten de drie Zoons van dezen Keizer, ATHANASIUS weder te herſtellen, gelijk hij dan ook, in het jaar 338, te *Alexandrië* aankwam, alwaar hij met algemeene vreugdebetooningen ontvangen werd. Spoedig echter ontſtonden nieuwe twisten; gelijk men van vooren te gemoet kon zien, daar KONSTANTIUS, die het Oosten, en dus ook *Egypte*, beheerschte, den *Arianen* genegen was (†); en ATHANASIUS eenen Brief van den Jongen KONSTANTYN aan de *Alexandryners* medebracht, zoo roemrijk voor hem, als nadeelig voor zijne tegenpartij (§). Eéne zijner eerſte ſchikkingen, na zijne aankomst, was, dat hij overäl *Katholijke* Biſchoppen en Leeräaren aanſtelde, in plaats der *Arianen*; en dat niet alleen, zoo ver zijn Kerspel reikte, maar, gelijk de *Arianen* hem beſchuldigden, ook in landſtreeken, waar hij niets te zeggen had (**). Zij brachten dus ook ſchielijk weder klagten tegen hem in, aan het Keizerlijk Hof; dat zijne inhaling te *Alexandrië* met buitenſpoorigheden verzeld was gegaan; dat hij, door eene Kerkvergadering afgezet zijnde, ook alleen door eene Kerkvergadering herſteld kon worden. Ondertusſchen kon hij ligt aantoonen, dat de bedoelde ongeregeldheden reeds vóór zij-

Nieuwe beſchuldigingen tegen hem.

(*) ATHANAS. *Apolog. contra Arian. pag.* 160. SOCR. *Libr.* II. *Cap.* 3. SOZOMEN. *Libr.* III. *Cap.* 2.

(†) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 281.

(§) ATHAN. SOCRAT. *et* SOZOMEN. *l. c.*

(**) SOCR. *L.* II. *C.* 24. SOZOM. *L.* III. *C.* 21.

Digitized by Google

zijne komst hadden plaats gehad, en tegen de vergadering van *Tyrus* had hij veel in te brengen. Maar de *Arianen* en *Eusebianen* herhaalden ook de oude beschuldigingen; waar bij nog kwam, dat hij het graan, hetwelk de oude KONSTANTYN tot onderhoud van Weduwen, Gewijde Maagden, en der Geestlijkheid bestemd had, tot zijn eigen voordeel verkocht zou hebben (*). Ten dezen tijde wies de partij der *Arianen* weder sterk aan. Hun Opperhoofd, EUSEBIUS van *Nikomedië*, werd, in het jaar 339, Bisschop van *Konstantinopolen*, AKACIUS kreeg het Bisdom van *Cæsareä* in *Palæstina*; ook zonden zij van *Antiöchië*, waar zij insgelijks hunnen Bisschop hadden, den Ouderling PISTUS naa *Alexandrië*, om daar het hoofd van hunne Gemeente, en de wettige Bisschop dier stad te zijn.

ATHANASIUS houdt eene Kerkvergadering.

Tegen deze aanvallen verdedigde zich ATHANASIUS, door het bijëenroepen van eene Kerkvergadering van meer dan 100 Bisschoppen uit *Egypte*, *Libyë*, en *Pentapolis*, in het jaar 340. Dezen verdedigden hem in eenen rondgaanden Brief aan alle *Katholijke* Bisschoppen in het Rijk, met bijgevoegde bewijzen van zijne onschuld, welken wij in de verántwoording van ATHANASIUS tegen de *Arianen* lezen (†).

De Arianen ver-

Ondertusschen zochten beide de partijën de gunst van den Bisschop van *Rome* en de overige *Wester-*

sche

(*) ATHANAS. *Apol. contra Arian. pag.* 99. SOCRAT. *Libr.* II. *Cap.* 3. SOZOM. *Libr.* III. *Cap.* 2.

(†) *Apol. contra Arian. p.* 99-110.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ſche Bisſchoppen, die zoo veel meer gewigts kregen, hoe meer alle de Oosterſche Gemeenten verward waren. De *Euſebianen* zonden afgevaardigden aan JULIUS, die thans het Bisdom van *Rome* bekleedden, bij wien zij op eene Kerkvergadering aandrongen, maar als deze vervolgends door den Brief der Kerkvergadering van *Alexandrië* tot de zijde van ATHANASIUS werd overgebracht, en dezen en hen tot eene Kerkvergadering uitnodigde, bleven zij achter, onder voorwendzel, dat de tijd te kort was. Daartegen hielden zij zelve, in het jaar 341, verëenigd met een aantal *Katholijke* Bisſchoppen, in tegenwoordigheid van Keizer KONSTANTIUS, die vermaarde Kerkvergadering te *Antiöchië*, van welke op hare plaats geſproken is (*), alwaar zij, ſchoon de zwakſten in getal, echter een beſluit wisten door te drijven: dat geen Bisſchop, die door eene Kerkvergadering afgezet was, hoop kon hebben, om ooit weder tot zijn Bisdom te geraaken. Op dezen grond verkozen zij, in de plaats van ATHANASIUS, eerst EUSEBIUS, naderhand Bisſchop van *Emeſa*, en toen deze bedankte, GREGORIUS, uit *Kappadocië*, tot Bisſchop van *Alexandrië* (†).

kiezen in zijne plaats GREGORIUS.

Die ATHANASIUS met geweld verdrijft.

Geduurende deze vergadering was ATHANASIUS tegen het einde van het jaar 339, met twee Monniken te *Rome* gekomen, om de Kerkvergadering bij te wonen; hier maakte hij het Monnikenleven het eerst

(*) Zie IV *Deel*, *Bladz.* 287.

(†) ATHANAS. *l. c. pag.* 110, 112, 114, 128. SOCR. *L.* II. *C.* 9, 10. SOZOM. *L.* III. *C.* 5.

Digitized by Google

eerst bekend (*) en geliefd. Vergeefs op de komst der *Eusebianen* gewacht hebbende, keerde hij, in het volgende jaar, naa *Alexandrië* terug. Doch hier had GREGORIUS, met geweld, bezit van het Bisdom genomen (†), zoodat ATHANASIUS, ter naauwernood, met de vlucht ontkwam. Waar op hij, waarschijnlijk nog in het jaar 341, eenen *Brief* schreef *aan alle Katholijke Bisschoppen* (§), daar in de ellende en rampen beschrijvende, welke deze opgedrongene Bisschop gesticht had, en hen verzoekende, om van GREGORIUS, of zijne vrienden, geene Brieven aan te nemen, maar die te verscheuren.

ATHANASIUS reist naa Rome, alwaar hij onschuldig verklaard wordt.

ATHANASIUS nam, gelijk natuurlijk was, den toevlucht naa *Rome*, alwaar hij ook het genoegen had, door eene Kerkvergadering van 50 Bisschoppen, in het jaar 341, vrijgesproken te worden; welke vergadering hem ook in eenen Brief aan de *Eusebianen* verdedigde (**).

Of hij daar een Geloofsbelijdenis heeft opgesteld?

Bij gelegenheid van zijne verdediging voor deze Kerkvergadering, zal ATHANASIUS te *Rome*, of gelijk een ander verhaal wil, reeds te vooren, te *Treviri*, het *Symbolum*, of *de Geloofsbelijdenis*, hebben opgesteld, welke naar hem genoemd wordt; en die ook het *Symbolum Quicunque* heet, omdat zij met de-

(*) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 284.

(†) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 291.

(§) *Ep. Encycl. ad omnes Episc. T.* I. P. I. *Opp. p.* 87-94.

(**) *Epist. Julii ad Eusebianos, in* ATHANAS. *Apolog. contra Arianos. pag.* 111-121.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

deze woorden begint: *Quicumque vult salvus esse, ante omnia opus habet, ut teneat Catholicam fidem.* Deze Geloofsbelijdenis heeft zeer veel aanzien in de Christen-Kerk verkregen, en wordt benevens de zoogenaamde *Belijdenis der Apostelen*, en die van de Kerkvergadering van *Niceë*, als eene algemeen erkende Geloofsbelijdenis, aangemerkt. Niets evenwel is zekerer, dan dat deze Geloofsbelijdenis niet van ATHANASIUS is, en dat de Kardinaal BARONIUS ons een verdichtzel verhaalt, wanneer hij zegt, dat ATHANASIUS deze Geloofsbelijdenis aan den Roomschen Bisschop JULIUS eerst heeft moeten overleveren, eer hij door dezen in de Kerkelijke Gemeenschap kon aangenomen worden. Trouwens, deze Geloofsbelijdenis wordt niet gevonden in de oudste en beste Handschriften der werken van ATHANASIUS. Zij is in het Latijn opgesteld, in welke Taal ATHANASIUS niets geschreven heeft, en die hij ook niet verstond, misschien het weinige uitgezonderd, hetwelk hij te *Treviri* mogt hebben aangeleerd. Vergeefs zoekt men daar in het woord *Consubstantialis*, (ὁμοούσιος,) hetwelk zoo beslissend was in den twist met de *Arianen*. Daartegen leest men 'er uitdrukkingen in, die openlijk behooren tot de naderhand eerst opgekomene verschillen met NESTORIUS en EUTYCHES. Als ook, dat de *Heilige Geest* uitgaat van den Vader, *en van den Zoon*, welk laatste iet geheel ongewoons was in de Oostersche Kerken. Om niet te zeggen, dat ATHANASIUS, en de *Katholijken* in het gemeen, tegen de *Arianen*, beweerden, dat men, na de *Niceïsche*, geene nieuwe

we Geloofsbelijdenisſen behoefde. Ook is deze Geloofsbelijdenis niet voor de VIIde eeuw aan ATHANASIUS toegekend; men heeft onderſcheidene opſtellers van dezelve genoemd; in de Griekſche Overzetting van dezelve, die verſcheidene eeuwen jonger is, heeft men vele veränderingen en bijvoegzelen gebracht, en zij is van de *Griekſche* Kerk nooit aangenomen. Voor het overige is het onzeker, wien men voor den waaren opſteller te houden hebbe, waar toe ſommigen VIGILIUS, Bisſchop van *Tapſus* in *Afrika*, omtrent het einde der Vde eeuw, anderen VINCENTIUS van *Lirinum*, eenen beroemden Monnik in *Gallië*, omtrent het midden der Vde eeuw, anderen VENANTIUS FORTUNATUS, eenen *Frankiſchen* Bisſchop der VIde eeuw, eindelijk anderen HILARIUS, Bisſchop van *Arelate*, (*Arles*,) omtrent het midden der Vde eeuw benoemen (*). Evenwel, al heeft ATHANASIUS de gemelde Geloofsbelijdenis niet opgeſteld, men vindt echter eene andere in zijne ſchriften, bij welke eene breedere uitlegging gevoegd is (†), waar in de leerſtellige begrippen der *Katholijken* van dezen tijd, wat den Zoon van God betreft, uitvoerig ontvouwd zijn, offchoon het den Schrijver doorgaands aan gegronde Uitlegkunde hapert.

Noch de vrijſpreking van ATHANASIUS, op de Kerkvergadering te *Rome*, in het jaar 341, noch de Kerkvergadering dood

(*) Men zie G. J. VOSSIUS *Diſſ. tres de trib. Symb. Amſt.* 1642. 4. C. W. F. WALCH *Bibl. Symb. Vet. p.* 156.

(†) *Expoſitio fidei T.* I. P. I. *Opp. p.* 79. *ſq.*

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

te Sardica.

dood van zijnen magtigsten tegenstrever, EUSEBIUS van *Konstantinopolen*, konden hem weder in het bezit van zijn Bisdom herstellen. De *Arianen* behielden hier te meer de overhand, omdat een oproer door het graauw te *Konstantinopolen* gesticht, ten einde zijnen Bischop te beschermen, den Keizer KONSTANTIUS tegen deze partij verbitterd had (*). In het Westen vond ATHANASIUS veel ondersteuning, en ook dien troost, dat de Geloofsbelijdenisen, door de Oosterse *Arianen* aan den in het Westen regeerenden Keizer KONSTANS overgezonden, inzonderheid die van *Antiöchië*, in het jaar 343, door de Westersche Bischoppen zoo wel als van hem zelven verworpen werden (†), met dit alles moest nogthans ATHANASIUS te *Rome*, als in ballingschap, blijven. Eindelijk bracht zijn vriend, de Keizer KONSTANS, zijnen Broeder KONSTANTIUS zoo ver, dat zij beiden, om van dezen twist, die nu voornaamlijk ATHANASIUS betrof, een einde te maken, eene algemeene Kerkvergadering te *Sardica*, in het jaar 344, bijëenriepen (§). Op dezelve was ATHANASIUS in persoon tegenwoordig; maar als hij, met andere door de *Arianen* veröordeelde Bischoppen, op dezelve ook zitting wilde nemen, ontstond 'er eene scheuring in de vergadering, dewijl de *Oosterſche* Bischoppen dezelve verlieten, en zich naa huis begaven. Dan de overigen, die het grootste getal uitmaakten, bleven te *Sardica*, en namen een, tegen

(*) Zie *Deel* IV. *Bl.* 294. (†) *Deel* IV. *Bl.* 296.
(§) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 297.

Digitized by Google

gen de toenmalige geſteldheid der Kerken, ſtrijdig beſluit: dat, wanneer een Biſchop, die van eene Kerkvergadering veröordeeld en afgezet was, op nieuw een gerichtlijk onderzoek mogt verlangen, de Biſchoppen, die zijne Richters geweest waren, deswegens aan den Biſchop van *Rome* zouden ſchrijven. Deze zou als dan of de naastbijwonende Biſchoppen tot Richters aanſtellen; of het bij het vonnis laten berusten; of het aan eenigen van zijne afgevaardigde Ouderlingen opdragen, om de zaak op nieuw te onderzoeken. ATHANASIUS won hier echter niets mede, en kreeg zijn ambt hier door niet weder; ook verkreeg dit beſluit, zoo min als deze vergadering zelve, nooit een *algemeen*, (*Oecumenisch*,) gezag in de Kerk; zij werd veel meer eene oorzaak van langduurige ſcheuring tuſſchen de Oosters en Westerlingen. Bovendien hielden ook de eerſte, na hun vertrek van *Sardica*, eene vergadering te *Filippopolis*, alwaar zij de ergſte beſchuldigingen tegen ATHANASIUS herhaalden, het gedrag der Westerlingen, als onwettig, berispten, en zijne beſchermers in den ban deeden. Thans vervolgden ook de *Euſebianen* de aanhangers van ATHANASIUS zelfs tot lijf- en levensſtraffen toe; en namen, inzonderheid te *Alexandrië*, tegen hem en zijne vrienden, de ſtrengſte maatregelen (*).

Dan, tegen alle verwachting, ſchreef KONSTANTIUS, omtrent het jaar 346, of twee jaaren laater, aan ATHANASIUS, dat hij ongehinderd naa zijn Bisdom

ATHANASIUS keert wederma Alexandrië.

(*) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 301.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

dom terug kon keeren; zonder dat wij zeker weten, of deze verändering van gezindheid aan de bedreigingen van zijnen Broeder KONSTANS, of aan eenige andere reden zij toe te schrijven. ATHANASIUS keerde hier op naa zijn Bisdom terug, alwaar de ingedrongene Bisschop GREGORIUS juist overleden was. Schrander wist hij nu de begeerte des Keizers, dat den *Eusebianen* in deze stad eene Kerk zou ingeruimd worden, te ontwijken, en bediende zich veel meer, als overwinnaar, van zijn gezag, om de *Arianen*, in geheel *Egypte*, te vervolgen (*).

Hijwordt door Keizer KONSTANTIUS vervolgd

Thans genoot ATHANASIUS eenige jaaren rust, zijnde zijn gezag bij de *Katholijken* hooglijk ten top gestegen, terwijl zijne tegenpartij steeds zwakker werd; twee van derzelver aanvoerers, in het Westen, de Bisschoppen VALENS en URSACIUS, verklaarden, in een bijzonder geschrift, alles voor onwaarachtig, wat zij tegen hem te berde gebracht hadden. Hij zelf hield eene Kerkvergadering te *Alexandrië*, op welke alles bevestigd werd, wat, ter zijner rechtvaardiging, op de Kerkvergadering te *Sardica*, en op nog eene andere te *Jerusalem*, besloten was (†). Maar na het jaar 350, toen zijn vermogende beschermer, de Keizer KONSTANS, vermoord werd, begon ATHANASIUS weder spoedig, in zijne hoogheid, te wankelen. De *Eusebianen* beproefden andermaal den Keizer KONSTANTIUS, door velerhande bezwaaren, tegen hem op te zetten. In het

(*) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 307.

(†) SOCR. *L.* IV. *C.* 26. SOZOM. *L.* IV. *C.* 1.

het eerst echter wilde dit niet gelukken; zij slaagden zelfs eenigermate eerder bij den nieuwen Bisschop van *Rome*, LIBERIUS, die reeds de Kerkgemeenschap met ATHANASIUS verbrak. Allengs echter betoonde ook KONSTANTIUS zijnen afkeer tegen hem, voornaamlijk, omdat hij vond, dat bijna alle Bisschoppen in verbindtenis met hem stonden; velen van welken genoodzaakt werden, de Kerkelijke gemeenschap met hem te breken, terwijl anderen afgezet werden, en sommigen zelfs lijfstraffen ondergingen. In het jaar 353 het oproer in zijn Rijk geheel gedempt hebbende, spaarde de Keizer noch ATHANASIUS, noch zijne vrienden. Op zijn bevel moest de Kerkvergadering van *Arelate*, die hij nog in dat jaar houden liet, de veröordeeling van ATHANASIUS onderschrijven; gelijk zulks ook plaats had, ten opzichte van die te *Mediolanum*, in het jaar 355. De Keizer was zoo verbitterd op ATHANASIUS, dat hij het de gewigtigste zijner overwinningen noemde, ATHANASIUS uit het Kerkenbestuur te weeren, wien hij beschuldigde, niet alleen den ondergang van zijnen oudsten Broeder bevorderd, maar ook den jongsten tegen hem opgestookt te hebben. Deze beschuldigingen kan men niet wel voor bloote lasteringen uitmaken, hoewel het waar is, dat zij vrij onbepaald zijn, zonder opgave van omstandigheden; ook is 'er geen reden, om het gesprek van den Bisschop LIBERIUS, met den Keizer, waar in zij voorkomen, voor een *verdichtzel* te verklaren. Gelijktijdige Godzalige personen, zegt THEODORETUS (*), heb-

(*) *Libr.* II. *Cap.* 15.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G Jaar 363. tot 476.

hebben hetzelve opgetekend, om daar door de vrienden van den Godsdienst tot naarijver aan te ſpooren. Men kan dit, tot verſchoning van ATHANASIUS, alleen zeggen, dat, gelijk deze Biſchop in de daad weinig wist van inſchikken en toegeven, dus ook KONSTANTIUS, die ook al vroeg tegen hem ingenomen was, uit zijne naauwe betrekking op den Keizer KONSTANS, kwaad vermoeden opgevat, en dat plaats gegeven zal hebben (*).

Hijwordt met geweld uit zijn Bisdom verdreven.

Desniettemin bleef ATHANASIUS nog tot het jaar 355 in het bezit van zijn Bisdom. In het jaar 353 bracht wel een Hofbediende hem eene ſchriftelijke vergunning des Keizers, om in *Italië* bij hem te komen, maar ATHANASIUS, dit voor een' ſtrik aanziende, om hem uit *Alexandrië* te trekken, zond ſlechts eenige Biſchoppen en Ouderlingen, om den Keizer te bevredigen (†). Voorts ging hij ijverig voort, in het waarnemen van zijn ambt. Op aandrang des volks, omdat de Kerken te *Alexandrië* voor de volksmenigte te klein waren, hield hij den Godsdienst in eene ruimere, maar nog niet geheel voltooide, en dus nog niet gewijde Kerk; dit werd hem naderhand, tot eene misdaad, gerekend (§). Ook was het waarſchijnlijk, om dezen tijd, dat hij, die één der eerſte Biſchoppen was, die aan Monniken den post van Leeräaren vertrouwde, den Abt DRACONTIUS bewoog, om een hem opgedragen Bis-

(*) Zie ons *Deel* IV. *Bladz.* 309.

(†) ATHAN. *Apol. ad Conſtant. T.* I. P. I. *Opp. pag.* 243. SOZOM. *L.* IV. *C.* 9. (§) *l. c. pag.* 240.

Bisdom aan te nemen (*). Eindelijk beſloot het Hof ATHANASIUS niet langer te *Alexandrië* te dulden (†). Nadat, in het jaar 355, twee Staatsdienaars vergeefs getracht hadden, hem uit de ſtad te verdrijven, waar bij het volk gewapend wederſtand bood, en men de krijgslegioënen had moeten laten aanrukken; overviel hem, in het volgende jaar, de Veldheer SYRIANUS, als hij met zijne Gemeente bij nacht den Godsdienst vierde, met eenige duizenden Soldaaten in de Kerk. ATHANASIUS verloor echter hier bij den moed niet; alhoewel 'er verſcheidene Christenen rondöm hem het leven bij inſchoten, was hij toch één der laatſten, die in de Kerk bleef, toen hij, met groote moeite, nog gered werd. Evenwel week hij nog niet uit de ſtad, ook bleven de *Katholijken* bij hunne weigering volharden, om de Kerken aan de *Arianen* in te ruimen. KONSTANTIUS echter de uiterſte dwangmiddelen willende doorgezet hebben, werd een *Ariaanſche* Biſſchop, GEORGIUS, te *Alexandrië* door Soldaten op den Zetel gezet; hier en in geheel *Egypte* werden de *Katholijke* Leeräars afgezet, en velen van deze partij gruwlijk mishandeld. ATHANASIUS zelf, op wien het voornaamlijk gemunt was, moest zich verſchuilen in de Egiptiſche Woeſtijnen, onder de Kluizenaars en Monniken; alwaar hij, van het jaar 356, tot des Keizers dood toe, in het jaar 361, zijne da-

(*) *Epist. ad Dracont. Tom.* I. P. I. *pag.* 207. *Opp.* Vergelijk V *Deel*, *Bladz.* 382.

(†) Zie IV *Deel*, *Bladz.* 314.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

dagen doorbracht (*). Men zocht hem wel in zijne eenzaamheid op, maar de Monniken, die hem ongemeen vereerden, ſtelden zich liever voor levensgevaar bloot, dan dat zij hem zouden verraaden hebben (†). Omtrent het jaar 360 drong inzonderheid de Veldheer ARTEMIUS, met eene bende Soldaaten, in de *Tabenneſiſche* Monnikenwoningen in, doch zonder zijn oogmerk te bereiken (§). ATHANASIUS begaf zich om die reden nog dieper in de Woeſtijnen, en zal zelfs zich, een' tijd lang, op den grond van een' droogen regenput verſcholen hebben (**).

Schriften van ATHANASIUS geduurende zijn verblijf in de Woestijnen.

In deze afzondering van de Wereld, en van zijne Gemeente, ſchreef ATHANASIUS verſcheidene werken, waar toe zijn ijver voor de Rechtzinnigheid hem aanſpoorde. Tuſſchen de jaaren 350 en 354 plaatst men zijnen *Brief over de beſluiten der Niceïſche Kerkvergadering* (††). Eén zijner vrienden had, in een geſprek met de *Arianen*, waar bij ook *Katholijken* tegenwoordig waren, hunne Leerſtellingen

(*) PALLADIUS *Hist. Lauſ. L.* VIII. *C.* 136. heeft een verhaal, dat hij, gedurende dezen tijd, bij eene heel ſchoone Juffer zijnen toevlucht zou genomen hebben; maar dit is zelfs met zijne eigene berichten, niet min dan met die van anderen, ſtrijdig.

(†) GREGOR. *Nazianz. Orat.* XXI. *T.* I. *Opp. p.* 385.

(§) *Vita S. Panchomii in Act.* SS. *Maii. T.* III. *p.* 48.

(**) RUFIN. *H. E. L.* X. *C.* 18. SOZOM. *L.* IV. *C.* 10.

(††) *De Decretis Nicænæ Sijnodi Tom.* I. P. I. *Opp. pag.* 164-192.

Digitized by Google

gen pogen te wederleggen. Eindelijk maakten zij hem de tegenwerping: waaröm de *Niceïsche* Kerkvergadering, *onschriftuurlijke woorden*, (αγραφες λεξεις,) als *uit het wezen* en *éénswezens*, ter bepaaling van Geloofsstukken gebruikt had? Deze had daar op wel, zoo goed hij kon, geäntwoord; maar verzocht echter van ATHANASIUS, eene opgave, wat daarömtrent in de *vergadering* was voorgevallen. ATHANASIUS wees hem, in zijn antwoord, aan, hoe de *Arianen* de vergadering, als het ware, daar toe genoodzaakt hadden, door hunne dubbelzinnigheden; en, zegt hij onder anderen: „ Indien zij 'er al op staan, om de gemelde woorden te willen verwerpen, laat hen dan slechts het gevoelen aannemen, hetwelk de vergadering daar mede had uitgedrukt; doch, doen zij dit, dan zullen zij ook geene zwarigheid maken, de woorden goed te keuren. Zij zelven hebben de schuld, dat men zich van deze woorden heeft moeten bedienen, omdat zij te vooren onschriftuurlijke uitdrukkingen hadden uitgedacht." Over het geheel is dit stuk vrij wel, in het *leerstellig* ontvouwen en verdedigen van het *Katholijke* Leerstelsel, getroffen, maar de stijl is te bitter, ook is ATHANASIUS verlegen, dewijl hij, op het gezag van eenige oude Kerkleeraaren, de Wijsheid, in de *Spreuken* van SALOMO, van den Zoon van God verstaat, hoe de tegenwerpingen der *Arianen*, uit dat Boek ontleend, op te losen, waar bij hij zich vrij moeilijk uit de geöpperde zwarigheden zoekt te redden.

Zijn *Brief over de gevoelens van* DIONYSIUS van

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 467.

Alexandrië (*), heeft met den eerstgemelden naauwe betrekking; en 'er doen zich blijken in voor, waar uit men gist, dat ook deze tusſchen de jaaren 350 en 354 geſchreven is. Op zijne plaats (†), hebben wij gezien, hoe *Ariaansch* deze Kerkleeraar zich, in den twist met de *Sabellianen*, had uitgedrukt. Alzoo nu de *Arianen* zich op hem beriepen, toont ATHANASIUS in dezen Brief voorëerst: dat het een bewijs is van de ſlechtheid der zaak, van de *Arianen*, dat zij zich niet op Gods woord, en redenen, maar op het gezag van een' mensch beriepen. Vervolgends bewijst hij, dat deze Biſchop altijd, en met recht, onder de *Rechtzinnigen* geteld was geworden. Wat de woorden betrof, op welke zich de *Arianen* beriepen, zij behelsden geene Geloofsbelijdenis, maar hadden tegen de *Sabellianen* moeten dienen, om te bewijzen, dat de Vader en de Zoon twee verſcheidene Perſoonen zijn; hij merkte aan, dat DIONYSIUS, in andere ſchriften, uitdruklijk geleerd had: „ 'Er was nooit een tijd „ geweest, dat God niet Vader geweest was; „ CHRISTUS was altijd het Woord, de Wijsheid en „ Kracht geweest; dewijl hij de glans en het affchijnſel „ van het eeuwig Licht is, zoo is hij ook zelf eeuwig; de ondeelbare Eénheid verbreidt zich in de „ Drieheid, en de Drieheid, voor geene vermindering vatbaar, wordt in de Eénheid ſaamgetrokken." Eindelijk noemt ATHANASIUS de betwiste plaats

(*) *Epist. de Sententia Dionyſii Alexandr. T.* I. P. I. *Opp. p.* 191-207. (†) Zie *Deel* III. *Bladz.* 159-161.

plaats van DIONYSIUS eene kunſtige wijze van ſtrijden, (οικονομια,) die tegen de *Sabellianen* hare nuttigheid had gehad.

De *Arianen*, ATHANASIUS in het jaar 356 genoodzaakt hebbende, uit *Alexandrië* te vluchten, deeden vele moeiten, om in geheel *Egypte* en *Libyë* de overhand te krijgen, waaröm ATHANASIUS nodig oordeelde, alle de Biſchoppen dezer landen daartegen te waarſchuwen, en tot ſtandvastigheid in het Geloof te vermaanen, hetwelk hij deed, in eenen *rondgaanden Brief aan de Biſchoppen van Egypte en Libyë, tegen de Arianen* (*).

De *Verweerſchriften*, door ATHANASIUS opzetlijk ter zijner verdediging, in de jaaren 356 en 357 opgeſteld, bevatten eene menigte Bijlagen, Brieven van Keizers, Kerkvergaderingen, bijzondere Biſchoppen, en anderen, waar door hij zijne verhaalen en berichten ſtaaft, en zijn dus, ſchoon niet vrij van partijdigheid, welke doorgaands, in zulke geſchriften, den boventoon heeft, nogthans eene hoofdbron in de Geſchiedenis der *Ariaanſche* verſchillen. Het voornaamſte onder dezelven is, zijn *Verweerſchrift tegen de Arianen* (†), hetwelk men, gemeenlijk, zijn *tweede Verweerſchrift* noemt, en hetwelk, waarſchijnlijk, in het jaar 356 is opgeſteld. Dit vervat eene uitvoerige verdediging tegen alle de beſchuldi-

(*) *Epist. encijclica ad Episcopos Ægypti et Libyæ contra Arianos l. c. pag.* 213-233.

(†) *Apologia contra Arianos, ſeu Apologia Secunda Tom.* I. P. I. *Opp. pag.* 97-162.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

digingen, welke men tegen hem had ingebracht. In dat zelfde jaar ſchreef hij zijn *Verweerſchrift aan den Keizer* KONSTANTIUS (*), hetwelk zijne zaak eere aandoet, en waar in hij alle beſchuldigingen tegen hem duchtig wederlegt. Hij bekent wel, dat het eene misdaad zij voor eenen Biſſchop, dat hij zijne Gemeente verlaat, en dat hij juist, om die reden, lang te *Alexandrië* ſtandvastig gebleven was; doch hij hoopte ook, dat de Keizer het goed zal keuren, dat hij, om een openlijk doodsgevaar te ontgaan, van daar gevlucht zij.

Dewijl deze zelfde vlucht hem zoo bitter door de *Ariaanſche* Biſſchoppen werd tegengeworpen, vatte hij, in het jaar 357, de pen andermaal op, om deze zijne vlucht te verdedigen (†), aantoonende, hoewel niet zonder hevigheid, dat zoodanige vlucht, door JESUS zelven geboden, door het voorbeeld van Profeeten en Heilige Mannen gebillijkt, en niet zelden prijswaardig en nuttig voor de Gemeente zelve is.

Ondertusſchen was ATHANASIUS, door vele Monniken, verzocht, om hun een verhaal te zenden van de vervolgingen, welke hij, en de *Katholijken* in het gemeen, door de *Arianen* hadden uitgeſtaan, en hun tevens gronden tot beſtrijding der *Ariaanſche* Dwalingen mede te deelen. Hij deed beide, maar het laatſte met veel ſchroomvalligheid. Het was genoeg, ſchreef hij aan deze Monniken, de val-

(*) *Apol. ad Imper. Conſtant. l. c. p.* 233-253.
(†) *Apol. de fuga ſua pag.* 253-266.

valſche gevoelens van den Zoone Gods te wederleggen; maar van deszelfs Godheid een naauwkeurig denkbeeld te geven, ging zijne krachten te boven; zij moesten daaröm zijn opſtel niet affchrijven, noch van anderen laten lezen, maar terug zenden, opdat zulk eene ſobere proeve niet tot de nakomelingſchap overkwame. Dit is ook in de daad niet gebeurd, en 'er is enkel het tweede deel van dezen Brief overgebleven (*), doch waar aan ook het begin ontbreekt; het gene nog voorhanden is, loopt van het jaar 335 tot 357, en ſchijnt in het volgende jaar geſchreven te zijn. Men leest daar in met genoegen, dat het aan het Christendom eigen is, niemand te dwingen, maar te overtuigen, dewijl de Heere zelf niet geweldig gehandeld, maar het aan ieders wil overgelaten heeft, of hij hem volgen, of verlaaten wilde. Doch, als men terſtond daar op leest, dat ATHANASIUS den Keizer, zijnen Oppervorst, den *Antichrist* noemt, en hem met SAUL, met PILATUS, en met de Jooden, die *kruis hem!* roepen, vergelijkt, dan weet men niet, waar die zachtere gevoelens van eenen onſchuldig lijdenden Godzaligen man gebleven zijn.

Behalven deze Geſchiedkundige, en Verweerſchriften, werkte hij, in zijne afzondering, ook zijne voornaamſte Wederlegging van de Dwalingen der *Arianen* af (†). Sommige Geleerden hebben gedacht, dat dit werk eigenlijk het eerſte deel der voorgemelde Ge-

(*) *Historia Arianorum ad Monachos p.* 271-312. *l. c.*

(†) *Orat.* IV. *contra Arianos p.* 319-511. *l. c.*

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Geſchiedenis der *Arianen* aan de Monniken hebbe uitgemaakt, hetwelk men gemeenlijk voor verloren houdt. Doch, men heeft daar voor geene gronden aangevoerd. In het vervolg van tijd zijn deze *Redenvoeringen* of *Verhandelingen* niet altijd even eens verdeeld. FOTIUS (*), die ze ten hoogſten prijst, noemt 'er *vijf* op. In de nieuwſte uitgave zijner werken telt men 'er maar vier, alzoo de *eerſte*, of de *Brief aan de Biſchoppen* in *Egypte* en *Libyë*, daar in van dezelven onderſcheiden wordt. De *eerſte* dan, volgends de nieuwſte uitgave, dient, om te bewijzen, dat de *Arianen* geene Christenen zijn, en dat zij nieuwe en voorheen ongehoorde Leerſtellingen hebben uitgedacht; verſcheidene van hunne tegenwerpingen worden opgelost, bijzonder zulken, die uit den Bijbel ontleend zijn; waar mede hij in de *tweede Verhandeling* vervolgt, gelijk ook in de *derde*, waar na hij, vervolgends, weder eenige tegenwerpingen der *Arianen* oplost, in het overige van de *derde*, en in de *vierde Verhandeling*. Over het geheel heeft ATHANASIUS, in deze Verhandelingen, de leere van *Niceë*, aangaande CHRISTUS, wat de hoofdzaak betreft, vrij voegzaam verklaard, en verdedigd, doch zich meer als een' fijnen en behendigen Twistredenaar, dan als een' Wijsgeer en Uitlegger der H. Schriften vertoond.

Niet lang na deze Verhandelingen, ſchijnen ook de *Brieven aan* SERAPION (†) geſchreven te zijn, met

(*) *Biblioth. Cod.* CXL. *pag.* 315.

(†) *Epistolæ ad Serapionem T.* I. P. II. *p.* 517-571.

met hetzelfde oogmerk, om de *Katholijken* in hun geloof te bevestigen. De gemelde *Egyptiſche* Biſschop SERAPION had hem geſchreven, dat ſommigen wel de *Ariaanſche* Dwalingen verlieten; maar daartegen weder het gevoelen aangenomen hadden, dat de H. Geest niet alleen een Schepzel was, maar zelfs van de dienstbare Geesten, de Engelen, enkel in trap onderſcheiden. Het zij, dat hij daar mede eigenlijke *Macedonianen*, of enkel in het gemeen wederſtrevers der *Katholijke* leere van den H. Geest bedoelde. Tegen dezen handhaaft de Schrijver van dezen Brief de leere van de H. Drieëenheid, en de Godheid van den H. Geest, doch zoo, dat ERASMUS en andere nieuwere Geleerden dezen Brief aan ATHANASIUS ontzegd, en voor het werk van een ander zeer middelmatig vernuft gehouden hebben; waar tegen echter anderen aanmerken, dat de ongelijkheid van ſtijl met dien van ATHANASIUS, te meer omdat zij niet algemeen is in dezen Brief, geene reden genoeg oplevert, om denzelven voor onëcht te verklaaren.

Bij den *tweeden Brief aan* SERAPION, ontdekt zich eene andere zwarigheid. In deszelfs aanvang zegt hij, dat eenige Broeders hem hadden laten verzoeken, een uittrekzel van zijnen Brief, waarſchijnlijk bedoelende zijnen *eerſten* Brief, aan SERAPION te maken; en evenwel beweert hij, in dezen *tweeden*, enkel tegen de *Arianen*, de Godheid van CHRISTUS, ten zij men den *tweeden* en *derden* Brief ſamen te voegen, en voor éénen Brief te houden hebbe; doch dewijl ſommigen nog voortgingen, met zwarig-

he-

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

heden te opperen, voegde hij 'er eenen *vierden* Brief bij.

Terwijl ATHANASIUS zich nog in de Woeſtijnen onthield, werden in het jaar 359 de beide Kerkvergaderingen te *Ariminum* en *Seleucia* gehouden, door welke de *Arianerij*, gelijk wij elders (*) gezien hebben, in het *Romeinſche* Rijk volkomen de overhand verkreeg. Nog in hetzelfde jaar, gaf ATHANASIUS een verhaal van deze *twee Kerkvergaderingen* (†), in een bijzonder geſchrift, hetwelk hij aan zijne Gemeente ſchijnt gericht te hebben, en hetwelk hij opſtelde, eer de beide vergaderingen nog waren afgelopen. Zijn hoofddoel met hetzelve was, aan te toonen, hoe ongeſtadig de *Arianen* handelden, met geduurig nieuwe Geloofsbelijdenisſen te ſmeeden, waar van hij de reden bijzonder daar in vindt, dat zij zoo hevig waren ingenomen tegen de bewoordingen ἐκ τῆς οὐσίας en ὁμοούσιος, hoewel hij die genen niet allen als vijanden wil aangemerkt hebben, die het *Katholijk* Leerſtelſel van *Niceë* aannamen, maar alleen het woord ὁμοούσιος verwierpen, zoo als BASILIUS van *Ancyra* en andere *Semiarianen*, ook merkt hij aan, dat de Kerkvergadering te *Antiöchië*, in de IIde eeuw, tegen PAULUS van *Samoſaten* gehouden, ſchoon het woord ὁμοούσιος verwerpende, evenwel met die van *Niceë* even ééns gedacht had, dewijl zij dit woord in eenen ligchaamlijken zin had genomen, om de drogredenen van PAULUS af te ſnijden. Nog

(*) Zie IV *Deel*, *Bladz.* 337.

(†) *Epiſtola de Synodis Tom.* I. P. II. *p.* 572-614.

Nog had ATHANASIUS in zijne afzondering andere bezigheden en betrekkingen. Onder anderen had LUCIFER, van wien elders gesproken is (*), een bijzonder Verweerschrift voor ATHANASIUS opgesteld, en daar voor zijnen vurigsten dank verkregen. Nu zijn 'er nog twee *Brieven* van dezen in het Latijn, waarschijnlijk in het jaar 360, aan LUCIFER geschreven, voorhanden (†), in den eersten van welken hij verzoekt, om de stoutste geschriften van LUCIFER, welken hij ook verkreeg, en in het *Grieksch* vertaalde, prijzende, in den tweeden Brief, den Schrijver, als een' man Gods, door wien de Heiligen Geest sprak, eenen Leeraar der Waarheid, en wat dergelijke lofspraken meer zijn. ——

Eindelijk gaf de dood van den Keizer KONSTANTIUS, in het jaar 361, en de daar op gevolgde vergunning van den Keizer JULIANUS, ook aan ATHANASIUS gelegenheid, om naa *Alexandrië* te weder-keeren. Hij geraakte te gemaklijker in het bezit der Kerken van deze stad, dewijl de Heidensche inwoners aldaar den *Ariaanschen* Bisschop GEORGIUS kort te vooren vermoord hadden. Van de Kerkvergadering, door ATHANASIUS, vervolgends in het jaar 362 gehouden, en derzelver gevolgen, hebben wij reeds hier voor (§) gesproken.

ATHANASIUS keert naa Alexandrië weder.

ATHANASIUS genoot echter niet lang de verkregene rust; gelijk hij ook buiten dien den toestand der Kerk

Door JULIANUS vervolgd

(*) Zie IV. *Deel*, *Bladz.* 371.

(†) *Tom.* I. P. II. *Opp. p.* 770. (§) Boven *Bl.* 4.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Kerk toenmaals niet vertrouwde. Men had, onlangs, uitgeſtrooid, dat het Graf van JOANNES *den Dooper*, te *Sebaste* in *Palæſtina*, van de Heidenen verwoest, en zijne beenderen verwezen waren, om verbrand te worden. Eenige Monniken wisten echter een gedeelte van dezelven te redden (*), die naa *Alexandrië* aan ATHANASIUS gezonden werden; maar deze ſloot dezelven, in tegenwoordigheid van weinige getuigen, in den uitgeholden muur eener Kerk op, ten einde zij eens tot nut der nakomelingſchap zouden ſtrekken. Ondertusſchen hadden de Heidenen hem bij den Keizer JULIANUS zwart gemaakt, als den gevaarlijkſten vijänd van hunnen Godsdienst, omdat hij niet weinigen van hen tot het Christendom overbracht. Om die reden ſchreef de Keizer aan de *Alexandriners*, dat deze zoo dikwijls gebannen en roekeloze man, zonder zijne bijzondere vergunning, niet terug had moeten keeren, en dat hij dienvolgends op ſtaande voet deze ſtad verlaten moest. De Christenen van *Alexandrië* baden den Keizer wel, door afgevaardigden, dat hij hen hunnen Bisſchop wilde laten behouden, maar hij antwoordde, met te meer hevigheid (†), dat zij zich konden vergenoegen met de leerlingen van ATHANASIUS, waar van hij 'er maar al te veel had; dat hij een ſlim en ondernemend aanvoerer des volks was, die geen gevaar ontzag, en den openlijken vrede ſtoorde; wien hij daaröm niet alleen uit *Alexan-*

(*) RUFINUS *H. E. L.* XI. *C.* 28.

(†) JULIAN. *Epist.* I. *pag.* 207.

andrië, maar uit geheel *Egypte*, bande. Ook dreigde hij den Stadhouder van dit land met eene geldboete, indien ATHANASIUS, na verloop van eenen bepaalden tijd, nog in hetzelve gevonden werd (*). Zelfs verzekert THEODORETUS (†), dat de Keizer bevel gegeven had, om hem om het leven te brengen.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Onder deze omſtandigheden, moest ATHANASIUS weder ſpoedig op zijne veiligheid bedacht zijn. Als hij nu eene menigte Christenen weenende om zich zag ſtaan, zeide hij tot hen: „ Weest goeds „ moeds! Het is maar een wolkjen, hetwelk ſpoe„ dig voorbij zal gaan!" Daar op ging hij ſcheep op den *Nyl*, om naa *Thebais* te vaaren. Doch een Bevelhebber, met eenige Soldaaten, vervolgde hem, en had hem bijkans ingehaald, toen zijne reisgenooten hem raadden, tot zijn behoud liever in de Woeſtijn te vluchten; maar ATHANASIUS gebood, dat men wenden, en den koers terug naa *Alexandrië* zou nemen. Zijne vervolgers hem dus ontmoetende, vraagden aan het bootsvolk van zijn ſchip, of zij ATHANASIUS niet tegen gekomen waren; zij gaven tot beſcheid, dat hij niet ver af was, waar op zij verder voortvoeren, terwijl hij gelukkig weder te *Alexandrië*, alwaar hij zich voords verborgen hield, aankwam (§). SOZOMENUS (**) ſchrijft dit geval aan eene Godlijke Openbaring toe, ſchoon wij 'er niet

Hij moet weder vluchten.

(*) *Epist.* VI. *pag.* 119. (†) *H. E. L.* III. *C.* 9.

(§) RUFIN. *L.* X. *Cap.* 34. SOCRAT. *L.* III. *Cap.* 14. THEOD. *l. c.* (**) *Libr.* V. *Cap.* 15.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

niet meer dan eene ſchrandere tegenwoordigheid van geest in ontdekken, doch elders (*), haalt hij nog een voorbeeld aan, waar mede hij wil bewijzen, dat ATHANASIUS de gave der Voorzegging bezeten hebbe. Maar, dit zoo zijnde, zou de Biſschop de moeite hebben kunnen ſpaaren, om *Alexandrië* te verlaaten. Ook zal men niet ligt dit Voorzeggingsvermogen van ATHANASIUS willen bewijzen, omdat AMMIANUS MARCELLINUS hem Tover- en Starren-Voorzeggingskunde uit de vlugt der vogelen toeſchrijft (†).

ATHANASIUS wordt herſteld onder Keizer JOVIANUS

Hoe het zij, deze vervolging van ATHANASIUS was ſlechts kort van duur, gelijk hij gezegd had. In het volgende jaar 363 ſneuvelde JULIANUS, nadat echter ATHANASIUS zich andermaal, uit hoofde van een nieuw bevel van dezen Keizer, tot deszelfs dood, zijnen toevlucht bij de Kluizenaars genomen had (§). Nu keerde ATHANASIUS naa *Alexandrië* terug, en vond in den nieuwen Keizer JOVIANUS eenen begunſtiger en vriend (**). Op deszelfs uitnodiging verſcheen hij voor eene Kerkvergadering te *Antiochië* (††), alwaar de *Arianen*, die hem bij den Keizer zochten zwart te maken, door den Vorst werden afgewezen (§§), die zelfs eenige klagten, door Heidenen tegen ATHANASIUS ingebracht, niet wil-

(*) *L.* IV. *C.* 10. (†) *L.* XV. *C.* 7.

(§) Indien men een verhaal mag gelooven *in Act. SS. Menſ. Maii T.* III. *p.* 71.

(**) Boven *Bladz.* 13.

(††) SOZOMENUS *Libr.* VI. *Cap.* 5.

(§§) Boven *Bladz.* 15.

Digitized by Google

Digitized by Google

dat deze THEODORUS, vader van zoo vele Monniken, meer verdiende, vader genoemd te worden, dan zij allen.
VIII. D. Bladz. 115.

Digitized by Google

wilde aanhooren, omdat de Heidenen niets met de Christenen te doen hadden (*).

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Met de dood van Keizer JOVIAAN, in het jaar 364, werd de toeſtand van ATHANASIUS weder onzeker, dewijl de Keizer VALENS een ijverig *Ariaanschgezinde* was. In het eerst echter bleef de Biſſchop ongemoeid, gelijk hij dan ook, omtrent het jaar 365, geheel *Egypte* en *Thebais* doorreisde, om zijne Gemeenten en de talrijke Kloosters in zijn Geestlijk Rechtsgebied te bezoeken. Bij de *Tabenneſiſche* Monnikenwoningen, kwam hem de Abt THEODORUS met een groot getal van zijne Monniken te gemoet, die gezangen aanhieven, terwijl de Abt den toom des ezels vatte, op welken ATHANASIUS reed, over welke nederigheid des eerwaardigen mans ATHANASIUS zich verwonderende tot de Biſſchoppen, die hem omringden, zeide, dat deze THEODORUS, Vader van zoo vele Monniken, meer verdiende, *Vader* genoemd te worden, dan zij allen. ATHANASIUS was, in het gemeen, een vriend der Monniken, wier levenswijze hij ook had nagevolgd in de Woeſtijn, en die hij, zoo veel mogelijk, tot het Kerklijk Leerämbt bevorderde (†).

ATHANASIUS een groot vriend der Monniken.

Voornaamlijk heerschte 'er eene naauwe betrekking tusſchen ATHANASIUS en ANTONIUS, den Stichter van het Monniken- en Kluizenaars-leven. ANTONI-

Hij ſchrijft het leven

(*) *Petitio ad Jovian. Imp. Antiochiæ facta ab Arian. quibusdant T.* I. P. II. *Opp. Athanas. p.* 625.

(†) Zie *Deel* V. *Bladz.* 382. Verg. PAPEBROCH. *de S. Athanas. in Act. SS. Mati Menſ. T.* I. *p.* 761.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

van den H. ANTONIUS.

NIUS had meermalen bij den Keizer KONSTANTYN *den Grooten* aanzoek gedaan, om de herſtelling van ATHANASIUS (*). En toen deze Biſſchop weder onder KONSTANTIUS in verlegenheid kwam, begaf ANTONIUS zich naa *Alexandrië* (†), alwaar hij de Ariaanſche leere, openlijk, voor grove Ketterij verklaarde, en daar tegen bij de Christenen ATHANASIUS aanprees, als een' waaren Apostoliſchen Leeraar, ook maakte hij, door zijne wonderwerken, op de Heidenen zelven zoo grooten indruk, dat eene menigte van dezelven het Christendom omhelsde. Toen hij, eenigen tijd daar na, in het jaar 356, in eenen ouderdom van over de honderd jaaren, in de Kluis van zijnen Berg, overleed, liet hij aan ATHANASIUS zijn' ſchaapenpels, en den mantel, welken hij van hem ten geſchenk gekregen had, ter gedachtenis na. Op verzoek van eenige buitenlandſche Monniken, ſtelde ATHANASIUS, waarſchijnlijk tuſſchen de jaaren 364 en 367, eene *Levensbeſchrijving van* ANTONIUS (§) op, waar in zoo vele vreemde en laffe vertellingen voorkomen, dat velen aan de echtheid van dit werk getwijfeld, en het niet aan ATHANASIUS hebben willen toekennen (**). Deze echtheid, misſchien eenige bijvoegzels uitgezonderd, is echter beweerd door MONTFAUCON (††), bij wien men

(*) Zie IV *Deel*, *Bladz.* 236.

(†) ATHAN. *Vita S. Antoni. p.* 677. THEOD. *L.* IV. *C.* 27.

(§) *Vita S. Anton. in Opp. Athan. T.* I. P. II. *p.* 631-692.

(**) Zie IV *Deel*, *Bladz.* 97.

(††) *Monit. in Athanaſii Vitam pag.* 630. *l. c.*

Digitized by Google

men ook lezen kan, hoe hoog dit opſtel door GREGORIUS van *Nazianzus*, en andere Kerkleeräars, hoogſchatters van de Monniken-Godzaligheid geroemd is geworden; bij CASSIANUS (*) leest men ook nog een voorbeeld, op welke wijze ATHANASIUS godvruchtige lieden in de oefeningen en zelfsverloocheningen van ſoortgelijken ſtempel verſterkt hebbe. Eene godzalige vrouw verzocht hem, ééne der weduwen te *Alexandrië*, die op kosten der Gemeente onderhouden werden, bij haar in huis te mogen hebben, ten einde daar door geduld en lijdzaamheid te leeren. De Biſchop meenende, dat zij alleen hare milddaadigheid wilde betoonen, bezorgde haar eene weduwe, die in zedenlijke hoedanigheden alle de anderen overtrof. Na weinige dagen beklaagde zij zich bij ATHANASIUS, dat hij haar geene weduwe gegeven had, volgends haren wensch. Thans beſpeurde hij hare waare bedoeling, en liet bij haar eene weduwe beſtellen, die in driftigheid, twistzucht, verwaandheid, en andere gebreken, de ergſte van allen was. Dit geſchiedde; en hoe meer zij hare weldoenſter, door lompheid en ſcheldwoorden, zelfs ten laatſten door ſlaan en kloppen, plaagde, des te zachter en toegevender werd zij door deze behandeld, ten einde daar door hare woede te overwinnen; ja eindelijk bedankte deze ATHANASIUS, dat hij haar thans wezenlijk eene gezellinne geſchonken had, aan welke zij liefde bewijzen, en door welke zij geduld en lijdzaamheid leeren kon.

Ge-

(*) *Collat.* XVIII. *Cap.* 14. *pag.* 527.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Geduurende dezen gerusten tijd ſchreef ATHANASIUS, zoo als MONTFAUCON, niet onwaarſchijnlijk, gelooft, in het jaar 365, een ander geſchrift, hetwelk in de Handſchriften eenen dubbelen tijtel voert. *Over de Menschwording van het Woord Gods, en tegen de Arianen*; of: *Over de Drieëenheid en de Menschwording* (*); in hetzelve verdedigt hij eerst de *Katholijke* Uitlegging van een aantal Bijbelplaatzen tegen de *Arianen*; vervolgends bewijst hij, dat de Zoon en de Heilige Geest *gelijkwezens* zijn, bijzonder uit de werken, welke aan de drie Perſoonen gemeenſchappelijk worden toegeſchreven; eindelijk verzamelt hij nog eenige gronden, voor de Godheid van CHRISTUS, uit de H. Schrift. Nog zou, volgends MONTFAUCON, tot dit zelfde jaar, of daaromtrent, behooren, een geſchrift van ſoortgelijken inhoud (†), hetwelk enkel nog in eene middelmatige Latijnſche Vertaaling overig is, indien het genoegzaam zeker ware, dat hetzelve van ATHANASIUS hand ware.

Zijne ſchriften tendezen tijde.

Moeilijkheden voor ATHANASIUS, onder de regeering

Men weet reeds, uit de Geſchiedenis der *Arianerij*, ten dezen tijde (§), dat Keizer VALENS zedert het jaar 367 de *Katholijken* in zijn Rijksgedeelte begonnen hebbe te onderdrukken. Zijn algemeen bevel, gepaard met ſcherpe bedreigingen, dat de

(*) *De incarnatione Dei Verbi, et contra Arianos, vel: De Trinitate et incarnatione Tom.* I. *Opp.* P. II. *pag.* 696-711.

(†) *De Trinitate et Spiritu S. l. c. pag.* 773.

(§) Boven *Bladz.* 20.

de Biſchoppen, die onder KONSTANTIUS gebannen, maar onder JULIANUS terug gekeerd waren, weder uit hunne Gemeenten verdreven moesten worden, kwam ook te *Alexandrië*, en de Stadhouder maakte zich gereed, om hetzelve te volbrengen. Hier tegen droeg hem eene vergadering van *Katholijken* in die ſtad voor; dat dit bevel ATHANASIUS niet kon betreffen, dewijl KONSTANTIUS zelf hem reeds terug geroepen, en JULIANUS hem van de gunst uitgezonderd had, welke hij aan alle gebannene Biſchoppen bewezen had. Hunne voorſpraak richtte wel niets uit; doch tevens lieten zij ook niet toe, dat men aan ATHANASIUS de handen ſloeg. Midlerwijl liep het volk te hoop, de ſtad geraakte in de uiterſte verwarring, en alles dreigde een volkomen oproer. De Stadhouder zond daar van onmidlijk bericht aan den Keizer, latende den Biſchop eene poos in rust. Eenigen tijd daar na, toen het oproer geheel bedaard ſcheen, ging ATHANASIUS, tegen den avond, heimlijk, de ſtad uit, en verbergde zich in het Praalgraf van zijnen Vader, alwaar hij vier nachten lang verbleef. In dien zelfden nacht liet de Stadhouder de Kerk, waar hij gemeenlijk woonde, bezetten, om ATHANASIUS des te gemaklijker, zonder eenige beweging, in hechtenis te nemen; maar hij moest van zijn voornemen afzien, nadat hij hem overal, zelfs op de daken, vergeefs had laten zoeken. Ieder één verwonderde zich, dat ATHANASIUS zich zoo ten rechten tijde had kunnen redden. Sommigen verbeeldden zich, dat hij door eene Godlijke Openbaring gewaarſchuwd was geworden; maar an-

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

dere geloofden, en dit laatſte doet, in de daad, ATHANASIUS meer eere aan, dat hij zich weg begeven had, om niet veräntwoordelijk te zijn voor de gevolgen van een volks-oproer, hetwelk gemakkelijk had kunnen ontſtaan. En, waarlijk, geduurende zijne afwezigheid, hielden de onrusten in *Alexandrië* niet op (*); waar door VALENS eindelijk genoopt werd, om naa *Alexandrië* te ſchrijven, dat ATHANASIUS daar veilig blijven kon. Deze keerde daar op terug, en bleef, terwijl de *Katholijke* Biſchoppen bijkans overäl verjaagd werden, niet alleen tot aan zijne dood toe, in het ongeſtoord bezit van zijn Bisdom, maar ook werden, dien geheelen tijd, de *Katholijke* Gemeenten in *Egypte* over het geheel niet gemoeid.

Werkzaamheden van ATHANASIUS tegen de Arianen.

Van deze gunſtige omſtandigheden maakte ATHANASIUS gebruik, tot verſterking van zijne partij. Men gelooft, dat hij, om dezen tijd, den rondgaanden Brief aan alle Biſchoppen van *Egypte*, *Syrië*, *Cilicië*, *Fenicië*, en *Arabië*, geſchreven heeft, welke in de nieuwe uitgave zijner werken ſtaat (†), hoewel deszelfs echtheid door MONTFAUCON in twijfel wordt getrokken. De inhoud daar van is eene vermaning tot ſtandvastigheid onder de toenmalige vervolging. Omtrent het jaar 369 vertoonde zich de ijver van ATHANASIUS, in het houden van eene vergadering te *Alexandrië*, van omtrent 50 Biſchoppen van *Egypte* en *Libyë*, in wier naam

(*) SOCR. *H. E. L.* IV. *C.* 13. SOZOM. *L.* IV. *C.* 12.

(†) *Epistola Catholica T.* II. *Opp. p.* 22, 23.

naam hij eenen Brief ſchreef, aan een aantal *Afrikaanſche* Biſchoppen (*), gelijk wij hier voor (†) gezien hebben, en in zijne deelneming aan het onderdrukken van het *Arianismus* in de Weſterſche Kerk.

Andere geſchriften van hem.

Twee jaaren laater, zond EPIKTETUS, Biſchop van *Korinthe*, hem bericht van eenige verſchillen, in die Gemeente ontſtaan, hem om raad verzoekende, hoe hij zich daar bij te gedragen had. ATHANASIUS antwoordde hem, met eenen Brief, die één van zijne vermaardſten is (§): „Ik had gedacht," zegt hij, in deszelfs begin, „dat alle ijdel geswets van alle Ketters, die ooit zijn opgeſtaan, „door de Kerkvergadering van *Niceë* genoeg beteugeld was." Vervolgends op de gevoelens komende, over welken men het te *Korinthe* onëens was geworden, roept hij uit: „Welke Hel heeft „die ſtellingen uitgeſpogen: Dat het ligchaam uit „MARIA geboren, eenswezens zij met de Godheid „des Woords? of deze, dat het Woord in vleesch, „beenen en hairen, in een geheel ligchaam, veränderd is, en zijne eigene Natuur verwisfeld heeft? „of wie heeft ooit in de Kerk, of in het gemeen „van *Christenen* gehoord, dat de Heere een gewaand, maar geen natuurlijk ligchaam omgedragen heeft? of wie was zoo godloos, om te „zeggen en te denken, dat de met den Vader „eenswezenlijke Godheid beſneden, en van onvol-

„maakt

(*) *Epistola ad Afros T.* I. P. II. *p.* 712.

(†) Boven *Bladz.* 25. (§) *l. c. p.* 720.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ maakt volmaakter is geworden? dat, het gene
„ aan het Kruis heeft gehangen, niet het ligchaam,
„ maar die ſcheppende wezenlijke Wijsheid zelve ge-
„ weest is? Wie zou hem eenen *Christen* noemen, die
„ beweerde, dat het Woord niet uit MARIA, maar
„ uit zijn eigen wezen, zich een voor lijden vat-
„ baar ligchaam geſchapen heeft? Wie heeft de
„ Godloosheid te berde gebracht, om te zeggen,
„ dat men, het ligchaam des Heeren uit MARIA af-
„ leidende, niet eene Drieheid, maar eene Vierheid,
„ in de Godheid vaſtſtelle? (even als of men daar
„ mede zeide: het Vleesch, hetwelk de Verloſſer
„ van MARIA heeft aangenomen, is uit het Wezen
„ der Drieheid;) van waar hebben ſommigen de
„ niet geringere godloosheid, dat dit ligchaam niet
„ jonger is, dan de Godheid des Woords? Hoe
„ hebben Christenen kunnen twijfelen, of de Heer,
„ die uit MARIA kwam, naar het Wezen en de
„ Natuur, Gods Zoon, maar naar het Vleesch,
„ uit het Zaad van DAVID, en uit het Vleesch der
„ Heilige MARIA geboren zij? Wie is zoo roeke-
„ loos geweest, om te zeggen, dat CHRISTUS, die
„ in het Vleesch geleden heeft, niet is de Heer,
„ de Verloſſer, God en Zoon des Vaders? of, dat
„ het Woord op dezen mensch even zoo gekomen
„ is, als op éénen der Profeeten; dat het niet
„ mensch is geworden, maar dat CHRISTUS en het
„ eeuwig Woord Gods een ander en een ander is?"
Men verneemt hier een aantal leerſtellingen onder
één opgeſteld, waarömtrent ATHANASIUS den Bis-
ſchop beſtraft, dat hij hun, die dezelven hadden

voort-

voortgebracht, al waren zij ook belijders van het *Niceïsch* geloof, niet terſtond het ſtilzwijgen opgelegd had, indien zij niet voor Ketters wilden gehouden worden, en welke leerſtellingen ATHANASIUS vervolgends wederlegt. EPIFANIUS (*) heeft dezen Brief aangemerkt, als eene wederlegging der *Apollinaristen*, hetwelk echter niet duidelijk blijkt, doch naderhand ſchijnt dezelve, op de twisten met APOLLINARIS, na de dood des Schrijvers, toegepast te zijn.

Op dezelfde wijze heeft men zijnen Brief aan den Bisſchop ADELPHIUS (†), als eene wederlegging der *Apollinaristen*, aangezien, tot dat MONTFAUCON getoond heeft, dat hij enkel de *Arianen* betreft. Deze naamlijk vergenoegden zich allen niet daar mede, dat zij de Godheid van CHRISTUS ontkenden, maar tastten ook de leere van zijne Menschwording aan, en wierpen den *Katholijken* tegen, dat zij, ingevolge hunnen voordragt van dezelve, een Schepzel aanbaden. Dit ontkent ATHANASIUS: Wij aanbidden, zegt hij, den Heer der Schepzelen, die Vleesch geworden is, het Woord Gods. — Wij aanbidden niet het van het Woord afgezonderde Ligchaam, maar zonderen ook het Woord niet van zijn Ligchaam af, enz.

In alle gewigtige geſchillen en de belangen der Kerk, van zijnen tijd, was ATHANASIUS gewoon, deel te nemen, waar van wij reeds meer voorbeelden

Zijne pogingen tot bijleggen

(*) *Her.* LXXVII. *C.* 3. *p.* 997. *T.* I. *Opp.*

(†) *Epistola ad Adelphium p.* 728-732. *l. c.*

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

den gezien hebben; wij moeten 'er hier nog één of twee bijvoegen. Dus arbeidde hij, met andere Biſchoppen, aan het bijleggen der *Meletiaanſche* Scheuring te *Antiöchië*; hoewel hij, door het goedkeuren der onbedachte handelwijze van zijnen vriend LUCIFER, in het aanſtellen van den Biſchop PAULINUS aldaar, deze veréeniging merklijk achter uit zette (*); het blijkt nogthans, uit eenen Brief van BASILIUS *den Grooten*, aan MELETIUS zelven (†), dat ATHANASIUS ſteeds op een vergelijk bleef aandringen, wordende de ſchuld van het voortduuren van den twist, aldaar, toegeſchreven, aan de *Meletiaanſche* partij; en waarſchijnlijk zou ATHANASIUS, door de pogingen van zijnen vriend BASILIUS, zich nog nadruklijker verklaard hebben, ware zijne dood niet tuſſchen beide gekomen (§).

der Meletiaanſche verſchillen.

Hij handhaaft BASILIUS tegen de Monniken.

Aan den anderen kant trok ATHANASIUS zich zijnen vriend BASILIUS aan, tegen eenige Monniken, die denzelven verketterden, omdat hij, bij de toenmalige twisten over de Godheid van den H. Geest, hoe zeer hij daar van zelf overtuigd was, zich nogthans van het gebruik van het woord God omtrent den H. Geest, voor Toehoorers, die dit hinderen kon, onthield. Omtrent het jaar 372, ſchreef ATHANASIUS aan eenige Ouderlingen te *Cæſa-*

(*) BASIL. M. *Epist.* CCXIV. *pag.* 321. CCLVIII. *pag.* 394. *Tom.* II. *Opp.*

(†) *Epist.* LXXXIX. *pag.* 180.

(§) BASIL. M. *Epist.* LXVI. *p.* 158. LXVII. *p.* 160. LXVIII. *p.* 161. LXIX, LXX, LXXIII. *p.* 161. *p.* 175.

Digitized by Google

farea (*), dat hij zich over de ſtoutheid en praatzucht dezer Monniken verwonderde; hij had hen zelf vermaand, den Biſſchop als hunnen Vader te gehoorzamen; deze was eene eere der Kerk, en een verdediger der Waarheid, met wien men niet twisten mogt; hij was den zwakken een zwakke, om hen te winnen, en bij het beſchouwen van eene zoo wijze toegeeflijkheid, (συκονομια,) ten beste der waarheid moest men God voor zulken Biſſchop danken. Hoe zacht ATHANASIUS ook geöordeeld heeft over de gevoelens van MARCELLUS van *Ancyra*, is reeds elders verhaald (†).

Zijn gedrag in zijnambt.

In het waarnemen van zijn ambt, wisſelden insgelijks ſtrengheid en zachtheid niet zelden met elkanderen af. Eens, misſchien wel om dezen tijd, deed hij eenen wreden en voorts geheel ſnooden Bevelhebber in den Kerklijken Ban. BASILIUS, wien hij dit, in eenen Brief, bekend maakte, vond dezen ſtap billijk (§), en twijfelde 'er geheel niet aan, dat ieder één den deugniet verfoejen, ja alle Burgerlijke verkeering met hem afbreken zou, (een gevolg van den Ban, dien de Biſſchoppen dus verwachtten, en zelfs eischten;) waaröm hij ook beloofde, dezen Brief alöm te zullen verſpreiden. Doch, als daartegen de inwoners van *Palæbisca*, een klein plaatsjen in het Landſchap *Pentapolis*, ongeduldig werden, dat de oude en zwakke Biſſchop van

(*) *Epist. ad Johann. et Antiochum pag.* 763. *Epist. ad Palladium ibid Tom.* I. P. II. *Opp.*

(†) Zie *Deel* IV. *Bl.* 357. (§) *Ep.* LXI. *p.* 155.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

van het Kerspel, waar zij onder hoorden, menige misſlappen beging, en zich, eigendunklijk, zekeren SIDERIUS, een' jongman, tot hunnen eerſten Bisſchop verkozen, en dien van eenen naburigen Bisſchop lieten inwijden, in plaats, dat hij te *Alexandrië*, of ten minſten, van drie Bisſchoppen, met toeſtemming van dien van *Alexandrië*, had moeten ingewijd worden; keurde evenwel ATHANASIUS, volgends bericht van SYNESIUS (*), deze tegen de Kerkelijke wetten ſtrijdige handelwijze goed, omdat men, volgends de aanmerking van gemelden Schrijver, bij de toenmalige menigte en magt der *Arianen*, op SIDERIUS daarom met de keuze gevallen was, opdat hij, als een jong, werkzaam, en moedig man, hun des te beter het hoofd zou kunnen bieden. Zelfs gaf ATHANASIUS hem, na eenigen tijd, de waardigheid van *Metropolitaan* te *Ptolemais*.

Schriften van ATHANASIUS uit onzekere tijden enz.

Behalven die ſchriften van ATHANASIUS, welke reeds zijn opgenoemd, heeft men, onder zijne werken, nog een aantal anderen, wier tijd van opſtel onzeker is, en aan welker echtheid ook getwijfeld wordt. De *Egyptiſche* Bisſchoppen van *Alexandrië* ſchreven jaarlijks eenen rondgaanden Paaschbrief, (men noemde ze *Epistolæ ἑορταστικαὶ*, *Paſchales*,) uit, om den tijd van het Paaschfeest te bepalen (†). Volgends HIËRONYMUS (§), heeft ATHANASIUS der-

(*) *Epist.* LXXVII.

(†) *Deel* IV. *Bl.* 207. *Deel* VI. *Bl.* 373.

(§) *De Viris Illuſtr. Cap.* 87.

Digitized by Google

dergelijke Brieven van tijd tot tijd geſchreven. 'Er is nog een ſtuk van eenen overig, in welken men eene Lijſt of *Canon* der H. Schriften vindt (*). Aan de echtheid van dezen (†) wordt echter door ſommigen getwijfeld, onder anderen, omdat hij uit de *Synopſis S. Script.* is afgeſchreven, onder welken naam men een ander vrij lang opſtel aantreft, in de werken van ATHANASIUS (§), doch hetwelk zeer waarſchijnlijk het werk van een' laater Schrijver is (**), doch, ten aanzien van den Paaschbrief, kan voor deszelfs echtheid nog het één en ander aangevoerd worden.

Algemeener wordt een bijzonder geſchrift, over de *Uitlegging der Pſalmen* (††), als een werk van ATHANASIUS aangenomen. Sommigen hebben zelfs gemeend, dat men daar in de *Verhandeling* heeft, welke HIËRONYMUS (§§) hem toeſchrijft, onder het opſchrift: *De Pſalmorum Titulis.* In dit geſchrift wordt een oud man ingevoerd, die aan ATHANASIUS, in zijne vroegere jaaren, onderwijs gegeven heeft, over de *Pſalmen*, en die dezelve hier in zekere *clasſen* verdeelt, en eenige regelen over derzelver rechte uitlegging, gebruik en gezang opgeeft. Doch, behalven dit geſchrift, is 'er nog eene *Verklaring der Pſalmen* voorhanden, welke door MONT-

(*) Vergel. VI *Deel*, *Bladz.* 105.

(†) *Ep. Feſtalis Tom.* I. P. II. *Opp. p.* 767-768.

(§) *T.* II. *p.* 96-156. (**) Verg. *Deel* VI. *Bl.* 106.

(††) *Epiſtola ad Marcellinum, in interpretationem Pſalmorum l. c. p.* 784-800. (§§) *l. c.*

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

MONTFAUCON in het licht gebragt, en die onder de werken van ATHANASIUS geplaatst is (*), doch ook dit werk, gelijk ook een van denzelfden inhoud (†), als mede een, onder het opschrift: *Athanasii Archiep. Alex. Interpretatio Psalmorum, sive de Titulis Psalmorum, Græce et Latine Romæ fol.* uitgegeven door NIC. ANTONELLI, naderhand Kardinaal, wordt door velen, als niet van ATHANASIUS zijnde, voor onëcht gehouden. Waar bij zeker de roem van dezen Kerkleeräar niets lijden kan. *Twee Boeken tegen* APOLLINARIS zullen ons voorkomen, wanneer wij de geschillen met dien Leeräar verhaalen. Nog zijn 'er verscheidene stukken onder de werken van ATHANASIUS, die twijfelächtig zijn; bij voorbeeld, *eene verzameling van Schrifttuurlijke Getuigenissen, over het gemeenschaplijk Wezen, van Vader, Zoon, en Heiligen Geest*; een Boek *over den Maagdelijken Staat* enz. Onder zijnen naam, als eenen zoo beroemden Kerkleeräar, zijn ook, in vervolg van tijd, vele schriften ondergeschoven; onder welken het voornaamste is: *Vijf gesprekken over de Godlijke Drieëenheid*, welke waarschijnlijk een' laater geleefd hebbende Monnik, MAXIMUS, tot Schrijver hebben. Van alle de verloren geraakte schriften van ATHANASIUS missen wij het meest aan zijne *Paaschbrieven;* welke waarschijnlijk vele berichten van den toestand der Kerk van zijnen tijd zullen bevat hebben.

ATHA-

(*) *Expositi. in Psalm. T.* I. P. II. *Opp. p.* 804-884.

(†) *Tom.* III. *Opp. pag.* 52-73.

ATHANASIUS overleed, in het jaar 372 of 373 (*), na 46 jaren lang het Bisdom van *Alexandrië* bezeten te hebben. Vóór zijn overlijden benoemde hij zijnen getrouwen vriend en medgezel in zijne lotgevallen, PETRUS, tot Opvolger in zijne plaats (†). Alhoewel hij, waarschijnlijk, even als zijn vriend ANTONIUS, van wien hij dit zelf verhaalt, de gewoonte der *Egyptenaren*, om de lijken van waarde persoonen, in hunne huizen te bewaaren, zal afgekeurd hebben; zal echter, volgends de vertellingen van laatere eeuwen, ook zijn lijk den vereerers van *Reliquiën* in handen geraakt, en van het ééne land naa het ander gevoerd, ja zelfs verminkt zijn geworden. Men verhaalt, dat het eerst naa *Konstantinopolen* gebracht is; maar dat men het, bij de verövering dezer Hoofdstad door de *Turken*, in de XVde eeuw, naa *Venetië* in veiligheid gevoerd heeft, alwaar terstond door dit lijk vele wonderen gewerkt zijn, en waar het nog in de Kerk der Nonnen van het Heilig Kruis bewaard wordt. Het hoofd ontbreekt 'er wel aan; maar dit bevindt zich, of in het Klooster *Valvanera*, in *Spanje*, of in de Kerk van een Dorp *Duservin*, niet verre van *Tours* in *Frankryk*; want hier over hebben het de *Spanjaarden* en *Franschen* nog niet ééns kunnen worden. De *Jesuit* PAPEBROCH, die met deze sprookjens

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363 tot 476.

Doodvan ATHANASIUS.

(*) JUST. FONTANINI *Disf. de anno emortuali S. Athanasii Tom.* III. *Opp. Athan. p.* XLII-XLVIII.

(†) RUFIN. *Hist. Eccles. Libr.* XI. *C.* 3. THEODORET. *Libr.* IV. *Cap.* 17.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

jens acht Bladzijden in *Folio* gevuld heeft (*), wil wel tusschen deze beide volken niet beslissen, maar geeft toch duidlijk genoeg te verstaan, dat hij niet gelooft, dat één van beiden het hoofd van dezen Heiligen bezit.

Karakter van ATHANASIUS.

Zoodanig was het leven van dezen man, wien de *Arianen* en *Heidenen*, als een onrustig, gevaarlijk mensch, die zich zonder noodzake in ongemak bracht, beschreven; maar de *Katholijken* daarëntegen, als den gelukkigsten verdediger en waardigsten belijder van het zuiver Christendom, onder aanhoudende vervolgingen, vereerd en geprezen hebben. En, waarlijk, men behoeft zich niet over dit strijdig oordeel te zeer te verwonderen. Bijna vijftig jaren lang was hij het hoofd der *Katholijken* in het *Romeinsche* Rijk geweest. Hij bezat, onbetwistbaar, eene ongemeene bekwaamheid, om menschen naar zijnen zin te leiden, het volk te *Alexandrië* vloog hem van de hand, en was tot alle ondernemingen gereed, om hunnen Bisschop bij te staan, alhoewel men niet kan bespeuren, dat hij zelf deze onrusten ooit aangestookt, of gesticht zou hebben; geen wonder, dat zulk een man, door de tegenpartij, zelfs dan als gevaarlijk werd aangemerkt, wanneer hij vernederd en nedergedrukt was. In eenen hoogeren zin was hij, in de daad, niet zoo vredelievend, zoo afkeerig van hevige maatregelen, niet zoo vrij van den geest van vervolging, als een Leeraar van het Christendom behoorde te zijn; gelijk

(*) *In Vita S. Athan. Act.* SS. *Mart T.* I. *p.* 25c-258.

lijk ook zijn oneerbiedig gedrag jegens zijnen Vorst, en zijne honende uitvallen tegen zijne partijën, niet wel met de eenvoudigheid van den Apostolischen leeftijd kunnen overëengebracht worden, welke men hem heeft willen toeschrijven. Maar daartegen verdient in aanmerking te komen, zijn ijver voor leerstellingen, welke hij voor hoogst heilig en voor grondwaarheden van het Christendom hield; en het is gemaklijker te zeggen, dan het voor hem was te doen, dat hij altijd had moeten toegeven, en wijken; liever, dan zich, voor het geen hij als waarheid eerbiedigde, in de brosse te stellen. Zelfs kan men niet ontkennen, dat hij meermalen de hand leende tot een vergelijk, gelijk hij dan zelfs het gebruik van het woord ὁμοούσιος wilde opgeven, indien zijne partijën slechts met hem in de leere zelve, welke hij voor uitgemaakt schriftuurlijk hield, wilden overëenkomen. Men verschoont verders zijne zwakheden, ten aanzien van te verregaanden ijver, te ligter, wegens zijne onberispelijke zeden. Trouwens, welke zwaare beschuldigingen ook tegen hem zijn aangevoerd, dezelve werden steeds door hem glansrijk wederlegd. Het menigvuldig lijden, hetwelk hij, om zijn geloof, heeft ondergaan, en zoo moedig het hoofd bood, volbooide het hooge denkbeeld, hetwelk men van 's mans uitmuntendheid gevormd had. Bij dit alles had hij eenen grooten naam van geleerde kunde, welke men nogthans niet verder kan uitstrekken, dan tot de vaardigheid, om Leerstukken van den Godsdienst te ontvouwen, en daar over te redentwisten. In de nieuwste tijden heeft MONTFAU-

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

CON (*) hem *den Vader der hedendaagſche Godgeleerdheid* genoemd; welke uitſpraak zou kunnen gelden, wanneer men die bepaalt tot de ontvouwing en verdediging van de leere van de *Niceïſche* Kerkvergadering, omtrent de Godlijke Drieëenheid, en in het bijzonder, omtrent de Godheid van CHRISTUS; maar algemeen tot het ſamenſtel der leere uitgeſtrekt, zou ORIGENES reeds, met veel meer recht, dezen eernaam kunnen dragen. De *Ariaanſchgezinde* FILOSTORGIUS, die hem doorgaands met zwarte verwen afmaalt (†), verzekert van hem (§), dat hij, bij BASILIUS, GREGORIUS *van Nazianzus*, en APOLLINARIS, vergeleken, niet meer dan een jongen geweest is. Wanneer wij de ſchriften van ATHANASIUS zelve lezen, zullen wij dit vonnis wel ſterk doch ook te gelijk vinden, dat bij de gemelde en andere Kerkleeräars van dien tijd, in ſchranderheid van geest en ſcherpzinnigheid van vernuft, zoo veel niet overtroffen heeft, als men al vroeg van hem begon te gelooven. Doch, het is het lot van dezen Biſchop, tot in onze tijden toe, geweest, ter wederzijde, ten voorwerp van buitenſporigen lof of buitenſporigen laster te moeten ſtrekken.

Uitgaven van zijne werken.

Zedert het jaar 1601, in welk jaar de *Griekſche* Tekst der werken van ATHANASIUS, welke tot dien tijd toe enkel in *Latijnſche* Vertalingen waren uitgegeven, voor het eerst uit de Drukkerij van COMMELIN, te *Heidelberg*, in het licht verſcheen, is de

(*) *Præf. p.* XXV. (†) *Epit. H. E. L.*III. *C.* 12. (§) Bij SUIDAS. V. Βασιλειος.

de Uitgave derzelven meermalen herhaald. Onder de besten wordt gerekend de Uitgave van B. VAN MONTFAUCON, *Parys* 1698, in drie Deelen in *Fol.* welke herdrukt zijn te *Padua* 1777, in twee Deelen in *Folio*, vermeerderd met een derde Deel, in het welk geplaatst zijn ſtukken van ATHANASIUS, welke na MONTFAUCON ontdekt en uitgegeven waren, als ook verſcheidene anderen, welke den naam van ATHANASIUS dragen, hoewel zij hem niet toebehooren.

Levensbeſchrijvingen.

Het ontbreekt ons ook niet aan Levensbeſchrijvingen van dezen beroemden man, doch welke meest allen op den hoogen toon van Lofredenen geſtemd zijn. Zijn vriend GREGORIUS van *Nazianzus* heeft hem met eene *Lofreden* vereërt, welke vele bijzonderheden vervat, maar doormengd met redenrijke uitweidingen, buitenſpoorige vergelijkingen, en loftuitingen, zoodat men, omtrent de wezenlijke daadzaken, dikwijls geheel onzeker gelaten, en aan het twijfelen gebracht wordt (*). Nog zijn 'er drie *Griekſche* Levensbeſchrijvingen van ATHANASIUS, en eene, die uit het *Arabisch* vertaald is, doch van weinig waarde, en vol beuzelingen. In de nieuwe tijden heeft GOTFRIED HERMANT, Leeräar der *Sorbonne* te *Parys* 1671 uitgegeven, *Vie de St. Athanaſe, Patriarche d'Alexandrië*, II Deelen in 4to, waar in echter het hoofddoel te ſterk heerscht, om ATHANASIUS tot een beeld van volmaaktheid te maaken.

(*) *Orat.* XXI. *in Laudem Magni Athanaſii Tom.* I. *Opp. pag.* 373-397.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ken. Niet lang daar na schreef de Jesuit DANIEL PAPEBROCH, met meer geleerdheid, het leven van ATHANASIUS (*), doch weder, als het leven van eenen Heiligen, die om het geloof vervolgd is, zonder zijn karakter nauwkeurig te ontwikkelen. Zij zijn beiden overtroffen door MONTFAUCON, den geleerden uitgever van zijne werken (†).

Levensbijzonderheden van HILARIUS.

Wij voegen bij ATHANASIUS, als den ijverigen verdediger en handhaver van het *Katholijk* geloof, tegen de *Arianen*, in het Oosten, of liever in de geheele uitgestrektheid der toenmalige Christen-Kerk, HILARIUS, die met niet minder ijver, en het dulden van gelijke vervolgingen, de *Arianerij* bestreden heeft in de Westersche Kerk, hoewel sommigen van zijne Godgeleerde gevoelens in andere doch min belangrijke stukken, den roem van zijne rechtzinnigheid min of meer bevlekt hebben.

Bronnen van zijne Levensgeschiedenis.

Behalven vele berichten, tot zijne Levensgeschiedenis behorende, welke men in zijne eigene schriften, bij HIËRONYMUS, en SULPICIUS SEVERUS, vindt, is 'er nog eene bijzondere Levensbeschrijving van hem voorhanden, welke zekere FORTUNATUS in twee Boeken heeft opgesteld (§). Evenwel is het

(*) *S. Athanasii Vita in Tom.* I. *Act.* SS. *Mens. Maii pag.* 186-258.

(†) *Vita Athanasii pag.* VII-XC. en in zijne Voorreden *pag.* XXI-XXXV. *Tom.* I. *Opp.*

(§) FORTUNATI *Vita S. Hilarii in Act. SS. Mens. Januar. T.* I. *p.* 790. *et in* HILARII *Opp. pag.* CXXVII. *sq. et. Bened. Paris* 1693, *Folio.*

Digitized by Google

het geheel niet waarschijnlijk, zoo als TILLEMONT (*) reeds getoond heeft, dat de vermaarde Bisschop van *Pictavium*, VINCENTIUS FORTUNATUS, tegen het einde der VIde eeuw, 'er de Schrijver van is; ja het tweede Boek wijst duidlijk op het jaar 565 of wat laater. Dit geschrift is, over het geheel, eene middelmatige verzameling van Levens-omstandigheden van HILARIUS, zoo als zij in de plaats van zijn verblijf verhaald werden, zonder dat de opsteller veel bezorgd is voor den roem van geloofwaardigheid.

Zijne geboorte, bekeering, en geleerdheid.

HILARIUS werd, zonder dat men weet, in welk jaar, te *Pictavium*, thans *Poitiers*, in *Frankryk*, geboren; zijn Vader was, volgends FORTUNATUS, van goede afkomst. Zijn eigen verhaal, hoe hij tot de kennis van God en het hoogste goed gekomen is, leert, dat hij een langen tijd een Heiden geweest is. „ Bij mijne onderzoekingen daar over," schrijft hij (†), „ kwam ik tot die Boeken, wel-„ ke, volgends de Godsdienstbegrippen der *He-„ breën*, MOSES en de *Profeeten* hebben opgesteld, „ en waar God, de Schepper, zelf van zichzelven „ het volgende getuigt: *Ik ben die ik ben*; als „ ook: *Zeg den Kinderen Israëls, die is, heeft „ mij tot ulieden gezonden.* Ik bewonderde daar „ in eene zoo volkomene uitdrukking van God, die „ de onbegrijpelijke kennis der Godlijke natuur, op „ eene voor het menschlijk verstand zoo voegzame „ wij-

(*) *Mém. T.* VII. *Not.* 1. *sur S. Hilaire p.* 745.

(†) *De Trinitate Libr.* I. *pag.* 768.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ wijze, te kennen geeft. Want niets is God meer „ eigen, dan te *zijn*, dewijl het aanduidt, dat hij „ niet ophouden zal; en dat hij ook geen begin gehad „ heeft." Ook zegt HIËRONYMUS (*), onder andere voorbeelden van den overgang van Heidenen tot de Christenen, dat CYPRIANUS en HILARIUS hooge boomen in de Heidenſche Wereld waren, (*in ſeculo*,) door welke de Kerk van God gebouwd is; en AUGUSTINUS (†) noemt behalven deze beiden nog andere beroemde Christen-Schrijvers, die, met den roof van *Egypte* beladen, uit dit Land zijn uitgegaan. Tegen dit alles kan het gezag van FORTUNATUS (§) niet opwegen, die in zijnen winderigen ſtijl ſchrijft: „ Reeds zijne eerſte kindsheid was „ met zoo veel wijsheid gezoogd, dat men toen „ reeds kon beſpeuren, dat CHRISTUS zich in hem „ eenen noodzaaklijken krijgsknecht wilde bereiden, „ die voor hem de overwinning bevechten zou." Wanneer HILARIUS het *Christendom* omhelsd heeft, blijkt ons nergens; maar het wordt zeer waarſchijnlijk, dewijl 'er van zijn onderzoek, en van de in het Heidendom verworvene ſchatten van geleerdheid gewaagd wordt, dat zulks in zijne rijpere jaaren gebeurd is. Vroeg reeds legde hij zich op de Welſprekendheid toe, in welke hij, volgends HIËRONYMUS (**), QUINCTILIANUS zich ten voorbeeld zal

(*) *Comment. in Jeſaiam C.* LX. *Tom.* III. *p.* 452.
(†) *Doctr. Christ. Libr.* II. *Cap.* 40.
(§) *Vita S. Hilarii pag.* LXXXV.
(**) *Epist.* LXXXIII. *Tom.* IV. P. II. *pag.* 657.

Digitized by Google

zal genomen hebben. Evenwel erkent dezelfde Schrijver, die hem als een zeer Welſprekend man roemt (*), dat hij, naar de *Galliſche* of *Franſche* gewoonte, zich wat veel aan den gezwollen winderigen ſtijl overgeeft, en dat hij, door den Griekſchen tooi, waar van hij zich bedient, in lange volzinnen vervalt, die zijne ſchriften voor ongeleerde Christenen onverſtaanbaar maakten (†); en het lezen van zijne werken zal dit oordeel van HIËRONYMUS billijken. Hij had ook wel eenige kennis in de *Griekſche* Taal; maar die niet zoo ver ging, dat hij, zonder den bijſtand van zijnen vriend HELIODORUS, de werken van ORIGENES zou hebben kunnen vertaalen (§).

Hij wordt Bisſchop van Pictavium.

Men kan ook niet bepalen, ten welken tijde hij Bisſchop van zijne Geboorteſtad *Pictavium* geworden is, alhoewel men uit eene plaats van zijne ſchriften (**), en uit zekere omſtandigheden van zijn leven, zou mogen beſluiten, dat men hem terſtond na het jaar 350, of zelfs al vroeger, daar toe verkozen heeft. Het ſchijnt ook, dat hij deze waardigheid bekomen heeft, zonder eerst de laagere Kerkelijke Bedieningen doorgegaan te zijn, waar toe zijne geleerdheid, ijver, welſprekendheid, en godvruchtige zeden, gelegenheid zullen gegeven hebben. Zijn ijver voor het *Katholijk Leerſtelſel* ging, vol-

(*) *Epiſt. ad Marcell. Tom.* II. *Opp. pag.* 712.
(†) *Epiſt.* XLIX. *Tom.* IV. P. II. *pag.* 567.
(§) HIËRONYM. *Epiſt. ad Marcell. l. c.*
(**) *De Synodis pag.* 1205.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

volgends FORTUNATUS (*), zoo ver, dat hij alle verkeering en de geöorloofde betrekkingen des daaglijkſchen levens met Jooden en Ketters vermijdde, en hun zelfs bij het voorbijgaan de gewoone Burgerlijke beleefdheid niet bewees. Als Bisſchop veranderde hij wel dit gedrag; maar alleen, om hen te ligter tot het waar geloof te brengen. Ook gaf hij toen reeds aan gemeene Christenen onderwijs in de *Katholijke* Leere van de Drieëenheid.

Zijn gedrag omtrentzijne Vrouwen Dochter.

Toen HILARIUS Bisſchop werd, was hij getrouwd, en had bij zijne Vrouw eene Dochter. Of hij zich vervolgends van zijne Vrouw onthouden hebbe, weet men niet met zekerheid, alzoo wij uit ATHANASIUS weten, dat 'er Bisſchoppen waren, die Kinderen verwekten (†), waar tegen HIËRONYMUS, tegen JOVINIANUS twistende, verzekert, dat een Bisſchop, die Kinderen verwekt, voor eenen echtbreker moet gehouden worden. Men zou echter tot zijne onthouding voor het naast beſluiten, uit zijn gedrag jegens zijne Dochter (§). Als hij, ver van deze afwezend, vernomen had, door eene Openbaring van den Heiligen Geest, zegt FORTUNATUS, dat een edel, rijk, en ſchoon jongeling, haar ten echt verzocht, ſchreef hij haar, dat hij haar voor eenen Hemelſchen Bruidegom beſtemd had. Men heeft dezen Brief in de werken van HILARIUS (**), doch, de gezwollene en tevens kinderächtig dweepzuch-

(*) *Pag.* CXXIX. (†) Zie *Deel* V. *Bladz.* 384.
(§) FORTUNATUS *pag.* CXXX.
(**) In HILARII *Opp. pag.* 1209.

zuchtige ſtijl van denzelven, deed ERASMUS reeds denzelven de misgeboorte van ledige en onkundige hersſenen noemen. Evenwel verdedigen anderen deszelfs echtheid. Men vindt ook onder zijne werken (*) een *Morgenlied aan zijne Dochter*, hetwelk bijzonder een Gebed om kuischheid in zich bevat. HILARIUS, weder te *Pictavium* gekomen, vraagde zijne Dochter, volgends FORTUNATUS, of zij met dien Bruidegom zich verbinden wilde, dien hij voor haar gekozen had, en als zij ja zeide, werkte hij door zijn Gebed uit, dat God haar zonder ſmart of ziekte uit de Wereld nam. Aan zijne Huisvrouw, die om deze zelfde weldaad wenschte, gebeurde ook hetzelve. Het bovengemelde Morgenlied is een heel middelmatig ſtuk, hoewel men anders uit HIËRONYMUS (†), en uit de beſluiten der vierde Kerkvergadering van *Toledo* (§), weet, dat HILARIUS een aantal Kerkelijke Liederen en Gezangen gemaakt heeft; Schrijvers van laater tijd ſchrijven hem, doch zonder grond, ook de Gezangen *Gloria in Excelſis*, en *Te Deum* toe.

HILARIUS verdedigt het Katholijk geloof.

Omtrent dien tijd, toen HILARIUS zijn ambt, als Biſschop, aanvaardde, veränderde de toeſtand van *Galliën* grootlijks. Keizer KONSTANS, de beſchermer der *Katholijken* in het Westen, werd in het jaar 350 vermoord. Zijn Broeder KONSTANTIUS, hem

(*) *Hymnus filiæ ſuæ Abræ miſsus pag.* 1213.

(†) *De Viris Illuſtr. C.* 100. *Præf. L.* II. *Comment. in Epist. ad Gal. Tom.* IV. P. I. *Opp. pag.* 255.

(§) *Cap.* 13. *in Hard. Act. Concil. T.* III. *p.* 583.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

hem in dit gedeelte des Rijks, in het jaar 353, opgevolgd zijnde, liet, nog in dat jaar, eene Kerkvergadering te *Arelate*, (*Arles*,) in *Galliën*, houden, op welke de Biſchoppen genoodzaakt werden, de Kerkgemeenſchap met ATHANASIUS af te breken. PAULLINUS, Biſchop van *Treviri*, (*Trier*,) dit weigerende, werd deswegens gebannen (*). Op eene andere vergadering, in het jaar 355, te *Mediolanum*, moest de veröordeeling van ATHANASIUS bekrachtigd worden; wordende de Biſchoppen, die dit weigerden, insgelijks gebannen (†). Thans trad HILARIUS op, om de zaak der *Katholijken* te handhaven; de beſchuldigingen van zijn geweten over een ſtrafbaar ſtilzwijgen, ſchrijft hij (§), kon hij niet langer verdragen. Men meent, dat hij toen, in zijn naam, en in den naam der *Galliſche* Biſchoppen, aan den Keizer KONSTANTIUS zijn verzoekſchrift overgeleverd heeft, hetwelk zijn *eerſte Boek aan* KONSTANTIUS genoemd wordt (**). In hetzelve verzoekt hij, met woorden en tranen, dat de onlijdelijke vervolgingen mogten geſtuit worden, welke de *Katholijken* van hunne *Broederen*, (dus noemde hij de *Arianen* toen nog, hoewel de ſtijl in dit verzoekſchrift zelf, in het vervolg ſcherper wordt,) dulden moesten. Ondertuſſchen heeft men opgemerkt, dat dit ſtuk niet geheel, noch zonder inlaſſchingen, tot ons gekomen is.

Thans

(*) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 310. (†) *Ald. Bl.* 311.
(§) *Fragm.* I. *ex Opp. Hist. pag.* 1281.
(**) *Ad Conſtant. Aug. Liber primus p.* 1217-1223.

Digitized by Google

Thans duurde het niet lang, of de beurt, om verbannen te worden, kwam ook aan HILARIUS. Hij haalde zich dit lot op den hals, doordien hij met andere *Galliſche* Biſchoppen de Kerkgemeenſchap met SATURNINUS, Biſchop van *Arelate*, URSACIUS en VALENS, de hoofden der *Arianen*, in het Westen verbrak (*). SATURNINUS wordt ons door SULPICIUS SEVERUS (†), als een heerschzuchtig en onrustig man, ja in het algemeen als een flecht en ondeugend mensch beſchreven, hoewel men hier bij in het oog moet houden, dat deze Geſchiedſchrijver ijverig *Katholijksgezind* was. Aan het Keizerlijke Hof veel vermogende, bezorgde hij, benevens URSACIUS en VALENS, in het jaar 358, eene Kerkvergadering te *Biturræ*, thans *Beziers*, in *Languedoc*, op welke ook HILARIUS genoodzaakt was te verſchijnen. Deze zocht hier te vergeefs het Leerſtelſel van *Niceë* te verdedigen, alzoo men hem naauwlijks vergunde, zijn gevoelen overhaast voor te dragen, waar over hij, in zijne ſchriften, bittere klagten aanheft (§). Of HILARIUS, op deze Kerkvergadering, afgezet is geworden, gelijk men uit eene plaats, in zijne ſchriften, beſluit (**), is niet duidlijk. Hoe het zij, SATURNINUS, en de overige *Ariaanſche* Biſchoppen, wisten

HILARIUS wordtmaa Frygië gebannen

(*) HILAR. *contra Conſtant. Imp. pag.* 1238.

(†) *Hist. Sacr. Libr.* II. *Cap.* 40, 45.

(§) HILAR. *contra Conſtant. l. c. Idem de Synodis p.* 1151. *ex opere Hist. Fragm.* I. *pag.* 1282.

(**) *Contra Auxentium pag.* 1267.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ten zoo wel JULIANUS, die toen als *Cæsar* in *Galliën* was, als den Keizer zelven, geheellijk voor zich in te nemen; en HILARIUS werd, op hun voorſtel, omdat hij zich niet aan den wil van KONSTANTIUS onderwerpen, en ATHANASIUS veröordeelen wilde, van den Keizer naa *Frygië* gebannen (*). Met hem werd ook RHODANUS, Biſchop van *Toloſa*, derwaards vervoerd, een man, zegt SULPICIUS SEVERUS (†), die meer door het gezelſchap van HILARIUS, dan door zijnen eigenen moed, ſtandvastig bleef.

Hij ſchrijft zijn Boek over de Kerkvergaderingen.

Op de plaats van zijne ballingſchap was het voor HILARIUS treffend, te moeten zien, hoe ver de *Arianerij* zich verſpreid had; nademaal, volgends zijne uitdrukking (§), behalven den Biſchop ELEUSIUS, (die nogthans ook het *Niceïsch* geloof niet volkomen aannam,) en eenige weinige andere Biſchoppen, het grootſte gedeelte der tien *Aſiatiſche* Gewesten, binnen welken hij zich bevond, God in de daad niet kende. Ondertuſſchen droeg hij zijnen ramp met geduld, en verſterkte zichzelven meer en meer in de Belijdenis van het *Katholijke* Leerſtelſel. Klagen wilde hij niet, over het ongeluk der tijden (**), maar zich veel meer daar over verblijden, dat, door zijne vervolging, de Apoſtoliſche Voorzegging vervuld was. Hij beroemde zich, dat hij, in

(*) HILAR. *in Conſtant. et de Syn. l. c.* HIERON. *de Vir. Illuſtr. C.* 100. (†) *Hist. Sacr. L.* II. *C.* 39.

(§) *De Synodis pag.* 1186.

(**) Zoo ſchrijft hij *de Trinitate Libr.* X. *p.* 1039.

Digitized by Google

in het eerst, niets tegen de gewaande Kerk van CHRISTUS, maar die eene *Sijnagoge van den Antichrist*, geworden was, geſchreven of geſproken had, zoo als zij wel verdiende; zoodat men hem niet beſchuldigen kon, als of een partijdig en vergramd hart uit hem ſprak; ook had hij het voor geene misdaad gerekend, met de *Arianen* te ſpreken, met hen in de Kerken te bidden, en over het geheel ſtappen tot vrede te doen, indien zij gezind waren zich te verbeteren (*). Van den anderen kant, gaf het hem te meer genoegen, dat hij van de *Galliſche* Biſchoppen Brieven ontving, in welken zij hem verzekerden, dat zij even zoo hartlijk de Kerklijke gemeenſchap met hem vervolgden, als zij die aan SATURNINUS moedig weigerden. Daartegen gaf hij hun meermalen bericht van den toeſtand des Geloofs in de Oosterſche Gemeenten (†). Deze aanhoudende verbindtenis met de *Galliſche* Biſchoppen gaf hem ook aanleiding, op het einde van het jaar 358, of het begin van het volgende, tot het opſtellen van zijn Boek, *over de Kerkvergaderingen*, welke, ten dezen tijde, zoo menigvuldig in het Oosten gehouden werden (§). De *Galliſche* Biſchoppen hadden zijn oordeel daar over gevraagd, bovendien begonnen de Oosterſche en *Galliſche* Biſchoppen elkanderen te verdenken, of van *Arianerij* of van *Sabellianerij*. HILARIUS wil-

(*) *Libr. contra Conſtant. pag.* 1239.

(†) HILAR. *de Sijnod. pag.* 1151.

(§) *Liber de Synod. ſeu de fide Orient. p.* 1149-1200.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

wilde daaröm in dit Boek daar toe werkzaam zijn, dat beiden dit wederzijdsch kwaad vermoeden mogten laten vaaren, en op eene in het vervolg te houden Kerkvergadering zich in het geloof verëenigen mogten. Hij geeft daar toe de besluiten op, van verscheidene Kerkvergaderingen, waar bij hij zijne aanmerkingen voegt, en tevens zijne eigene belijdenis opgeeft: „ Wij belijden, zegt hij, altijd onschuldig door de gave des Heiligen Geests, en schrijven gewillig, *niet* twee Goden, maar éénen God, en verstaan door dit *niet*, (*neque per id non et Deum*,) geenszins ook God, den Zoon van God; want hij is God uit God. Niet twee voor geboorte onvatbare, dewijl één God het aanzien heeft, van niet geboren te kunnen worden. Ook blijft door dit *niet* alszins de eeniggeboren God: want zijn oorsprong is eene voor geboorte onvatbare Zelfstandigheid. Wij belijden niet *éénen* daadlijk bestaanden; maar eene niet verschillende Zelfstandigheid; niet éénen naam van God in ongelijke natuuren, maar het volmaakt gelijk (*indisfimilem*,) Wezen van éénen naam en ééne natuur; niet, dat de één voortreflijker zij dan de ander, door den aart der Zelfstandigheid; maar dat de één aan den anderen, door de geboorte der natuur, onderworpen is; dat de Vader daar in grooter is dan de Zoon, dewijl hij Vader is; en de Zoon daar in niet minder dan de Vader, dewijl hij Zoon is; het onderscheid komt op de betekenis, niet op de natuur, aan. Men mag den Vader niet binnen de tijden belijden; maar ook niet ontkennen, dat de Zoon

Zoon even zeer buiten den tijd, (*Cointemporalis*,) met den Vader is; men behoort den Vader in den Zoon te belijden, vermids deze niets ongelijks met den Vader heeft; maar ook den Zoon in den Vader te belijden, vermids hij van daar Zoon is; men behoort hunne gemeenſchappelijke en gelijkvormige natuur niet te miskennen, dewijl zij geheel gelijk is; men mag niet gevoelen, dat het een eenige, (*unus*,) is, omdat zij één, (*unum*,) zijn; en moet hen, zonder eenig onderſcheid, van eene volmaakt gelijke natuur, zoo één; (*unum*,) belijden, dat het niet een ééne, (*unus*,) is." Men voelt, onder het lezen dezer woorden, hoe moeilijk het voor den goeden Kerkleeräar zij, zich hier behoedzaam uit te drukken; ook erkent hij zelf, dit zoo geſteld te hebben, als het vermogen der menschlijke taal toeliet, en God het hem, op zijn herhaald gebed, vergund had. Vervolgends waarſchuwt hij, in het tweede Deel van dit geſchrift, zijne lezers tegen de misbruiken en afdwalingen, tot welke men zelfs bij de *Katholijke* Leere van de Godheid van CHRISTUS geraken kan. Eindelijk ſluit hij met zijne aanmerkingen over de woorden ὁμοούσιος en ὁμοιούσιος, en betuigt van zich zelven bij God, dat hij, langen tijd, van geen van deze beide woorden, noch, vóór zijne ballingſchap, van het *Niceensch* geloof gehoord, en nogthans altijd met hetzelve overëen geſtemd, en zoo geleerd heeft, dat deze beide woorden bij hem dezelfde betekenis konden hebben. Over het geheel ſpreekt en oordeelt HILARIUS, in dit werk, zoo zacht en gunſtig, over de gevoelens der *Euſebianen*

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

en *Semi-Arianen*, dat zelfs de onverdraagzame LUCIFER en deszelfs aanhangers hem deswegens poogden te verketteren, waar tegen hij zich door korte ophelderingen der voornaamſte plaatzen, die bij hen in het oog liepen (*), verdedigd heeft, aantoonende, dat hij de leerwijze der Oosterlingen meer ontſchuldigd, dan wel volkomen goedgekeurd had, en dat hij, met zijne zachte behandeling, evenwel nergens de waarheid te kort had gedaan.

Zijnwerk over de Drieëenheid.

Dat men ook geheel geene reden had, om hem te verdenken, als of hij geen ijver genoeg bezat, voor de *Katholijke* Leere, bewijst zijn groot werk, *over de Godlijke Drieëenheid*, ten overvloede (†), hetwelk hij, om dezen tijd, geſchreven heeft, en hetwelk bij HIËRONYMUS (§), RUFINUS (**), en andere oude Schrijvers, ook andere naamen, bij voorbeeld, de *fide contra Arianos*, draagt. Dat CASSIODORUS (††) *dertien* Boeken van dit werk meldt, is waarſchijnlijk daar van af te leiden, omdat hij het Boek *over de Kerkvergaderingen* 'er ook toe rekent. In het *eerſte Boek* van dit werk geeft HILARIUS, na een verhaal van zijne bekeering tot het Christendom, zijn oogmerk te kennen, om de woede der *Sabellianen* aan de ééne, en der *Arianen*, aan

(*) *Apologetica ad reprehenſiones Libri de Synodis Reſponſa pag.* 1205-1208.

(†) *Libri* XII. *de Trinitate pag.* 765-1144.

(§) *Catol. SS. Eccles. Cap.* 100.

(**) *Hist. Eccles. Libr.* X. *Cap.* 31.

(††) *Divin. Inſtit. Cap.* 16.

Digitized by Google

aan de andere zijde, te keer te gaan; verders geeft hij, in dit eerſte Boek, de geheele ſchikking van zijn werk op, onder aanroeping tot God, om kennis en krachten, tot eenen zoo gewigtigen arbeid. In het *tweede Boek* leert hij, hoe men, naar aanleiding van het Formulier des *Doops*, aangaande den Vader, Zoon, en Heiligen Geest, denken moet; en handelt in het gemeen van de Leere der Drieëenheid, zeer ſpitsvinnig, het is waar, zoodat men ſomtijds twijfelen zou, of hij zich zelven verſtaat, maar ook met herhaalde betuigingen, dat de Ketters oorzaak zijn, dat men van deze onbegrijpelijke leere ſpreken moet. In het *derde Boek* ſpreekt hij, bijzonder, van den Heere CHRISTUS, hoe men het gene deze, ver boven het menschlijk begripsvermogen, van zich zelven gezegd heeft, verſtaan moete; en beſluit, na veel woorden geſpild te hebben, met de waarſchuwing tegen menschlijk vernuft, en aanprijzing van het Geloof aan God. Alleen dat wordt met recht van God gelooft, zegt de Schrijver, waar toe hij ons zijn getuigenis en zijn gezag voorgeſteld heeft. In het *vierde Boek* belooft HILARIUS, eerst de gevaarlijke gevoelens der Ketters van den Zoone Gods voor te dragen; vervolgends aan te toonen, waar in zij zich tegen het Apostolisch Geloof verzetten, en met welke tegenwerpingen; en eindelijk, de kunstgrepen te ontwikkelen, door welke zij de Godlijke uitſpraken vervalſchen. Na in het *vijfde Boek* aangemerkt te hebben, hoe gevaarlijke gevolgen men, door onvoorzichtigheid, uit de wederlegging der *Arianen* zou kunnen afleiden,

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

door, of twee Goden te erkennen, of met de *Sabellianen* den Vader en den Zoon voor éénen Perſoon te houden, bewijst hij, dat ook de Zoon *waarachtig* God is. In het *zesde Boek* tast hij dat gedeelte der *Ariaanſche* belijdenis aan, waar in zij de *Manicheïſche*, *Sabelliäanſche*, en andere Ketterſche Leeringen van den Zoone Gods verwerpende, tevens, op eene listige wijze, het *Katholijk* Leerſtelſel bedoelen. Vervolgends wendt zich HILARIUS in een lang en vrij zonderling Gebed tot God, hetwelk in den grond hekelingen en beſchimpingen op de *Ariänen* bevat. Daar in belijdt hij, den Zoon van God, uit de Euangeliſche en Apostoliſche Schriften, als den eeniggeboren God erkend te hebben, en vervolgt dus: „ Ach! in welke diepte „ eener hoopeloze terugtred hebt gij mij gedom- „ peld! Immers, ik heb dit zoo geleerd, zoo ge- „ loofd, ik houde het met een zoo vast geloof, „ dat ik niet anders geloven kan, noch wil. Waar- „ om hebt gij mij, ellendigen, omtrent u misleid, „ en het ongelukkig vleesch met de ziel, door eene „ van uwe kennis ver verwijderde leere, verdorven? „ Mij heeft de heerlijkheid des na het klieven der „ Roode Zee van den Berg afklimmenden en alle „ verborgenheden met u zienden MOSES," —— (DAVID, SALOMO, enz. Alle de Profeeten tot op de *Euangelisten* en Apostelen opnoemende,) —— „ bedrogen en misleid. Van hen heb ik geleerd, „ het gene ik wete; door hen ben ik ongeneeslijk „ beſmet geworden. En vergeef het mij, Almag- „ tige, ik kan daar in niet verbeterd worden, maar „ 'er

„ 'er op ſterven, dat kan ik! Laat heeft mij deze
„ hoogst godloze Leeräar, zoo als ik geloof, de
„ tegenwoordige wereld voorgeſteld. Laat heeft
„ mijn geloof, dat van u onderwezen is geworden,
„ dezen Leeräar ontvangen. In dezen, niet ver-
„ hoorden naam, heb ik, op zoodanige wijze, in
„ u geloofd, ben ik door u wedergeboren, en de
„ uwe geworden. — Oordeel mij hier in, of ik
„ daar door eene overtreding begaan heb, dat ik
„ uwen Zoon, de Wet, Profeeten en Apostelen,
„ te veel geloof!" Voorts ontvouwt hij uitvoerig, in het overige van dit Boek, *dat* CHRISTUS *de waare Zoon van God* is. Het *zevende* Boek van dit werk noemt de Schrijver zelf, het gewigtigſte. Hij bewijst daar in de gemelde Leerſtelling uit de *Euangeliſche Geſchiedboeken*; terwijl hij de moeilijkheid erkent, om hier den middenweg te houden, tuſſchen de *Sabellianen* en *Arianen*; maar tevens aanmerkt, dat dit de zegepraal der Kerk is, dat de ééne dezer partijën de andere wederlegt. In het achtſte Boek gaat HILARIUS eene hoofdtegenwerping der *Arianen* te keer, en toont, dat deze leere zeer wel beſtaanbaar is met de *éénheid van God*. De *Arianen* verklaarden de woorden: *Ik en de Vader zijn één*, van de overëenſtemming van den wil, en helderden deze verklaring onder anderen op uit die plaatzen, welke eene *éénheid* der Gelovigen met CHRISTUS en met malkanderen leeren. Onze Schrijver ondertuſſchen wil dit laatſte niet alleen van de eenheid van wil en zin, maar ook van eene daadlijke eenheid der Gelovigen, door de wedergeboorte

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

verſtaan hebben; de Verlosſer, zegt hij, zeide niet: Ik bid, dat zij allen *hetzelfde willen*, maar dat zij *één zijn*, met betrekking tot de heerlijkheid, welke hun geſchonken is. Ja, voegt hij 'er bij, CHRISTUS liet de Gelovigen niet in onzekerheid, maar verzekerde, dat hij in hen is, gelijkerwijs de Vader in hem is. Nu vraag ik, of dan CHRISTUS, door de waarheid der natuur, in ons is, of door de éénheid van wil? Is het woord waarlijk vleesch geworden, en *ontvangen wij waarlijk het woord, hetwelk vleesch is, in het Avondmaal*, (*cibo dominico*;) hoe zouden wij niet geloven, dat hij naar de natuur of het wezen in ons blijft, *daar hij* zoo wel de natuur van ons vleesch, voor zoo ver hij een mensch was, onäfſcheidbaar aangenomen, als ook *de natuur van zijn vleesch, tot de natuur der eeuwigheid, onder de verborgenheid van het ons mede te deelen vleesch, gemengd heeft?* Want, zoo zijn wij allen één, nademaal de Vader in CHRISTUS, en CHRISTUS in ons is. Zijne woorden: Mijn vleesch is waarlijk ſpijs, enz. bevestigen dit, dat het waarlijk zijn vleesch en bloed is, door hetwelk hij in ons op eene geheimnisvolle wijze, (*per Sacramentorum Myſterium*,) is, enz. Na eenige vooräfgaande aanmerkingen lost HILARIUS, in het *negende Boek*, verſcheidene tegenwerpingen der *Arianen* op; bij voorbeeld, dat CHRISTUS zegt: *Niemand is goed, dan God alleen;* dat de Vader de *eenige waare God* genoemd wordt; dat *de Zoon niets van zich zelven kan doen, maar het gene hij den Vader ziet doen;* het gezegde van

JE-

JESUS: *De Vader is meerder dan ik*, enz. Andere tegenwerpingen der *Arianen*, ontleend uit de Lijdensgeſchiedenis van JESUS, worden beäntwoord in het *tiende Boek*, en hier is het merkwaardig, dat de Schrijver met veel omſlag zoekt te bewijzen: *Dat de Zaligmaker, met allen ſchijn van vrees en ſmarten, nogthans geene vrees, ſmarten, of pijnen gevoeld hebbe.* Het *elfde Boek* bevat de oplosſing van nog andere tegenwerpingen; onder anderen uit 1 *Kor.* XV. 21. volgg. waar van HILARIUS deze verklaring geeft: Wanneer zijne vijänden aan hem onderworpen zullen zijn, dan zal hij ook onderworpen worden aan hem, die alles aan hem onderwerpt, naamlijk de Heer, *zijnde de Natuur der Vaderlijke Godheid in de Natuur van ons aangenomen Ligchaam ingevoerd.* (*Naturæ aſſumti corporis noſtri natura paternæ divinitatis invecta.*) In het *twaalfde Boek* behandelt HILARIUS de woorden der Opperſte Wijsheid, uit SALOMO's Spreukboek VIII. 22. welke hem vele onnodige moeite kosten, even gelijk hetzelfde van ATHANASIUS opgemerkt kan worden. HILARIUS beſluit zijn werk met een Gebed tot God, hetwelk tevens zijne Geloofsbelijdenis van God bevat. „ Mij is het," zegt hij onder anderen, „ iet gerings, overëenkomſtig „ den pligt van mijn Geloof, en mijne Stem, te „ loochenen, dat mijn Heer en God, uw Eenigge„ borene, JESUS CHRISTUS, een *Schepſel* is. Maar „ deze benaming zal ik niet ééns in uwen *Heili„ gen Geest* dulden, die *uit u uitgegaan, en van*

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ *hem gezonden is.* Want *uwe zaaken* verëer ik
„ ongemeen. Ik zal dezen ook nooit gegenereerd
„ noemen. Hij onderzoekt en kent uwe diepten;
„ en alleen uwe zaak kan u doorzoeken. Die gene
„ is voor mij onuitſpreeklijk, die voor mij onuit-
„ ſpreeklijk bidt. — Verleen mij ſlechts, dat ik bij
„ die belijdenis van mijnen Doop getrouw volharde,
„ dat ik U, *Onzen Vader*, en uwen *Zoon*, met u
„ aanbidde; en uwen *Heiligen Geest*, die uit u,
„ door uwen Eeniggeborenen is, verdiene!"

Beöordeeling van dit werk.

Indien dit werk, min gezwollen van ſtijl, de helft korter, en zonder ſpitsvinnigheden geſchreven ware, zou het, als een hoofdboek tegen de *Arianen*, kunnen geöordeeld worden, verſcheidene goede opheldering en aanmerkingen te behelzen. Nu zwerft de Schrijver dikwerf buiten het ſpoor, en is op zeer vele plaatzen onverſtaanbaar, waar hij misſchien zich zelven niet verſtaan heeft. Ondertusſchen behoeft men zich niet te verwonderen, dat dit werk, met zoo veel goedkeuring, in de *Katholijke* Kerken van het Westen, ontvangen is. HILARIUS was, in deze Gewesten, de eerſte, die dus opzetlijk de *Arianen* wederlegde; zijn ijver, zijne zegevierende houding, zijne ſchranderheid en vaardigheid, in alles te beäntwoorden, zijne leerwijze, in het aanhalen en verklaren van den Bijbel, overëenkomende met de toen meest geliefde leerwijze, alle deze omſtandigheden prezen dit werk ten ſterkſten aan, en deeden, ligtlijk, zelfs zijne zeldzame gevoelens, voor zoo ver zij van de algemeen aangenomene af-

we-

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

weken, verſchoonen en voorbijzien; terwijl men tevens in aanmerking moet nemen het verval der taal, en de verbastering van den ſmaak, welk toen zoo zeer de overhand had genomen.

Ondertusſchen werden de beide Kerkvergaderingen te *Ariminum* en *Seleucia*, in het jaar 359 gehouden, beide zoo nadeelig voor de *Katholijken* (*). Op de laatstgemelde, die voor de Oosterlingen was aangelegd, bevond zich HILARIUS tegenwoordig, alhoewel hij nog in zijne ballingſchap verkeerde (†), misſchien door toedoen van BASILIUS van *Ancyra*, dien hij te vooren geprezen had, en die nu op zijnen bijſtand zal gehoopt hebben. Hij werd van de Biſchoppen wel ontvangen, en genoot, ſchoon een balling zijnde, achting op deze vergadering, op welke hij de *Galliſche* Kerken verdedigde, tegen het vermoeden van *Sabellianerij* (§). Doch in de hoofdzaak viel voor hem niets te verrichten. Hij vond hier de *Halve-Arianen* het talrijkst; zelfs waren de daar tegenwoordig zijnde *Anomoeën* talrijker dan de *Katholijken*. Men weet, hoe dezen ook, door het Keizerlijke Hof, de overhand behielden (**).

HILARIUS woont de Kerkvergadering te Seleucia bij.

Van hier reisde HILARIUS naa *Konſtantinopolen*, HILARIUS om

(*) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 339.

(†) SULPIC. SEV. *Libr.* II. *Hist. Sacr. Cap.* 42.

(§) SULPIC. SEV. *l. c.*

(**) HILAR. *contra Imper. Conſtant. pag.* 1247. SULP. SEV. *l. c. Cap.* 42. SOCRATES *Hist. Eccles. L.* II. *C.* 39. Vergel. boven *Deel* IV. *Bladz.* 346.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

om te beproeven, of de Keizer hem misſchien naa de plaats zijner ballingſchap terug wilde zenden (*). Hier ontmoette hij de Afgevaardigden der Kerkvergadering van *Ariminum*, die zich met de *Anomoeën* verëenigden, hetwelk hij met de *Halve-Arianen* van *Seleucia* vergeefs zocht voor te komen, evenwel bewerkte hij eene bevrediging tusſchen zijne *Galliſche* Biſchoppen en een aantal *Ooſterſche*, die het *Niceïſche* geloof, op een klein woordlijk onderſcheid na, verdedigden (†). Ondertusſchen, naardien toch zijne partij ſteeds meer en meer aan het Hof daalde, en de Strenge *Arianen*, door de Kerkvergadering van *Konſtantinopolen*, in het jaar 360, eene nieuwe ſterkte kregen, gaf HILARIUS een tweede nadruklijk en vrijmoedig verzoekſchrift in (§), waar in hij, gezegd hebbende, dat hij niet om eenige misdaad, maar valſchlijk, bij den Keizer beſchuldigd zijnde, gebannen was, verzocht, om met SATURNINUS, zijn voornaamſte partij, die thans ook in de Hoofdſtad was, gehoord te worden; ook verzocht hij, om gehoor bij den Keizer, in tegenwoordigheid der *Ariaanſche* Biſchoppen, dan wilde hij, eerbiedig en vredelievend, ſpreken, over de Leere des Geloofs, als eene Leere van het Euängelie, enz.

tweede verzoekſchrift aan den Keizer KONSTANTIUS.

Schrijft

Een zoo ſtoute ſtap van eenen banneling deed de

(*) SULPIC. SEV. *l. c. Cap.* 45.

(†) HILAR. *Fragm.* X. *pag.* 1349. XI. *pag.* 1353. Zie *Deel* IV. *Bladz.* 348.

(§) *Ad Conſtant. Aug. Liber* II. *pag.* 1225-1232.

Digitized by Google

de heerſchende partij beſluiten, hem niet langer in de Hoofdſtad te dulden. HILARIUS ontving, als iemand, die onrust verwekte, en den vrede in het Oosten ſtoorde (*), bevel, om naa *Galliën* terug te keeren, zonder dat echter zijne verbanning werd opgeheven. Van nu aan veränderde de toon zeer ſterk, op welken HILARIUS tot hier toe tot of van den Keizer geſproken had. Nog te *Konſtantinopolen* zijnde, of kort, nadat hij in *Galliën* terug gekeerd was, ſtelde hij zijn *Boek tegen den Keizer* KONSTANTIUS op. (*Contra Conſtantium Imperat. Liber*) (†). De Inleiding van dit Boek maakt reeds den getergden Schrijver kenbaar, die zijne hevigheid met ijver voor den Godsdienst zoekt te verſchoonen. Thans is het tijd van ſpreken, zegt hij, omdat de tijd van zwijgen voorbij is. Men verwacht CHRISTUS, omdat de *Antichrist* de overhand gekregen heeft. HILARIUS verzekert, dat hij lang aan den vrede der Kerken geärbeid, en tegen de *Sijnagoge van den Antichrist* alle beſcheidenheid gebruikt had; maar dat hij nu niet langer zwijgen kon, omdat het de zaak van CHRISTUS was. Hij wendt vervolgends zijne aanſpraak, met geweldige uitroepingen, tot den Kei-

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

een Boek tegen den Kejzer KONSTANTIUS

(*) SULPIC. SEV. *l. c. Cap.* 45.

(†) *Pag.* 1237-1260. *Opp.* Niet na des Keizers dood, gelijk HIËRONYMUS ſchrijft *de Viris Illuſtr. Cap.* 100. die misſchien den tijd van het opſtellen en van het openlijk uitgeven van dit werk verwart. Ten minſten het jaar 360 wordt in dit werk zelf gemeld, als de tijd, waar in het geſchreven is.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 467.

Keizer, dien hij erger afſchildert dan NERO, DECIUS en MAXIMIANUS, en voor den godloosten der menſchen uitmaakt, en zoekt vervolgends, uit 's Keizers gedrag bij de Ariäanſche twisten, de daar over gehoudene Kerkvergaderingen, de op zijn bevel gepleegde gewelddaadigheden enz. te toonen, dat hij zich gedragen heeft, als een verſcheurende Wolf in ſchaapskleederen, met Duivelſche arglistigheid, laage wispeltuurigheid, en openlijke tegenſpraak tegen de Leere der Heilige Schrift. Vergeefs hebben laater Schrijvers den Kerkleeräar zoeken te verdedigen; de waarheid der zaak is, dat KONSTANTYN *de Groote* de Biſchoppen te zeer gewend had, om zich onbetaamlijke vrijheden, zelfs tegen den Keizer, onder voorwendzel van den Godsdienst, te veröorloven.

Of HILARIUS, ten zelfden tijde, ook zijn Boek tegen URSACIUS en VALENS, daar HIËRONYMUS (*) van gewaagt, en waar in tevens de Geſchiedenis der Kerkvergaderingen van *Ariminum* en *Seleucia* beſchreven was, hebbe opgeſteld, is onzeker. Men gelooft algemeen, dat zekere *Hiſtoriſche Fragmenten* of Brokſtukken, die NIC. FABER of LE FEVRE, in het jaar 1598 in het licht heeft gebracht, en die naderhand bij de werken van HILARIUS (†) gevoegd zijn: *Fragmenta ex Libro S. Hilarii Pictavienſis, Provinciæ Aquitaniæ, in quo ſunt omnia, quæ oſtendunt, vel quomodo, quibusnam cauſſis, quibus inſtantibus, ſub Imperat. Conſtantio factum eſt Ariminenſe Concilium, contra For-*

(*) *De Viris Illuſtr. C.* 100. (†) *Pag.* 1279-1364.

Formellam Nicæni tractatus, qua univerſæ hæreſes comprehenſæ erant, afgeſcheurde ſtukken, uit gemelde werk zijn. Hoe het zij, dezelve bevatten eene nuttige verzameling van ſtukken en ooirkonden tot de Geſchiedenis van het *Arianismus*.

Na eene afwezendheid van omtrent vijf jaaren, keerde dan HILARIUS, in het jaar 360, tot zijne Gemeente terug. Hier vond hij, dat de meeste *Katholijke* Biſſchoppen van zijn Vaderland allen, die de Kerkvergadering van *Ariminum* ondertekend hadden, uit de Kerkelijke gemeenſchap voor altijd willen uitgeſloten hebben. Maar hij dacht hier over, even als ATHANASIUS, veel zachter, en wilde den weg van verzoening openhouden voor de genen, die op meer dan éene wijze tot de ondertekening verleid waren geworden; met dit oogmerk hield hij met de *Galliſche* Biſſchoppen verſcheidene *Sijnoden*, op welken alles, op den voorigen voet, herſteld werd. Onder deze kent men alleen nog die van *Parys*, van het jaar 360 of 361 (*). Zijn hevige tegenſtrever SATURNINUS werd, wegens vele misdaaden, met nog een' ander Biſſchop van die partij, afgezet. Ieder één erkende, ſchrijft SULPICIUS SEVERUS (†), dat men de verloſſing van *Galliën*, van *Arianerij*, aan HILARIUS alleen te danken had.

HILARIUS keert weder in Galliën. Zijn ijver tegen de Arianen.

Spoedig ſtrekte HILARIUS zijnen ijver voor het welzijn van den Godsdienſt en der Kerk, dat is, tot herſtelling van het *Niceïsch* geloof, ook tot *Italië* uit. Hier verëenigde hij zich, omtrent het jaar 363,

Vervolg.

(*) Zie boven *Bladz.* 9. (†) *L.* II. *C.* 45.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

363, met EUSEBIUS van *Vercellæ*; ook hadden hunne pogingen, om de *Arianerij* te overwinnen, in *Illyricum* gewenschten voortgang (*). Zijn merkwaardig geſprek met AUXENTIUS, den *Ariaanſchen* Biſchop van *Mediolanum*, is in de Geſchiedenis der *Ariaanſche* verwarringen verhaald (†). Hij ſtichtte zelfs onrustige bewegingen onder de ingezetenen van die ſtad tegen AUXENTIUS; het geſchrift, hetwelk hij tegen dien Biſchop opſtelde, toen hem de Keizer, omdat hij alleen den Kerkelijken vrede te *Mediolanum* ſtoorde, welken de verklaring van AUXENTIUS voor het *Niceïsch* geloof, naar het uiterlijke, herſteld had, gebood, die ſtad te verlaten, is zoo hevig, als men ſlechts verwachten kan (§); evenwel kon hij niet verhinderen, dat AUXENTIUS, nog vele jaaren, tot aan zijne dood toe, in het bezit van dit aanzienlijk Bisdom gebleven is.

Zijnwerk over de Pſalmen.

HILARIUS zich, tegen het einde van het jaar 364 weder naa *Pictavium* begeven hebbende, bracht het overige van zijne dagen aldaar in rust door. In dien tijd kan hij zijne *Verhandeling over de Pſalmen*, (*Tractatus ſuper Pſalmos*) (**), beärbeid, of liever, uit *Origenes* uitgetrokken hebben. Dit meldt HIËRONYMUS (††), als ook (§§), dat HILARIUS bij dezen arbeid door zijnen vriend HELIODORUS

(*) RUFIN. *Hist. Eccles. Libr.* X. *Cap.* 30, 31.
(†) Boven *Bladz.* 16.
(§) *Liber contra Auxentium pag.* 1263-1273.
(**) *Pag.* 1-596. (††) *De Viris Illuſtr. Cap.* 100.
(§§) *Epist. ad Marcell. Tom.* II. *Opp. pag.* 712.

Digitized by Google

RUS geholpen is geworden. Meer kon ook, in de daad, een man niet doen, die van het *Hebreeuwsch* volſtrekt niets wist, en zelfs in het *Grieksch* geene bijzondere ſterkte had. Eigenlijk geleerde verklaring, of gegronde naarſporing van den woordelijken zin, kan men hier dan niet verwachten, maar over het geheel ontmoet men ſlechts *Myſtieke* toepaſſingen, en leerſtellige en zedelijke uitweidingen. Evenwel werd dit werk, met toejuiching, ontvangen, door den ſlechten ſmaak der *Latijnſche* Kerk, in de Uitlegkunde, en voornaamlijk door den lof, welken HIËRONYMUS aan dit werk gaf. Ondertuſſchen is de giſſing niet onwaarſchijnlijk, dat deze arbeid zijnen oorſprong heeft uit *Predikatiën*, door HILARIUS over de *Pſalmen* gehouden, te meer, omdat het werk zich niet tot alle de *Pſalmen* uitſtrekt. Voorts duidt hij doorgaands de *Pſalmen* op CHRISTUS aan. Onder zijne Uitleggingen komen ook verſcheidene zeer gewaagde ſtellingen voor, omtrent de *vrijheid van den menſchlijken wil*, en de *krachten tot het goede* enz.

Eene Uitlegging over het Boek van JOB, insgelijks volgends HIËRONYMUS (*), uit ORIGENES getrokken, is, eene plaats bij AUGUSTINUS (†) uitgezonderd, verloren gegaan, echter met weinig nadeel. Doch, zijne *Verklaring der Euangelie-Geſchiedenis van* MATTHEUS, (*in Evangelium Matthæi Commentarius*) (§), is bewaard gebleven.

Over MATTHEUS.

(*) *l. c.* (†) *Contra Julianum. Libr.* II. *C.* 8.
(§) *Pag.* 609-752.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

bleven. Deze verklaring is kort, en echter opgevuld met den zoogenaamden Geestlijken zin, of ſpelingen van het vernuft. Te weten, de Leeraars van die tijden oordeelden het, beneden hunne waardigheid, zich op te houden met den zin van Geſchiedverhaalen, welke iederëen, meenden zij, verſtaan en begrijpen kon; zij zeilden veel dieper, en ook HILARIUS geeft te kennen (*), dat de rijkdom, in de Heilige Schrift verborgen, zulk naarſporen noodzaaklijk maakt en beloont. Ondertuſſchen zijn deze zijne verklaringen gedwongen of laf, en zijne goede opheldering zijn ongemeen weinig in getal.

Doodvan HILARIUS

HILARIUS overleed, zoo als men het waarſchijnlijkst gelooft, op den 13den Januarij van het jaar 368. Reeds bij zijn leven zou hij wonderen verricht hebben (†). De aanmerkingen van FORTUNATUS daar over zijn dikwijls grappig, door zijne eenvoudigheid en gezwollen ſtijl, gelijk hij dan, meermalen, dóor zijne onkunde in de taal, in zijnen held prijſt, het geen elk verſtandig man laaken moet, bij voorbeeld, wanneer hij hem roemt, dat hij, *ſtilo tumente et ſermone cothurnato*, geſchreven heeft. Als HILARIUS, op zijne reize van *Rome* naa *Galliën*, vernam, dat een Eiland op de *Galliſche* Kust, daar hij dicht bij was, wegens de ontallijke groote ſlangen, waar het vol van was, niet bewoond

(*) *Comment. in Matth. pag.* 670.

(†) FORTUNATUS *Vita S. Hilarii Libr.* I. *pag.* CXXXII. en GREGORIUS *van Tours Hiſt. Franc. Libr.* I. *Cap.* 39.

woond kon worden; ſtapte hij, na vooraf het teken des Kruis gemaakt te hebben, op hetzelve aan Land; en zijn gezicht alleen dreef de ſlangen op de vlucht. Daar op ſtak hij eenen ſtok in den grond, welke tot eene grenspaal dienen moest, die zij niet overkomen zouden, gelijk de ſlangen dit naderhand ook nooit gewaagd hebben. In *Galliën* zelve wekte HILARIUS een Kind, hetwelk ongedoopt overleden, en dus, zegt FORTUNATUS, tot *eene dubbele dood verdoemd was*, op verzoek der Moeder, weder ten leven op. Nadat HILARIUS overleden was, werden nog ongelijk meer wonderen verhaald, die bij zijn Graf, of in Kerken, aan hem gewijd, gebeurd zouden zijn, waar mede FORTUNATUS het geheele tweede Boek van zijne *Levensgeſchiedenis* vult, en waar bij anderen nog meer dergelijken gevoegd hebben. Het kan ons niet verwonderen, dat HILARIUS, een hoofdverdediger der Rechtzinnigheid, en derzelver herſteller in de Westerſche Landen, die ook als *belijder*, (*confeſſor*,) wegens zijn lijden voor dezelve eerwaardig was, in eene eeuw, welke ligtgelovig genoeg was, omtrent vermeende wonderen, al ſpoedig als wonderdoener is geprezen, wien men, als een *Heilige*, en Voorbidder bij God, ook in het gebed heeft aangeroepen. Eene Predikatie van PETRUS DAMIANUS, in de XIde eeuw, in welke verhaald wordt, dat de beenderen van HILARIUS, op zijn eigen bevel, in eene verſchijning gegeven, kort na het jaar 507, te *Pictavium* plegtig in eene nieuwe rustplaats zijn overgebracht, en waar bij de Engelen het eigenlijk overvoeren verricht zul-

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

len hebben (*), deze Predikatie leert genoeg, hoe vroegtijdig de bijgeloovige verëering van HILARIUS haar hoogste toppunt bereikt hebbe. Ondertusschen is men het in *Frankryk* zelve niet ééns, of zijn ligchaam te *Poitiërs*, (het oude *Pictavium*,) gebleven is, alwaar het de *Hervormden*, in het jaar 1562, naar eene gemeene vertelling, verbrand zullen hebben; dan of het, reeds vele eeuwen te vooren, naa *St. Denys* bij *Parys* overgebracht is, en daar nog bewaard wordt.

Zijn karakter.

Wie de schriften van HILARIUS, onpartijdig, gelezen heeft, zal wel in hem vinden den ijveraar, die met allen ijver, en niet zonder gelukkig gevolg, het *Niceïsch* geloof heeft voorgestaan en verdedigd; als een Schrijver, die tegen zijne partijën vrij wel was opgewassen; als een' Bisschop, die zijn ambt getrouw heeft waargenomen, zoo ver zijne kundigheden reikten; maar ook tevens als iemand, wiens ijver hem dikwijls zich zelven deed vergeten; die zich, voor de zaak, welke hij verdedigde, van betere wapenen had kunnen bedienen; uit wien men, eindelijk, veel tot opheldering der Geschiedenis van de *Ariaansche* twisten, meer dan waare Godgeleerdheid, leeren kan. En geen wonder, hij was noch Wijsgeer, noch Uitlegkundige, in den waaren zin dezer naamen. Zeker zal een onpartijdige in hem niet vinden, het gene COUTANT (†) in hem vindt, dat

(*) *De Translatione S. Hilarii, Petri Damiani Sermo pag.* CXXXIX. *Opp. Hilarii.*

(†) *Præfat. General. pag.* 1.

Digitized by Google

dat deze Bisſchop aan de Kerk gegeven is, opdat de Poorten der Helle de Kerk niet zouden overweldigen, en dat hij bij de *Franſchen* bijzonder in waarde behoorde te zijn, omdat hij den eerſten grond tot de Kloosters in *Frankryk* gelegd heeft. Dezelfde COUTANT heeft ook alle moeite aangewend, om hem vrij te plijten, wanneer hij zeldzame en vreemde gevoelens heeft voortgebracht in zijne ſchriften, bij voorbeeld, dat CHRISTUS *zijn ligchaam niet van de Maagd* MARIA *aangenomen, maar zich zelven dat ligchaam gevormd heeft*; dat *dit ligchaam geene pijn, vrees, honger, en dergelijke menschlijke zwakheden gehad hebbe*; *dat hij hem den eeniggeborenen God en den Heiligen Geest noemt*; als ook wanneer hij gelooft, dat *het Woord van God uit het Ligchaam des Stervenden Verloſſers geweken was, toen hij klaagde, dat God hem verlaten had.* Voornaamlijk is COUTANT ijverig, om HILARIUS vrij te plijten van *Pelagiaanſche* uitdrukkingen en meeningen, bij voorbeeld, dat *hij het begin der bekeering* meer dan ééns *van den mensch zelven afleidt*, hetwelk, en ſoortgelijke meer, *over de kracht van den vrijën wil*, hij enkel weet te ontſchuldigen, met de aanmerking, dat HILARIUS geſchreven heeft vóór den oorſprong der *Pelagiaanſche* Ketterij. Eindelijk, wanneer HILARIUS ſchrijft (*): *Werken en verdienſten van anderen baaten iemand geheel niet*, dewijl elk voor zijne lamp zelf olie kopen moet; maakt COUTANT de aan-

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) *Comment. in Matth. pag.* 736.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

aanmerking, dat, wie dit onvoorzichtig leest, misschien zou kunnen gelooven, dat zulks voor de Ketters gunstig is, die de voorbidding der Heiligen verwerpen. Hetwelk hij echter, met eene opheldering, op zijne wijze, zoekt te verhelpen.

Verlorene schriften.

Voor het overige zijn in de uitgaven der werken van HILARIUS nog verscheidene *ondergeschovene* schriften, of ten minsten, geheel twijfelachtige, geplaatst, doch van weinig aanbelang. Van sommige van zijne *verlorene Boeken* zijn eenige kleine stukken behouden. Behalven zijne *Verklaring over* JOB en zijne *Geestelijke Liederen*, telt HIËRONYMUS nog anderen op (*). In zijnen *Brief aan* SALUSTIUS, Stadhouder van *Gallië*, tegen den Geneesheer DIOSKORUS, had hij, volgends denzelven (†), getoond, wat hij in staat was, in geleerdheid, te verrichten. Misschien had hij dezen Brief, onder de regeering van JULIANUS, tegen den gemelden Geneesheer, als eenen vijand der *Christenen*, opgesteld. Wat HILARIUS, in zijn *Boek der Verborgenheden*, behandeld hebbe, wordt door HIËRONYMUS niet verklaard. Deze gewaagt ook nog van eene verzameling van *Brieven*, maar erkent, eene *Uitlegging* van het *Hoogelied*, aan HILARIUS toegeschreven, niet te kennen.

Uitgaven van zijne schriften.

De eerste verzameling en uitgave der werken van HILARIUS, werd door ERASMUS bezorgd, te *Basel* 1523. De voornaamste uitgave derzelven is die van de

(*) *De Viris Illustr. Cap.* 100.

(†) *Epist.* LXXXIII. *Tom.* IV. *Opp. pag.* 657.

de *Benedictynen*, te *Parys* 1693, bezorgd door PETR. COUTANT, waar na in het jaar 1730 te *Verona* nog eene in het licht gekomen is van den beroemden SCIPIO MAFFEI.

De Levensbeſchrijvingen, welke van HILARIUS gegeven zijn, hebben doorgaands het gebrek, als bij alle de oude Kerkvaders, dat zij, over het geheel, te veel hebben van Lofredenen. De beſte zijn die van TILLEMONT (*) en van COUTANT (†), van welken in het voorgaande bericht van HILARIUS leven reeds genoeg gezegd is.

Levensbeſchrijvingen.

Wij voegen bij de voorengemelde eenen anderen Kerkleeräar van dezen tijd, CYRILLUS, Biſchop of Patriärch van *Jeruſalem;* die ook wel gemoeid is geweest, met de *Ariaanſche* verſchillen, maar zich zoo onzijdig en gematigd daar in heeft gedragen, dat hij bij de nakomelingſchap het vermoeden heeft gehad, van *Semi-Ariaansch* geweest te zijn. Zijne ſchriften zijn ook geene twiſtſchriften, maar onderwijzingen in den Godsdienſt, en zijn, zo derzelver echtheid alszins onbetwiſtbaar ware, een ſchoon gedenkſtuk, van het gene toen aan de *Chriſtenen*, door hunne Leeräaren, werd geleerd, en openlijk voorgehouden.

Levensberichten van CYRILLUS Biſchop van Jeruſalem.

Men weet het jaar niet, in hetwelk CYRILLUS ter wereld is gekomen, hoewel men, niet onwaarſchijn-

Zijne geboorte en

(*) *Vie de St. Hilaire Mem. Tom.* VII. *pag.* 442-469. *Note ſur S. Hil. pag.* 745-758.

(†) *Vita S. Hilarii ex ipſius potiſſimum Scriptis collecta pag.* LXXXVIII-CXXVI.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ſchijnlijk, aan het jaar 315, of wat vroeger, denken mag. Hij was, waarſchijnlijk, te *Jeruſalem* geboren, omdat het ſchijnt, dat men aldaar geene anderen, dan geborene *Jeruſalemmers*, tot het Bisſchops-ambt gewoon was, te verkiezen. Laater *Griekſche* Schrijvers laten hem, eenigen tijd, in het Monnikenleven doorbrengen. Doch hij zelf geeft niet duiſter te kennen (*), dat hij de onthouding en andere oefeningen van dezen ſtand midden onder de menſchen heeft waargenomen, en dus geen Μοναχος, of *Monnik*, die volſtrekt in geene ſteden mogten woonen, maar een Ασκητης, of *Askeet*, geweest is.

levenswijze.

Hij wordt Ouderling te Jeruſalem.

Dat MAKARIUS, Bisſchop van *Jeruſalem*, hem omtrent het jaar 335 den post van *Diakon* geſchonken heeft, beweert TOUTTÉE (†), maar zeker is het, dat de volgende Bisſchop, MAXIMUS, hem tot Ouderling heeft gewijd (§). Dezelfde Bisſchop ſchijnt hem ook het volkomen opzicht over de Leerlingen in het Christendom, of *Catechumenen*, derzelver onderzoek, voorbereiding en onderwijs, opgedragen te hebben. Hij was dus tevens de voornaamſte *Katechetes* of *Katechista*, (Onderwijzer,) in de Gemeente te *Jeruſalem*. Behalven het openbaar onderwijs, hetwelk hij aan deze aankomende Christenen mededeelde, predikte hij ook in plaats van zijnen Bisſchop meermalen; hetwelk men als het oudſte

(*) CYRILLI *Catecheſes pag.* 163, 180.
(†) *Diſſ.* I. *de Vita S. Cyrilli pag.* VI.
(§) HIËRON. *in Chron. ad a.* 349.

ste voorbeeld kan aanmerken van eenen *Ouderling*, die in tegenwoordigheid van zijnen Bisschop, den gewoonen Leeraar der Gemeente, is opgetreden. Deze gewoonte is meer en meer zedert in gebruik gekomen; niet alleen wanneer zoodanige Ouderling uitnemende gaven bezat, gelijk het geval was met JOANNES CHRYSOSTOMUS (*), maar ook de Bisschoppen vonden allengs goed, om enkel Bestuurers van de Gemeenten te zijn, en hun schoonste voorrecht, doch hetwelk veel oefening en inspanning van den geest vorderde, het leeren en onderwijzen, geheel op te geven. III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Toen CYRILLUS Ouderling, (*Presbijter*,) was, omtrent het jaar 350, hadden de *Ariaansche* twisten, onder de regeering van KONSTANTIUS, eene voor de *Katholijken* geheel ongunstige wending genomen, waar door ook de Gemeente van *Jerusalem* geschokt werd. Reeds bij het leven van KONSTANTYN *den Grooten*, had de Kerkvergadering van *Tyrus*, in het jaar 335, welke de Bisschop MAXIMUS ook bijwoonde, ATHANASIUS van zijn ambt ontzet; ja eene andere te *Jerusalem* zelve, in hetzelfde jaar, nam ARIUS weder plegtig in de gemeenschap der Kerk aan (†). Als echter de *Eusebianen*, door KONSTANTIUS ondersteund, zich op de Kerkvergadering te *Antiöchië*, in het jaar 341, nog meer versterkten, nam MAXIMUS daar geen deel in; het berouwde hem zelfs, dat hij zich aan de zijde der vijanden van ATHANASIUS gevoegd had, waarom Gedrag van den Ouderling CYRILLUS, in de Ariaansche twisten.

(*) Zie *Deel* VII. *Bl.* 18. (†) *Deel* IV. *Bl.* 231.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

om hij verders geene van hunne Kerkvergaderingen bijwoonde (*). Met dit al vernieuwde echter deze Bisſchop de Kerkelijke gemeenſchap met ATHANASIUS niet, maar bleef onpartijdig, en ſcheen zelfs, van den kant van dezen beroemden man, niet alle ſtappen geheel onberispelijk te vinden. Eerst tegen het einde van zijn leven, tusſchen de jaaren 346 en 349, nadat ATHANASIUS van den Keizer vrijheid gekregen had, om naa zijn Bisdom terug te keeren, nam MAKARIUS hem, op eene Kerkvergadering te *Jeruſalem*, op welke ATHANASIUS zelf tegenwoordig was, weder in de Kerkelijke gemeenſchap aan (†). Men kan zich niets natuurlijker voorſtellen, dan dat, dezen geheelen tijd, de *Ouderling* CYRILLUS, volkomen eensgezind met zijnen Bisſchop, aan de *Ariaanſche* twisten ook weinig of geen deel zal genomen hebben. En dit wordt ook bevestigd door die Kerkelijke Leerredenen, welke hij, in dit Tijdsverloop, gehouden heeft. Hij geeft in dezelven aan geene der beide partijën alleen gelijk; maar waarſchuwt veel meer zijne Toehoorers, om zich niet te ergeren, dat Bisſchoppen tegen Bisſchoppen, Geestelijken tegen Geestelijken, en groote Volksmenigten tegen Volksmenigten, zelfs tot bloedvergieten toe, uitvaaren, alzoo dit in de H. Schrift voorzegd is geworden (§). Hij ſpreekt wel van verborgene Ketters, met welke de Kerk opgevuld was,

(*) SOCR. *Libr.* II. *Cap.* 8. SOZOM. *L.* III. *C.* 6.
(†) ATHAN. *Apol. contra Arian. T.* I. P. I. *p.* 138.
(§) *Catech.* XV. *pag.* 227.

was, daar door waarſchijnlijk de *Euſebianen* verſtaande (*); maar, behalven duidlijke blijken, dat hij zelfs met de *Katholijken* niet in alles voldaan was, is ook dit merkwaardig, dat hij noch het woord ὁμοούσιος in zijn onderwijs van CHRISTUS Godlijke hoogheid, noch de uitdrukking ὑποστασις, in ééne van die twee betekenisſen gebruikte, naar welke men of *ééne* of *drie* ὑποστασεις in de Godheid leerde.

Doch, men kan de denkwijze van CYRILLUS best ontdekken uit zijne XXIII *Predikatiën* of Kerkredenen, welke hij, als *Ouderling*, gehouden heeft. Over derzelver echtheid is hevig getwist, en de *Benedictyner* TOUTTÉE (†), ſchrijft ſtout weg: „ De bewijzen, welke uit de *Katecheſen* van CYRILLUS, ter verdediging van *Katholijke* Leerſtellingen, getrokken worden, zijn zoo ongemeen duidlijk, dat eenige Proteſtanten, omdat zij de gekunſtelde uitvluchten, met welke zij die zoeken te ontwijken, niet zeer vertrouwden, gedacht hebben, den knoop liever te moeten doorhouwen, dan ontknopen. Zij hebben daaröm eerst een vermoeden op den uitgever der *Katecheſen* geworpen; maar naderhand gepoogd, dezelven aan CYRILLUS geheel te ontnemen, ten minſten gezocht aan te toonen, dat zij, door te vele bijvoegzelen, verminkt zijn, dan dat zij eenig gezag zouden kunnen behouden." Doch, zoodanige gevolgtrekking zal niet ligt iemand goedkeuren, dewijl

Bericht van zijne Katecheſen of Onderwijzende Kerkredenen.

(*) *l. c. pag.* 228.

(†) *Diſſ.* II. *de Catecheſ. S. Cyrilli C.* 2. *p.* XCVI.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

wijl zij zoo gemaklijk kan omgekeerd worden, waar toe zoo vele voorbeelden gelegenheid geven, dat de Roomsch-Katholijken alleen daaröm een aantal waarlijk onëchte ſchriften voor echt willen gehouden hebben, omdat zij hunne Leerſtellingen daar in meenden te vinden. Ook doet zij thans niets meer ter zake, dewijl de Proteſtanten genoeg weten, hoe weinig 'er aangelegen zij, met dezen of genen der oude Kerkleeräaren in alles overëen te ſtemmen, die, met allen hunnen ijver en goede gezindheden, ſlechts matige Uitlegkundigen waren, en die met hun allen tegen de oudheid en het gezag der Heilige Schrift niet opwegen; die ook, dikwijls met het best oogmerk, maar door te zwakke oordeelkunde, zedert de tijden van KONSTANTYN *den Grooten*, te veel tot het bederf van het zuiver Christendom hebben toegebracht. Voor het overige heeft TOUTTÉE, over het geheel genomen, de echtheid van deze *Katecheſen* wel verdedigd, en de tegenwerpingen van RIVETUS (*) en anderen, zijn in de daad ook niet zoo gewigtig, dat zij niet kunnen opgelost en beäntwoord worden. HIËRONYMUS (†) bericht ons, kort na het overlijden van CYRILLUS, dat de *Katecheſen*, door hem in zijne jeugd opgeſteld, nog voorhanden waren; en vele andere volgende Schrijvers gewagen van dezelven, bijzonder van de XVIII eerſten; ook komt in dezelven niets voor, hetwelk niet met die tijden, en met de omſtandigheden van CY-

(*) *Crit. Sacr. Libr.* III. *Cap.* 1.
(†) *De Viris Illuſtr. Cap.* 112.

CYRILLUS, zou kunnen overëengebracht worden.

Deze Leerredenen, welke CYRILLUS, volgends HIËRONYMUS, heeft opgeſteld, (*compoſuit*,) (dit zal kunnen zijn, te vooren overdacht, of wel na het uitſpreken, uitgewerkt en opgeſchreven, zoodat het niet ſtrijdt met het gene in derzelver opſchrift gezegd wordt, dat hij ze voor de vuist heeft uitgeſproken;) worden *Katecheſen*, (κατηχησεις,) genoemd, omdat hij ze voor *Katechumenen*, (Onderwijzelingen,) of voor zulke Toehoorers, gehouden heeft, die dit nog onlangs geweest waren. Deze Leerlingen in het Christelijk Geloof werden, meesttijds, jaaren lang voorbereid, onderzocht, en onderwezen, eer men hen tot leden der Gemeente aannam. En het waren niet alleen leden uit den *Clerus*, (Geestlijkheid,) maar ook somtijds andere Christenen, die het opzicht en onderwijs over hen hadden, daaröm *Katecheten* of *Katechisten* genoemd (*). Deze Onderwijzelingen werden wel onder eenen algemeenen naam, (κατηχυμενοι, *Audientes*, enz.) begrepen, maar van de IVde eeuw af, werden zij in zekere klasſen en trappen onderſcheiden. In de eerſte bevonden zich de *Toehoorers* in eenen engeren zin, (ακροωμενοι,) die het voorlezen der Heilige Schrift en de Predikatie mede bijwoonden. Tot de tweede behoorden de *Biddenden* of *Knielenden*, (γονυκλινουντες,) die ook bij het openlijk algemeen gebed tegenwoordig mogten zijn. Als eindelijk de tijd van den Doop naderde, legden zij, ten minſten in

Vervolg.

(*) Zie II *Deel*, *Bladz.* 225.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

in de Gemeente te *Jeruſalem*, den naam van *Katechumenen* geheel af. Thans kwamen zij in de klasſe der *Doopelingen*, (βαπλιζομενοι,) die ook nog andere namen hadden, bij voorbeeld: φωλιζομενοι, (*verlichten*,) omdat φωλισμος, de *verlichting*, in de taal der Kerken den *Doop* betekende; *Competentes*, omdat zij, gemeenſchaplijk, verzochten, tot den Doop toegelaten te worden; en *electi*, omdat zij uit het groot getal *Katechumenen* waren uitgekozen. Eerst werd hun de *Geloofsbelijdenis* bekend gemaakt en verklaard; welke zij bij den Doop moesten afleggen; in de Latijnſche Kerk gaf men hun ook eene uitlegging van het *Onze Vader*; verſcheidene oefeningen en ceremoniën, (bij voorbeeld, gebeden, vasten, bezweeringen, enz.) die men met hen verrichtte, moesten hen nog geſchikter maken voor de heilige handeling, die voor hen aanſtaande was, en waar van Paasſchen de gewoone plegtige tijd was. Met dezen waren nu niet meer gemeene *Katecheten*, maar de Bisſchop zelf, of een *Presbijter*, die daar toe last van den Bisſchop kreeg, onledig. Van dit alles vindt men wel in de zoogenoemde *Apostoliſche Inſtellingen* (*), en in de Beſluiten van verſcheidene Kerkvergaderingen, maar nergens volledíger berichten dan in de XVIII Kerkredenen van CYRILLUS, voor de Doopelingen, (φωλιζομενοι,) welke, waarſchijnlijk in het jaar 348, en wel in de veertigdaagſche vasten voor Paaſchen gehouden zijn.

Vóór

(*) *Libr.* VIII. *Cap.* 5, 6, 8.

Vóór deze Leerredenen gaat eene *voorbereidende* Predikatie voor af, (προκαθηχησις,) tot het aanhooren der volgende: In dezelve roemt hij het voorrecht dezer Onderwijzelingen, terwijl God zeer geneigd is, hun wel te doen, doch God verwacht ook bij elk en een ieder *een oprecht voornemen*, volgends het zeggen van den Apostel: *den genen, die naar het voornemen geroepen zijn.* Hij wekt hen op, om oprecht te handelen, en zich te bekeeren. Men mag, zegt hij, zich niet meermaalen laten doopen, om het gene de eerſte keer verkeerd gedaan is, te verbeteren. *Alleen de Ketters worden herdoopt*, omdat hun Doop geen Doop is. *God eischt niets van ons, dan een goed voornemen.* Zegt niet: *Hoe zullen mijne zonden uitgedelgd worden?* Ik zeg u: *Door willen en gelooven.* Hij wil voorts, dat zij de *bezweeringen* aannemen, want, gelijk goud niet zonder vuur, zoo kan ook de ziel zonder *Exorcismen* niet gezuiverd worden. Dat hun het *gezicht bedekt* wordt, leerde hen, hun oog en hart voor omzwerven te bewaaren; alleen het oor was onverhinderd, om de zaligheid te ontvangen. Hij waarſchuwt hen, deze Leerredenen naarſtig bij te woonen, de verborgenheden, die hen daar in geleerd zullen worden, niet aan *Katechumenen* mede te deelen; hij wil, dat zij, zo zij komen, eer de *bezweeringen* beginnen, van Godzalige dingen ſpreken, en niet naar nieuwtjens vragen zullen; als de bezweeringen beginnen, behooren mannen en vrouwen afgezonderd te blijven, opdat alles met welvoeglijkheid geſchiede. De mannen mogen zitten-

Kort bericht van derzelver inhoud.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

tende naar éénen uit hen luisteren, die uit een Boek voorleest; of iet nuttigs spreken. De Maagden moeten ook samen iet zingen of lezen; maar zoo stil, dat men haar niet hoore. Vervolgends eindigt hij met de waarschuwing, om zich voor den Helschen Draak te hoeden, en de verleidingen der ongelovigen te verächten, besluitende met eenen wensch, dat God het Handschrift uitdelge, dat tegen hen is; dat hij hunne voorige zonden vergete; hen in de Kerk plante; tot zijne Krijgsknechten aanneme, hen vervulle met de Hemelsche zaken des Nieuwen Testaments, en hen het onuitwischbaar zegel des H. Geestes in eeuwigheid deelächtig make!

De *eerste* Kerkreden, bij welke *Jes.* I. 16. *wascht u enz.* werd afgelezen, is éene der kortsten, en genoegzaam tot de woorden toe met de zoo even gemelde van denzelfden inhoud, eene uitnodiging tot den Doop, en het waardig ontvangen van denzelven, waaröm zij ook ten opschrift heeft: *Inleiding tot den Doop.* In dezelve dringt de Leeräar bijzonder aan op de *belijdenis van zonden*, en de wedergeboorte door het geloof: „ Indien iemand," zegt hij, „ van de hier tegenwoordig zijnde, hoopt, „ dat hij de genade van God misleiden kan, dan „ bedriegt hij zich zelven. God geeft het Heilige „ niet aan de honden, maar, *waar hij een goed* „ *geweten* ziet, daar deelt hij dit heil-aanbrengend „ en wonderbaar zegel, (den Doop,) mede, het- „ welk de booze Geesten vreezen, en de Engelen „ erkennen. Wie het ontvangen wil, moet zijn „ *eigen voornemen* medebrengen. Zoo als het bij

„ eene

„ eene ſchrijfpen of pijl nodig is, dat iemand ze „ gebruikt; zoo heeft ook de genade den Geloovi- „ gen nodig. God plant en maakt nat, maar gij „ moet vruchten dragen." Thans, vervolgt hij, is het de tijd der *belijdenis of biecht*, belijdt dan, wat gij gedaan hebt, het zij het met woorden of daaden, bij dag of bij nacht, geſchied is.

In de *tweede* Kerkreden, welke ten opſchrift heeft: *Van de Boete, van de vergeving der Zonden*, en (in ſommige Handſchriften,) *van den Wederpartijder*, of den Duivel, en voor welke *Ezech.* XVIII. 20. enz. werd voorgelezen, vindt men een vervolg van den inhoud der eerſte. Terwijl hij zijne Toehoorers tegen de Zonde waarſchuwt, zegt hij onder anderen: Gij zijt wel niet alleen de aanvoerer tot ſlechte daaden; de Duivel geeft die ook in, maar hij kan niemand overweldigen, die zich daar toe niet laat verleiden. Ook waarſchuwt hij tegen wanhoop: Zegt niet! Mijne zonden zijn te groot, en te dikwijls bedreeven, zou God die vergeven willen? Bij deze gelegenheid noemt hij uit den Bijbel de voorbeelden op, van hun, aan wien grove zonden vergeven zijn; en voegt 'er bij: Dit is maar een deel der in de Schrift verhaalde barmhartigheid Gods; *maar wij weten niet, hoe veel hij aan de Engelen vergeven heeft; want ook aan dezen vergeeft hij, nademaal maar een eenige zonder zonden is, naamlijk* JESUS.

Ook kan de *derde* Predikatie van CYRILLUS aangemerkt worden, als een vervolg der beide voorgaanden. Zij heeft tot opſchrift: *Van den Doop*, en

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

en tot Tekst, *Rom.* VI. 3, 4. maar de Doop wordt hier beſchreven, als het middel tot vergeving der zonden, waar van tot hier toe geſproken was. In dezelve verdienen deze gezegden aanmerking: „ Elk uwer zal van God, in tegenwoordigheid der „ tienduizenden Engelenſchaaren geſteld worden. De „ Heilige Geest zal uwe zielen verzegelen. Ziet, „ bij dit afwasſchen, niet op het bloote water, „ maar op de Geestlijke genade, die met hetzelve „ geſchonken wordt! Want, gelijkerwijze het gene „ men op de Altaaren der Afgoden brengt, eerst „ door de aanroeping der Afgoden ontreinigd wordt: „ *zoo verkrijgt ook het bloote water, eerst door de „ aanroeping des Heiligen Geests, des Zoons, en „ des Vaders, de kracht van heiligheid.* Wie met „ het Water gedoopt, maar niet met den Geest „ verwaardigd wordt, die heeft de volkomene ge- „ nade niet; en wie wel deugdzame werken ver- „ richt, maar niet het zegel des waters ontvangt, „ die kan in het Hemelrijk niet komen. — *Nie- „ mand kan zonder Doop zalig worden, behalven „ alleen de Martelaren.*"

Na deze Voorbereidings-Leerredenen, komt CYRILLUS in de *vierde*, nader tot zijn onderwijs, en geeft den Doopelingen een algemeen *Begrip van de Hoofdleerſtukken van het Christendom*; zijnde deze gewoonte het eerst door CYRILLUS in de Kerk te *Jeruſalem* ingevoerd, gelijk TOUTTÉE (*) gist, hoewel het niet waarſchijnlijk is, dat een jong Onder-

(*) *Præloquium pag.* 56.

derling, (*Presbijter*,) zich van eene nieuwe Leerwijze zou bediend hebben. Evenwel wist HIËRONYMUS van zoodanig gebruik niets, die zijnen Opvolger, den Bisschop JOANNES, verweet (*), dat hij, in ééne Predikatie, over alle de Kerklijke Leerstukken gesproken had, hetwelk hij aan losheid of aan roemzucht toeschreef. Hoe het zij, deze Predikatie, die *Colos.* II. 8. ten Tekst heeft, voert bij THEODORETUS, en in sommige Handschriften, het opschrift: *van tien Leerstukken*, in anderen: *van elf*, gelijk dan over het algemeen de telling en opnoeming van dezelven niet altijd overëenkomt. CYRILLUS zegt, in de Inleiding, dat hij zijnen Hoorderen, om hun geheugen te hulp te komen, een Kort Begrip der Leere wil mededeelen. Dit doet hij in de volgende orde. *Van God*; van CHRISTUS; van dezen zegt hij: Men moet in hem, als den ééne en eeniggeborenen Zoon, God van God vóór alle tijden, en op eene onbegrijpelijke wijze geboren, geloven; hij is de Wijsheid en Kracht, de zelfstandige gerechtigheid Gods, die eeuwig aan de rechterhand des Vaders zit; en niet eerst na zijn lijden met dit voorrecht door hem gekroond is; hij mag niet van den Vader afgescheiden, noch uit beiden één *Persoon*, (ὑποστάσις,) gemaakt worden. —— *De Menschwording uit de Maagd* is het volgende Leerstuk, daar na, dat van het *Kruis van* CHRISTUS. CHRISTUS is, om ons van zonden te verlossen, waarlijk gekruist. Wilt gij dit loochenen, zegt de Re-

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) Zie ons *Deel* VI. *Bladz.* 334.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Redenaar, dan zal dit gelukkig *Golgotha*, op hetwelk wij thans, om des Gekruisten wille, vergaderd zijn, (hij predikte, naamlijk, in de *Kerk der Opstanding*, op *Golgotha*,) u wederleggen: en met het *hout* van zijn *Kruis* is *reeds bij stukken de geheele Wereld opgevuld.* Van CHRISTUS *Begravenis.* — Verders: *Hij is in de onderaardsche Gewesten nedergedaald*, om de *Rechtvaardigen* daar uit te verlossen. Of wilt gij misschien, dat wel de levenden zijne genade genieten; maar dat die genen, welke van ADAM af, zoo langen tijd, opgesloten waren, bij voorbeeld: JESAIA, DAVID, SAMUËL, alle de Profeeten, JOANNES zelf, ook niet van hem verlost zouden zijn? Hij spreekt verders van de *Opstanding* en *Hemelvaart* van CHRISTUS. Bij deze gelegenheid zegt hij: „ Wij willen ons dus niet schamen, over het Kruis van CHRISTUS. Wanneer een ander het verbergt, zoo tekent gij u daar mede op het voorhoofd, dan zullen de Duivelen, bij het aanschouwen van dit Koninglijk teken, verre wegvlieden. Maakt dit teken, als gij eet en drinkt, als gij zit of ligt, of opstaat, en bij alles, wat gij onderneemt. Nu gaat hij over tot de Leere *van het laatste Oordeel*, en *van den Heiligen Geest*, van wien men even zoo moet denken, als van den Vader en den Zoon. Hier belooft de Redenaar, dat hij alle deze Leerstukken van Godlijke Verborgenheden, door *plaatzen uit den Bijbel*, in het vervolg, zal bewijzen, *zonder welken men hem hier in volstrekt niet behoeft te gelooven.* — *Van de ziel.* Deze heeft haren *vrijen wil*, is het heerlijkste werk van

van God enz. *Vóór dat zij in deze Wereld kwam, had zij niet gezondigd; wij zondigen eerst in dezelve, uit vrijën wil*, enz. *Van het Ligchaam.* Men denke toch niet, dat een ander God hetzelve gemaakt heeft, en dat de ziel daar in, als in een vreemd vat, woont. — Als het ligchaam met eene heilige ziel verbonden is, dan is het een Tempel des H. Geests; en daaröm ontreinigt uw ligchaam niet door ondeugd! Deze vermaning tot kuischheid mag inzonderheid de ſtand der *eenzaamlevenden*, (των μοναζοντων,) en der *Maagden* ter harte nemen. Evenwel vermaant hij dezen, zich niet te verheffen, boven hen, die in *den geringeren ſtand des huwlijks leven*, enz. Ten aanzien der *ſpijzen* dwalen *velen*. Wanneer wij ons, bij het vasten, van wijn en vleesch onthouden, zoo doen wij dit niet uit afkeer daar tegen, maar in verwachting op eene belooning. Men moet derhalven hen niet verächten, die, om der zwakheid hunnes ligchaams wille, vleesch eten, of wijn drinken. *Klederen* moet men gebruiken, niet tot opſchik, maar enkel ter nodige bedekking. — *Van de Opſtanding.* Na vervolgends nog ééns van den Doop en de daar bij nodige bekeering, (λουτρου μετανοια,) geſproken te hebben, ſpoort hij zijne Toehoorers aan, om alle deze Leerſtukken uit de *Heilige Schrift* te putten, en tevens van de Kerk te leeren, welke deze ſchriften zijn, van welken hij eene lijst opgeeft (*), hen tevens waarſchuwende voor de *Apokrijfe* Boeken, voor het Heidensch Bijgeloof en de Ketterijën. Op

(*) Zie VI *Deel*, *Bladz.* 107, 108.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Op dit algemeen voorſtel der Leerſtellingen, volgt nu, met de *vijfde* Preek, eene bijzondere ontvouwing en verklaaring van dezelven, naar de orde der *Geloofsbelijdenis*, (*Sijmbolum*,) welke thans aan de *Doopelingen* overgegeven werd, om ze van buiten te leeren, en die op *Zaturdag* der ſtille week van hen in het openbaar opgezegd werd. Deze Predikatie heet *over het Geloof*, omdat CYRILLUS in dezelve zich bepaalt, tot het woord: *Ik geloof*, of *wij gelooven*. CYRILLUS verheft en prijst het geloof en deszelfs vermogen. De grootheid van het geloof vertoont zich bijzonder in ABRAHAM. Deze is *niet alleen door de werken, maar ook door het geloof gerechtvaardigd geworden*. Verders zegt hij: Hebt gij weinig of geheel geen geloof, zoo bidt met de Apostelen, om de vermeerdering van hetzelve. Want, *iet hebt gij van u zelven*, maar dat uw geloof groot wordt, ontvangt gij van Hem. 'Er zijn *twee ſoorten* van geloof. De ééne beſtaat in de *toeſtemming*, *welke men aan de Leere van het Christendom geeft*, en waar door men zalig wordt. De *tweede* ſoort des geloofs wordt van CHRISTUS, *als eene bijzondere genade*, geſchonken. Daar toe behooren de gaven des Heiligen Geests. 1. *Kor.* XVI. 8, 9. *Hebt dus geloof op hem, hetwelk van u zelven komt, opdat gij ook dat geloof van hem verkrijgt, hetwelk meer dan menschlijke krachten werkt!* — Vervolgends gaf CYRILLUS thans aan de *Doopelingen* deze *Geloofsbelijdenis*, (*Sijmbolum*,) over, welke reeds te vooren in de Kerk te *Jeruſalem* in gebruik was, hoewel CYRILLUS ze geenszins opgeeft, als of zij

van

van de *Apostelen* zelven was opgeſteld. Blijkens de enkele ſtukken en woorden, bij CYRILLUS, vergeleken met de opſchriften zijner Kerkredenen, was deze belijdenis van den volgenden inhoud:

„ Wij gelooven in éénen God, den Almagtigen „ Vader, den Schepper des Hemels en der Aarde, „ van alle zichtbare en onzichtbare dingen; en in „ *éénen Heere* JESUS CHRISTUS, den eeniggeboren „ Zoon van God; die uit den Vader waarachtig „ God, (volgends ſommige Handſchriften, waare „ Zoon,) vóór alle tijden geboren is; door wien „ alles gemaakt is; die in het vleesch gekomen, en „ mensch geworden is." (Het bijvoegzel: Uit eene Maagd en den Heiligen Geest, is onzeker.) „ Die gekruist en begraven is, ten derden dage op„ geſtaan, ten Hemel opgevaren, en zit ter rechte„ hand des Vaders; die in Heerlijkheid komen zal, „ om levenden en dooden te oordeelen; wiens Ko„ ningrijk geen einde nemen zal; en in den *Heili„ gen Geest*, den Trooster, (*Parakletus*,) die in „ de Profeeten geſproken heeft; en *éénen Doop der* „ *bekeering*, tot vergeving der zonden; en *ééne* „ *heilige Katholijke Kerk*; en de *Opſtanding des* „ *Vleeſches*, en het *Eeuwig Leven*."

Met de *zesde Predikatie* over *Jeſ.* XLV. 16, 17. begint eigenlijk de verklaring der bijzondere Leerſtukken dezer Geloofsbelijdenis. Deze bepaalt zich tot de woorden *in éénen God*, waaröm zij ten titel voert περὶ θεοῦ μοναρχίας, over de alleenheerſchappij van God, als ook καὶ περὶ αἱρέσεων, en over de Ketterijën. Te weten, na de verklaring van de

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Leere van God, is het grootſte gedeelte dezer Kerkreden aangevuld, met een verhaal en wederlegging der Ketters, beginnende met SIMON *den Toveraar*, als *den uitvinder van alle Ketterij*; bij gelegenheid, dat hij van MANES meldt, dat deze den God des O. T. de menſchen laat verblinden, merkt hij aan, dat dit in meer dan éénen zin, maar bijzonder naar 2 *Kor.* IV. 4. van God alszins gezegd kan worden, nadien het hetzelfde betekent, als de Heerlijkheid van het Euängelie voor die genen verbergen, die geene echte Leerlingen van CHRISTUS zijn. Zoo verklaaren wij, vervolgt hij, aan geenen Heiden die Verborgenheden, welke den Doopelingen thans in de Kerk worden voorgedragen, en ſpreken zelfs daar van tot de *Katechumenen* niet duidlijk.

Het volgende woord der Geloofsbelijdenis, *Vader*, levert de ſtof tot de *zevende Predikatie*, naar den Tekst *Efez.* III. 14. Daar in, zegt de Redenaar, onderſcheiden wij ons van de Jooden, dat wij den éénen God, dien zij met ons gelooven, ook als den Vader van JESUS CHRISTUS erkennen. Het woord *Vader* voert reeds het denkbeeld des *Zoons* met zich. Onëigenlijk is God de Vader van velen; maar in natuur en waarheid is hij alleen, van eeuwigheid, de Vader van zijnen eeniggeborenen Zoon.

In de *achtſte Predikatie* breidt hij zich, naar den Tekst *Jer.* XXXII. 19. uit, over het woord *Almagtig*, of eigenlijk, den *Albeheerſcher*, (παντοκράτωρ.) Alles, zegt hij, is aan God onderworpen, alleen niet de Zoon en de H. Geest.

Met de *negende*, over *Job.* XXXVIII. 2. komt

CY-

CYRILLUS tot de woorden der Geloofsbelijdenis: *Schepper van Hemel en Aarde, van alle zichtbare en onzichtbare dingen.*

De *tiende Kerkreden* maakt over 1 *Kor.* VIII. 5. met de woorden: *éénen Heere* JESUS CHRISTUS, een begin van de Leere van CHRISTUS. Hij wordt CHRISTUS genoemd, *omdat hij van den Vader eeuwiglijk tot het bovenmenschlijk Priesterſchap gezalfd is*; JESUS betekent in het *Hebreeuwsch*, *Zaligmaker*, in het *Grieksch*, *Geneesmeester*. JESUS voert ook vele andere namen enz.

Het vervolg dezer Leere is vervat in de *elfde Kerkreden*, over *Hebr.* I. 1. en de woorden der belijdenis: *den eeniggeboren Zoon van God*, tot de woorden: *door wien alles gemaakt is.* Hier bewijst CYRILLUS, dat CHRISTUS de natuurlijke Zoon van God is; hij is van eeuwigheid, op eene onbegrijpelijke wijze, den Vader in alles gelijk, God uit God. *Heden* geteeld, betekent de eeuwigheid. Wij noemen hem daaröm ook, met de Schrift, den *eeniggeborenen*. Hier moet men alle menschlijke begrippen ter zijde ſtellen; niet aan zekeren tijd, aan een' oorſprong van Vader worden, aan een uitgeſproken woord enz. denken. Wij nemen ook niet op ons, te zeggen, hoe hem de Vader geteeld hebbe; maar dat hij, op deze of die wijze, niet geteeld is. Geen Schepzel verſtaat dit; en de Heil. Geest, die toch de diepten Gods kent, heeft daar van in de H. Schrift niets gezegd. Schaamt u dan niet, hier uwe onwetendheid te bekennen! Gij kunt toch niet één verklaren, waar in de hooger klaſſen der Engelen beſtaan.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Daaröp volgt in de XII Leerreden de Leere van CHRISTUS *Menschwording* over *Jeſ.* VII. 10, 14. Hier ſpreekt de Redenaar van de Joden en Ketters. Zij vragen ons, zegt hij, *om welke gewigtige redenen God een Mensch geworden is?* of het, *over het algemeen, voor de Godlijke natuur betaamt, onder de menſchen te leven?* en *of het mogelijk is, dat eene Maagd zonder eenen man baaren kan?* Op de eerſte dezer vragen, mogen de Profeeten antwoorden, want ik kon partijdig ſchijnen. Zij leerden dan, dat de nijd des Duivels, het grootſte van Gods werken, den mensch, toen deze in het Paradijs danste, daar uit verdreven heeft, daar bij waagde hij zich aan de zwakkere EVA, die nog Maagd was. Hier uit ontſtond een algemeen verderf van het menschdom, zelfs van het uitverkozen volk. De Profeeten baden God om de geneezing dezer groote wond, en hij beloofde dit; en nu verkondigden zij zijnen Zoon, als den *Geneesmeester van het menschdom*, die tot zijnen Tempel komen zou enz. De *tweede reden* zijner menschwording was, opdat wij hem zouden kunnen genieten, dewijl wij anders niet in ſtaat waren, hem te zien, zoo als hij is. *Andere redenen* waren dezen, opdat hij den Doop heiligen, wonderen doen, de dood, door eene Maagd ingevoerd, ook komende van eene Maagd, overwinnen; in plaats der Afgodsbeelden, zich als waaren God en mensch ter vereering voorſtellen; ons door het vleesch, waar van zich de Duivel tot een werktuig tegen ons bediende, zoude verloſſen; en eindelijk, dewijl hij voor ons wilde lijden, en de Duivel hem niet aan-

aangevallen zou hebben, indien hij hem gekend had; dus zijn ligchaam den dood als een lokäas voorgeworpen kon worden, opdat, wanneer de Draak geloofde, hem te kunnen verſlinden, hij ook de overigen weder zou moeten overgeven, die hij reeds verſlonden had. De mogelijkheid der menschwording van CHRISTUS bewijst hij tegen *Jooden* en *Heidenen*, tegen dezen uit hunne eigene Fabelen, tegen de *Jooden*, uit het voorbeeld der onvruchtbare SARA. Het beſluit der Predikatie is een bewijs, dat CHRISTUS niet van man en vrouw, maar toch een waar mensch geboren is, en eene aanprijzing van een kuisch leven.

De XIII *Predikatie* handelt over de *Kruiſiging* en *Begravenis* van CHRISTUS, naar *Jeſ.* LIII. 11. Hier vermaant hij onder anderen zijne Toehoorers, dat, wanneer zij met Ongeloovigen over het *Kruis* van CHRISTUS willen twisten, zij vooräf het teken des Kruis moeten maaken, dan zullen de vijänden verſtommen. Ook verzekert hij, dat de Moordenaar aan het Kruis, eer dan ABRAHAM, MOSES, en de Profeeten, in het Paradijs geweest is. Dus verzoende CHRISTUS, (εἰρηνοποιήσας,) door zijn Kruisbloed, het gene in den Hemel en op Aarde is. Want wij waren vijänden van God door de zonde, en hij had vastgeſteld, dat de zondaar ſterven zoude. Derhalven moest één van beiden gebeuren; of God moest, volgends zijne waarheid, allen dooden; of naar zijne menſchenliefde zijn vonnis opheffen. Doch, zie hier Gods wijsheid! hij wist de waarheid van zijn vonnis, en ook de werkzaamheid zij-

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ner Goedheid, te handhaaven. CHRISTUS droeg onze zonde in zijn ligchaam op het Kruis, opdat wij, door zijne dood, der zonde afgeſtorven, der gerechtigheid leven zouden. Wij willen derhalven ons niet ſchamen, den Gekruisten te belijden; en laat ons het teken van zijn Kruis toch heel dikwijls gebruiken! — Zelfs in deze vergadering heeft zijn heil-aanbrengend teeken, het Kruis, u geleid. Dit heeft zoo vele volken bedwongen, of verlicht; het geneest nog heden zoo vele ziekten, verdrijft den Duivel, en vernietigt de bedrieglijke Tooverijën; ook zal het ééns met JESUS aan den Hemel verſchijnen. JESUS begravenis, en de plaats derzelve, is ook door de Profeeten voorzegd enz.

Thans komt de Leeraar, in de XIV Predikatie, naar aanleiding der *Geloofsbelijdenis*, en den Tekst, 1 *Kor.* XV. 1-4. tot de *Opſtanding van* CHRISTUS, zijne *Hemelvaart*, en *zitten ter Rechtehand van God.* De eerſte bewijst en verdedigt hij, bijzonder tegen de *Jooden*; van de *Hemelvaart* ſpreekt hij ſlechts kort; en over het zitten des Zoons aan Gods rechtehand, zegt hij, mag men geen diep onderzoek ondernemen, dewijl het onbegrijpelijk is.

De laatſte Leerſtellingen van CHRISTUS, zijne *wederkomst ten Oordeele*, *en de eeuwigheid van zijn Rijk*, maakt den inhoud uit der XV *Kerkreden*, over *Dan.* VII. 9. 13. Daar in ſpreekt hij bijzonder van de tekenen der tijden, welke JESUS laatſte komst vooräf zullen gaan, en van den *Antichrist*, hetwelk hij, zegt hij, niet ontleend heeft uit een *Apokrijf* Boek, (misſchien meent hij de *Open-*

ba-

baring van JOANNES,) maar uit DANIEL enz.

Wanneer de Onderwijzer, in de XVI *Predikatie*, over den *Heiligen Geest* handelt, naar 1. *Kor.* XII. 1, 4. volgg. merkt hij vooráf aan, dat men waarlijk eene Geestlijke gave nodig hebbe, om van den Heiligen Geest behoorlijk, naar de Schrift, te spreken, dewijl men, zoo als CHRISTUS verzekert, hier in gevaar van eene onvergeeflijke zonde zou kunnen vervallen. Hij ſtelt dus vast, dat, even gelijk 'er één God de Vader, en één eeniggeboren Zoon van God is, 'er dus ook maar één Heilige Geest zij. Deze is de grootſte kracht, iet Godlijks, en onnaſpeurlijk. Want, hij leeft, is iet verſtandigs, en heiligt alles, wat van God door CHRISTUS gemaakt is. Hij verlicht de zielen der rechtvaardigen; hij was in de Profeeten des Ouden Testaments, en in de Apostelen des Nieuwen. Ten tijde des Doops wordt hij mede in de Heilige Drieëenheid begrepen; onze hoop is op hem, zoo als op den Vader en Zoon, gegrond. Vervolgends ſpreekt hij van de dwalingen omtrent den Heiligen Geest, van SIMON *den Tooveraar* tot MANES toe; dan van zijne werkingen; en eindelijk beſluit hij: „ Zoo velen gij hier tegenwoordig zijt, in zoo velen werkt hij; maar op eene voor elk in het bijzonder paſſende wijze, en dit geldt ook van de geheele Christenheid. Stijgt dan, zo gij kunt, met uwe gedachten, op in den *eerſten Hemel*, en beſchouwt daar de zoo ontelbaare duizenden van *Engelen!* Klimt nog hooger, als gij kunt! beſchouwt de *Aartsëngelen*, *de Geesten*, *de Magten*, *de Heerſchappijën enz.* Aan

de-

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

dezen allen is de Paracletus van God ten Opzichter, Leeräar, en Heiligmaaker gegeven. Geen Schepzel is hem in waardigheid gelijk; zelfs alle de heirſchaaren der Engelen kunnen met hem niet vergeleken worden."

In de volgende XVII *Kerkreden* vervolgt hij, naar 1 *Kor.* XII. 8. dit onderwerp; en zegt van den H. Geest, dat hij geen bloote adem, of een woord van den Vader en den Zoon zij enz. De Leeräar eindigt, met eene vermaning aan zijne Hooreren tegen huichelarij, en belooft hun de zaligheid, indien zij bij het geloof volharden. Wanneer gij, zegt hij, ten tijde des Doops, tot Bisſchoppen, Ouderlingen, of Kerkedienaaren gaat, (want de genade wordt overäl medegedeeld, op dorpen en in ſteden, door onwetenden en geleerden, door dienstbaaren en vrijën, dewijl zij niet van menſchen is, maar van God door menſchen geſchonken wordt,) zoo ziet niet op het gezicht des zichtbaaren mensch, maar gedenkt aan den Heiligen Geest! enz.

Eindelijk verklaart CYRILLUS, in de XVIII Leerreden, over *Ezech.* XXXVII. 1. de laatſte Leerſtukken der Geloofsbelijdenis, van de *Katholijke* of *algemeene* Kerk; van de *Opſtanding* en van het *eeuwig leven.* Eerst handelt hij van de *Opſtanding*, en betoogt derzelver mooglijkheid en waarheid. Onder anderen brengt hij hier bij, als een Beeld der Opſtanding, den Vogel *Phoenix*, uit wiens vergane ligchaam, zoo als KLEMENS van *Rome* en anderen melden, een worm, en vervolgends een vogel voorkomt. Na de verhandeling over de Opſtanding, zeide

de CYRILLUS de Geloofsbelijdenis op nieuw op, en liet die vervolgends door de *Doopelingen* van buiten opzeggen. Daar na ſpreekt hij van de *Katholijke*, (*algemeene*,) Kerk, en geeft de redenen op, waaröm zij de *algemeene* als ook *heilig* heet. Eindelijk ſpreekt hij van het *eeuwig leven*. Na dit alles belooft hij zijnen Hooreren, nog een bijzonder voorbereidend onderwijs, over de plegtigheden bij den Doop, in den nacht voor het Feest der Opſtanding, wanneer zij denzelven ontvangen zouden; als ook hoe eerbiedig zij van den Doop tot het *Altaar*, dat is, tot het gebruik des *Heiligen Avondmaals*, behoorden over te gaan; maar voornaamlijk terſtond na het Feest, bijzondere Leerredenen, waar in hij hun alles, wat met hen verricht is, verklaaren en hun voorſchriften van hun toekomend gedrag geven zal. Beſluitende alles met vermaningen, opwekkingen, en heilwenſchen.

De gemelde belofte is door hem vervuld, gelijk men uit zijne *vijf laatſte Katechefen* ziet, van de *negentiende* af, welke, in tijd, bedoeling, en inhoud, bijëenhooren, en daaröm de *vijf Myſtagogiſche*, (μυσταγωγικαι,) genoemd worden, omdat daar in de *Myſteriën*, (*geheimniſſen*,) of de plegtigheden, die alleen den Gelooviгen bekend waren, van den *Doop*, de *Zalving*, en het *Avondmaal*, verklaard worden. Zij heeten ook de *Predikatiën tot de Nieuwgedoopten*, (προς τους νεοφωτιστους,) omdat zij voor dezen in de Paaschweek gehouden zijn.

In de eerſte dezer *Predikatiën*, over 1. *Petr.* V. 8.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

8. verklaart CYRILLUS hun de *gebruiken*, welke met hen verricht waren, in den *Voorhof der Doopkapel*, (βαπτιςηριον.) Hier uit leeren wij, dat de Doopelingen, *tegen het Westen geplaatst*, *den Duivel afzworen*, dat is, zegt CYRILLUS *hem zelven*, dat gij zijne Magt en Rijk, hetwelk van CHRISTUS verstoord is, niet meer vreest, en dat gij hem voor de listige slang, de oorzaak en aanstoker van alle kwaad houdt; van *zijne werken*, van alle zonden afstand doende; van *alle zijne pracht*, (πομπη,) schouwspelen, beestengevechten, renspelen, enz. Hier toe behooren ook vleesch, brood, en andere dingen, die bij de plegtigheden der Afgoden uitgereikt worden, en die door de aanroeping der onreine Geesten bevlekt zijn. „ Want, gelijkerwijs het Brood „ en Wijn, in het *Avondmaal*, vóór de aanroeping „ der Heilige Drieëenheid, gemeen Brood en gemeene Wijn is; maar, na gedaane aanroeping, „ het Brood, het Ligchaam van CHRISTUS, en de „ Wijn, zijn Bloed is; even zoo worden ook zulke „ spijzen, die tot den omslag des *Satans* behooren, „ alhoewel zij op zich zelven van geheel gemeen „ gebruik zijn, door de aanroeping der *Demons*, „ onrein;" eindelijk *van allen dienst des Satans*, Waarzeggerij, Tooverkunsten, enz. Dus alle verbond met den *Satan* verbroken zijnde, werden zij gewend *naa het Oosten*, het gewest des lichts, en legden dan deze korte Geloofsbelijdenis af: *Ik geloof in den Vader, Zoon, en den Heiligen Geest; en eenen Doop der bekeering.*

De *tweede* van deze *Predikatiën*, verklaart over *Rom.*

Rom. VI. 3-14. de gebruiken, die plaats hadden, *binnen de Doopkapel*, tot den *Doop* zelven toe. Hier trokken de Dopelingen hunne *klederen* uit, en *werden met den bezworen olie, van het bovenſte haair des hoofds, tot het onderſte deel des ligchaams gezalfd*, en vervolgends, *tot het Heilig Bad des Godlijken Doops*, (de Doopvonte, κολυμβηθρα,) geleid, waar ieder hunner *gevraagd* werd: of *hij geloofde in den naam des Vaders, des Zoons, en des Heiligen Geests?* en daar op *driemalen in het water ondergedompeld.*" Niemand denke, zegt CYRILLUS, dat *de Doop* alleenlijk beſtaat in de genade van de *Vergeving der Zonden*, en der *aanneming tot Kinderen*, zoo als de *Doop* was van JOANNES *den Dooper*; wij weten veel meer, dat de *Doop van* CHRISTUS, gelijk zij van zonden reinigt, en de gaven des Heiligen Geests ſchenkt, ook een *tegenbeeld* of *uitdrukking* is *van zijn lijden*; gelijk PAULUS leert *Rom.* VI. 3, 4.

Van de *Zalving* der Nieuwgedoopten handelt hij in de *derde* dezer Predikatiën nog *opzetlijk* over 1 *Joann.* II. 20-28. Hij herinnert hen, dat zij thans *Christenen*, (χριστοι, *Gezalfden*,) zijn, nadat zij het tegenbeeld van den Heiligen Geest ontvangen hebben, met welken CHRISTUS, bij zijnen Doop, gezalfd was. Zij behoorden dit dus voor geene gemeene zalve te houden. Want, gelijkerwijs het Brood in het Avondmaal, na de aanroeping van den Heiligen Geest, geen gemeen Brood, maar het Ligchaam van CHRISTUS is; zoo is ook deze heilige zalve, na zoodanige aanroeping, geene gemeene zal-

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zalve meer; maar de genadegave van CHRISTUS en den Heiligen Geest, die door de tegenwoordigheid zijner Godheid krachtig geworden is.

Naardien het gebruiken van het H. Avondmaal bij de Nieuwgedoopten terſtond op de tot hier toe beſchrevene plegtigheden volgde, beſteedt CYRILLUS daar aan de *vierde Myſtagogiſche Predikatie*, over 1 *Kor.* XI. 23. Enkel dit voorgelezen onderwijs van PAULUS, zegt hij, is genoegzaam, om uw Geloof, ten aanzien der Godlijke Verborgenheid, waar door gij met CHRISTUS één Ligchaam en één Bloed zijt geworden, (συσσωμοι και συναιμοι,) alle volkomenheid te geven. *Hij* zelf heeft gezegd: dit is mijn Ligchaam, en mijn Bloed; wie zou daar nu aan twijfelen? *Water had hij te vooren in Wijn veränderd*; en zou hij niet geloofwaardig zijn, wanneer hij *Wijn in Bloed verändert*? — Laat ons dit dus, met volle zekerheid, als het Ligchaam en Bloed van CHRISTUS nemen! Want *in de gedaante van Brood* wordt u het *Ligchaam*, en *in de gedaante van Wijn*, *het Bloed* gegeven. Zoo worden wij *Christusdragers*, dewijl zijn Ligchaam en Bloed door onze leden verdeeld is; zoo worden wij, volgends 2 *Petr.* I. 4. der Godlijke natuur deelachtig. CHRISTUS zeide ééns tot de *Jooden*, *indien zij zijn vleesch niet aten*, *en zijn bloed niet dronken*, zouden zij geen leven in zich hebben. Maar, alzoo zij *deze woorden niet Geestlijk verſtonden*, ergerden zij zich daar aan, en keerden terug, dewijl zij *geloofden*, *dat hij hen vermaande*, *vleesch te eten*. De Toonbrooden van het Oude Testament hebben met hetzelfde hun oogmerk

merk bereikt; maar in het Nieuwe, is 'er een hemelsch brood, en een heilzame beker, welke ligchaam en ziel heiligen. Want, zoo als het brood voor het ligchaam voegt, zoo voegt ook het woord voor de ziel. Merkt het dus niet aan als gemeen brood en wijn! Alhoewel uw *gevoel* u daar toe verleiden mogt, maak echter uw geloof des te vaster! *oordeel niet* naar den *ſmaak*, maar gelooft zonder twijfelen, dat gij met het ligchaam en bloed van CHRISTUS verwaardigd zijt geworden. DAVID zal u dit zeggen, in de woorden *Pſalm* XXIII. 8: „ Gij richt de tafel voor mijn aangezicht, tegen „ over mijne tegenpartijders." Vóór de komst des Heeren hadden de *Demons* den menſchen eene zeer onreine tafel toegericht; daar tegen wordt de *Myſtiſche* en *Geestlijke* tafel des Heeren overgeſteld. De woorden van DAVID: „ Gij zalft of maakt mijn „ hoofd vet met olie," doelen op het zegel aan uw voorhoofd; en de volgende: „ Mijn beker is „ overvloejende," doelen op den beker, dien JESUS zegende, en zijn Bloed noemde. — Gelooft dus, na dit onderwijs, zeker, *dat het ſchijnbaare brood niet brood is, alhoewel de ſmaak het voelt, maar het ligchaam van* CHRISTUS; en *dat de ſchijnbaare wijn niet wijn is, alhoewel de ſmaak het zoo begeert, maar het bloed van* CHRISTUS.

In de XXIII of Vde *Myſtagogiſche* Predikatie, maakt CYRILLUS een beſluit van zijn onderwijs, met de verklaring *der plegtigheden, onder welken het Avondmaal gehouden* en uitgedeeld werd, over 1 *Petr.* II. 1. De *Diakon* bood den *Priester* en

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Ouderlingen, rondóm het Altaar ſtaande, water aan, om de handen te wasſchen; daar na riep de *Diakon:* Neemt en groet elkanderen met eenen kus. Verders riep de Priester: *De harten naa booven!* en de Gemeente antwoordde: *Wij hebben die op den Heere!* De Priester: *Laat ons den Heere danken!* De Gemeente: *Het is billijk en goed.* Hier op volgde de Lofzang, (Θεολογια.) Nadat wij ons, dus gaat CYRILLUS voort, door dezen heiligen Lofzang geheiligd hebben, *bidden wij God, dat hij den Heiligen Geest op de geöfferde gaven zende, opdat hij het brood tot een ligchaam van* CHRISTUS, *en den wijn tot zijn bloed make.* Want, het gene de Heiligen Geest aanraakt, dat is *geheiligd* en *veränderd.* Wanneer nu het *Geeſtlijk Offer, de onbloedige Godsdienst* (*) geſchied is, dan *bidden wij* tot God, over dit Verzoenings-Offer, om den algemeenen *vrede* der Kerke, om den *welvaart der Wereld*, voor den *Keizer*, voor de *Soldaaten*, de *Kranken*, en *Ongelukkigen;* met één woord, wij bidden voor allen, die *hulpe nodig* hebben, en *dragen dit offer op.* Vervolgends gedenken wij ook de genen, die *ontſlapen* zijn; voorëerst de *Patriarchen*, *Profeeten*, *Apostelen*, en *Martelaren*, dat *God door hunne voorbidding ons Gebed aanneme.* Daar na bidden wij voor de *Heilige Vaderen* en *Bisſchoppen*, en voor allen, die onder ons geſtorven zijn, nademaal wij gelooven, dat *dit Gebed aan deze zielen tot groot*

(*) CYRILLUS meent met deze uitdrukking het zoo evengemelde Gebed, om den H. Geest.

Digitized by Google

groot voordeel ſtrekt, terwijl het heilig en ontzagbaar Offer voor ons ligt. Ik weet wel, dat velen zeggen: Wat baat het eene ziel, het zij dan dat zij in zonden of zonder zonden uit de Wereld is gegaan, dat aan haar in het Gebed gedacht wordt? Maar, wanneer een Koning lieden, die hem beledigd hebben, uit het land bant, en anderen brengen hem voor dezelven eene kroon ten geſchenk; zal hij hun niet eene verzachting van ſmart toeſtaan? Zoo *offeren wij Gode voor de Overledenen*, alhoewel zij zondaars zijn, CHRISTUS, die voor onze zonden geſlacht is, en zoeken voor hen en voor ons zijne barmhartigheid te verwerven. Vervolgends ſpreken wij het Gebed, hetwelk CHRISTUS zijnen Leerlingen overgegeven heeft. (Bij deze gelegenheid verklaart CYRILLUS het *Onze Vader* kortlijk, en ſchijnt door *daaglijksch brood* het Heilig Avondmaal te verſtaan.) Dit geſchied zijnde, zegt de Priester: *Het Heilige voor de Heiligen!* Het geöfferde, naamlijk, is heilig; ook zijt gijlieden heilig, nademaal gij des Heiligen Geests waardig geacht wordt. Gij zegt hier op: *Eén is heilig! één is onze Heer*, JESUS CHRISTUS! Thans hoort gij den Zanger, die u met het Godlijk Lied nodigt, om aan de Heilige Verborgenheden deel te nemen: *Smaakt en ziet, hoe goed en vriendelijk de Heer is!* Gij behoort niet brood en wijn, maar het *tegenbeeld*, (ἀντιτυπον,) des *ligchaams* en *bloeds* van CHRISTUS te ſmaaken. Wanneer gij nu nadert, zoo komt niet, met uitgeſtrekte vlakke hand; of met uitgebreide vingeren; maar legt de linkehand,

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

als een troon, onder de rechte, die den Koning ontvangen zal. Neem met deze holle hand het ligchaam van CHRISTUS, en antwoord: *Amen!* Hebt gij nu uwe oogen, door deszelfs beſchouwing, geheiligd: zoo geniet het; maar pas wel op, dat gij 'er niets van verliest: Want, dit zou het zelfde zijn, als of gij ſchade leedt aan uwe ledenmaten. Nader vervolgends den kelk des bloeds; alleen ſteek de handen niet uit; maar buig u, met de houding van aanbidding en verëering; zeg *Amen*, en geniet het bloed van CHRISTUS. Zo 'er van het vocht nog iet aan uwe lippen kleeft, raak dat met de handen aan, en heilig, op deze wijze, de oogen, het voorhoofd, en de overige zinnen. Eindelijk, wacht op het gebed, en dank God voor de geſchonkene genade. Neemt deze Leere onveränderlijk waar! Scheidt u niet van de Kerkelijke gemeenſchap, en berooft u zelven, door eene zondige bevlekking, van deze Heilige en Geeſtelijke Verborgenheden niet!

Beöordeeling dezer Katecheſen, of Predikatiën.

Men zal zich wel niet verwonderen, dat Schrijvers, die de Roomſche Kerk zijn toegedaan, zoo veel op hebben met deze *Katecheſen* van CYRILLUS; welke zij aanmerken, als het beſte en gewigtigſte werk der Oudheid, geſchikt ter wederlegging van alle, ook der nieuwſte, Ketterijën, en bevattende de naauwkeurigſte hoofdſomme der Chriſtelijke Leere in zich; wanneer men overweegt, hoe na hij, in Kerkelijke gebruiken, Godzalige oefeningen, en leerſtellige ſpreekwijzen, voornaamlijk, met betrekking tot het Heilig Avondmaal, bij de *Roomſche* Kerk ſchijnt te komen. Ondertuſſchen is de ſchijn grooter,

ter, dan de zaak. Het is waar, CYRILLUS ſpreekt van eene *verandering van brood en wijn in het H. Avondmaal*, maar de vergelijkingen, waar mede hij deze gezegden opheldert, zijne verklaring van *Geestlijk gebruik*, de gezwollene ſchrijfſtijl, die hem niet alleen, maar ook ver de meeste Kerkleeraaren van dezen tijd eigen is, bijzonder omtrent het Avondmaal, hetwelk zij als eene ontzagbare verborgenheid poogen voortedragen, maken het moeilijk, om vast te bepaalen, welke eigenlijk de zin en mening zijner woorden zij; en dit alleen, kan men, met ſchijnbaren grond, zeggen, dat zijne uitdrukkingen en ſoortgelijken van zijne tijdgenoten, den weg gebaand en aanleiding gegeven hebben, tot leerſtukken, welke eerſt vijf of zes eeuwen na CYRILLUS in de *Latijnſche* Kerk begonnen bekend en geliefd te worden (*). Eigenlijk geſproken, kan men ook zijne *Katecheſen* niet aanmerken, als een *geheel ſamenſtel der Chriſtelijke Leere*, waar voor ſommigen ze hebben aangezien, als of Predikatiën daar toe geſchikt waren; zij behelzen ook geen' *Katechismus der Leere*, in dien zin, in welken wij dit woord gewoon zijn te nemen; desniettemin blijven zij voor ons gewigtig, de-

(*) Men vergelijke hier, aan de ééne zijde TOUTTÉE *Diſſ.* II. *de variis Cyrillianæ Doctrinæ Capitibus pag.* CXXX-CCL. Aan den anderen kant J. A. ERNESTI *Antimurator. pag.* 43. en SAL. DEYLING *Diſſ. Cyrillus Hieroſol. a corruptelis Pontificiis, quas recentiſſimus ejus elucidator* ANT. AUGUSTIN. TOUTTÆUS, *aliique ei adſinxerunt, vindicatus.*

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

dewijl wij 'er uit zien, hoe men gewoon ware, ten dien tijde, de Leerſtukken in de Gemeente van *Jeruſalem*, openlijk voor te dragen en te behandelen. Voorts kan men de verklaringen en uitbreidingen, welke CYRILLUS, in dezelve, van de oude Geloofsbelijdenis geeft, met vrucht vergelijken, met de uitleggingen van RUFINUS over dezelve, van welken wij elders (*) geſproken hebben. Ook heeft de Leeraar van *Jeruſalem* nog verſcheidene zaken, die hem aanprijzen. Hij wil, bij voorbeeld, geene andere bron van het Christelijk Geloof dulden of gelden laten, dan de Heilige Schrift; hij bezit eene niet geringe gave van duidlijkheid en nadruk. Eindelijk zijn deze Kerkredenen rijk in berichten van Kerkelijke gewoonten en plegtigheden, en verſpreiden een ongemeen licht omtrent de denkwijze dier tijden. Maar aan den anderen kant, ontdekt men niet min gebreken, door CYRILLUS in de *Katecheſen* begaan. In dezelven komt veel voor, hetwelk min geſchikt was voor zijne Toehoorers; zij zijn ook meest al te *lang* en *te zeer gerekt*; op vele plaatzen leest men eene *opëenſtapeling* van Schriftuurplaatzen, waar eene goede en oordeelkundige keuze derzelve plaats behoorde te hebben. Gedwongene *Allegoriën*, en geweldig *verdraaide toepaſſingen* van het Oude Testament, op plaatzen en gebeurenisſen van het nieuwe; uitweidingen en verhalen van *Ketters*; ook te *grote ligtgelovigheid*. Voornaamlijk ſchrijft hij, over het geheel, te groote kracht

(*) Zie *Deel* VI. *Bladz.* 328.

kracht toe, aan zekere Kerkelijke gebruiken, zoo als, bij voorbeeld, aan de zalving na den Doop, of het (χρισμα,) *vormſel*; gelijk men het naderhand genoemd heeft, toen men het gene in het eerst enkel eene zinbeeldige plegtigheid was, die volgends TERTULLIANUS (*) op eene inwijding tot een Geestlijk Priesterſchap doelde, als eene mededeeling van de gaven des Heiligen Geests aanmerkte, en van eene zinbeeldige plegtigheid tot een *Sacrament* of *Leerſtuk* gemaakt heeft, enz. Voorts kan men zijn dikwijls zichtbaar gebrek aan orde, nodeloze herhalingen, tegenſtrijdigheden, en verkeerde aanhalingen van Bijbelplaatzen, niet zoo gemaklijk, gelijk TOUTTÉE doet, daar mede ontſchuldigen, dat hij deze Kerkredenen voor de vuist gehouden heeft.

CYRILLUS wordt Bisſchop te Jeruſalem. Verſchillende verhalen daaromtrent.

Eindelijk werd CYRILLUS, die, behalven deze Kerkredenen, als Ouderling der Gemeente te *Jeruſalem*, nog zoo vele anderen gehouden heeft, omtrent het jaar 350, tot derzelver *Bisſchop* aangeſteld. „ Na het overlijden van MAXIMUS," zoo ſchrijft HIËRONYMUS (†), „ drongen de *Arianen* in deze Gemeente in. De eerſte onder hen, CYRILLUS, wien MAXIMUS tot Ouderling, (*Presbijter*,) gewijd had, kreeg van AKACIUS en de overige *Arianen* de belofte, van Bisſchop te zullen worden, onder voorwaarde, indien hij de van MAXIMUS ontvangene inwijding verzaken zou. Hij nam dus openlijk,

(*) *De Bapt. Cap.* 7.

(†) *Chron. ad Ann.* 349. Verg. *de Viris Illuſtr. C.* 112.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

lijk, in de Kerk, het ambt van eenen *Diakon* waar; en voor deze godloosheid werd hij met het Bisdom beloond. Hij vervolgde HERAKLIUS, wien de ſtervende MAXIMUS tot zijnen Opvolger benoemd had, door velerleië arglistige middelen, zoo als hij hem dan ook van Bisſchop tot Ouderling verlaagde (*)." SOCRATES (†) en SOZOMENUS (§) laten hem ook door de *Ariaanſche* Bisſchoppen AKACIUS en PATROFILUS aanſtellen; doch niet na de dood van MAXIMUS, maar nadat dezen hem verdreven hadden. Hier tegen noemt de *tweede algemeene Kerkvergadering* van *Konſtantinopolen*, in het jaar 381, CYRILLUS, den eerwaardigſten en Godegeliefdſten Bisſchop van *Jeruſalem*, die welëer, naar de Kerkelijke wetten, (κανονικως,) door de Bisſchoppen van zijne Provintie is ingewijd (**). THEODORETUS ſchrijft ook (††), dat CYRILLUS, als een ijverig verdediger der Apostoliſche Leere, het Bisdom verkregen heeft. Op eene zeer gemaklijke wijze, ruimt TOUTTÉE deze ſtrijdigheid uit den weg (§§), door de aanmerking, dat het getuigenis eener *algemeene* Kerkvergadering voor CYRILLUS alles vernietigt,

(*) RUFINUS *Hist. Eccles.* I. 33. zegt zaaklijk hetzelfde: *Sacerdotio confuſa jam ordinatione ſuſcepto.* Hij voegt 'er bij, dat CYRILLUS eens zijn Geloof, maar meermalen zijne Kerkelijke gemeenſchap veränderd heeft.

(†) *H. E.* II. 38. (§) *L.* IV. *C.* 20.

(**) In THEODÓRET. *H. E. L.* V. *C.* 9.

(††) *Libr.* II. *Cap.* 26.

(§§) *Diſſ.* I. *de Vita S. Cyrilli pag.* XXII.

Digitized by Google

tigt, wat anderen nadeeligs tegen hem gezegd hebben, maar in de daad, deze uitvlucht zal weinig baaten, bij den onbevooroördeelden Lezer, die weet, hoe onzeker de gevoelens van zulke vergaderingen dikwijls geweest zijn, en hoe de menschlijke driften bij haar vaak plaats vonden. Alles, wat men uit dit getuigenis kan afleiden, is, dat CYRILLUS, dertig jaaren na het aanvaarden van zijn Bisschoplijk ambt, door de *Katholijke* Bisschoppen voor hunnen geloofsgenoot erkend is, waar aan niemand twijfelt, alleen zeggen SOCRATES (*) en SOZOMENUS (†), dat hij toen berouw betoond hebbe, omdat hij te vooren de andere partij toegedaan was. De Kerkvergadering kon ook zijne inwijding in zoo verre *wettig* noemen, omdat, in de daad, ACACIUS, als *Metropolitaan* van *Palæstina*, bevoegd was, om, verzeld van eenige andere Bisschoppen, deze inwijding te verrichten.

Verschijning van een Kruis aan den Hemel.

Kort nadat CYRILLUS zijn ambt te *Jerusalem* aanvaard had, tusschen Paaschen en Pinksteren van het jaar 351, zal zich, 's morgens om 9 uuren, verscheidene uuren achter één, een zoo groot, heller, en schitterend Kruis, aan den Hemel, van den Berg *Calvariën* af, tot den *Olijfberg* toe, vertoond hebben, dat deszelfs glans het zonnelicht overtrof (§). Alle de inwoners van *Jerusalem* aanschouw-

(*) *Hist. Eccles. Libr.* V. *Cap.* 8.

(†) *Libr.* VII. *Cap.* 7.

(§) SOZOMEN. *Hist. Eccles. L.* IV. *C.* 5. FILOSTORG. *Epit. Hist. Eccles. Libr.* III. *Cap.* 26.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ſchouwden dit verſchijnſel, deels met verwondering, deels met vrees; de Christenen ſpoedden zich, gezamenlijk, naa de Kerk, om CHRISTUS 'er voor te loven, en God te belijden. Nadien ook de ſtad vol vreemdelingen was, die zich, om hun gebed te verrichten, en in bedevaart, aldaar bevonden; was het bericht van dit verſchijnſel ſpoedig door het geheele Rijk verſpreid, en kwam zelfs tot kennis van den Keizer, die over hetzelve ook eenen Brief van CYRILLUS ontving. Verſtandige lieden, zegt SOZOMENUS, merkten op, dat dit, in de Godlijke Schriften, door de Profeeten, te voren verkondigd was; ook werden vele Jooden en Heidenen hier door bewogen, om het Christendom aan te nemen. FILOSTORGIUS voegt 'er nog bij, dat dit Kruis van eenen grooten Regenboog, als van eene Kroon, omgeven was; het Kruis betekende de genade van den Gekruisten en ten Hemel gevarenen Verlosſer; maar de Kroon duidde de overwinning aan, welke de Keizer behaalen zou. Want, dit verſchijnſel was, ten zelfden tijde, door hem en zijn leger, als ook van MAGNENTIUS en zijne Soldaaten, gezien; dezen, als Heidenen, waren 'er door bevreesd, maar de Christenen ten hoogſten bemoedigd geworden.

Men heeft, werklijk, onder de ſchriften van CYRILLUS, nog eenen Brief aan den Keizer KONSTANTIUS, over deze gebeurenis (*), doch de echtheid van dezen Brief is, om verſcheidene redenen, in twij-

(*) *Epist. ad Conſtant. de ſigno lucidæ crucis, Hierosolymis viſo, quod in coelis apparuit p.* 351-354.

twijfel getrokken. Dan, al geeft men ook die echtheid toe, behoeven wij dit verſchijnſel niet voor een wonderverſchijnſel aan te nemen. Zedert het Kruis, hetwelk KONSTANTYN *de Groote* aan de lucht gezien zou hebben, verbeeldde zich ieder ligtelijk in elk, min of meer buitengewoon, luchtverſchijnſel, een Kruis te zien (*); de algemeene neiging van dien tijd helde over tot het wonderbaare, waar in de Kerkleeraars de Christenen vlijtig verſterkten, ook kan men ligt begrijpen, dat, in de toenmalige omſtandigheden, zelfs vele Heidenen aan de uitleggingen der Christenen van ſoortgelijke verſchijnſelen hunne toeſtemming gaven.

Twisten van CYRILLUS met AKACIUS.

CYRILLUS had zijn ambt als Biſchop nog niet lang bekleed, toen hij met AKACIUS, Biſchop van *Cæſarea*, eenen twist aanvong, over de voorrechten van eenen *Metropolitaan*, omdat zijne *Jeruſalemſche* Gemeente van *Apoſtoliſchen* oorſprong was (†). SOZOMENUS voegt hier nog eene andere reden van dit misverſtand tuſſchen CYRILLUS en AKACIUS bij. Zij beſchuldigden, volgends hem, malkanderen, over dwalingen in den Godsdienst; want zij waren beiden verdacht geworden, de eerſte, dat hij alleenlijk eene *gelijkheid van wezen* tuſſchen den Vader en den Zoon erkende; de ander, dat hij het met ARIUS hield.

Hoe het zij, AKACIUS daagde CYRILLUS, twee CYRILLUS jaa-

(*) Vergel. IV *Deel*, *Bladz.* 27. en 464.

(†) SOZOMEN. *H. E. L.* IV. *C.* 25. Waar mede THEODORETUS ſchijnt overëen te komen.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363 tot 476.

jaaren achter een, voor eene Kerkelijke Rechtbank, en als deze niet verſcheen, of, omdat hij voor de klagten vreesde, die tegen hem ingebragt mogten worden (*), of liever, omdat hij van zijne rechten niets wilde toegeven; verklaarde zijn tegenſtrever hem, op eene Kerkvergadering te *Cæſarea*, in het jaar 358 of 359, van zijn Bisſchoppelijk ambt ontzet. Omtrent het voorwendzel voor dit vonnis, zijn het de Schrijvers niet ééns. SOCRATES (†) verzekert, dat CYRILLUS daaröm is afgezet, omdat hij geweigerd had, voor zijne wettige Richters zich ter veräntwoording te ſtellen. SOZOMENUS (§) daartegen meldt, dat AKACIUS zich daar toe bediend had, van eene daad van CYRILLUS, welke ook THEODORETUS (**), hoewel met andere omſtandigheden, verhaalt. Te weten, om de uiterſte behoeftigheid, welke velen van zijne medeburgeren drukte, had CYRILLUS de kostbaarheden van zijne Kerk verkocht; waar onder ook een geſchenk was geweest, hetwelk de gene, van wien de Kerk het gekregen had, aan eene Toneelſpeelſter had toegedacht. Naar allen ſchijn, heeft AKACIUS zich van het één en ander bediend, en zulks beide vergroot.

wordt afgezet.

CYRILLUS beroept zich op eene andere Rechtbank.

CYRILLUS weigerde zich aan deze uitſpraak der Kerkvergadering te onderwerpen, maar beriep zich op eene meer talrijke. De Keizer nam zijne beroeping, (*Appèl*,) aan, en hij was dus, vervolgt SOCRATES, de eenigſte en eerſte Bisſchop, die, tegen de Kerkelijke gewoon-

(*) SOCR. *L.* II. *C.* 40. (†) *l. c.*
(§) *L.* IV. *C.* 25. (**) *L.* II. *C.* 27.

woonte, zoo te werk ging, als men bij Wereldlijke Rechtbanken gewoon is te doen (*).

CYRILLUS houdt gemeenschap met de Halve Arianen; en wordt door hen hersteld.

CYRILLUS zich te *Jerusalem* tegen de uitspraak der Kerkvergadering niet kunnende handhaaven, nam zijn toevlucht naa *Tyrus*, alwaar de Bisschop SILVANUS hem, niettegenstaande het aanschrijven van AKACIUS (†) broederlijk ontving, en vrijheid gaf, om voor zijne Gemeente te prediken. Deze SILVANUS was, onder de *Halve Arianen*, één der aanzienlijkſten, evenwel hield CYRILLUS met hem, en nog twee andere hoofden van deze partij, BASILIUS van *Ancyra*, en GEORGIUS van *Laodicea* (§), Kerkelijke gemeenschap. Ook nam hij, in het jaar 359, op de Kerkvergadering te *Seleucia*, plaats, onder de *Halve Arianen*, die van de drie partijen, daar tegenwoordig, de sterkſten waren. AKACIUS begeerde, dat hij opstaan en zich uit de vergadering begeven zoude, hetwelk CYRILLUS weigerde (**); waar uit vele moeilijkheden ontstonden; terwijl de één partij de andere veröordeelde, en door nieuwe of op nieuw bevestigde Geloofsbelijdenisſen, in het naauw

(*) Wij hebben in ons *Deel* IV. *Bladz.* 139. een dergelijk voorbeeld gehad van de *Donatisten*; doch wier stap door Keizer KONSTANTYN ten hoogsten werd afgekeurd. Evenwel kan niemand aan CYRILLUS ongelijk geven, dat hij zich niet onderwierp aan eene Kerkvergadering, waar op zijn partij Voorzitter was.

(†) THEODOR. *Libr.* II. *Cap.* 26.

(§) SOZOMEN. *Libr.* IV. *Cap.* 25.

(**) SOCR. *L.* II. *C.* 39, 40. THEOD. *L.* II. *C.* 26.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

naauw zocht te brengen (*). De *Halve Arianen* zetten hier, op hunne beurt, AKACIUS af, en het is zeer waarſchijnlijk, dat zij aan CYRILLUS zijn Bisdom terug gaven, terwijl men tevens mag denken, dat deze de door hen vastgeſtelde belijdenis zal ondertekend hebben.

CYRILLUS andermaal afgezet.

Reeds in het jaar 360, werd CYRILLUS door de *Akacianen*, die den Keizer KONSTANTIUS gewonnen hadden, op hunne *Sijnode* te *Konſtantinopolen*, op nieuw van zijn Bisdom ontzet. Men had hem bij den Keizer, onder anderen, beſchuldigd, dat hij een kostbaar kleed, door 's Keizers Vader, tot gebruik bij de Doopsbediening, geſchonken, aan eenen Toneelſpeler verkocht had, die, terwijl hij met hetzelve op het Toneel danste, dood nedergevallen was. Voorts gaven zij, als eenen grond van hun vonnis, niet op, eene dwaling in het Geloof, maar de Kerkelijke gemeenſchap, welke hij met verdachte Bisſchoppen, voornaamlijk na zijne eerſte afzetting, onderhouden had (†).

Onder JULIANUS weder herſteld.

Na de dood van KONSTANTIUS, in het jaar 361, keerde CYRILLUS, gelijk andere afgezette Bisſchoppen, volgends het verlof, door JULIANUS gegeven, weder naa *Jeruſalem*. Bij gelegenheid van de onderneming van dezen Vorst, om den Joodſchen Tempel aldaar te herbouwen (§), in het jaar 363, bleef

(*) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 346.

(†) SOZOMENUS *Libr.* IV. *Cap.* 25. THEODORETUS *L.* II. *Cap.* 27. Vergel. *Deel* IV. *Bladz.* 348.

(§) Zie IV *Deel*, *Bladz.* 460.

Digitized by Google

bleef CYRILLUS ſtandvastig beweeren, dat dezelve niet volbragt, maar verijdeld zou worden (*), het welk men echter voor geene onmidlijke *voorzegging* behoeft te houden, dewijl CYRILLUS zijne verwachting grondde op de voorzegging van JESUS.

Zedert verliepen 'er eenige jaaren in rust voor CYRILLUS. Zelfs had hij zijnen voorrang, boven den *Metropolitaan* van *Cæſarea*, zoo wel weten te vestigen, dat hij aan die Gemeente Bisſchoppen bezorgde. Eerst ſtelde hij, in het jaar 366, daar toe aan, zekeren PHILUMENUS, doch, als kort daar na, het Bisdom weder open kwam, en EUTYCHIUS, Bisſchop van *Scythopolis*, die altijd een vijand van CYRILLUS geweest was, eenen anderen Bisſchop aldaar benoemde; verzuimde CYRILLUS niet, GELASIUS, zijn Zusters Zoon, in plaats van dezen, in te voeren; ſchoon deze ook ſpoedig voor eenen *Ariaan*, EUZOJUS, wijken moest (†). Men ziet dus, hoe de twistende partijën hunne aanhangeren zoo vele Bisdommen zochten toe te voegen, als zij konden, om hunnen aanhang te verſterken, zonder zich, om de verkiezingsrechten der Gemeente, of de openbaare rust veel te bekommeren. Naderhand behield GELASIUS het Bisdom van *Cæſarea* tot aan zijne dood, in het jaar 395. HIËRONYMUS (§) roemt zeer zijnen kieſchen ſtijl, alhoewel hij nog geene van zijne ſchriften wist te noemen. THEODORE-

Hij bezorgt aan zijn Zusters Zoon GELASIUS het Bisdom van Cæſarea.

(*) RUF. *H. E L.* X. *C.* 37. SOCR. *L.* III. *C.* 20.
(†) EPIF. *Hær.* LXXIII. *C.* 37. *T.* I. *Opp. p.* 885.
(§) *De Viris Illuſtr. Cap.* 130.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

RETUS geeft hem ook dien lof van geleerdheid en deugd (*). Van zijne *Kerkelijke Geſchiedenis*, een vervolg van EUSEBIUS, welke hij, op raad van zijnen Oom, ondernomen had, vindt men eenig bericht bij FOTIUS (†), die echter daar in mis heeft, dat dit werk eene vertaling der Geſchiedenis van RUFINUS zou wezen.

CYRILLUS onder VALENS weder verdreven.

Waarſchijnlijk heeft CYRILLUS toen zijn ambt te *Jeruſalem* niet langer dan tot het jaar 367 bediend. Want dat het bevel van Keizer VALENS (§), dat de Biſchoppen, die onder JULIANUS terug gekomen waren, weder verdreven moesten worden, ook hem getroffen hebbe, blijkt, omdat HERAKLIUS en HILARIUS, in de volgende jaaren, als Biſchoppen van *Jeruſalem*, genoemd worden (**). Waar CYRILLUS zich intuſſchen onthouden, of wat hij verricht hebbe, daar van zwijgt de Geſchiedenis geheel. Alleen meldt zij van de ſchokken, welke deze Gemeente, geduurende dien tijd, door de twisten der *Arianen*, *Macedonianen*, en misſchien ook der *Apollinaristen*, ondergaan heeft.

Eindelijk weder herſteld.

Eindelijk kwam CYRILLUS, na de dood van VALENS, in het jaar 378, weder bij zijne Gemeente terug, bij welke hij nu tot zijne dood toe verbleef (††).

(*) *L.* V. *C.* 8. Uit

(†) *Biblioth. Cod.* LXXXIX. *pag.* 209.

(§) Boven *Bladz.* 25.

(**) SOCRAT. *Libr.* II. *Cap.* 45. SOZOMEN. IV. 30. EPIFAN. *Hæreſ.* LXVI. *Cap.* 20. *pag.* 637.

(††) HIËRON. *l. c. Cap.* 112. SOCRAT. *Libr.* V. *C.* 3. SOZOMEN. *Libr.* VII. *Cap.* 2.

Digitized by Google

Uit eenen Brief van GREGORIUS, Biſchop van *Nyſſa*, die in het jaar 379 of 380 naa *Jeruſalem* reiſde, kan men duidlijk genoeg beſluiten, dat hij CYRILLUS bij deze toen zeer verwilderde Gemeente, gevonden, en hem bijgeſtaan hebbe, om ze weder in orde te brengen (*). Maar, met nieuwen glans verſcheen CYRILLUS op de *tweede algemeene Kerkvergadering*, die, in het jaar 381, te *Konſtantinopolen* gehouden werd. SOCRATES (†) en SOZOMENUS (§) verhalen wel, dat hij toen eerst, nadat hij over zijne oude betrekkingen met de *Halve Arianen* en met MACEDONIUS berouw betuigd had, zich volkomen voor het *Niceenſche* geloof verklaard heeft. Doch tevens plaatst de laatstgemelde Schrijver hem naast de grootſte *Metropolitanen*, die op deze Kerkvergadering de Voorzitting hadden, de Biſchoppen van *Alexandrië* en *Antiöchië*. Ook ſpraken de Biſchoppen, in het jaar 382, andermaal te *Konſtantinopolen* vergaderd, in eenen Brief aan de *Kerkvergadering* te *Rome* (**), van hem, als van éénen harer waardigſte Medebroederen, die *wettelijk*, (*canonisch*,) was ingewijd, en die, op verſcheidene plaatzen, met de *Arianen* gekampt had.

Zulk een zegel van Rechtzinnigheid, op CYRILLUS gedachtenis, door éene der aanzienlijkſte Kerkvergaderingen gedrukt, deed, na zijne dood, die in Maart van het jaar 386 volgde, ligtlijk vergeten, dat

Zijndood en karakter.

(*) GREG. *Nyſſ. de euntibus Hieroſol. p.* 13, 14.
(†) *L.* IV. *C.* 8. (§) *L.* VII. *C.* 7.
(**) Bij THEODOR. *L.* V. *C.* 8, 9.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

dat hij een' geruimen tijd den *Halven Arianen* toegedaan was geweest; ook schijnt hij, in de daad, ten aanzien van zijn Geloof, één enkel woord uitgezonderd, het met de *Katholijken* ééns te zijn geweest. Dus is het ook geen wonder, dat hij, met den tijtel van *Heilige*, den Kerkelijken eernaam van eenen Rechtzinnigen Leeräar, tot op onze tijden toe, in de *Roomsche* en *Griekſche* Kerk, veréerd is geworden. Wanneer men uit zijne schriften, vergeleken met de berichten, bij gelijktijdige Schrijvers, zijn karakter opmaakt, zal men in hem eenen man vinden, van goede hoedanigheden, doch gemengd met gebreken. Zijne *Geestvermogens* schijnen niet meer dan middelmatig geweest te zijn. *Scherpzinnigheid* en diepdenkend *oordeel* waren minst van allen bij hem tot rijpheid gebracht; maar daartegen was hij, door zijne *bevallige*, en niet *onbevatlijke* wijze van *voordragt*, niet ongeschikt tot een' openbaar Volksleeräar. Eigenlijke *geleerdheid* kon in zijne schriften niet praalen, doch zijne Godgeleerde Wetenschap doet zich in dezelven in geen ongemeen licht voor. De Heilige Schrift verklaart hij, zoo als anderen hem waren voorgegaan; van de Hebreeuwsche Taal wist hij zoo weinig, als de meesten der Leeräaren van dezen tijd. Zijne Zedenleere is ook meer willekeurig bijgebracht, dan wel ordenlijk en met menschenkennis voor tijd en plaats berekend. In het voorstaan van zijne waardigheid en rechten verschijnt hij niet zonder *eerzucht* en *heerschzucht*; voorts was zijn gedrag voor den *vrede der Kerk* gunstiger en gematigder dan van vele anderen van zijne Tijdgenoten,

ten, die zich veel grooter roem verworven hebben. Evenwel, CYRILLUS, de *Katholijke*, *Ariaanſche* en *Semi-Ariaanſche Conciliën* en *Geloofsbelijdenis* doorworſtelende, of aan zijne Toehoorers de Geestelijke kracht der gewijde olie, en de aanblazingen des bezweerers, aanprijzende, zal ons minder eerwaardig ſchijnen, dan CYRILLUS, die de Kerkſieraaden verkocht, om zijne behoeftige Medeburgeren in hunne armoede te hulp te komen; doch, zoo min de laatſte ons een *Heilige* is, zoo veel reden zal men vinden, om den eerſten met toegevendheid te behandelen.

Zijne ſchriften, uitgave derzelven enz.

Behalven de *Katecheſen* van CYRILLUS, en zijnen *Brief aan* KONSTANTIUS, is 'er nog onder zijnen naam eene *Predikatie*, *over den Kranken*, *bij het Badwater Bethesda* (*). Hij hield dezelve, nog Ouderling, (*Presbijter*,) zijnde. Eenige andere opſtellen, die men voorts aan CYRILLUS toeëigent, zijn, of het werk van eenen onbekenden opſteller, gelijk eene Preek, *Homilia in ocurſum Domini* (†), of zoo oogſchijnlijk ondergeſchoven, dat zij niet verdienen genoemd te worden. De laatſte en beſte uitgave zijner werken is door TOUTTÉE beärbeid, en na deszelfs dood te *Parys* 1720 in een dik Deel in Folio in het licht bezorgd door PRUDENTIUS MARAN, even gelijk TOUTTÉE, van de Orde der *Benedictynen*. De Levensbeſchrijving van CYRILLUS, die in de *Acta Sanct. Menſ. Mart.* (§) ſtaat,

(*) *Homilia in Paralyticum pag.* 333. *ſq.*

(†) *P.* 362. *ed. Toutt.* (§) *T.* II. *p.* 625. *Antv.* 1684.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ſtaat, is meer een geleerde Lofreden dan Levensbeſchrijving; beter is die van TOUTTÉE, doch ook meest ingericht, om CYRILLUS van zijne ſchoonſte zijde te vertoonen, en in alles te verdedigen.

Overgang tot BASILIUS de Groote.

Hoe zeer ook de voortgang der Geſchiedenis van de lotgevallen der Christenen vertraagd worde, door de bijzondere melding van de lotgevallen, en verrichtingen van bijzondere Kerkleeräaren; evenwel is het voor den Geſchiedſchrijver nodig, dat hij een verſlag geve, van zulke Kerkleeräaren voornaamlijk, die, gelijk men het noemen mag, omtrent de invoering, en het aannemen of vaſtſtellen van ſommige leerſtukken, of in de Kerklijke Geleerdheid, den toon hebben gegeven; hoedanigen 'er, in het Tijdperk, hetwelk wij thans beſchrijven, verſcheidenen hebben uitgemunt, gelijk wij daar van de voorbeelden in ATHANASIUS, HILARIUS, CYRILLUS, hebben bijgebragt; doch niet min heeft het *Niceensch* geloof te danken in het Oosten aan BASILIUS *den Grooten*, aan zijnen vriend, GREGORIUS van *Nazianzus*, zijnen Broeder GREGORIUS van *Nyſſa*, en aan zijnen welbeſpraakten navolger AMBROSIUS, in het Westen.

Zijne afkomst en jeugd.

BASILIUS *de Groote*, wien zijne Tijdgenoten zelve zekeren voorrang boven zich toekenden, werd, omſtreeks het jaar 329, te *Cæſarea* in *Kappadocië* geboren, uit een aanzienlijk en rijk geſlacht. Zijne Ouders, BASILIUS en EMMELIA, waren beroemd wegens hunne Godsvrucht, en zijn Vader, een bekwaam Zaakgelastigde en Leeräar der Welſprekendheid, was bijzonder als een verſtandig en deugd-

zaam

zaam man, algemeen geëerd. Dit kunnen wij aan zijne vrienden gelooven; wat zij 'er van wonderen, hemelſche verſchijningen, enz. tusſchenmengen, hebben wij thans niet nodig, om belang voor BASILIUS te wekken (*).

De eerſte jaaren zijner kindsheid bracht hij door, onder het opzicht zijner Vaderlijke Grootmoeder, MACRINA, die eene leerlinge van GREGORIUS *den Wonderdoener*, of van deszelfs Leerlingen onderwezen was, waaröm zij ook haren Kleinzoon de leſſen van dezen vermaarden Biſchop van *Neocæſarea* in *Pontus*, met deszelfs eigene woorden, inprentte (†). Zijn Vader zelf onderwees hem, in de eerſte beginſelen der Wetenſchappen, maar zond hem vervolgends uit *Pontus*, waar hij toen woonde, naa *Cæſarea*, niet in *Palæſtina*, maar in *Kappadòcië*, om ook andere Leermeesters te kunnen hooren. Eenigen tijd daar na begaf hij zich naa *Konſtantinopolen*, alwaar hij, onder vele andere uitmuntende Redenaren en Wijsgeeren, ook LIBANIUS gehoord, en vriendſchap met denzelven geöefend zal hebben. Ook zijn 'er zelfs Brieven voorhanden, die tusſchen BASILIUS en LIBANIUS zullen gewisſeld zijn (§), doch, aan de echtheid dezer Brieven heeft men in laater tijden getwijfeld; evenwel

(*) GREGOR. *Nazianz. Orat.* XX. *in laudem Baſilii M. T.* I. *Opp. p.* 319, 322. GREGOR. *Nyſſenus Vit. S. Macrinæ Tom.* II. *Opp. pag.* 178, 192.

(†) BASIL. *Ep.* CCIV. *p.* 306. *T.* II. *Opp.*

(§) BAS. *Ep.* CCCXXX-CCCLIX. *T.* III. *p.* 452-462.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

wel verhalen ook SOCRATES (*) en SOZOMENUS (†), dat BASILIUS een Toehoorer van LIBANIUS geweest is, en wel volgends hen te *Antiöchië*; doch zij ſchijnen in de naam der ſtad eenen misſlag begaan te hebben. Eindelijk kwam BASILIUS, omtrent het jaar 351, te *Atheenen*, welke ſtad nog ſteeds de zetel der wetenſchappen en kunſten was. Hier waren de beide vermaarde *Sofisten*, HIMERIUS en PROÆRESIUS, zijne voornaamſte Leermeesters (§). Hier maakte hij ongemeene voortgangen, volgends zijnen Lofredenaar GREGORIUS *Nazianzenus*, in de Spraakkunde, Welſprekendheid, Dichtkunde, Geſchiedkunde, Wijsbegeerte, ook in de Wiskunde en Geneeskunde. Te *Atheenen* kreeg hij ook kennis aan den Keizerlijken Prins, naderhand Keizer, JULIANUS (**). Ook komen 'er nog twee Brieven voor, die in later tijd door dezen Keizer aan hem geſchreven zouden zijn, en het antwoord van BASILIUS op dezelven (††), doch wij hebben elders (§§) reeds aangemerkt, dat ook deze Brieven, niet zonder reden, verdacht zijn van onëchtheid.

Zijne vriendſchap met GREGO.

Te *Atheenen* ſloot BASILIUS eene belangrijke en beſtendige vriendſchap met GREGORIUS *van Nazianzus*, die insgelijks uit *Kappadocië* geboortig was, al-

(*) *L.* IV. *C.* 26. (†) *L.* VI. *C.* 17.

(§) SOCRAT. *et* SOZOMEN. *l. c.*

(**) GREGOR. *Nazianz. Orat.* IV. *pag.* 132.

(††) BASIL. *Ep.* XXXIX, XL, XLI. *Tom.* III. *pag.* 122-124. *ſq.* (§§) Zie IV *Deel*, *Bladz.* 456.

alwaar hij hem reeds had leeren kennen (*). De ſtudeerende jeugd te *Atheenen* had eene gewoonte, welke naar het zoogenaamde *ontgroenen*, gelijk men het op de Hooge Schoolen noemt, geleek. Zij namen eenen nieuw aankomenden jongeling waar, en voerden hem, dikwijls met geweld, in de woning van éénen hunner. Hier werd hij op allerhande wijze beſpot, en voor den gek gehouden, en eindelijk, op eene plegtige wijze, naa het Bad geleid, en vervolgends tot medemakker aangenomen. GREGORIUS bracht het, door zijne hoogachting, welke hij reeds te vooren voor den ernst en ijver van BASILIUS had, daar toe, dat de Studenten met dezen eene uitzondering maakten, en hem van eerſten af begonnen te eeren. Dit was de grondſlag der vriendſchap tuſſchen deze twee naderhand zoo aanzienlijke Kerkleeraaren. De band dezer vriendſchap werd nog naauwer toegehaald, toen GREGORIUS hem hielp, in eene twistredening met eenige jonge *Armeniërs*; ook bemoedigde hij BASILIUS, wanneer deze, in *Atheenen*, zijne verwachting niet vervuld vond, om desniettegenſtaande nog eenigen tijd daar te blijven. Zij woonden nu bij malkanderen, en beijverden zich ſamen, in hunne Letteröefeningen, bijzonder in de *Wijsbegeerte*, waar zij veel prijs op ſtelden; en waar door GREGORIUS, waarſchijnlijk, de *Wijsbegeerte van* CHRISTUS, dat is, den Chriſtelijken Godsdienst, verſtaat. De Afgodsdienst bloeide thans in *Atheenen* nog meer, dan in geheel *Grie-*

(*) GREGOR. *Nazianz. Orat.* XX. *p.* 326. *ſq.*

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Griekenland, en werd door de Lofredenaren en Vereerers der Afgoden, op eene verleidelijke wijze, voorgeſtaan; maar onze vrienden, die ſlechts twee wegen kenden, naa de Kerk en naa hunne Leeraaren, werden, door de kunstgreepen van het Heidendom te ontdekken, nog meer in het Christendom bevestigd, terwijl hunne vriendſchap, als voorbeeldig, door geheel *Griekenland* beroemd werd.

BASILIUS keert naa zijne Vaderſtad, en leidt een afgezonderd leven.

Dus leefde BASILIUS te *Atheenen*, tot het jaar 355. GREGORIUS liet zich overreden, om daar nog eenigen tijd te blijven, maar BASILIUS ſcheurde zich, als met geweld, van zijnen vriend los, waar over GREGORIUS zich ten ſterkſten beklaagt, dat *hij*, om aan het verlangen zijner Medeburgeren te voldoen, zich in zijne Vaderſtad op het Toneel der Wereld vertoond hebbe (*), te weten, hier gaf BASILIUS eenigen tijd openbaar onderwijs in de Redenrijkkunst (†). BASILIUS zelf verhaalt, dat hem de ſtad *Neocæſarea*, door Afgevaardigden uit den Raad, om dezen tijd liet verzoeken, om het onderwijs der jeugd op zich te nemen; maar even zoo vruchteloos, als men hem naderhand, toen hij zich daar bevond, hetzelfde voorſtel, met de voordeeligſte aanbiedingen, herhaalde (§). Maar niet lang, of zijn vriend GREGORIUS trok hem, volgends RUFINUS, van den Leerſtoel te *Cæſarea* af, en nam hem met zich in een Klooster, waar zij dertien jaaren

(*) GREGOR. *Nazianz. l. c. pag.* 333, 334.
(†) RUFIN. *Hist. Eccles. L.* XI. *C.* 9.
(§) BASIL. *Epist.* CCX. *pag.* 314.

Digitized by Google

ren lang, ſamen, enkel en alleen, de Heilige Schrift naarſpoorden, naar aanleiding der beste Uitleggeren. Dus luidt het verhaal van RUFINUS. Maar GREGORIUS *van Nyſſa*, Broeder van BASILIUS, ſchrijft (*), dat hunne Zuster, MACRINA, die aan God gewijd was, BASILIUS geleerd hebbe, alle geleerdheid en roem zijner begaafdheden te verzaken, en zich aan een nederig, arbeidzaam, en behoeftig leven te gewennen, om in de deugd te ſpoediger toe te nemen. BASILIUS zelf meldt alleen zijn eigen nadenken, als de bron van zijn genomen beſluit (†). „ Nadat ik," ſchrijft hij, „ vele jaaren aan de ijdelheid beſteed, en bijkans mijne geheele jeugd door ijdelen arbeid verduiſterd had, welken ik in het aanleeren van *Wetenſchappen eener van God voor dwaasheid verklaarde Wijsheid* doorbracht; ontwaakte ik eindelijk, als uit eenen diepen ſlaap; beſchouwde het wonderbare licht der waarheid van het Euangelie, en zag in, hoe onnut de *Wijsheid der Overſten dezer Wereld zij*, welke te niet gaat. Ik bewoende mijn ellendig leven zeer, en wenschte om eene aanleiding tot de Leere der Godzaligheid. Voor alle dingen was ik nu bedacht, mijne zeden te verbeteren, welke langen tijd, door verkeering met booze lieden, verkeerd waren geworden. Toen ik dus het Euangelie gelezen, en daar in gezien had, hoe veel het tot volmaaktheid toebrengt, wanneer men zijne goederen verkoopt, en de behoeftige Broe-

(*) *De Vita S. Macrinæ Tom.* II. *p.* 181.

(†) *Epist.* CCXXIII. *pag.* 337.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Broeders daar van mededeelt; wanneer men zich om dit leven geheel niet meer bekommert; noch de neiging der ziel ooit weer op het tegenwoordige wendt; zoo wenschte ik éénen van die Broederen te vinden, die dezen levensweg verkozen hadden, om met denzelven dezen korten ſtroom des levens over te vaaren."

Hij reist naa Egypte.

Ter vervulling van zijnen wensch reisde BASILIUS, omtrent het jaar 357, naa *Syrië*, *Palæſtina*, en *Egypte* (*). Hier vond hij vele lieden, die door hun ſtreng leven, gelijk hij zich, met woorden van PAULUS uitdrukte (†): *de dooding van* JESUS *in het ligchaam omdroegen*. Hier vatte hij die hoogächting voor het Monnikenleven op, met welke hij hetzelve naderhand overäl bevorderde (§). Op deze reize deed BASILIUS, gelijk hij ſchrijft (**), de merkwaardige waarneming, dat wel de vrienden van kunſten en wetenſchappen onderling zeer eensgezind waren, maar dat alleen in de Kerk van God, tuſſchen de Christenen zelve, en met betrekking tot de uitlegging der H. S. de grootſte onëenigheden heerſchten. Daartegen ſtelde hij een geſchrift op, hetwelk ten opſchrift draagt: *Over het Gericht van God*, omtrent het jaar 361, waar in hij opmerkt, dat de bron van zoo vele verdeeldheden te zoeken zij, in het verwaarlozen van de geboden en vermaningen van JESUS, om welke

te

(*) GREGOR. *Nazianz. l. c. pag.* 334.
(†) *Epist.* CCXXXIII. *pag.* 337.
(§) Zie *Deel* VI. *Bladz.* 10.
(**) *Anoem. in Moralia Tom.* II. *Opp. pag.* 213.

Digitized by Google

te ſtoppen hij wenſchte, dat iemand een opſtel vervaardigde van deze geboden, uit den Bijbel bijëenverzameld, als ook van alles, wat God behage of mishage.

Hier op volgde een opſtel van hem, *over het Geloof*, behelzende een voorſtel der betere Leere van den Vader, Zoon, en Heiligen Geest, waar in men het *Niceensch-Konſtantinopolitaansch* Leerſtelſel vindt voorgedragen, meer met Bijbelſche ſpreekwijzen, dan met kunstwoorden, uitgedrukt; onder anderen wordt daar in het woord ὁμοούσιος van de Godlijke Drieëenheid in het gemeen, maar niet in het bijzonder van den Zoon van God gebruikt.

Zijnwerk over de Zedenleere der H. S.

Na deze beide ſchriften, volgde zijn werk zelf, waar toe hij zich verledigde, omdat niemand zulks, op zijne uitnodiging, ondernam. Dit werk is eene verzameling van Christelijke Levensregelen, of tot een Christelijk gedrag opleidende grondregelen, onder 80 titels of opſchriften. (Ηθικα, *ſ. Moralia*) (*). Het ſtrekt tot lof van BASILIUS, dat hij dit middel, om de Zedenleer der Heilige Schrift verſtaanbaar voor alle ſoorten van Lezers voor te dragen, verkoos, om ééns alle wanvoeglijke twisten in de Kerk te verdringen of weg te nemen; alleen zijn werk bevat niet de gantſche Christelijke Zedenleere in haren geheelen omvang; ook is 'er in de verzameling geene behoorlijke orde en verband in acht genomen; ook zijn verſcheidene Bijbelplaatzen niet gepast aangehaald, hetwelk te ligter kon plaats heb-

(*) *Tom.* II. *Opp. pag.* 234-318.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

hebben, omdat die meestal uit het geheugen worden bijgebracht, zoodat derzelver lezingen hier en daar van den eigenlijken Tekst verschillen; eene aanmerking, welke, bij het aanhalen van Bijbelplaatzen, door de oude Kerkleeraaren, verdient in aanmerking genomen te worden.

BASILIUS verkiest een afgezonderd leven.

Ondertusschen is deze *Zedenleer* van CHRISTUS en zijne *Apostelen* door BASILIUS vrij zuiver gehouden, van die *Monniken-Zedekunde*, welke thans zoo algemeen de overhand begon te nemen, en welke toch BASILIUS reeds in zijne levenswijze had begonnen te volgen. Trouwens, omtrent het jaar 358, begaf BASILIUS zich naa *Pontus*, alwaar hij zich op eenen Berg aan den Vloed *Iris*, niet ver van *Neocæsarea*, aan eene Godvruchtige eenzaamheid wijdde. Deze Vloed scheidde hem van een Vlek, hetwelk tot zijne Vaderlijke nalatenschap behoorde, en waar zijne Moeder en Zuster, met andere Godvruchtige Vrouwen verbonden, reeds een dergelijk leven voerden. Dit had BASILIUS deze verblijfplaats doen verkiezen, alhoewel hij anders gewenscht had, in *Kappadocië*, met zijnen vriend GREGORIUS, op deze wijze zich in de Godzaligheid te versterken (*). Dus leefde hij, in Geestelijke oefeningen en onthoudingen, houdende eenen middelweg tusschen de *Anachoreten* en *Coenobiten*, de Kluizenaren, en in Kloosters levende Monniken.

GRE-

(*) GREGOR. *Nyss. Vit. S. Macrinæ p.* 184. BASIL. M. *Ep.* CCX. *p.* 313. *Ep.* CCXXIII. *p.* 339. GREGOR. *Nazianz. Ep. Vet.* VI. *T.* I. *Opp. p.* 769.

Digitized by Google

GREGORIUS (*) noemt ze Μιγάδες; waar bij men zich ſteeds herinneren moet, dat het Monnikenleven nog niet zoo geheel ingericht was, als tegen het einde der IVde eeuw.

Ondertuſſchen kreeg zoodanige levenswijze van *Monniken*, door BASILIUS voorbeeld en pogingen, groote ſterkte. EUSTATHIUS, Biſſchop van *Sebaste* in *Armenië*, had dezelve reeds aldaar, als ook in *Paflagonië* en *Pontus*, gevestigd (†), en BASILIUS was, met deszelfs Leerlingen, na zijne t'huiskomst van zijne reizen, bekend geworden. Hij zag en bewonderde in hen dezelfde levenswijze, waar van hij het voorbeeld in andere Landen gevonden had (§). EUSTATHIUS en hij waren van over lang zeer goede vrienden; en hadden reeds als kinderen veel van malkanderen gehouden (**). Maar deze zelfde EUSTATHIUS werd verdacht, met betrekking tot zijne rechtzinnigheid (††), ten minſten eene aanzienlijke Kerkvergadering verklaarde zich tegen zijne aanhangers. Misſchien heeft dit kwaad vermoeden het zijne toegebracht, dat men, tegen het getuigenis der Geſchiedſchrijveren, ja van BASILIUS zelven (§§), dezen laatſten tot ſtichter van het Kloosterleven in *Pontus* heeft willen maaken.

Het Monnikenleven door BASILIUS zeer voortgeholpen.

BA-

(*) GREGOR. *Nazianz. Orat.* XX. *pag.* 358. Ook vergelijke men *Deel* VI. *Bladz.* 11.

(†) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 393.

(§) BASIL. M. *Epist.* CCXXIII. *pag.* 338.

(**) BASIL. M. *Epist.* CCXLIV. *pag.* 376.

(††) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 392.

(§§) *Epist.* CCXXXII. *pag.* 338, 339.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

BASILIUS nam echter eenige medegenoten, die insgelijks het *Asketisch* leven volgden, bij zich in zijne Monnikswoning (*), maar bleef nog ſteeds hartelijk naar zijnen vriend GREGORIUS verlangen. Op de begeerte van dezen, om een wijdlopiger bericht van zijne levenswijze, antwoordde BASILIUS (†) hem, met eene belijdenis, die de meeste Kluizenaars en Monniken doen konden, als zij oprecht te werk gingen. Te weten, dat hij het zich ſchaamde te zeggen, dat hij wel de ſteden, als oorzaken van ontelbaar kwaad, verlaten had, maar zich zelven nog niet had kunnen verlaaten; dat hij de krankheden van zijn hart overäl met zich omdroeg, en overäl aan dezelfde onrustige bewegingen onderworpen was. Ondertuſſchen geeft hij aan GREGORIUS eene uitgebreide beſchrijving van alle pligten en oefeningen dezes eenzamen levens, waar van wij reeds elders (§) gebruik hebben gemaakt. GREGORIUS bezocht dan eindelijk zijnen vriend in zijne eenzaamheid, in het jaar 358 of 359. Hier oefenden zij malkanderen (**), in zingen, bidden, en waaken; maar ook oefenden zij ſamen de geringſte handwerken; zij droegen hout, hieuwen ſteenen, plantten en kweekten boomen. Hunne hoofdbezigheid bij dit alles was, het lezen en onderzoeken der Heilige Schrift, welks zin zij ſchepten uit de werken der voornaamſte oude Leeräaren, die een van de Apoſte-

Zijn vriend GREGORIUS leeft met hem.

(*) *Ep.* CCVI. *p.* 310. (†) *Ep.* II. *p.* 70.

(§) Zie VI *Deel*, *Bladz.* 11.

(**) GREGOR. *Nazianz. Ep.* IX. *T.* I. *Opp. p.* 774.

telen af overgeleverd onderwijs ontvangen hadden (*), bijzonder volgden zij de wijze van uitlegging van ORIGENES (†); met dat oogmerk maakten zij in een afzonderlijk werk, (φιλοκαλια,) een uittrekzel uit dezen vermaarden Schrijver (§). Behalven dezen arbeid, zijne reizen door *Pontus*, tot uitbreiding van het Monnikenleven, en verſcheidene Brieven, vol vermaningen, vertroostingen, of beſtraffingen, die BASILIUS uit zijn eenzaam verblijf ſchreef, kwam hij, om dezen tijd, met het geld, van het verkopen zijner goederen gemaakt, eenen hongersnood te hulp, welke de inwoners van een nabuurig ſtadjen drukte, en ſchonk zelfs den Joden deel in zijne weldaadigheid (**).

Naar allen ſchijn, ſtelde hij, geduurende zijn verblijf aldaar, de *wijdlopige*, en de *korte regelen voor de Monniken* op, welke met andere dergelijke opſtellen, onder zijnen naam, met het algemeen opſchrift: *Asketiſche Verhandelingen*, (Ασκητικον,) in de verzameling van zijne werken ſtaan (††). Zijne regelen en voorſchriften voor de Monniken.

Tegen het einde van het jaar 359, werd BASILIUS uit de ſtille eenzaamheid, waar in hij zoo veel genoegen vond, getrokken, om een woelig toneel bij te wonen, hetwelk de *Ariaanſche* twisten voortbrachten. Na het eindigen der Kerkvergadering van Hij wordt in de twisten met de Ariaanen betrokken.

Se-

(*) RUFIN. *Hiſt. Eccles. Libr.* XI. *Cap.* 9.
(†) SOCR. *L.* IV. *C.* 26. SOZOM. *L.* VI. *C.* 17.
(§) Zie III *Deel*, *Bladz.* 70.
(**) GREGOR. *Nyſſen. de Baſil. M. l. c. p.* 491.
(††) *T.* II. *p.* 199-582. Vergel. VI *Deel*, *Bl.* 13, 14.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Seleucië, op welke de *Semi-Arianen* de *Anomoeën* veröordeelden, gingen 'er afgevaardigden van beide partijën naa *Konſtantinopolen*, om zich de beſcherming des Keizers te verwerven. Onze BASILIUS verzelde BASILIUS van *Ancyra*, en EUSTATHIUS van *Sebaste*, twee hoofden der *Semi-Arianen*, op hun verzoek, derwaards. Te vooren was hij reeds door DIANIUS, Biſchop van *Cæſarea*, in *Kappadocië*, tot *Voorlezer* bij zijne Gemeente aangeſteld (*). Deze laage trap van Geestlijke waardigheid zou hem echter niet ten Hove geleid hebben, maar zijne gaven en kundigheden maakten hem tot eenen nuttigen reisgenoot. Nogthans verzekeren niet alleen *Ariaanſche* Schrijvers (†), dat BASILIUS, met alle zijne bekwaamheid en welſprekendheid, evenwel te beſchroomd geweest is, dan dat hij zich in eenen redentwist met de *Anomoeën* zou ingelaten hebben, en dat hij daaröm liever, op eene ſchandelijke wijze, de vlucht nam; maar zelfs geeft GREGORIUS van *Nyſſa* niet onduidelijk te verſtaan (§), dat zijn Broeder te *Konſtantinopolen* zich met de partijën niet heeft willen inlaten; waar toe hij gewigtige redenen kan gehad hebben.

Zijn ijver tegen de Arianen.

Schroomvalligheid in Godsdienstzaken was toch het gebrek van BASILIUS niet, gelijk, om dezen tijd, uit zijn gedrag jegens den Biſchop DIANIUS bleek.

(*) BASIL. M. *Libro de Sp. S. C.* 29. *T.* III. *p.* 60.

(†) EUNOMIUS *ap. Gregor. Nyſſ. contra Eunom. L.* I. *T.* II. *Opp. p.* 301. FILOSTORG. *H. E. L.* IV. *C.* 12.

(§) *l. c. pag.* 302.

Digitized by Google

bleek. Alzoo deze Biſchop de Geloofsbelijdenis van *Ariminum*, welke den *Arianen* gunſtig was, door nadeelige omſtandigheden gedrongen, onderteekend had, onttrok hij zich aan de Kerkelijke gemeenſchap met denzelven. Evenwel deed hij geenen enkelen ſtap, openlijk, tegen hem, maar verëenigde zich gewillig met den Biſchop, toen deze hem, op het einde van zijn leven, ontbood, en hem eene gewenschte verklaring gaf (*). Deze gezindheden van BASILIUS hadden, waarſchijnlijk, invloed op den Brief, welken hij, in het jaar 360, aan zijne Kloostergenoten ſchreef, die hem zoo zeer bij zich wenschten (†). In denzelven waarſchuwt hij de Monniken voor de *Filiſtijnſche Herders*, opdat die hunne bronnen niet verſtoppen, en hunne zuivere Godsdienst-Leere niet troebel mogten maken. Wie het *ongeboren* en *geboren*, in ons geloof invoert; wie leert, dat die gene, die altijd is, ééns niet geweest is; dat die gene, die van natuur en altijd Vader is, eerst Vader wordt; en dat de Heil. Geest niet eeuwig is, is die niet een *Filiſtijn?* Den genen, die ons tegenwerpen, dat wij drie Goden gelooven, moet men antwoorden: *Wij belijden éénen God, niet in getal, maar in wezen.* Naar de waare leere zeggen wij ook niet, dat de Zoon den Vader *gelijk* of *ongelijk* is. Want beide heeft betrékking op zichtbare bepaling, (ποιότης,) welke in God niet valt. Daartegen belijden wij de eenzelvig-

(*) BASIL. M. *Epist.* LI. *pag.* 143.
(†) *Epist.* VIII. *pag.* 80.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

vigheid, (ταυτοτης,) van natuur, en nemen het woord *eenswezens* aan. Niet lang daar na echter, of nog in het jaar 360 veränderde BASILIUS een in dezen Brief voorgedragen gevoelen, zoo als men uit eenen anderen Brief aan den Wijsgeer MAXIMUS ziet, die hem om de ſchriften van DIONYSIUS van *Alexandrië* verzocht, en tevens zijn oordeel over denzelven begeerd had (*). Dit oordeel was vrij ſtreng; hij verzekerde, dat DIONYSIUS, door een al te driftig tegenſpreken van SABELLIUS, de eerſte zaaden van de dwaling der *Anomoeën* geſtrooid had. Dit is te merkwaardiger, omdat ATHANASIUS kort geleden ten voordeele van dezen Bisſchop geſchreven had (†). Ondertusſchen komen zij toch beiden daar in overëen, dat zij DIONYSIUS, in de hoofdleere van den Zoone Gods, voor rechtzinnig houden; evenwel bleef BASILIUS 'er ſteeds bij, zelfs toen hij hem, in zijne laater jaaren, als eenen getuige tegen de *Arianen* aanhaalde (§), dat de door hem begaane misſlagen in het oog liepen. — Vervolgends zegt hij aan MAXIMUS ook zijn eigen gevoelen over de betwiste leere. Thans keurt hij de uitdrukking, *gelijk in wezen*, goed, mids 'er bijgevoegd worde, *zonder onderſcheid*, nademaal dezelve, op deze wijze, hetzelfde zij als *eenswezens*, waar van hij zich liefst bediende. Men merkt, dat het weglaten van dit bijvoegzel, op de onlangs gehoudene Kerkvergadering van *Konſtantinopolen*, hem aan-

(*) *Ep.* IX. *p.* 90. (†) Boven *Bladz.* 104.
(§) *Libr. de Spir. S. C.* 29. *T.* III. *Opp. p.* 60.

aanleiding gegeven had, om eenen middenweg voor te ſlaan, die meer dan ééne van de toenmalige partijën te vrede kon ſtellen. III BOEK VIII Hoofdſt.

Middelerwijl kwam in het jaar 361 JULIANUS, die welëer met BASILIUS te *Atheenen* geſtudeerd had, op den Keizerlijken Troon. Deze Keizer had een' wrok tegen BASILIUS en zijnen vriend GREGORIUS (*), als zijnde de welſprekendſte mannen van hunnen tijd onder de *Christenen*. GREGORIUS zelf ſpreekt daar van, met groote drift, in eene Redenvoering tegen dezen Keizer (†), en zegt, dat de Keizer hen niet alleen als vijänden behandeld, en door bedreigingen nog meer tot Godzaligheid opgeſcherpt; maar ook hun de *Cyklopiſche* eer toegedacht had, zoo als de *Cyclops* bij HOMERUS aan ULYSSES, om hen het laatst op te offeren, als zegegeſchenk aan de *Demons*, wanneer hij uit den *Perſiſchen* Krijg terug zou gekomen zijn. na C. G. Jaar 363. tot 476. Wrok van Keizer JULIANUS tegen hem.

Om dezen tijd, in het jaar 362, verliet eindelijk BASILIUS zijne Godvruchtige eenzaamheid, in welke hij vijf jaaren, hoewel niet onäfgebroken, in *Pontus* geleefd had. De Biſchop DIANIUS ontbood hem, bij zijn ſterven, naa *Cæſarea*, gelijk wij gezien hebben; hij had dezen Biſchop, hoewel deze, het grootſte deel zijns levens, naar de zijde der *Arianen* overhelde, van zijne jeugd af hoog geacht wegens zijne menigvuldige goede hoedanigheden (§). BASILIUS wordt Ouderling.

In

(*) SOZOMEN. *Libr.* V. *Cap.* 18.

(†) *Orat.* IX. *Tom.* I. *Opp. pag.* 132.

(§) *Epist.* LI. *pag.* 143.

III. BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

In deszelfs plaats werd EUSEBIUS, een der voornaamſte Overheidsperſonen van *Cæſarea*, niet zoo zeer tot Biſchop verkozen, als veel meer, zoo als toen, onder het menigvuldig gewoel der Kerkelijke partijën, en in aanzienlijke Gemeenten, niet ongewoon was, door de ingezetenen, zelfs met hulp der Soldaaten, tot het aannemen dezer waardigheid genoodzaakt. De tegenwoordig zijnde Biſchoppen, voor welke men hem in de Kerk bracht, werden insgelijks gedwongen, om hem te doopen en in te wijden. Naauwlijks was dit geſchied, of deze beſloten, deze geweldige handelingen voor nietig en van onwaarde te verklaren; maar één van hen, de Vader van GREGORIUS van *Nazianzus*, deed hen opmerken, dat EUSEBIUS, even als zij, de lijdelijke partij geweest was, en dat het herroepen van eene verrichte inwijding eene bron van haatlijke bewegingen zou worden; ook was JULIANUS reeds tegen de inwoners van *Cæſarea* verſtoord, omdat zij eenen Heidenſchen Tempel verbrand hadden, thans krenkte het hem, dat een geſchikt Lid uit de Overheid in den Geestelijken Stand gesleept was; gevolglijk dat zij alle redenen hadden, om eensgezind te blijven. Op zichzelve was de keuze, indien het ſlechts eene keuze gebleven was, niet kwalijk getroffen; alzoo EUSEBIUS algemeen den naam van een deugdzaam en Godsdienſtig man had (*). Ook hij wijdde BASILIUS, (zoo als het zijnen vriend GREGORIUS reeds overkomen was,) tegen zijnen zin tot *Ouderling*,

(*) GREG. *Nazianz. Orat.* XIX. *p.* 308. XX. *p.* 336.

ling, (*Presbijter*) (*), in het jaar 362, of liever 364. SOCRATES (†) en FILOSTORGIUS (§) verhalen echter, dat hij nog te vooren *Diakon* geweest is, maar het verhaal van zijnen vriend GREGORIUS verdient meer geloof, dat hij van *Voorlezer Ouderling* geworden is.

Zijnwerk tegen EUNOMIUS.

Dus werd BASILIUS thans tot openbaar Leeraar aangeſteld, waar toe hij echter zijne bekwaamheid al vroeger bewezen had. Waarſchijnlijk gebeurde het onder de regering van JULIANUS, dat hij zijn zoo beroemde werk tegen EUNOMIUS geſchreven heeft: Ανατρεπτικος τυ Απολογητικυ τυ δυσσεβυς Ευνομιυ, of *Omſtooting van het Verweerſchrift van den Godlozen* EUNOMIUS (**). EUNOMIUS, die zich, als hoofd van eene *Ariaanſche* partij, vermaard heeft gemaakt (††), beſtreed in zijn werk, hetwelk hij, volgends BASILIUS (§§), een *Verweerſchrift* noemde, om het voorkomen te hebben, als ware hij door de lasteringen zijner partijën daar toe genoodzaakt, de *Katholijken;* en dit werk, hetwelk zijne aanhangers even zoo geheim hielden, als bewonderden (***), ondernam BASILIUS te wederleggen. Van de drie eerſte Boeken dezer wederlegging handelt het *eerſte* over de leere des Zoons van God, het

(*) GREG. *Naz. Or.* XX. *p.* 336. *Ep.* XI. *p.* 362.
(†) *L.* IV. *C.* 26. (§) *L.* IV. *C.* 12.
(**) *Tom.* I. *Opp. pag.* 207-322.
(††) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 322.
(§§) *Adv. Eunom. Libr.* I. *pag.* 208.
(***) PHOT. *Biblioth. Cod.* CXXXVII. *pag.* 313.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

het *tweede* bijzonder over de *Godheid* van CHRISTUS, en het *derde* over de leere van den *H. Geest*. Deze drie Boeken worden algemeen als echt aangenomen. Maar het *vierde* en *vijfde* is reeds door ERASMUS verdacht gehouden, als onëcht, en deze onëchtheid is door GARNIER den laatſten uitgever van BASILIUS werken genoegzaam bewezen (*). Uit het gemelde werk blijkt genoegzaam, dat eene goede Uitlegkunde der Heilige Schrift geen eigendom van BASILIUS was; maar eene bepaalde ontvouwing van het Leerſtelſel der Drieëenheid, en een gelukkig gebruik van dezelfde wapenen, met welke EUNOMIUS ſtreed, als ook een' beſchaafden ſtijl, kan men hem niet ontzeggen.

BASILIUS geraakt in twist met zijnen Biſchop.

BASILIUS nam, als Onderling, nu zijn verblijf te *Cæſarea*, zonder echter in de ſtrengheid zijner levenswijze iet te veränderen (†). Ook ſchijnt hij het openbaar Godsdienſtig onderwijs vlijtig waargenomen te hebben, en men heeft nog eene Predikatie van hem, die men voor de eerſte houdt, welke hij in dit ambt gedaan heeft, en die het begin van SALOMONS *Spreuken* ten onderwerp heeft (§), in welke hij, behalven den woordelijken zin, nog eenen geheimen zin dezer *Spreuken* onderſtelt, tot welken hij, in deze Kerkreden, meermalen zijnen toevlucht neemt. Ondertuſſchen duurde de goede verſtandhou-

(*) *Præf. ad T.* I. *Opp. Baſil. p.* LXIII-LXXIV.

(†) GREG. *Nyſſ. in laud. Baſil.* M. *T.* III. *p.* 488.

(§) *Homilia* XII. *in Principium Proverbiorum Tom.* II. *Opp. pag.* 97-113.

Digitized by Google

houding tusschen BASILIUS en zijnen Bisschop EUSEBIUS maar korten tijd, waar van GREGORIUS van *Nazianzus* de oorzaken niet verkiest te melden (*), terwijl hij anders den standvastigen moed en Godsvrucht van dezen Bisschop prijst. Misschien hebben de Monniken, met welken BASILIUS zoo veel opliad, en onder welken vele onrustige hoofden waren; op de één of andere wijze, den Bisschop getergd, hoe het zij, BASILIUS werd, naar het schijnt, door den Bisschop van zijn ambt ontzet. Verstoord door dezen hoon, hunnen aanvoerer aangedaan, stonden de Monniken, (het uitgelezene en wijste deel der Kerk, zegt GREGORIUS, onze *Nazireërs*,) op het punt, om een' zeer gevaarlijken stap te doen. Zij wilden zich van de gemeenschap der Kerk aldaar afzonderen, en zouden ook vele inwoners van allen rang en staat met zich gesleept hebben, door het groot aanzien, waar in BASILIUS stond. Ook was de Bisschop bij velen verdacht, om de onregelmatigheid van zijne verkiezing; bovendien waren 'er thans Westersche Bisschoppen te *Cæsarea* aangekomen, die op de zijde van BASILIUS neigden.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Verre van zelfs buiten zijne schuld oorzaak van scheuring in de Kerk te willen zijn, begaf zich BASILIUS liever, in het jaar 364, weder naa zijne eenzaamheid in *Pontus*, alwaar hij, op nieuw, het opzicht over de door hem gestichte Monnikenwoningen op zich nam. Hier verzelde hem ook zijn vriend GREGORIUS, die hem hoofdzaaklijk dezen raad

Hij verzoent zich met den Bisschop.

(*) *Orat.* XX. *pag.* 336.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

raad gegeven had (*). Doch thans veränderde de toeſtand der *Katholijken*, zedert VALENS in het jaar 364 Keizer was geworden, zoo ten nadeele, dat de Gemeente te *Cæſarea* een' man, als BASILIUS, niet zonder nadeel, misſen kon. EUSEBIUS poogde nu GREGORIUS derwaards over te brengen, maar deze ſchreef den Bisſchop vrijmoedig (†), dat het onrecht, zijnen vriend aangedaan, behoorde herſteld te worden. Naderhand ſchreef hij, dat hij hem hier door niet had willen beledigen; dat de Bisſchop wel boven hem verheven was, en hem mishandelen kon, maar dat zulks van zijne Godzaligheid niet te wachten was (§). Kort daar na ſchreef hij (**), dat hij zijne ſmart bedwongen had, omdat de wilde dieren, die op de Kerk aanvielen, het niet veröorloofden, eenen wrok tegen eenen Bisſchop aan te houden, die hen zoo dapper beſtreed, en dat hij zou overkomen, om onder zijne aanvoering te ſtrijden. Allengs verzachtte ook de gezindheid van EUSEBIUS jegens BASILIUS, terwijl GREGORIUS dezen vermaande, den Bisſchop te gemoet te komen; en naa *Cæſarea* te keeren, daar de Ketters deze ſtad dreigden te ontrusten (††). BASILIUS keerde dan ook reeds in het jaar 365 weder naa *Cæſarea*; tegen welke Gemeente VALENS, van *Ariaan-*

(*) GREGOR. *Nazianz. l. c. pag.* 337.
(†) *Epist.* XX. *Tom.* I. *Opp. pag.* 783.
(§) *Epist.* CLXIX. *pag.* 877.
(**) *Epist.* CLXX. *pag.* 878.
(††) GREGOR. *Nazianz. Epist.* XIX. *pag.* 782.

Digitized by Google

aanſche Biſchoppen verzeld, als het ware, eenen krijgstogt ondernomen had (*), hopende door zijne tegenwoordigheid die Gemeente te zullen overweldigen. Maar deze hoop werd door BASILIUS verijdeld. „ Deze," ſchrijft zijn vriend, „ ſtreed „ met zoo vele wakkerheid, als ſchrander beleid „ en onverſchrokkenheid. Hij verrichtte alles te ge„ lijker tijd; hij maakte geheel een einde van alle „ voorig misverſtand; hij gaf raad, maakte ſchik„ kingen tot den ſtrijd, en ruimde alle ergernis en „ aanſtoot in de Gemeente uit den weg. Met ſom„ migen verbond hij zich; anderen ondersteunde „ hij; en anderen dreef hij terug." VALENS en de Biſchoppen van zijn partij moesten *Cæſarea*, onverrichter zaken, verlaten (†). Thans was het de ijverigſte werkzaamheid van BASILIUS, zijnen Biſchop alle blijken van hoogachting te geven (§). Hij onderrichtte hem, gehoorzaamde hem, vermaande hem, ſtond hem bij, was de ſtaf van zijnen ouderdom, de ſteun van zijn geloof. Met één woord, hij beſtuurde de Gemeente, en leidde den leidsman. Ook brengt GREGORIUS voorbeelden bij van het aanzien en gezag, hetwelk BASILIUS reeds, als Presbijter, bij de Gemeente had; zijne vrijmoedigheid, met welke hij jegens de overheid en vermogende lieden ſprak, zijne beſcherming van behoeftigen, zijne zorgvuldigheid voor vreemdelingen, en de

(*) Zoo ſchrijft GREGORIUS *Orat.* XX. *p.* 338, 339.

(†) SOZOMEN. *Libr.* VI. *Cap.* 15.

(§) GREGOR. *Naz. l. c. pag.* 339, 340.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

de Gewijde Maagden; zijne Monniksregelen en voorſchriften; de door hem ontworpene gebeden enz. Maar het grootſte en vermaardſte, hetwelk hij, als Ouderling, deed, was, dat hij, in eenen ſchriklijken hongersnood, welke *Kappadocië*, in de jaaren 368 en 369 trof, ontallijke menſchen redde, en het daar toe bracht, dat de rijken hunne koornzolders openzetteden. Wij hebben nog eene Kerkreden van hem, bij deze gelegenheid gehouden. (*Homilia dicta tempore famis et ſiccitatis*) (*). Een gedeelte der erfenis van zijne onlangs overledene Moeder ſtelde hem in ſtaat, om ook van zijn eigen milddaadig te zijn. De behoeftigen van allen ouderdom en beiderleië kunne vergaderd hebbende, deelde hij eene menigte van eetwaren onder hen uit, hen zelf met eigene handen, benevens zijne onderhoorigen, bedienende. Zijn Broeder GREGORIUS van *Nyſſa*, gewaagt ook van deze zijne liefdedaad (†), terwijl het onzeker blijft, of hij elders (§) deze of eene vroegere gebeurenis van dezelfde natuur bedoele (**).

Menigvuldige arbeid van BASILIUS.

De omſtandigheden der tijden, en de verwarringen, die alöm in de Gemeenten heerſchten, geduurende de regeering van VALENS, gaven BASILIUS eenen geſtadigen arbeid, te meer, dewijl de Biſchop van *Cæſarea* de *Metropolitaan* van dat geheele land was,

(*) *Tom.* II. *Opp. pag.* 62.

(†) GREGOR. *Nyſſ. L.* I. *in Eunom. T.* II. *p.* 307.

(§) *Tom.* III. *Opp. in laud. Baſil. p.* 491.

(**) Boven *Bladz.* 223.

Digitized by Google

was. Vergeefs arbeidde BASILIUS aan het herſtel van den Kerkenvrede; alöm heerschte mistrouwen en argwaan. Zoo ſchreef hij aan de Gemeente van *Neocæſarea* in *Pontus* (*), dat wel hun overleden Bisſchop MUSONIUS met hem, tot dit oogmerk niet had willen medewerken, uit hoofde van zekere vooröordeelen, maar dat hij denzelven nogthans, tot overëenſtemming in het geloof, en deszelfs verdediging, had opgewekt. MELETIUS van *Antiöchië* en EUSEBIUS van *Samoſata*, hoorden onder zijne bijzondere vrienden; maar ATHANASIUS van *Alexandrië*, die insgelijks zijn vriend was, hield met deze Bisſchoppen geene Kerkelijke Gemeenſchap. Zelfs had EUSTATHIUS van *Sebaste* niets van zijne oude toegenegenheid verloren, alhoewel deze Bisſchop van vele *Katholijken* voor een *Ariaan*, of ten minſten *Semi-Ariaan* gehouden werd.

In het jaar 370 overleed de Bisſchop EUSEBIUS van *Cæſarea*. Terſtond daar op ſchreef BASILIUS aan zijnen vriend GREGORIUS, dat hij mogt overkomen, alzoo hij doodlijk krank was en affcheid van hem nemen wilde. GREGORIUS begaf zich onder vele tranen op reize; maar onder weg hoorende, dat de Bisſchoppen op het punt ſtonden, om te *Cæſarea* eenen nieuwen Bisſchop te verkiezen, beſloot hij, zijne reize niet voort te zetten. Hij ſchreef zelfs aan BASILIUS, dat hij vermoedde, dat deze krankheid door hem verdicht was, om zijnen vriend bij zich te hebben; en hem hier over beſtraffende, raad-

BASILIUS wordt Bisſchop van Cæſarea.

(*) *Epist.* XXVIII. *pag.* 108.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

raadde hij hem, zich uit *Cæsarea* te begeven, om de onrusten en alle vermoeden van kuiperij te ontgaan (*). BASILIUS schijnt dezen raad te hebben opgevolgd, zonder dat het blijkt, dat hij 'er voor zich naar gestaan hebbe, om de opvolger van EUSEBIUS te worden.

Ondertusschen kwamen de Bisschoppen van *Kappadocië* te *Cæsarea* bijëen, werwaards zij ook GREGORIUS, Bisschop van *Nazianzus*, Vader van den zoo dikwijls aangehaalden GREGORIUS, verzochten te komen, zonder hem echter oorzaak of tijd te melden (†). De oude man antwoordde, dat hij deze minächting wilde dulden, maar toch zijn gevoelen zou verklaaren; dat hij BASILIUS alleen boven anderen hun ter verkiezing aanprees, als eenen man van beproefde zeden, krachtige welsprekendheid, en eene kiesche deugd; als zij met hem instemden, wilde hij zich bij hen laten vinden, om hun geestlijk of ligchaamlijk bij te staan (§). In eenen anderen Brief, aan de Gemeente van *Cæsarea* (**), verklaart hij bij zich, insgelijks, zeer ijverig voor BASILIUS. De Zoon zelf kan niet ontkennen, dat deze stap van zijnen Vader vrij wat van het bevelende had, en te sterk was, evenwel prijst hij denzelven als de roemwaardigste van zijn Vaders daaden (††).

Cæ-

(*) GREG. *Naz. Ep.* XXI. *p.* 784. *Or.* XX. *p.* 342.
(†) GREG. *Naz. Ep.* XXIII. *pag.* 786.
(§) GREG. *l. c. pag.* 786, 787.
(**) GREG. *Naz. Ep.* XXII. *p.* 785.
(††) *Orat.* XIX. *in laudem Patris p.* 310.

Digitized by Google

Cæsarea was, wegens de aanstaande verkiezing, zegt hij, verdeeld en onrustig. Niet dat men niet wist, wie verdiende verkozen te worden; hij was algemeen bekend, bij het uitgelezenste en zuiverste deel der Gemeente, dat is, de *Geestlijkheid* en de *Monniken*, aan welke men bijzonder zoodanige verkiezing behoorde over te laten; maar niet aan de Rijken en Magtigen, het ongestuimige en ligtzinnige Volk; of zelfs het verächtelijkst Gemeen; en hij schrijft het aan den nijd toe, dat velen tegen BASILIUS waren ingenomen. De Bisschop GREGORIUS trok toen ook, tot ondersteuning van zijn oogmerk, EUSEBIUS, Bisschop van *Samosata*, naa *Cæsarea* (*), voornaamlijk wegens de bekommering, dat de *Arianen* iemand van hunne partij op dezen aanzienlijken Zetel plaatzen zouden. Eindelijk, als 'er aan de meerderheid voor BASILIUS nog ééne stem verëischt werd, liet de oude bijna stervende GREGORIUS zich derwaards voeren, en verkreeg ook zijnen vuurigen wensch (†). Men kan niet twijfelen, of de jonge GREGORIUS, hoe zeer hij het niet raadzaam achtte, te *Cæsarea* te komen (§), heeft bij deze verkiezing zeer sterk door zijnen Vader gewerkt. Ondertusschen, hoe zeer men ook geloove, dat BASILIUS deze verkiezing alszins waardig was, was nogthans de regel, welken zij beiden volgden, al te verleidelijk, dat men, voor het welzijn van Gods-

(*) BASIL. M. *Ep.* XLVII. *T.* III. *Opp. p.* 140.

(†) GREG. *Naz. Or.* XIX. *p.* 311. *Or.* XX. *p.* 343.

(§) GREG. *Naz. Ep.* XXIX. *p.* 793.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Godsdienst en Kerk, orde, wet, en nauwgezetheid omtrent de middelen, aan eene zijde mag zetten, en de voorslag van den jongen GREGORIUS, om der *Geestelijkheid* en de *Monniken* de keuze over te laten, al te gevaarlijk, voornaamlijk in die tijden, toen derzelver driften zoo hevig en listig werkzaam waren.

Verbittering over zijne bevordering.

Hoe het zij, BASILIUS was nu in het jaar 370 Bisschop van *Cæsarea* geworden. Maar de onderliggende partij was tegen hem verbitterd. Zij overlaadde den ouden Bisschop met scheldwoorden (*); en de Bisschoppen, die tot dezelve behoorden, wilden de inwijding van BASILIUS niet bijwonen, maar braken de Kerkelijke Gemeenschap met hem af (†). Wat men tegen hem inbracht, weten wij niet; volgends zijnen vriend, was het enkel nijd en afgunst. Zoo veel is waar, hij bezat thans eenen aanzienlijken post. De Bisschop van *Cæsarea* was niet alleen *Metropolitaan* van dat Land, maar ook *Exarch* in den gantschen Kreits van *Pontus*.

BASILIUS blijft bij zijne strenge levenswijs.

Niettegenstaande zijne verheffing, bleef BASILIUS in zijne strenge *Asketische* levenswijze volharden. Bij de aanzienlijke inkomsten zijner Kerk, bleef hij arm, en had niet meer dan één versleten kleed. Zijn gewoon voedzel bestond in Brood en Zout en Water; zijne beste spijzen waren, als hij Kruiden met hart Brood en slechten Wijn gebruikte (§). Hij at

(*) GREG. *Nazianz. Orat.* XIX. *pag.* 312.

(†) BASIL. *Epist.* XLVIII. *pag.* 142.

(§) GREG. *Naz. Or.* XX. *p.* 358. BASIL. *Ep.* XLI. *p.* 142.

Digitized by Google

at over het geheel zoo ongemeen weinig, dat het meer eene oefening in het vasten was (*). Hij beſchouwde, naar de regelen der *Asketen*, zijn lichaam, als zijn vijand, gelijk een' ſlaaf, wien men, als ſteeds geneigd, om te ontvluchten, in de boejen der Rede behoort te beſluiten enz. Dat hij, met deze Godsvrucht, enkel zou hebben willen pralen, willen wij niet vermoeden, maar jammer blijft het, dat een Leeraar van zoo veel aanzien, door zijn voorbeeld, vele anderen tot deze buitenſporigheden verleidde. Geduurende zijn ambtsbediening, was hij ſteeds van Monniken omringd, en wanneer men hem dit onder het oog bracht, omdat men aan het verblijf van Monniken in de ſteden niet gewoon was, betuigde hij, 'er zijn leven voor te willen geven, om lieden van zoo reine deugd om zich te hebben, doch dat hij en zij nog ſlechts leerlingen daar in waren (†). Hetzelfde, zegt hij, geldt van het gezelſchap der Godgewijde Jongvrouwen te *Cæſarea*; echter waren zij onſchuldig aan alles, wat tot hier toe van haar uitgeſtrooid was geworden. Ook onderwees hij, door zijne Brieven, op andere plaatzen, Godvruchtige Perſonen van beiderleië kunne. Onder anderen zijn 'er twee Brieven aan Vrouwen, die daar in κανονικαι genoemd worden, niet *Canoneſſen*, (*Chanoineſſes*,) zoo als TILLEMONT meende (§), maar *Godgewijde*, *op de Kerkenlijſt op-*

(*) GREG. *Nyſſ. in laud. Baſil. pag.* 390.
(†) *Epiſt.* CCVII. *pag.* 310.
(§) *Mémoires Tom.* IX. *pag.* 117.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

opgeſchreevene Vrouwen (*). In den eerſten gewaagt hij insgelijks van een ongegrond vermoeden tuſschen hem en haar, omtrent het wederzijdsch Geloof. Hier uit neemt hij gelegenheid, om haar het woord ὁμοούσιος aan te prijzen, tot bevordering van overëenſtemming, en valt deze Vrouwen lastig, met eene breedere ontvouwing van dit woord. Nog onderricht hij haar, dat men den Heiligen Geest niet boven den Vader en Zoon behoort te zetten, dewijl hij anders niet *uit God* zou kunnen zijn, en zoodanige nieuwigheid het geheele Leerſtelſel vervalſchen zou.

Zijne weldaadigheid jegens de armen.

Zoo armlijk BASILIUS volgends *Asketiſche* ſtrengheid voor zichzelven leefde, zoo veel gevoel van medelijden en weldaadigheid had hij voor armen en noodlijdenden. Niet alleen prees hij de liefdaadigheid ten ſterkſten aan in zijne Leerredenen, maar oefende die ook zelf uit. Onder andere door hem geſtichte gedenktekens zijner liefde is voornaamlijk vermaard geworden zijn *Armhuis* buiten de Poorten van *Cæſarea*, hetwelk naar hem *Baſilias* heette, en hetwelk zijn vriend GREGORIUS eene nieuwe ſtad noemt (†). BASILIUS zelf nam hier werklijk deel aan het oppaſſen der kranken, zoo ver zelfs, dat hij de melaatſchen in dit huis kuste, en als zijne Broeders omhelsde (§), alleen om anderen aan te moedigen, om niet te ſchroomen, deze kranken te genezen. Keizer VALENS ſchikte voor deze ſtichting lig-

(*) *Epist.* LII. *pag.* 144. CLXXIII. *pag.* 260.
(†) *Orat.* XX. *p.* 359. (§) *l. c. p.* 360.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

liggende gronden (*). Ook had BASILIUS meer dergelijke Geſtichten in de Gemeenten van zijnen Kreits ten platten Lande gevestigd (†).

Onverbidlijk ſtreng daartegen was BASILIUS in alles, wat hij aan de Kerkelijke wetten en gewoonten meende ſchuldig te zijn. Onder de Biſchoppen van zijn Kerspel namen ſommigen geld van de genen, die zij tot het Leeräar-ambt inwijdden, en bedienden zich van dit voorwendzel, dat zij zich het geld eerst na de inwijding geven lieten. Tegen dezen verzette hij zich ten ſterkſten, in eenen Brief, die ten opſchrift heeft aan de Landbiſchoppen, (χωρεπισκοποι) (§), doch door welken men hier Biſchoppen van ſteden verſtaan moet, die aan den *Metropolitaan* ondergeſchikt waren. In eenen anderen Brief (**) verklaart hij zich tegen het misbruik, waar door, ten platten Lande, de Opzieners der Gemeenten of Landbiſchoppen, tot lager Kerkelijke Bedieningen, zonder onderzoek, allerhande lieden aannamen, waar onder velen, die zich in dezelven indrongen, uit vreeze van tot Krijgsdienſten gedwongen te zullen worden. Nog dringender ſchreef hij aan den Ouderling PAREGORIUS (††), die in plaats van een Vrouwsperſoon, hetwelk hij bij zich in huis had, weg te zenden, allerhande uitvluchten gebruikte, tegen het beſluit der *Niceenſche* Kerkvergadering,

Zijne ſtrengheid in de Kerkelijke tucht.

(*) SOZOM. *L.* VI. *C.* 34. THEOD. *L.* IV. *C.* 16.
(†) GREG. *Naz. l. c.* BASIL. M. *Ep.* CXLII. *p.* 235.
(§) *Ep.* LIII. *p.* 147. (**) *Ep.* LIV. *p.* 148.
(††) *Epist.* LV. *pag.* 149.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ring, hetwelk het houden van dergelijke Vrouwen, (συνεισακτους,) verboden had. Een andere Brief is gericht tegen het huwelijk met de Zuster eener overledene Vrouw (*), hoedanige huwlijken BASILIUS terſtond bij het aanvaarden van zijn Bisdom verboden had, en hetwelk thans zekere DIODORUS, waarſchijnlijk een Bisſchop in dit Land, in eenen rondgaanden Brief, ondernomen had te verdedigen.

Zijne vredelievendheid

Zijn gedrag jegens de Bisſchoppen in *Kappadocië*, die over zijne verkiezing onvergenoegd waren, wordt door zijnen vriend GREGORIUS hooglijk geprezen (†), als gematigd, zoo min vleijend en laag, als trotsch en heerschzuchtig, zoodat zij eerlang zich vrijwillig onderwierpen. Zijn Oom GREGORIUS, ook een Bisſchop in *Kappadocië*, die hem opgevoed had, toonde zich, met eenige andere Bisſchoppen, een' geruimen tijd, vrij koel jegens hem. De Broeder van BASILIUS, GREGORIUS van *Nyssa*, poogde beiden te verzoenen, waar toe hij verdichte Brieven in naam van hunnen Oom aan zijnen Broeder ſchreef. BASILIUS ontdekte dit bedrog ſpoedig, en deed deswegens zijnen Broeder een verwijt (§). Evenwel kon hij zich nu niet langer onthouden, om aan zijnen Oom te ſchrijven (**), hetwelk tot gevolg had, dat deze hem door zijnen Broeder nu in de daad ſchreef, hetwelk door BASILIUS in die wijze beäntwoord werd (††), dat men niet kan twijfelen, of de

(*) *Ep.* CLX. *p.* 251. (†) *Orat.* XX. *p.* 344.
(§) *Ep.* LVIII. *p.* 151. (**) *Ep.* LIX. *p.* 153.
(††) *Ep.* LX. *pag.* 154.

Digitized by Google

de goede verſtandhouding is tusſchen hen herſteld geworden. Op gelijke wijze zocht BASILIUS het onvriendlijk gedrag van ATARBIUS, Biſschop van *Neocæſarea*, zijnen bloedverwant, maar die jonger was, dan hij, te verzachten (*), door hem eenen vriendelijken Brief te ſchrijven. BASILIUS had het zelfs zijnen vriend GREGORIUS eenigzins kwalijk genomen, dat deze op zijne uitnodiging niet te *Cæſarea* gekomen was; en toen deze hem ter gelegener tijd dit vermaak deed, bedankte hij nogthans voor het ambt van eenen der aanzienlijkſte Ouderlingen in zijne Gemeente, hetwelk BASILIUS hem wilde opdragen, en BASILIUS kon zijne redenen niet ontkennen (†).

Zijne poginge tot den vrede der Kerken.

Gewigtiger waren zijne pogingen, om den vrede der Kerk, zoo veel mogelijk, te herſtellen. Hoewel hij 'er niet aan denken kon, om de vriendſchap tusſchen de *Katholijken* en *Arianen* te herſtellen, die al te ver van elkanderen verwijderd waren, was het toch eene koene onderneming, dat hij de *Katholijken*, die niet minder onderling verdeeld waren, bevredigen wilde. Zijne pogingen daar toe beſchrijft zijn vriend GREGORIUS (§), met algemeene bewoordingen. Daar hij meende, dat de invloed der Westerſche Biſschoppen hem tot zijn oogmerk bijzonder te ſtade zou komen, ſchreef hij aan ATHANASIUS, Biſschop van *Alexandrië*, in het jaar 371

(*) *Epist.* LXV. *pag.* 157.

(†) GREGOR. *Nazianz. Orat.* XX. *pag.* 344.

(§) *Orat.* XX. *pag.* 345.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

371 (*), opdat deze eenige Rechtzinnige Leeraaren, uit zijne Gemeente, zenden mogt, om aan de Westersche Bisschoppen deswegens voorstellingen te doen. Te gelijk schreef hij hem, dat het alleen aan hem, ATHANASIUS, stond, dat de *Meletiaansche* Scheuring te *Antiöchië* werd weggenomen (†). ATHANASIUS nam zijn voorstel bereidvaardig aan, en zond tevens met zijn antwoord eenen *Ouderling* naa *Kappadocië*, die aldaar aan de vereeniging der Leeraaren arbeidde (§). Maar, als BASILIUS hem daar voor bedankte, en verzocht, aan den *Roomschen* Bisschop DAMASUS te schrijven, dat deze eenige afgevaardigden wilde zenden, om de rust in de Oostersche Gemeenten te herstellen, beleed hij, dat sommigen 'er sterk op aandrongen, en zoo hij meende, met recht, dat de Westerschen niet alleen, gelijk tot hier toe, de *Ariaansche* dwaling, maar ook de schandelijke Ketterij van MARCELLUS van *Ancyra* zouden veröordeelen. Hier op schreef BASILIUS zelf aan DAMASUS (**), als ook aan MELETIUS (††), om hem tot deelneming in dit oogmerk te bewegen.

Hijwordt verdacht van Ketterij.

Ondertusschen viel BASILIUS, die zoo veel werkte tot herstel van den vrede, zelf in vermoeden van Ketterij. Zedert eenigen tijd was de *Godheid van den Heiligen Geest*, uitdruklijk, van sommigen bestreden, die daaröm *bestrijders van den H. Geest*, (πνευμαλομαχοι,) genoemd werden, maar naderhand,

(*) *Ep.* LXVI. *p.* 159. (†) *Ep.* LXVII. *p.* 161.
(§) BASIL. M. *Epist.* LXIX. *pag.* 161.
(**) *Ep.* LXX. *p.* 163. (††) *Ep.* LXVIII. *p.* 161.

Digitized by Google

hand, onder den naam van *Macedonianen*, meer bekend zijn geworden (*). Dewijl op de *Niceenſche* Kerkvergadering deze Leere van den H. Geest niet opzetlijk bepaald was, bleef deze partij een tijd lang met de *Katholijken* verëenigd tegen de zuivere *Arianen*, en onder de *Katholijken* zelve waren de gevoelens verſchillende. ATHANASIUS en anderen maakten geene de minſte zwarigheid, om de Godheid des Heiligen Geests openlijk en woordelijk te belijden. Maar geduurende de verdrukkingen onder VALENS, oordeelden ſommigen het voorzichtig, zich omtrent deze Leere behoedzaam uit te drukken. EUSTATHIUS van *Sebaste*, de vriend van BASILIUS, was al vroeg van gedachten (†), dat men den H. Geest niet *God*, maar ook niet *Schepzel*, noemen mogt. BASILIUS zelf, in zijn werk tegen EUNOMIUS, waar hij de Godheid van den Heiligen Geest verdedigt, wacht zich nogthans, om het woord *God* van denzelven te gebruiken. In den zelfden zin ſchreef hij aan de Ouderlingen te *Tarſus* (§), en aan eenen Christen aldaar (**), dewijl thans velen hunnen mond tot lasteringen tegen den Heil. Geest geöpend hadden, dat zij toch het getal derzelven wilden verminderen, door die genen in de Kerkelijke Gemeenſchap aan te nemen, die hem *geen Schepſel* noemden. Ter zijner ontſchuldiging ſchrijft GREGORIUS zijn vriend (††), dat BASILIUS nodig oordeel-

(*) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 365. (†) *Ald. Bladz.* 367.
(§) *Ep.* CXIII. *p.* 205. (**) *Ep.* CXIV. *p.* 206.
(††) *Orat.* XX. *pag.* 364.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

deelde, zich dus omzichtig te gedragen, tot dat de volkomene vrijheid van ſpreken zou wedergekeerd zijn. Nadien de Ketters het woord *God* van den Heiligen Geest gebruikt, juist wilden aangrijpen, om hem ter ſtad uit te drijven, en zich meester van de Gemeente te maken, onthield BASILIUS zich van dit woord, terwijl hij den Heiligen Geest en deszelfs oprechte verdedigers om die genade bad, dat zij hem deze toegevendheid, (οἰκονομία,) niet ten kwaade wilden duiden. Doch, deze *Kerkelijke Staatkunde* van BASILIUS mishaagde gedeeltlijk den *Katholijken* zelven. Hij predikte in het jaar 371, onder anderen ook voor eenige *Arianen*, die op hem loerden, maar die hij te leur ſtelde, door zich van het zoo betwiste woord te onthouden. Niet lang daar na waren 'er (*), te *Nazianzus*, vele aanzienlijke lieden op eene maaltijd bijëen, waar ook GREGORIUS tegenwoordig was, die van BASILIUS en van zijnen *vriend* met lof ſpraken. Een daar tegenwoordig zijnde Monnik noemde deze gasten leugenaars en vleijers, en beweerde, dat BASILIUS de waarheid verraadde, door zijne Kerkredenen, en GREGORIUS, door zijne toegevendheid. GREGORIUS verdedigde zijnen vriend, gaf hem kennis van het gebeurde, en raadpleegde hem, hoe verre hij, in het voordragen van dit leerſtuk, toe mogt geven? Uit het antwoord blijkt, hoe ſterk dit voorval BASILIUS (†) getroffen hebbe. Hij beklaagt zich, dat zij-

(*) GREGOR. *Nazianz. Epist.* XXVI. *pag.* 789.
(†) *Epist.* LXXI. *pag.* 165.

Digitized by Google

zijne echtſte Broeders zoo ſchielijk, naar het ſcheen, aan deze lasteringen gehoor hadden gegeven, en wenscht, zijnen vriend GREGORIUS bij zich te hebben, om hem, in dezen ſtrijd, bij te ſtaan. „Binnen kort," zoo beſluit hij, „zullen wij wel, „door Gods genade, deze lasteringen, met daad„zaken, wederleggen; want wij verwachten, voor „de leere der waarheid, nog wat grooters te lij„den; zo niet, ten minſten uit de Gemeente en „uit het Vaderland, gesloten te worden. Doch, „indien al deze hoop niet mogt vervuld worden, „echter nadert het Oordeel van CHRISTUS." BASILIUS had tevens het genoegen, te zien, dat ATHANASIUS, den Monniken eene beſtrafling deed toekomen, zijn gedrag goedkeurde, en hen tot gehoorzaamheid jegens hem vermaande (*). III BOEK VIII Hoofdſt. Na C. G. Jaar 363. tot 476.

Het gene BASILIUS verwacht had, van een hem dreigend gevaar, wegens zijnen ijver voor het Katholijk Geloof, volgde eenigermate, nog in het jaar 371, VALENS, die, reeds vóór zes jaaren, vergeefs gepoogd had, de *Arianerij* te *Cæſarea* in *Kappadocië* in te voeren, beſloot thans, bij gelegenheid van zijne reize in *Syrië*, dit oogmerk volſtrekt door te zetten. Hij had de *Katholijke* Biſſchoppen reeds uit zoo vele ſteden verjaagd; maar hij wilde BASILIUS eerst laat aanvallen, omdat hij vreesde, dat de tegenſtand van eenen zoo vermaarden man den overigen Biſſchoppen te veel moeds zou geven (†). Hij BASILIUS vervolgd door Keizer VALENS.

(*) Zie hier voor *Bladz.* 124.

(†) THEODORET. *Libr.* IV. *Cap.* 19.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Hij hield het, zegt GREGORIUS *Nazianzenus* (*), voor ſchande, éénen enkelen man en ééne ſtad niet te kunnen overweldigen; ook was alleen dit vonkjen van het *Katholicisme* nog in het Oosten uit te blusſchen overig. Vóór dat de Keizer te *Cæsarea* gekomen was, kwam zijn Opperſtadhouder MODESTUS aldaar aan, die BASILIUS bij zich ontbood. Hij vraagde hem, volgends GREGORIUS (†), hoe hij alleen zoo roekeloos kon zijn, om zich tegen den Keizer te verzetten, en deszelfs geloof niet toe te ſtemmen? De Biſchop antwoordde: Dit wil de Keizer niet, en ik waag het niet, een Schepzel te aanbidden, naardien ik zelf van God geſchapen ben, en naar Gods bevel God, (hij meende, een Zoon of Kind van God,) worden zal. Even zoo onverſchillig betoonde hij zich omtrent het gezag der Hofpartij, hetwelk door MODESTUS werd geprezen. Deze werd toornig, en dreigde hem met allerhande ſtraffen; maar vergeefs, dewijl BASILIUS zijn dreigen verächtte. Verbaasd over zijne onverſchrokkenheid, riep MODESTUS uit: Zoo ſtout heeft niemand mij geäntwoord! Waarſchijnlijk, hernam BASILIUS, hebt gij nog geenen Biſchop ontmoet, want die zou u even ééns geäntwoord hebben (§). SOCRATES en SOZOMENUS verhaalen nog deze bijzonderheid, dat onder de Hovelingen, die zich bij MODESTUS be-

(*) *Or.* XX. *p.* 347, 348. (†) *l. c. p.* 348.

(§) Men vergel. hier mede GREG. van *Nyſſa contra Eunom. L.* I. *T.* II. *Opp. p.* 313. THEOD. *l. c.* SOCR. *L.* IV. *Cap.* 26. SOZOM. *Libr.* VI. *Cap.* 16.

Digitized by Google

bevonden, ook de Keizerlijke Opperkeukenmeester was; als deze BASILIUS insgelijks poogde over te haalen, verwees de Bisschop hem naa zijne keuken, dewijl hij voor de Godlijke Leere geslotene ooren had (*).

Ondertusschen kwam de Keizer VALENS zelf te *Cæsarea* aan, waar hij van MODESTUS de standvastigheid des Bisschops verstaan hebbende, met verwondering over hem vervuld werd (†). Hier op besloten hebbende, hem eenige voldoening te geven, ging hij op het Feest *Epifania* of *Theofania*, (den 6den Januarij des jaars 372, op welken in *Kappadocië* te gelijk de gedachtenis van CHRISTUS geboorte, en zijne verëering door de Oosterſche *Magi* gevierd werd,) met zijne Lijfwacht in de Kerk, waar de Bisschop Godsdienst hield, en plaatste zich onder de Leeken, om, op deze wijze, met hem, eenigermate, in Kerkelijke Gemeenschap te komen. Maar hij werd, zegt onze Redenaar, door het sterk gezang, de menigte van volk, de heerlijke orde, de beschouwing van den eerwaardigen onbeweeglijk voor de Gemeente staanden BASILIUS, en den eerbied der hem omringende Geestelijken bedwelmd. Men merkte dit niet eer, vóór dat hij zijne medegebrachte gaven op de heilige tafel wilde leggen; toen waggelde hij, dewijl niemand toetrad, om die aan te nemen, en door de onzekerheid, of BASILIUS hem ook toela-

(*) GREGOR. *Nyss. l. c. pag.* 314. GREGOR. *Nazianz. l. c. pag.* 348. THEODOR. *L.* IV. *C.* 19.

(†) GREGOR. *Naz. Orat.* XX. *p.* 352.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

laten zou, zoo zeer, dat hij, zonder de ondersteuning van eenen Kerkedienaar, gevallen zou zijn. Kort daar na begaf de Keizer zich weder in de Kerk, hoorde het onderwijs van BASILIUS, en scheen nu zoo volkomen zijne genegenheid tot hem gewend te hebben, dat de *Katholijken* in *Kappadocië* hunne onderdrukkingen verzacht zagen.

Nieuwe moeilijkheden, afgewend door wonderen.

Evenwel kregen hunne partijën spoedig weder de overhand bij den Keizer; die toen besloot, den Bisschop uit de stad te bannen; het rijdtuig was al gereed; zijne vrienden waren vol droefheid, en GREGORIUS maakte zich gereed, om hem te verzellen; toen, op denzelfden tijd, des Keizers Zoontjen, een kind van zes jaaren, gevaarlijk ziek werd. Naar dien de Geneesheeren alle hoop opgaven, en het gebed des Vaders niet baatte, geloofde deze, dat hij zijnen toevlucht tot BASILIUS moest nemen; voornaamlijk, dewijl de Keizerin (*), door vreeslijke droomen, of zelfs door gevoelige pijnen, tot de erkentenis gebracht was, dat de ziekte van haren Zoon eene straffe was voor de belediging, den Bisschop aangedaan. VALENS liet hem daar op door aanzienlijke mannen, die zijne vrienden waren, in het Paleis nodigen. Hij kwam, en terstond beterde de toestand van den Prins. Deze zou ook, volgends het geloof der *Katholijken* aldaar, ja zelfs vol-

(*) Deze bijzonderheid verhaalen SOCRATES *Libr.* IV. *Cap.* 26. en THEODORETUS *Libr.* IV. *Cap.* 19. eene aanvulling van het verhaal van GREGORIUS *Nazianzenus Or.* XX. *pag.* 352.

Digitized by Google

volgends de belofte van BASILIUS, geheel genezen zijn, indien de Ketters niet op nieuw invloed op den Keizer gekregen hadden. Maar dewijl de Vorst zijnen Zoon van hen liet doopen, alhoewel hij het tegendeel beloofd had; ſtierf zijn Zoon kort daar na (*). RUFINUS weet 'er nog dit bij, dat de ouders, overtuigd, hoe zeer zij dit verdiend hadden, den Biſſchop hadden laten verzoeken, om God voor hen te bidden (†).

Op deze wijze beriepen zich de *Katholijken* op wonderen. De invulling van de droomende Keizerin helpt ons hier gelukkig te recht, en de neiging der *Katholijken* tot wonderen voltooit alles. Deze blijven zelfs niet bij dit verhaalde. EFREM (§) wil van eene geheele reeks van wonderen weten, die God, ten dezen tijde, voor BASILIUS gedaan zal hebben; onder anderen dit: Als VALENS de pen opnam, om de verbanning van BASILIUS te ondertekenen, brak dezelve tot driemalen toe in zijne handen, zoodat hij eindelijk het papier nam en het verſcheurde. Voorts zal hier toe nog behooren de ziekte, door welke MODESTUS gekastijd en gewaarſchuwd werd; maar die hem verliet, zoodra hij BASILIUS bij zich ontbood, vergeving van hem ontving, en hem beweegd had, om zijn voorſpraak bij God te wezen (**). Wat hier van zij, MODESTUS werd zoo

(*) GREG. *Naz.* SOCR. THEOD. *ll. cc.* SOZOM. *L.* VI. *C.* 16.
(†) *Hist. Eccles. Libr.* XI. *Cap.* 9.
(§) In COTELER. *Monum. Eccles. Gr. T.* III. *p.* 64.
(**) GREGOR. *Naz. Orat.* XX. *p.* 352.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zoo zeer de vriend van BASILIUS, dat verſcheidene lieden dezen verzochten, om hen bij dien Stadhouder aan te bevelen (*).

Doch deze wonderen daar gelaten, genoeg was het, dat BASILIUS, door zijnen ſtandvastigen moed, de *Katholijken* in *Kappadocië*, meer dan in eenige andere Oosterſche Gewesten, tegen verdrukkingen beveiligde. Midden onder deze beroeringen, verloor hij echter den Kerkenvrede tusſchen de *Katholijken* niet uit het oog; waarſchijnlijk omtrent het jaar 372 verzocht hij ATHANASIUS, om hem eenen rondgaanden Brief voor alle de Bisſchoppen van *Kappadocië* en der omliggende Gewesten te zenden, met de nodige voorſchriften (†). Hij bedoelde de Bisſchoppen, die van de *Macedonianen* tot de *Katholijken* overgegaan waren. Aan dit verzoek ſchijnt nogthans niet voldaan te zijn. Niet beter gelukte hem de vereeniging van ATHANASIUS met MELETIUS van *Antiöchië* (§). — Ondertusſchen kwam ook DOROTHEUS, Ouderling van *Antiöchië*, wien BASILIUS naa *Rome* gezonden had, van daar terug, en met hem SABINUS, *Diakon* van *Mediolanum*; met Brieven, opgevuld met goede betuigingen, maar niet voldoende aan de verwachting van BASILIUS. Deze ſtelde daar op, in het jaar 372, in eenen Brief aan de *Italiaanſche* en *Galliſche* Bisſchop-

Nieuwe pogingen van BASILIUS tot herſtel van den vrede der Kerk.

(*) BASIL. M. *Epist.* CCLXXIX. *pag.* 422.

(†) *Epist.* LXXXII. *pag.* 175.

(§) Boven *Bladz.* 124. *Epist.* LXXXIX. *pag.* 180. *Epist.* CCLVIII. *pag.* 394.

Digitized by Google

ſchoppen (*), en in eenen anderen aan VALERIANUS (†), den beklaaglijken toeſtand der Oosterſche Gemeenten voor, met verzoek, om die te hulp te komen. Hetzelfde geſchiedde in eenen anderen Brief, in naam van MELETIUS, BASILIUS, en nog 30 andere Oosterſche Biſchoppen, opgeſteld en afgezonden (§).

Als de Keizer onlangs *Kappadocië* in twee Provintiën verdeeld had, waar bij die van *Cæſarea* veel verloren, en zij vergeefs de voorſpraak van hunnen Biſchop bij het Hof gebruikt hadden (**), maakte ANTHIMUS, Biſchop van *Tyana*, hetwelk nu de Hoofdſtad van het tweede *Kappadocië* was, daar van gebruik, om als *Metropolitaan* zich van de ondergeſchiktheid aan den Biſchop van *Cæſarea* te onttrekken; zekerlijk tegen de Kerkelijke gewoonte, welke niet noodwendig medebragt, dat elke *Metropolis* in het Burgerlijke ook te gelijk eene Kerkelijke zijn moest; maar GREGORIUS van *Nazianzus* (††) ſchrijft alles aan nijd en afgunst tegen BASILIUS toe. Hoe het zij, GREGORIUS van de verlegenheid van zijnen vriend bericht zijnde, bood aan (§§), tot hem te komen, om hem met zijnen raad bij te ſtaan, of met hem ſmaad te lijden. GARNIER (***) gelooft, dat GREGORIUS werklijk bij hem gekomen is,

Nieuwe moeilijkheden met ANTHIMUS.

(*) *Ep.* XC. *p.* 181. (†) *Ep.* XCI. *p.* 182.
(§) *Epist.* XCII. *pag.* 183.
(**) BAS. *Ep.* LXXIV, LXXV, LXXVI. *p.* 168.
(††) *Orat.* XX. *p.* 355. (§§) *Ep.* XXV. *p.* 788.
(***) *Vita S. Baſil. pag.* CXII.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

is, doch de woorden van dezen zeggen zulks niet duidlijk (*). BASILIUS poogde ondertusschen zijne *Metropolitaan*-rechten zoo ver uit te breiden, als mogelijk, en ſtichtte daaröm in *Kappadocië* verſcheidene nieuwe Bisdommen (†). Eén van deze Bisdommen werd aangelegd in het ſtadjen *Saſima*, in één der ellendigſte oorden des lands, hetwelk ANTHIMUS evenwel met zijn Kerspel zocht te verëenigen, waaröm BASILIUS het des te meer met het zijne verbond (§).

BASILIUS maakt GREGORIUS Bisſchop van Saſima.

Zelfs kreeg BASILIUS heel onverwachts in het hoofd, zijnen vriend GREGORIUS tot Bisſchop van dit ſtadjen aan te ſtellen; waar over GREGORIUS zich ten hoogſten beklaagde (**); zelfs ſchreef hij hem, dat hij van zijne vriendſchap dit voordeel zou trekken, dat hij voortäan op geen' vriend zich verlaten, en niets boven God ſtellen zou (††). Evenwel, hoe lang GREGORIUS ook tegenſtreeven mogt, hij moest, toen zijn Vader op hem aandrong (§§), dulden, dat BASILIUS hem tot Bisſchop van *Saſima* inwijdde; echter mengde GREGORIUS in de Kerkreden, die hij in tegenwoordigheid van BASILIUS en zijnen Vader hield, onder de ſterkſte loſſpraken over BASILIUS, klagten in over den dwang, welken zijn vriend

(*) *Epist.* XXXI. *pag.* 796.
(†) GREGOR. *Nazianz. Orat.* XX. *pag.* 356.
(§) GREG. *Naz. Carm. de Vita ſua T.* II. *p.* 7, 8.
(**) *Orat.* XX. *pag.* 365.
(††) GREGOR. *Naz. Epist.* XXXI. *pag.* 795.
(§§) *Carm. de Vita ſua pag.* 7.

Digitized by Google

vriend hem had aangedaan (*). Ook kreeg hij terſtond twist met ANTHIMUS, die hem belette, naa *Saſima* te reizen, en hem eenen Brief vol ſcheldwoorden ſchreef. Kort daar na zocht deze Bisſchop hem vergeefs te bewegen, om hem voor zijnen *Metropolitaan* te erkennen (†); eindelijk wilde hij hem, als middelaar, tusſchen hem en BASILIUS, gebruiken; doch toen GREGORIUS daar over ſchreef, verweet BASILIUS hem, dat hij partijdig was voor ANTHIMUS. Geen wonder, dat GREGORIUS, door alle deze omſtandigheden, in de Woeſtijn vluchtte; van waar hij, om zijnen Vader genoegen te geven, wel ſpoedig terug kwam, maar zich om zijn ongelukkig Bisdom niet verder bekommerde, en zelfs aan BASILIUS ſchreef, dat hij, als *Metropolitaan*, niet zoo uit de hoogte op hem behoorde neder te zien; want dat hij ook zijnen hoogmoed had (§). Kort daar na werd echter de twist tusſchen BASILIUS en ANTHIMUS bijgelegd. De eerſte verklaarde in het jaar 372, in eenen Brief aan de Regeering te *Tyana* (**), niets meer te wenſchen, dan in vrede te leven en te ſterven. In eenen anderen Brief (††) gewaagt hij van eene vergadering van Bisſchoppen van het tweede *Kappadocië*, welke hij houden wilde, en deze vergadering, benevens het oprichten van nieuwe Bisdommen door BASILIUS

(*) *Orat.* VII. *pag.* 144.
(†) GREGOR: *Naz. Epist.* XXXIII. *pag.* 797.
(§) *l. c. p.* 798. (**) *Ep.* XCVII. *p.* 190.
(††) *Epist.* XCVIII. *pag.* 191.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

us (*), kan tot het vergelijk met zijnen tegenſtrever veel toegebracht hebben. ANTHIMUS ſtichtte wel eene nieuwe verwarring, door zekeren FAUSTUS, die, tegen de Kerken-orde, door BASILIUS tot Bisſchop in *Armenië* aangeſteld wilde worden, maar door hem afgewezen was, evenwel, in het jaar 373, in te wijden; waar van het natuurlijk gevolg was, dat BASILIUS FAUSTUS uit zijne Kerkelijke Gemeenſchap ſloot (†). Doch twee jaaren laater betuigde BASILIUS zijne volkomene overëenſtemming met ANTHIMUS (§).

BASILIUS ziet zich genoodzaakt, zijne vriendſchapmet EUSTATHIUS af tebreken.

Daartegen zag hij zich van lieverlede genoodzaakt, alle betrekkingen met zijnen ouden vriend EUSTATHIUS, Bisſchop van *Sebaste* in *Armenië*, te laten vaaren. Deze, die reeds lang bij de *Katholijken* in kwaaden reuk was, maar tegen wien BASILIUS nog geen argwaan had, liet hem, toen hij Bisſchop werd, twee van zijne *Askeeten* over, om bij hem te woonen, en hem met raad en daad bij te ſtaan. Maar dezen, wien BASILIUS een poos zijn vertrouwen geſchonken had, verlieten hem onverwachts, en ſpreidden allerhande lasteringen van hem uit. BASILIUS zag hen nu voor verſpieders aan, hem onder ſchijn van vriendſchap toegevoegd (**), doch vergenoegde zich, met deswegens bij EUSTATHIUS zich te beklagen (††). Op zij-

(*) GREGOR. *Naz. Orat.* XX. *p.* 356.
(†) BASIL. M. *Ep.* CXX, CXX, CXXII. *p.* 211-213.
(§) *Ep.* CCX. *p.* 316. (**) *Ep.* CCXXII. *p.* 238.
(††) *Epist.* CXIX. *pag.* 210.

Digitized by Google

zijne reize in het jaar 372, wegens Kerkelijke onrusten, naa *Armenië*, hield hij een geſprek met EUSTATHIUS, wien THEODOTUS, Biſchop van *Nikopolis*, en *Metropolitaan* van *Klein-Armenië*, van Ketterij beſchuldigde, en verwierf van hem, dat hij zich duidlijk voor de *Katholijken* verklaarde. THEODOTUS was echter hier mede niet voldaan, zelfs weigerde hij, met BASILIUS het gebed gemeenſchappelijk bij te woonen, omdat deze verkeering hield met EUSTATHIUS (*). Eindelijk gelukte het BASILIUS op eene nieuwe reize in het jaar 373 te *Nikopolis*, gemeenſchappelijk met THEODOTUS, eene Geloofsbelijdenis op te ſtellen, welke EUSTATHIUS en eenige andere Leeraars met hem ondertekenden (†). Deze ſtaat onder de Brieven van BASILIUS (§), en bevat, behalven eene herhaaling van de *Niceenſche* Geloofsbelijdenis, nog eene uitvoerige verklaring, dat de *Heilige Geest* van gelijke waardigheid is met den Vader en den Zoon; alhoewel het woord *God* van denzelven ook hier niet gebruikt wordt. Dus ſcheen nu deze zaak ten genoegen van BASILIUS afgelopen te zijn, alleen moest 'er nog, ter nadere bevestiging der eendragt, eene vergadering der nabuurige Biſchoppen in het Kerspel van *Cæſarea* gehoûden worden, waar op EUSTATHIUS ook beloofd had te verſchijnen; doch hij verſcheen niet, noch iemand van zijne partij; veel meer liet hij zich verlui-

(*) *Epist.* XCIX. *pag.* 193.
(†) BASIL. *Epist.* CCXLIV. *pag.* 377.
(§) *Epist.* CXXV. *pag.* 214.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

luiden, dat BASILIUS in zijne Gemeente eene leer gepredikt had, die van de zijne verſchilde: te weten, deze had, op zijne reize, met bewilliging van EUSTATHIUS, te *Sebaste* predikende, het *Niceenſche* Leerſtelſel ten ſterkſten aangeprezen (*). EUSEBIUS, Biſchop van *Samoſata*, één der voornaamſte vrienden van BASILIUS, verkreeg wel eene verklaring van EUSTATHIUS over zijn geloof, maar zoo dubbelzinnig, dat BASILIUS alle hoop opgaf, van waare overëenſtemming met hem (†). Ook openbaarde zich de gezindheid van EUSTATHIUS, hoe langer hoe meer; en hij maakte eene Geloofsbelijdenis bekend, zoo als ARIUS zelf had kunnen opſtellen (§). Ook zeide EUSTATHIUS, in eenen Brief, de Kerkelijke Gemeenſchap geheel aan BASILIUS op, gebruikende tot een voorwendſel, dat BASILIUS aan APOLLINARIS geſchreven had, en met den Ouderling DIODORUS de Kerkelijke Gemeenſchap onderhield (**). BASILIUS was ten ſterkſten door dezen ſtap van iemand, dien hij als vriend zoo zeer bemind had, getroffen, en beäntwoordde daaröm dezen Brief geheel niet. EUSTATHIUS ſchreef kort daar na aan éénen zijner vrienden eenen anderen Brief, die vervolgends in verſcheidene Gemeenten verſpreid werd, in welken hij BASILIUS arglistigheid en bedrog, verbastering der Gemeenten, verderf der zielen te last leg

(*) *Epist.* CXXX. *p.* 220. CCXLIV. *p.* 377.
(†) *Epist.* CXXVIII. *pag.* 218.
(§) BASIL. *Epist.* CXXX. *pag.* 222.
(**) *Ep.* CCXXVI. *p.* 347. CCXLIV. *p.* 378.

Digitized by Google

legde, maar voornaamlijk, dat hij de voorheen gemelde Geloofsbelijdenis alleen ontworpen had, om EUSTATHIUS de zijne af te lokken (*). In het flot voegde hij 'er verfcheidene Ketterfche uitdrukkingen van APOLLINARIS bij, zonder hem te noemen, opdat het fchijnen mogt, zegt BASILIUS, als of die van BASILIUS waren (†). Ook maakte EUSTATHIUS eenen Brief van BASILIUS bekend, dien hij, vóór meer dan twintig jaaren, aan APOLLINARIS gefchreven had; doch met een voor BASILIUS verdacht bijvoegzel (§). In de Brieven van BASILIUS vindt men nog andere verwijtingen, welke zijn voormalige vriend hem deed; men gaf hem den naam *Homoufiast*, en verweet hem eene nieuwe leere van den Heiligen Geest (**). BASILIUS oordeelde, op dit alles te moeten zwijgen, hoe zeer fommigen hem dit ten kwaade duidden (††), en daar bij volhardde hij tot in het derde jaar toe, terwijl de ftap van EUSTATHIUS fteeds meer gevolgen had. Zelfs verzochten uit de Gemeente van *Sebaste* zulken, die met hunnen Bisfchop niet voldaan waren, BASILIUS om bijftand (§§), daartegen haalde EUSTATHIUS niet weinige Bisfchoppen in *Pontus* over, om BASILIUS de Kerkelijke Gemeenfchap op te zeggen (***). Eindelijk vatte BASILIUS de pen op tegen EUSTATHI-

(*) BASIL. *Epist.* CCXLIV. *pag.* 379.
(†) *Ep.* CCXXIV. *p.* 342. (§) *l. c. p.* 343.
(**) *Epist.* CCXXVI. *pag.* 348.
(††) *Epist.* CXXX. *p.* 222. CCXXVI. *p.* 346.
(§§) *Ep.* CXXXVIII. *p.* 230. (***) *Ep.* CCXVI. *p* 324.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

THIUS, in het jaar 375, en wederlegde alle zijne beſchuldigingen, ook ontdekte hij de eigenlijke oorzaak van zijn gedrag, te weten, dat EUSTATHIUS den *Arianen*, die thans de heerſchende partij waren, genoegen wilde geven (*). Ook verdedigde hij zich kortelijk in eenen Brief aan den *Ouderling* GENETHILIUS (†). Niet lang daar na verëenigde EUSTATHIUS zich openlijk met de *Arianen*, op de Kerkvergadering te *Ancyra* in *Galatië*, in het jaar 376. Nu beriep zich BASILIUS bij zijne Monniken in eenen Brief (§) daar op, dat die genen, welke hem Ketterijën hadden te last gelegd, zich thans zelven met de vijänden des waaren Geloofs verbonden hadden. Nog nader verklaarde hij zich, in eenen Brief aan PATROPHILUS, Biſchop te *Ægæ* in *Cilicië*, die zijn vriend was (**). Op deszelfs verzekering, dat hij nooit de Kerkgemeenſchap met hem wilde breken, maar tevens wenschte, dat hij die met EUSTATHIUS weder herſtelde, gaf hij ten antwoord (††), zulks niet te kunnen doen, zonder de zijde der *Arianen* tevens te kiezen. Hetzelfde verklaarde hij aan THEOFILUS, Biſchop te *Castabata* in *Cilicië* (§§).

Zijne handelingen met

Geduurende deze twisten, die BASILIUS zedert het jaar 373 ontrustten, had hij nog gedurig vele an-

(*) *Epist.* CCXXIII. *pag.* 336.
(†) *Epist.* CCXXIV. *pag.* 342.
(§) *Epist.* CCXXVI. *pag.* 345.
(**) *Epist.* CCXLIV. *p.* 376. (††) *Ep.* CCL. *p.* 381.
(§§) *Ep.* CCXLV. *p.* 382. Verg. *Ep.* CXXX. *p.* 222.

Digitized by Google

andere Kerkelijke twisten, werkzaamheden en onderhandelingen. Bijzonder behooren daar toe zijne aanhoudende pogingen, om de Westerſche Bisſchoppen tot eene werkzamer deelneming aan het herſtellen der moeilijkheden in de Oosterſche Kerk te bewegen. Zeker Ouderling SANCTISSIMUS, bevond zich in het jaar 373 te *Cæſarea*, naar allen ſchijn, om eenigen last voor de Westerlingen over te nemen. Inzonderheid verlangde EUSEBIUS, Bisſchop van *Samoſata*, dat BASILIUS in naam der overigen in deze Gewesten eenen Brief wilde ſchrijven. Maar deze ſpoorde liever MELETIUS, Bisſchop van *Antiöchië*, om wien reeds zoo veel getwist was, aan, om de pen op te vatten, belovende hem de ondertekening van de andere Oosterlingen te zullen bewerken (*). Doch zijne genegenheid tot dezen ſtap verminderde, toen de Ouderling EVAGRIUS hem nog in het jaar 373 zijne naa *Rome* gezondene opſtellen terug bracht, met bericht, dat dezelve daar niet bevallen hadden (†). Ondertusſchen werden echter in het jaar 376 DOROTHEUS en SANCTISSIMUS naa het Westen gezonden. Alhoewel BASILIUS zich van den hoogmoed des *Roomſchen* Bisſchops, waar over hij aan zijnen vriend EUSEBIUS (§) klaagde, geene groote hoop maakte van een gelukkig gevolg; gaf hij evenwel aan deze twee Ouderlingen eenen Brief mede, om aan de Westerlingen een denkbeeld te ge-

de Westerſche Bisſchoppen

(*) *Epist.* CXX. *p.* 211. *Ep.* CXXIX. *p.* 221.
(†) *Epist.* CXXXVIII. *pag.* 230.
(§) *Epist.* CCXXXIX. *pag.* 368.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

geven van den ſtaat der Oosterſche Kerken, en hen tot bijſtand op te wekken (*). Maar, hoe zeer ook de eerſte reize dezer afgevaardigden iet goeds beloofde, alle verwachting verviel tot niet, toen zij van eene tweede, die zij terſtond weder aanvaard hadden, terug gekomen waren (†). In een voorgaand Deel (§), hebben wij reeds gezien, met welke onbedachtzaamheid de Bisſchop DAMASUS, te gelijk met PETRUS van *Alexandrië*, denzelfden eerwaardigen MELETIUS, dien bijkans alle de Oosterſche Kerken voor den rechtmatigen Opziener der Kerk van *Antiöchië* verëerden, vóór eenen Ketter verklaarde.

Gevaar van BASILIUS om zijn ambt te verliezen.

Treurig viel deze mislukking zijner wenſchen voor BASILIUS, hoewel hij buiten dien zelden vrij was van bekommeringen, zonder dat men zeggen kan, dat hij die altijd zich zelven veröorzaakte. Nooit was hij volkomen zeker in zijn ambt, en nog in het jaar 376 moest hij vreezen, door eene *Ariaansch* gezinde Kerkvergadering afgezet te zullen worden (**). Kort te voren was hij in bittere moeilijkheden geraakt met den Plaatsvervanger, (*Vicarius*,) des Stadhouders van *Pontus*. Een Lid van het Gerichtshof wilde volſtrekt zekere voorname weduwe dwingen, om hem te trouwen. Zij, zijn geweld niet anders ziende te ontgaan, nam haren toevlucht tot het Altaar in eene Kerk, alwaar BASILI-

(*) *Epist.* CXLII. *pag.* 371. CXLIII. *p.* 372.
(†) *Epist.* CCLV. *p.* 390. CCLXVI. *p.* 411.
(§) Zie V *Deel*, *Bladz.* 277.
(**) *Epist.* CCXXXVII. *pag.* 365.

Digitized by Google

LIUS zich verplicht oordeelde, haar in zijne beſcherming te nemen. Maar de Onderſtadhouder wilde haar volſtrekt overgeleverd hebben. Om den Bisſchop te beſchimpen, liet hij huiszoeking bij hem doen, als of hij haar bij zich verborgen had. Daar op daagde hij hem voor zijne rechtbank; men ſcheurde hem, op deszelfs bevel, den mantel van het lijf; waar op BASILIUS niets anders zeide, dan dat hij ook zijn' rok wilde uittrekken, als de Onderſtadhouder dit begeerde. Deze dreigde met ſlagen, en de Bisſchop bood terſtond zijn ligchaam aan. Ik zal u met ijzeren haaken laten oprijten, vervolgde de vergramde Richter; goed, hernam BASILIUS, dan zult gij mij daar door van eene verzweering in de lever genezen, waar aan gij ziet, hoe veel ik lijde. Inmiddels vernamen de ingezetenen der ſtad, hoe het met hunnen Bisſchop ſtond. Terſtond ſtortte eene ontelbare menigte, van allen ſtand en ouderdom, waar onder een groote hoop wijven, gewapend met de eerſte de beste werktuigen van wraak, woedend op de Gerichtsplaats los, om den Onderſtadhouder om het leven te brengen. Nu moest deze zelf om zijn leven bidden, hetwelk hij ook door de voorſpraak van BASILIUS behield. Dus verhaalt ons zijn vriend GREGORIUS van *Nazianzus* (*).

Merkwaardiger is de moeilijkheid, in welke BASILIUS, in deze laater jaaren, gewikkeld werd, met de Bisſchoppen van *Pontus*, en met de Gemeente Bis- Moeilijkheid met de van

(*) *Orat.* XX. *pag.* 353.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

van *Neo-* of *Nieuw-Cæsarea*, in dat Landschap. De eersten, gedeeltlijk door EUSTATHIUS tegen hem voorïngenomen, hielden zich op eenen koelen afstand van hem. Eindelijk schreef hij hun, in het jaar 375 (*), zeer vriendelijk en bescheiden, hetwelk ook dat gevolg schijnt gehad te hebben, dat de goede verstandhouding met hen vernieuwd werd (†). Harder viel hem de afkeer, welken de ingezetenen van *Neocæsarea* tegen hem betoonden; hij was in de nabuurschap dezer stad geboren; hij beschouwde sommigen van hare Bisschoppen, als zijne Leermeesters; ook leefden 'er nog bloedvrienden van hem; en zij hadden hem te voren zoo vele eere bewezen. Doch dit alles scheen men vergeten te hebben, daar men allerhande nadeelige geruchten van hem verspreidde en gretig aannam. BASILIUS schreef de schuld daar van aan ATARBIUS, den Bisschop dier stad, toe. Deze had BASILIUS voor zijne Gemeente gehoond, en zelf *Sabelliaansche* gevoelens beginnen voor te dragen. Hier over had BASILIUS hem eene vermaning gegeven, en tot een mondgesprek uitgenodigd (§), doch ATARBIUS kwam niet, maar toonde zich veelëer nog bitterer tegen BASILIUS, wien hij verweet, dat zijne schriften naar de wijsheid dezer wereld smaakten (**). De Gezangen en de Monniken, door BASILIUS te *Cæ-*

Schoppen van Pontus.

sa-

(*) *Epist.* CCIII. *pag.* 299-302.
(†) *Ep.* CCV, CCVI. *p.* 308. *Ep.* CCLII. *p.* 388.
(§) *Epist.* CCXXVI. *pag.* 317.
(**) *Epist.* CCIV. *pag.* 305.

Digitized by Google

ſarea ingevoerd, hekelde hij, als nieuwigheden (*). Doch de waare oorzaken van zijne gramſchap waren, zoo als BASILIUS meende (†), nijd en vrees, dat hij van *Sabellianerij* overtuigd zou worden. Ondertusſchen vond hij ingang bij de Gemeente, zelfs onder de bloedvrienden van BASILIUS (§). Vergeefs echter wendden zij zich tot MELETIUS van *Antiöchië*, en ANTHIMUS te *Tyana*, om dezen voor hun Leerſtelſel in te nemen, en ontvingen van beiden een onäangenaam antwoord (**). Ook hier wilde BASILIUS wel den eerſten ſtap tot verzoening doen. Hij ſchreef in het jaar 375 aan de Ouderlingen te *Neocæſarea* (††), en door hen tevens aan de Gemeente. Deze Brief bleef onbeäntwoord; waar op BASILIUS andermaal aan deze Ouderlingen ſchreef (§§). In dezen Brief ſchreef hij bijzonder aangaande de gezangen, die 's nachts bij zijne Gemeente in gebruik waren; de Gemeente ſtond 's nachts op, om eerſtelijk in het Bedehuis ootmoedig tot God te bidden; vervolgends ſtond zij op tot zingen, (ψαλμωδια,) dan zich in twee choren deelende, die bij beurtwisſeling zongen, dan het aan éénen opdragende, om aan te heffen, wien zij volgden. Met zulke afwisſelingen en tusſchenïngevlochtene gebeden, brachten zij den nacht door, tot dat zij, bij het aanbreken van den dag, allen, uit éénen mond, den Boet-Pſalm, waarſchijnlijk den

(*) *Ep.* CCVII. *p.* 310. (†) *Ep.* CCX. *p.* 314.
(§) *l. c. p.* 315. (**) *l. c. p.* 316.
(††) *Ep.* CCIV. *p.* 302. (§§) *Ep.* CCVII. *p.* 307.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

den LIſten, tot God aanhieven. Niettegenſtaande de pogingen van BASILIUS, verijdelde de tegenpartij ſteeds zijne vreedzame inzichten. Als hij in het jaar 375 éénen zijner Broederen op deszelfs Landgoed niet ver van *Neocæſarea* bezocht, ontſtond 'er in de ſtad zulke ontſteltenis, op het gerucht, dat hij daar komen, en mondeling zijne tegenſtreevers wederleggen wilde, dat velen zich ijllings wegbegaven; terwijl aan den anderen kant, waarzeggers en droombeduiders opſtonden, die van het Leerſtelſel van BASILIUS alle onheil voor de Gemeente voorzeiden. Deze vond daaröm dienſtig, nogmaals aan de aanzienlijkſten der ſtad te ſchrijven (*); gelijk nog twee anderen van zijne Brieven (†), aan twee van zijne bekenden gericht, dezelfde zaak betroffen, waar van ons de uitkomst niet bekend is, doch in welke BASILIUS, zoo veel men zien kan, zich niets te verwijten had.

Een lijfeigene tot Bisſchop verkozen

Nu en dan echter ging BASILIUS, in eenen welgemeenden ijver voor de Kerk, de paalen der burgerlijke en wettelijke orde te buiten. Zekere Gemeente in *Kappadocië*, die lang zonder Bisſchop geweest was, verkoos daar toe éénparig den lijfëigenen van zekere rijke vrouw, SIMPLICIA, wier goederen hij beſtuurde, en verzocht BASILIUS, met andere Leeräars, om denzelven in te wijden. BASILIUS en zijn vriend gaven aan deze Gemeente dat genoegen; hoe zeer deze lijfëigene die waardigheid met

(*) *Epist.* CCX. *pag.* 313.

(†) *Epist.* CCVIII, CCIX. *pag.* 312.

met tegenzin aannam, en hetwelk de hoofdzaak was, men had SIMPLICIA niet één om hare toeſtemming gevraagd. Deze voer hier op hevig tegen BASILIUS uit, en wendde zich aan de Geſnedenen van het Hof, om recht te bekomen; maar BASILIUS ſchreef haar op eenen zeer hoogen toon (*), waar bij het, gedurende zijn leven, bleef. Na zijne dood eischte zij van zijnen vriend GREGORIUS, dezen Biſchop, als haren lijfeigenen, terug; voornaamlijk, dewijl vele leden zijner Gemeente thans ontkenden, hem ooit tot hunnen Leeraar begeerd te hebben. Ook begeerde zij rekening van zijn voorheen waargenomen beſtuur. GREGORIUS ſchreef (†) daar op veel zachter en vriendelijker dan te voren BASILIUS gedaan had, zonder dat ons het einde dezer zaak bericht wordt.

Of men het H. A. daaglijks mag gebruiken?

Eene andere vrouw, CÆSARIA PATRICIA had BASILIUS geraadpleegd, of het ook nuttig zij, het H. Avondmaal, daaglijks, te gebruiken? Hij beantwoordde dit bevestigender wijze (§), en bewees het uit *Joann.* VI. 55. Te *Cæſarea*, voegt hij 'er bij, werd het viermaal in de week, op Zondag, Woensdag, Vrijdag en Zaturdag, als ook op andere dagen, als men de gedachtenis van eenen Heiligen vierde, gebruikt. Dezelfde vrouw had hem ook gevraagd: of het, in eenen tijd van vervolging, geöorloofd was, in afwezendheid van eenen Ouderling of Ker-

(*) *Epist.* CXV. *pag.* 207.

(†) GREGOR. *Naz. Epist.* XXXVIII. *pag.* 800.

(§) *Epist.* XCIII. *pag.* 186.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Kerkendienaar, zich zelven het Heilig Avondmaal te geven? Alszins, was zijn antwoord, want dit wordt, door eene oude gewoonte, bevestigd. Alle Monniken in de Woestijnen, waar geen Priester is, insgelijks de Leeken te *Alexandrië*, en in geheel *Egypte*, hebben het Avondmaal meesttijds bij zich in huis, en gebruiken het, als zij willen. Want, als de Priester eenmaal het *Offer* volbracht en uitgedeeld heeft, dan kan die gene, die het geheel van hem ontvangen heeft, wanneer hij 'er daaglijks een gedeelte van gebruikt, met recht gelooven, dat het hem aanhoudend van denzelven toebedeeld wordt.

Kerkregelen van BASILIUS.

Hoe veel gezags BASILIUS gehad hebbe, *in* alle Kerkelijke zaken, de Leer, Kerketucht, openbare Godsdienst enz., betreffende, geven, behalven alles wat wij tot hier toe van hem verhaald hebben, zijne *Brieven*, maar bijzonder drie onder dezelven te kennen, welke *Kerkregels* bevatten, die in de *Griekſche* Kerk inzonderheid, als Kerkelijke wetten, zijn aangenomen (*). Tot dezelve gaf aanleiding zijn vriend AMPHILOCHIUS, Bisschop van *Iconium* (†), die, werkzaam zijnde, om nuttige schikkingen in zijne Gemeente te maken, BASILIUS daaromtrent verscheidene vragen deed, in het jaar 375; waar op deze hem de gemelde Kerkregelen in drie Brieven toezond (§). Deze Kerkregels zijn van gemengden in-

(*) Zij staan daaröm ook in de verzameling van oude Kerkelijke wetten BEVEREGII *Pand. Canon. T.* II. *p.* 47-137.

(†) Zie van hem hier voor *Bladz.* 54. volgg.

(§) BASIL. M. *Ep.* CLXXXVIII. *seu Ep. Can. I. T.* III.

inhoud, en geven veel ijver voor Godzaligheid en Kerkelijke tucht te kennen, maar men zou 'er meer oordeel en ſchranderheid in mogen verlangen. Men ſpreekt gemeenlijk veel van de ſtrengheid der Kerkelijke tucht in de oude Kerk, en leidt daar uit de uiterlijke heiligheid in dezelve af. Hoe zeer echter, over het algemeen, daar in veel waarheid is, evenwel overdrijft men meestál de waarde zoo wel, als de heilzame gevolgen dezer Kerketucht. Ten tijde van BASILIUS had men eene menigte wetten en voorſchriften van Kerkvergaderingen en bijzondere Biſchoppen, maar geene algemeene aanleiding, op de voornaamſte gevallen toepaſſelijk, tot waarneming dezer wetten en regelen. Elke Biſchop maakte ſchikkingen, raadplegende zijne nabuuren of eenen uitmuntenden Leeráar der Kerk, terwijl meer gelet werd op de verzwaring of verzachting der ſtraffen en boeten, dan wel om met de rechte zedekunde, menſchenkennis en ondervinding te rade te gaan. De ſtraffen en boetdoeningen waren meestál zoo ingericht, dat velen, die bleven zoo als zij waren, door ligchaamskastijdingen of werktuiglijke oefeningen, boete deden, en eene uitwendige bekeering vertoonden, daar het hart niet mede gepaard was. De indruk, die de boeten moesten veróorzaken, werd veel weggenomen, doordien men onverſtandig genoeg was, om, bij voorbeeld, den *krijgsdienst*, een *tweede huwlijk*, het *nemen van renten*, aan dezelf-

III. *ed. Garn. p.* 268. *Ep.* CXCIX. *ſeu Can.* II. *pag.* 290. *Ep.* CCXVII. *Can.* III. *p.* 324.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zelfde boeten te onderwerpen, als bij voorbeeld, *overſpel* en *meinëed*. Als men hier bijvoegt, hoe burgerlijke rechten en wetten met de voorſchriften der Kerketucht vermengd en verward werden; waar door wel het gezag der Kerk en der Geestlijkheid ſteeds hooger rees, maar de ſtaat en de burgerlijke overheid, die zich genoodzaakt zagen, zich, in vele gevallen, aan de uitſpraken der Kerk te gedragen, veel van de klem van het beſtuur verloren, zal men van de goede vruchten, welke men aan de Kerketucht dezer tijden wil toeſchrijven, vrij wat moeten aftrekken.

Leerſtellige vragen door BASILIUS beäntwoord.

Nog andere vragen van AMPHILOCHIUS aan zijnen vriend BASILIUS, over leerſtellige onderwerpen, gaven aan dezen aanleiding, in het jaar 376, om hem eenige Brieven daar over toe te zenden. In éénen derzelven (*) verklaart hij zich over eene ſtelling der *Eunomianen*, dat *wij in ſtaat zijn, om het Godlijk wezen volkomen te begrijpen.* Daar dezelfde partij de vraag opwierp: *Verëert gij iet, hetwelk gij kent, of hetwelk gij niet kent?* beäntwoordt BASILIUS dit in eenen volgenden Brief (†); en weder in eenen anderen de vraag: *Is de kennis eer? of het geloof* (§). Eindelijk beäntwoordt BASILIUS nog andere vragen van zijnen vriend, in eenen bijzonderen brief (**).

Tot

(*) *Epist.* CCXXXIII. *pag.* 355.
(†) *Epist.* CCXXXIV. *pag.* 357.
(§) *Epist.* CCXXXV. *pag.* 358.
(**) *Epist.* CCXXXVI. *pag.* 360.

Digitized by Google

Tot een nog gewigtiger werk gaf dezelfde AMPHILOCHIUS aan BASILIUS aanleiding, omtrent het jaar 375, te weten, tot het opſtellen van zijn *Boek over den Heiligen Geest* (*). BASILIUS had hem kort te vooren genodigd, om met hem te *Cæſarea* zeker Feest te vieren; maar bij den Godsdienst, welken hij op hetzelve, in zijne tegenwoordigheid, bediende, had hij in het Gebed, hetwelk men de *Doxologie*, (Godsverheerlijking,) noemde, zulke ſamenſtelling van den *Heiligen Geest* met den Vader en den Zoon gebruikt, welke opzien en aanſtoot verwekt had (†). AMPHILOCHIUS verzocht hem daaröm, wegens de Toehoorers, die zich geërgerd hadden, of nog ergeren konden, de betekenis der door hem gebruikte woorden, (*met den Zoon en Heiligen Geest*, als ook: *door den Zoon in den H. Geest*,) ſchriftelijk te verklaren. In dit gemelde werk, zegt BASILIUS, onder anderen: „Vergeefs werpt men ons tegen, dat de ſpreekwijze *met den Zoon*, (μετ' αὐτοῦ,) ongewoon, maar *door* hem, (δι' αὐτοῦ,) meer ſchriftuurlijk, en ook in het Gebed gebruiklijk is. Wij bedienen ons veel meer van beide deze uitdrukkingen. Wanneer wij, in den Eeniggeborenen, de grootheid zijner natuur en de voortreflijkheid zijner waardigheid beſchouwen, dan betuigen wij, dat hij de heerlijkheid *met* den Vader heeft. Maar, wanneer wij overweegen, welke reeks van

Zijn Boek over den H. Geest.

(*) *Liber de Spiritu S. ad S. Amphilochium Tom.* III. *Opp. pag.* 1-67. *ſqq.*

(†) Zie *Deel* VI. *Bladz.* 153.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

van goederen wij hem verschuldigd zijn, en hoe hij ons tot God gebracht heeft; dan belijden wij, dat ons deze genade *door hem* en *in hem* gewerkt is. Het eerste is verheerlijking, dit laatste dankzegging. De spreekwijze, *met hem*, wordt onder ons overäl, naar het voorbeeld der oudheid, gebruikt; maar het is ons niet genoeg, dat onze Vaders dit geleerd hebben; (ὅτι των πατερων ἡ παραδοσις,) want ook zij zijn hier in de Schrift gevolgd." — In het IX *Hoofdstuk* belooft hij de gewoone denkbeelden van den Heiligen Geest te zullen onderzoeken, zoo wel die, welke hij uit de *Heilige Schrift* verzameld had, als die hij, *door de overlevering*, (παραδοσις,) *der Vaderen*, ontvangen had. Dit geheele werk van BASILIUS wordt als een hoofdwerk over dit stuk in de oude Kerk aangemerkt. Ondertusschen is het te zeer een *Strijdschrift*, in hetwelk de Schrijver zich ook veel te breedvoerig met woorden en enkele lettergreepen bekommert; evenwel heeft de allengs heerschende gewordene leerwijze over dit gedeelte van het *Katholijk* Geloof veel aan hem te danken, hoewel de toegevendheid, welke hij bij dit Leerstuk oefende, zoo als wij gezien hebben, hem bijzonder eigen bleef. Over de echtheid van dit werk wordt, met dit al, getwist, niet, omdat de Protestanten, gelijk DU PIN (*) ons wil doen gelooven, verlegen zouden zijn, dewijl de noodzaaklijkheid der *Overleveringen* of *Traditiën*, daar in zoo oogschijnlijk, bewezen wordt; trouwens, hij moet

(*) *Nouvelle Biblioth. des Auteurs Eccl. T.* II. *p.* 181.

Digitized by Google

moet zelf bekennen, dat ERASMUS in deze twijfeling, reeds is voorgegaan, terwijl daartegen CASAUBONUS (*) zich voor de echtheid van dit Boek verklaarde. In dezen tijd zeker zal geen *Proteſtant* zich door de overëenkomst of niet overëenkomst van eenen Kerkleeräar laten aanlokken of affchrikken, om zulks tot bewijs van de echtheid of onëchtheid van eenig geſchrift te gebruiken, dewijl het zeker is, dat niemand dezer Kerkleeräaren, in alles, met het geheele Leerſtuk van eenig tegenwoordig Kerkgenootſchap overëenkomt, gelijk ook niemand hen, in alle hunne bijzonderheden, geern geheel zou willen volgen. En in het tegenwoordig geval hebben de *Proteſtanten* vooräl geene reden, om ongerust te zijn. De ſterkſte plaats van BASILIUS, omtrent de *overleveringen*, beſchouwt dezelven niet als eene bron van kennis in de Godsdienstleere, maar alleen in het Kerklijk ceremoniëel en de openbare voordragt van het Geloof. Op het eerſte voorkomen ſchijnt het wel, als of BASILIUS zoo ver ging, dat hij het *Geloof in den Vader, Zoon, en Heiligen Geest*, niet als eene *eigenlijke onmidlijke Leere der Schrift*, maar alleen als een *gevolg* aanzag, hetwelk de *Overlevering* uit het Formulier des Doops had afgeleid, maar, in de daad, ſpreekt de Kerkvader ook hier alleen van de *bewoordingen* en *voordragt*, maar niet van het geloof zelf. Hij merkt aan, dat de ſpreekwijze: *in den Vader, Zoon, en Heiligen Geest gelooven*, in dezen volledigen ſamenhäng, niet in de H. Schrift voor-

(*) *Exercitt. adv. Baron. p.* 399. 1615. 4to.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

voorkomt; maar als een natuurlijk gevolg uit het Doopsformulier, door het mondelijk onderwijs, ingevoerd is. Met dit alles moet men erkennen, dat de Christelijke Leeräars, ten dezen tijde, wel nog niet gewoon waren, de hoofdzaken van hun Geloof uit eene eigenlijke mondelijke *Overlevering* af te leiden, maar nogthans allengs daar toe begonnen te neigen. Daar men zoo vele voorſchriften van Godzaligheids-oefeningen uit die bron begon af te leiden, was 'er nog maar één ſtap te doen, om ook de Leerſtukken van het Geloof daar uit te bewijzen; daarënboven waren de *Katholijken*, in den ſtrijd tegen de *Ketters*, reeds lang gewoon, zich daar op te beroepen, dat, behalven de H. Schrift, hun gevoelen bij de Gemeenten, van eerſten af, was bewaard en voortgeplant. Ligtlijk konden zij dus daar toe overgaan, om dit allengs als een bewijs voor hun gevoelen op zichzelve te willen gebruiken. Eindelijk het ſteeds hooger klimmende gezag en aanzien der Geeſtelijkheid kon zich best gronden op de *Overleveringen*, die haar alleen bekend konden zijn.

Predikatiën van BASILIUS.

Van eenen anderen vermaarden arbeid van BASILIUS, zijne *negen Kerkredenen over de Scheppingsgeſchiedenis* (*), kan men den tijd niet nauwkeurig opgeven; echter ſchijnen zij ook in zijne laatere jaaren te behooren. Behalven deze IX Leerredenen, zijn 'er nog *drie*, die hem, als een vervolg derzelven, in ſommige handſchriften van zijne werken worden toegeſchreven, doch waar van de echtheid, met ge-

(*) *Homiliæ* IX. *in Hexaëmeron T.* I. *Opp. p.* 1-88.

gewigtige gronden, betwist wordt. De echte bovengemelde Leerredenen worden door de Tijdgenoten ten hoogſten geroemd. „ Neem ik zijn *Hexaë-* „ *meron* in handen," zegt GREGORIUS van *Na-* „ *zianzus* (*), „ en leide ik het door de tong; dan „ word ik met den Schepper verëenigd, en zie, „ hoe het met de Schepping toegegaan is; ik be- „ wonder de Schepping meer dan te vooren, toen „ de bloote aanſchouwing mijn Leeraar was." Zijn Broeder GREGORIUS (†) vond ze even zoo verwonderenswaardig, als het verhaal van MOSES zelf. AMBROSIUS, die eene dergelijke verklaring der Schepping ondernam, legde daar bij het werk van BASILIUS, ten grootſten deele overgezet, ten grond. Men vindt ondertusſchen daar in de bevattelijke, aangename, ſomtijds ook roerende welſprekendheid van den Opſteller niet; doch over het geheel is het eene vrij gelukkige poging, om eene algemeen nuttige aanwijzing tot het zedenlijk gebruik der Scheppingsgeſchiedenis te geven; zoo ver hij dezelve, zonder kennis van het Hebreeuwsch, met behulp der Alexandrijnſche Overzetting, verſtond, en zoo ver de toenmalige Natuurkunde of Natuurgeſchiedenis reikte. Hier en daar zou dus de uitlegging wel gegronder kunnen zijn; menige nutteloze vragen konden met gewigtiger, en ſpelende zedenlijke toepaſſingen met doelmatiger verwisſeld zijn. Ook ſtaan hier wijsgeerige gevoelens met derzelver wederleg-

(*) *Orat.* XX. *pag.* 363.

(†) *Explic. in Hexaëmer. T.* I. *Opp. p.* 1, 2, 45.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

leggingen, waar ambachtslieden tot aandacht opgewekt moeten worden, juist niet heel gepast. Doch, met dit alles is BASILIUS te prijzen, dat hij deze wijze van Prediken verkozen heeft boven de *Allegoriſche* en *Polemiſche*. Hij maakte dezelve algemeen geliefd, en werd ſteeds als een voorbeeld aangezien der genen, die zich, zedert dien tijd, zoo menigvuldig bezig hielden, met de opheldering der Scheppingsgeſchiedenis voor hunne Gemeenten.

Vervolg. Hoe vele andere Preeken en uitlegkundige Schriften BASILIUS verder geſchreven heeft, is niet zeker. CASSIODORUS (*), die tweehonderd jaaren na hem ſchreef, meldt wel, dat hij uitleggingen over de geheele Heilige Schrift zou opgeſteld hebben, maar verdient daaröm weinig geloof, dewijl HIËRONYMUS en andere Tijdgenoten hier niets van weten. Zelfs zijn de werken van dezen inhoud, welke nog onder zijnen naam voorhanden zijn, als de *Preeken over een aantal Pſalmen*, en de *verklaring* van JESAIA, aan gewigtige twijfelingen over derzelver Opſteller onderhevig. De eerſten echter ſchijnen grootendeels echt te zijn (†). Doch de echtheid der *verklaring over de XVI eerſte Hoofdſtukken* van JESAIA (§), heeft meer tegen zich; ook is derzelver waarde niet meer dan middelmatig, door wijdlopigheid, verkeerde toepaſſing der zedenkunde, en ongelukkige *Allegoriën of Leenſpreuken*. Nog

(*) *Præf. ad Inſtit. div. lit. pag.* 508.

(†) Zij ſtaan onder het opſchrift: *Homiliæ in Pſalmos* in de werken van BASILIUS *T.* I. *p.* 90-204.

(§) *Enarratio in Prophetam Eſaiam T.* I. *p.* 378-617.

Digitized by Google

Nog zijn 'er meer dan XXX *Homiliën* of Kerkredenen van zeer verſchillenden inhoud, die aan BASILIUS worden toegeſchreven. Verſcheidenen van dezelven heeft GARNIER in zijne uitgave, als onëcht, in een aanhangzel (*), geplaatst. Onder dezen is eene Preek merkwaardig, *over de Geboorte van* CHRISTUS (†), waar in de overlevering voorkomt, welke ook EUSTATHIUS en GREGORIUS van *Nyſſa* gewagen, dat de *Jooden* ZACHARIA tuſſchen den Tempel en den Altaar hebben omgebracht, omdat hij MARIA, na de Geboorte van CHRISTUS, onder de Maagden aangenomen, en daar door zijne wondervolle geboorte bevestigd hebbe. Ook verzekert de Opſteller, dat de *Cometen* de regeering der Koningen aanduiden; en tegen de heerſchende leere van dien tijd wordt 'er in gezegd: „ Uit *Matth.* I. 24. kon men vermoeden, dat MARIA, na de Geboorte des Heeren, zich aan den gewoonen Huwlijksplicht niet onttrokken hebbe; het waare Geloof lijdt daar niets door; en als MARIA ſlechts tot de Menschwording van CHRISTUS Maagd gebleven is, dan is het niet nodig, de volgende gebeurenisſen te onderzoeken; alhoewel beminnaars van CHRISTUS niet geern hooren, dat MARIA ooit opgehouden hebbe, Maagd te zijn." Eene andere Preek, welke voor onëcht gehouden wordt, handelt *van den vrijën wil* (§).

Doch

(*) *Opp. Baſil. M. Tom.* II. *pag.* 583.

(†) *Homilia in Sanctam Christi Generationem l. c. pag.* 595-603.

(§) *Sermo de Libero Arbitrio l. c. pag.* 613.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Doch hoe dit zij, de leere, die in dezelve omtrent dit onderwerp voorkomt, is de doorgaande leere van dien tijd. De Opſteller begint daar mede; dat die genen, op wier hartentafel de wet van God door zijnen Geest is ingedrukt, zeer wel wisten, dat men onmooglijk, door eigene krachten, de aanvallen des Boozen kan overwinnen; en dat alleen de onverwinlijke magt van God daar toe te hulp moet komen. „ De *vrijë wil*," vervolgt hij, „ die in 's menſchen magt ſtaat, doet alleen zoo veel, *dat hij den Duivel wederſtaan wil of niet wil;* maar geenszins, dat men volkomen de overhand over de hartstochten en driften behaalen kan."

Onder die Preeken, welke men, als ongetwijfeld echt, aan BASILIUS toekent, is de eerſte van allen, die hij gehouden heeft, reeds hier voor (*) gemeld, en van zijne *Lofredenen* op verſcheidene *Heiligen*, of eigenlijk *Martelaren*, als op XL *Soldaaten*, op BARLAAM, GORDIUS en MAINAS, insgelijks bij de Geſchiedenis van het toenemen des Bijgeloofs geſproken (†). Tot ſtaving en vermeerdering van hetzelve heeft BASILIUS buitendien veel toegebracht, door andere Schriften en Handelingen. Wanneer, omtrent het jaar 373, de Christenen onder de *Gothen*, door den Koning ATHANARICH vervolgd werden, en SORANUS, Romeinsch Veldheer, in het nabuurig *Scythië*, of aan den uitloop des *Donau's*, dit aan BASILIUS, zijnen nabeſtaanden, meldde; vermaande deze hem niet alleen, den Martelaren aldaar,

(*) Boven *Bladz.* 230. (†) Zie *Deel* VI. *Bl.* 173.

daar, zoo als hij reeds gedaan had, verder alle hulp te bewijzen; maar hij verzocht hem ook om derzelver lijken voor zijn Vaderland, *Kappadocië* (*). Kort daar na zond deze Veldheer hem het ligchaam van den Heiligen SABAS, die onlangs aldaar het leven verloren had, hetwelk BASILIUS, met uitſtekende blijdſchap, ontving (†). Hij zelf werd niet lang daar na door AMBROSIUS, Biſchop van *Mediolanum*, verzocht, dat hij dien het lijk van éénen zijner Voorzaten in zijn ambt, DIONYSIUS, die in *Kappadocië* geſtorven was, wilde bezorgen; ook zond AMBROSIUS eenigen van zijne Geeſtelijkheid mede, aan welken hetzelve overgeleverd kon worden. BASILIUS voldeed aan dit verzoek in het jaar 375, en meldde aan AMBROSIUS, dat dit gewis het lijk van DIONYSIUS was, als ook, hoe zeer de Chriſtenen, bij welken het tot hier toe gelegen had, over het verlies van hunnen Vader en Opziener zich bedroefd hadden (§). Behalven de bovengemelde Lofredenen op Martelaren heeft BASILIUS 'er nog éene nagelaten, op de *Martelaresſe* JULITTA (**), in welke hij haar lijden en laatſte woorden, tot hare verbranding toe, verhaalt, en ook niet voorbijgaat te zeggen, dat haar ligchaam in de vlammen onverteerd is gebleven, en dat het, in den Voorhof eener Kerk begraven, die plaats en de genen, die daar

(*) *Epiſt.* CLV. *pag.* 245.
(†) *Epiſt.* CLXIV, CLXV. *pag.* 254.
(§) *Epiſt.* CXCVII. *pag.* 287.
(**) *Tom.* II. *Opp. pag.* 33. *ſqq.*

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

daar in komen, heiligt; insgelijks, dat 'er, te dier plaatze, eene bron is ontſprongen, welke den gezonden tot genoegen, en den zieken tot troost dient. Anderen van zijne Preeken hebben niets bijzonders, alleen verdient nog uit zijne Preek: *Dat God niet de oorzaak van het kwaad is*, aangetekend te worden; dat wij niets zonder Gods wil lijden kunnen, en dat alles, wat wij lijden, niet ſchadelijk, maar wat 'er gebeurt, altijd het beste is. *De dood* is wel van God; maar hij is geen *kwaad*, ten zij men de dood des zondaars verſta, welke het begin zijner ſtraffen is. Maar daar hebben wij alleen ſchuld aan: *Want de oorſprong en wortel der zonde is onze vrijë wil* enz. Meer vermaard, dan alle de Kerkredenen van BASILIUS, is zijne *Redenvoering* aan eenige met hem vermaagdſchapte *Jongelingen, hoe zij van de Heidenſche Boeken nut kunnen trekken* (*). Deze nuttigheid bepaalt BASILIUS voornaamlijk tot de voorſchriften en voorbeelden van deugd, welke men daar uit kan opzamelen, overëenkomſtig de gewoonte van die tijden, in welken men aan alle geleerdheid eene *Theologiſche* wending begon te geven.

Zijne Brieven.

De *Brieven* van BASILIUS maken een aanzienlijk aantal uit, men vindt 'er in de uitgave van GARNIER (†) *drie honderd vijf en zestig*, de ondergeſchovene, onzekere, en die van andere perſonen, me-

(*) *Orat. ad adolescentes, quomodo poſſint ex gentilium libris fructum capere? l. c. pag.* 173.

(†) *Tom.* III. *Opp. Baſil. pag.* 69-467.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

medegerekend. Wij hebben van dezelve gebruik gemaakt in het verhaal van zijn leven en gevoelens, waarömtrent zij vele bijzonderheden bevatten. Zij werden, wegens den kiesschen stijl, de levendige, somtijds vernuftige, en altijd ongedwongene houding, die naar de bijzondere onderwerpen steeds verschilt, bij de ouden hooggeschat. Zij vertoonen ons, volgends FOTIUS (*), niet alleen de bewonderenswaardige zeden van hunnen Opsteller; maar kunnen ook tot een voorbeeld van eenen goeden Briefstijl dienen.

Ondergeschovene schriften.

Behalven die Schriften, wier echtheid in twijfel getrokken wordt, waar van wij reeds gesproken hebben, zijn 'er nog meer anderen, welke men op naam van BASILIUS gesteld heeft, en welke echter van laater tijd zijn, waar toe zijne hoogächting, bijzonder bij de Monniken, aanleiding gegeven heeft. Zoo heeft men een vrij lang Boek van den *Maagdelijken Staat*, onder zijnen naam (†), en *twee Boeken over den Doop* (§), welker onëchtheid GARNIER heeft aangewezen.

Zijne Liturgie.

Schoon ook niemand twijfelt, of de zoogenoemde *Liturgie*, (Kerkendienst,) van BASILIUS onëcht is, verdient zij echter, als in het voorbijgaan, aangeroerd te worden. Men heeft hier voor (**) reeds gezien, dat BASILIUS, nog *Ouderling* zijnde, Formuliergebeden voor den openbaren Godsdienst te Cæ-

(*) *Biblioth. Cod.* CXLIII. *pag.* 318.
(†) *T.* III. *Opp. p.* 589. (§) *T.* II. *Opp. p.* 624.
(**) Boven *Bladz.* 234.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Cæſarea, heeft opgeſteld; als ook (*), dat men zijne Nachtgezangen in zijne Gemeente berispt heeft. In de eerſte tijden der Vde eeuw verhaalde PROCLUS, Bisſchop van *Konſtantinopolen* (†), dat, dewijl de Toehoorers van BASILIUS den Godsdienst, wegens de lange gebeden, zeldzamer bezochten, hij dezelve verkort hebbe, waar in hij van CHRYSOSTOMUS nagevolgd zal zijn. Ook is 'er in de daad eene *Liturgie* van BASILIUS voorhanden, zoo wel eene *Griekſche*, welke in alle Griekſche Gemeenten gebruikt word, als eene in de *Syriſche*, en nog eene in de *Koptiſche* Taal (§). Maar, dewijl alle deze *Liturgiën*, zelfs de *Griekſche* in de Handſchriften onderling zoo veel verſchillen, kan men hier niets vaſtſtellen; men vindt 'er ook, naar het ſchijnt, de lange gebeden onafgekort in. Wij hebben reeds, bij gelegenheid eener zoogenoemde *Liturgie* van CHRYSOSTOMUS (**), gezegd, hoe ſoortgelijke Godsdienſtige ſchikkingen, onder den naam van zulke aanzienlijke Leeraaren, aanzien verkregen, ſchoon zij van anderen oorſpronglijk waren.

BASILIUS wordt gehouden voor

BASILIUS wordt ook gehouden voor den Stichter eener Monniken-orde, die tot onzen tijd toe ſtand houdt. Zijn eigen afgezonderd leven en zijne voortplan-

(*) Boven *Bladz.* 264.

(†) *Homilia* XXII. *pag.* 580. *Romæ* 1630. 4to. Zo dezelve van hem is.

(§) ED. RENAUD. *Liturgg. Orientt. Coll. T.* I. P. I. *p.* 57. *T.* II. *p.* 548. en bij GARNIER *Opp. Baſil. T.* II. *p.* 674-696. (**) Zie VII *Deel*, *Bladz.* 60.

Digitized by Google

planting van het Monnikenleven gaf tot dat Geloof aanleiding, ſchoon men nergens eene ſpoor ontmoet, dat hij een eigen gezelſchap van Monniken, door naam, kleding, gebruiken en andere inrichtingen, onderſcheiden geſticht hebbe. Zijne *korte regelen*, van welken elders (*) geſproken is, en die men *den regel van den Heiligen* BASILIUS noemt, bevatten wel zedelijke voorſchriften, die zijns niet onwaardig zijn; maar toch in het wezenlijke niets anders behelzen, dan het gene ANTONIUS, PACHOMIUS, en andere Stichters van het Monnikenleven, reeds ingeſcherpt hadden. Evenwel werden allengs de *Monniken van den Heiligen* BASILIUS de talrijkſte en heerſchende in de geheele *Griekſche* Kerk; waar zij tot heden toe zulks gebleven zijn. Vroegtijdig reeds kwamen zij ook over in de Weſterſche Kerk, nadat RUFINUS gemelde regelen in het Latijn vertaald had, wanneer in *Sicilië* en *Beneden-Italië* de Griekſche Gemeenten met Kloosters van zulke Monniken van beide kunnen vervuld raakten. Nog is 'er in de Roomſche Kerk *eene orde van den Heiligen* BASILIUS, waar van Kloosters genoeg in *Sicilië*, *Italië*, *Spanje* en *Polen* zijn. De Geſchiedſchrijvers van deze orde weten ons vele bijzonderheden daar van te verhalen, die vrij onwaarſchijnlijk, ja fabelachtig zijn, bij voorbeeld, dat BASILIUS, van eerſten af, 3,000 Monniken in *Syrië* onder zijn opzicht genomen heeft, dat zijn Orde, bij zijn overlijden, veel meer dan 100,000 leden ſterk geweest is,

den ſtichter eener Monniken-orde

(*) Zie *Deel* VI. *Bladz.* 13, 14.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

is, dat de Biſchoppen van *Rome* van dien tijd dezelve bevestigd hebben enz. (*)

Juist die ſtrenge levenswijze, welke men in BASILIUS zoo zeer bewonderde, en die ſteeds met zoo vele werkzaamheden van zijn bezig ambt gepaard gingen, lieten ondertusſchen zijn uitgeteerd ligchaam naauwlijks den ouderdom van 50 jaaren bereiken. Hij overleed den eerſten *Januarij* 379. Nabij de dood zijnde, wijdde hij nog, met eene uiterſte inſpanning zijner krachten, eenigen zijner waardige Medehelpers in het Leeräar-ambt, tot gewoone Leeräaren in, en blies, omringd van een aantal ingezetenen van *Cæſarea*, die zijne dood betreurden, onder vermaningen aan dezelven, met de woorden: In uwe handen beveele ik mijnen geest! den laatſten adem uit. Bij zijne begravenis, drong onder de ontallijke menigte, die dezelve verzelde, de één, om een ſtuk van zijn kleed af te ſcheuren, een ander, om ſlechts van hem beſchaduwd te worden, of zijne kist te kunnen aanraken, of hem nog ééns te zien. Heidenen zelfs en Jooden verëenigden zich met de Christenen in luide tekenen van droefheid en rouw. Niet weinige menſchen werden, bij deze gelegenheid, doodgedrongen; en men kon het lijk, van hetwelk ieder iet bezitten wilde, ter naauwer nood in het graf brengen.

Zijne dood.

Men

(*) Men zie dit alles breeder met de afbeeldingen van Monniken en Nonnen van deze Orde in de *Histoire des Ordres Monaſtiques, Religieux et Militaires, par Helyot T.* I. *p.* 175. *à Paris* 1714. 4.

Digitized by Google

Na bij de dood zijnde, wijdde hij nog, met eene uiterſte inſpanning zijner krachten, eenigen zijner waardige Medehelpers in het Leeräar-ambt, enz...

VIII. D. Bladz. 284.

Digitized by Google

Digitized by Google

Men kan dit bericht van GREGORIUS van *Nazianzus* (*) te eer gelooven, hoe meer die levenswijze, welke hij gevolgd was, den algemeenen roem van heiligheid en aller bewondering, ten dezen tijde, tot zich trok. Zijn roem werd door de Lofredenen zijner vrienden, die de aanzienlijkſte Leeräars van dezen tijd waren, algemeen gemaakt. De Lofreden van GREGORIUS van *Nazianzus*, door ons zoo menigmalen aangehaald, is, met alle derzelver dikwijls verveelende langdraadigheid, eene hoofdbron voor zijne Geſchiedenis. Onder anderen weet men uit dezelve (†), dat zelfs zijne ligchaamsgebreken, kleine fouten en gewoonten, zoo als zijne bloheid, zijn gang, en de wijze, om eerst na eenig bedenken te antwoorden, en dergelijke meer, van velen zijn nagevolgd. Dezelfde vriend van BASILIUS heeft hem ook in een gedicht (§), doch van veel minder betekenis, geprezen. GREGORIUS van *Nyſſa*, Broeder van BASILIUS, heeft hem, in zijne Lofreden op hem (**), met PAULUS, JOANNES *den Dooper*, ELIAS en MOSES, omſtandig vergeleken, en hem, zonder bedenken, den naam van den *Grooten* gegeven. EFREM de *Syriër* heeft hem insgelijks eene Lofreden geſchreven (††), waar in hij hem, als aan de Patriärchen, Profeeten, en Apos-

Zijn lof en de titel van de Groote.

(*) *Or.* XX. *p.* 371. (†) *Or.* XX. *p.* 370.

(§) *Carm.* LXIV., *Baſilii M. Epitaphia Tom.* II. *Opp. Gregor. Naz. pag.* 152.

(**) *Or. in laud. fratris Baſil. T.* II. *Opp. p.* 479.

(††) *Encomium in M. Baſilium p.* 399. *ſq.*

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Apostelen gelijk, in de daad eenen Wonderdoener, en als eenen *Middelaar tusschen eenen Aardschen Koning en den Hemelschen*, afbeeldt. GREGORIUS van *Nyssa* verhaalt van EFREM (*), dat hij, van den Heiligen Geest geleid, naa *Cæsarea* gereisd is, en aldaar in de Kerk niet alleen BASILIUS heeft hooren prediken, maar ook met het scherpziende oog des Geestes, eene Duive op zijnen rechten schouder heeft zien zitten, die hem de woorden der Wijsheid inblies. EFREM zelf zegt in die plaats, waar hij zich als een bewonderend Toehoorer van BASILIUS beschrijft (†), hier niets van, evenwel kan hij door zijne wijze van voorstel daar toe gelegenheid gegeven hebben, daar hij 'er bijvoegt, dat BASILIUS van den Heiligen Geest bericht had gekregen, dat hij EFREM was. De Lofreden van AMFILOCHIUS op BASILIUS (§), is wel even zoo verdacht, als zijne overige schriften, evenwel kan zij nog eer van hem zijn, dan zekere Levensbeschrijving van den Heiligen BASILIUS, die insgelijks onder dezelven gevonden wordt, hoewel zij niets in zijne Levensgeschiedenis opheldert. Bij deze Lofredenen kwamen nog andere menigvuldige blijken van eenen algemeenen eerbied voor BASILIUS. Zijne jaarlijksche gedachtenis werd terstond te *Cæsarea*, en kort daar na ook in een groot deel der overige Oosterssche Gemeenten, gevierd. Het werd meer en meer gewoon, hem met den bijnaam van den *Groo-*

ten

(*) *l. c. pag.* 605. (†) *l. c. pag.* 401.
(§) *Orat.* II. *p.* 20. *Paris* 1644. *fol.*

ten te onderſcheiden; welken titel hem zelfs de *algemeene* Kerkvergadering te *Chalcedon* gegeven heeft. Wanneer wij dezen eernaam in de Geſchiedenis van hem behouden, en hem BASILIUS *den Grooten* noemen, doen wij zulks in navolging der oude Kerk, en om hem van andere Leeräaren, met den naam BASILIUS, te onderſcheiden. En in de daad, zoo veel mag men van hem zeggen, dat hij eenen aanleg gehad heeft, om een groot man te wezen. Het ontbrak hem niet aan vernuft of ſcherpzinnigheid. In geleerdheid overtrof hij de meeste vermaarde Christelijke Leeräaren van zijnen tijd. Doch zijne Godgeleerde kunde moet men, naar den maatſtaf van zijnen tijd, beöordeelen. Den Bijbel verklaart hij vrij gelukkig, zoo ver gezond verſtand, heldlijkheid in het verklaren en allegorizeren, kennis der Griekſche Taal, toepaſſing van het *Katholijk* ſamenſtel, en bekwame voorgangers hem brengen konden. Maar waar eene nadere kennis met den ſtijl des Schrijvers, der ſprekende perſonen en derzelver leeftijd, waar *Hebreeuwſche* Spraakkunde, en onafhanglijkheid van de ingevoerde wijze van verklaring nodig was, gelukt het hem minder. Zijn voorſtel van de Geloofsleere is meestäl duidlijk, bepaald, en goed ſamenhangende, zonder vele kunstwoorden te gebruiken. In zijne Zedenleere vertoont hij zich nog uitmuntender. Niet dat zijne grondregels en leerwijze, over het geheel, niet voor verbetering vatbaar zouden zijn, maar hij is in bijzondere zedelijke voorſtellen dikwijls heel bondig, ſterk, en innemend, als menſchenkenner zichtbaar, en een prijswaardig ijveräar voor

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

voor den beöefenenden Godsdienst. Ook was hij geen driftig kamper, om de onöphoudelijke onrusten der Kerk, dikwijls, tegen zijne bedoeling, te vermeerderen. Integendeel, men bemint zijne vredelievendheid en toegeeflijkheid, zelfs omtrent woorden, welke voor beſlisſende gehouden werden. In zijne Kerkredenen heerscht voornaamlijk de Zedenkunde, en naar die, welke nog voorhanden zijn, te oordeelen, komt hij CHRYSOSTOMUS vrij na op zijde, ſchoon hij hem niet volkomen gelijk is. Maar deze eerwaardige, voor Godsdienst en Deugd zoo arbeidzame man, zou nog nuttiger en waarlijk groot geweest zijn, indien hij zichzelven niet in den weg geſtaan had, door den verkeerden *Monnikſplooi*, welke zijnen anders goeden aanleg geheel ontſtelde, en hem angstvallig, zwaarmoedig, ligtgelovig, en zelfs bijgelovig maakte. Het door vrijwillige boetdoeningen uitgemergeld ligchaam werkte ook bij tot nadeel van den geest; alhoewel veel minder, dan bij de gemeene ruwe Monniken of Kluizenaars van ſtompe geestvermogens. Men heeft van hem in laater tijden uitvoerige Levensbeſchrijvingen, als van GODEFROI HERMANT, Leeräar der *Sorbonne*, en Kanunnik te *Beauvais* (*), ook van FR. BAERT in de *Acta Sanctorum* (†), maar laatst en beter van den

(*) *La vie de S. Baſile le Grand, Archevêque de Cæſareë en Cappadoce, et celle de S. Gregoire de Nazianze, Archevêque de Conſtantinopole, à Paris* 1679. II. *Vol.* 4to.

(†) *Menſ. Junii Tom.* II. *pag.* 807.

den Benedictijner JULIEN GARNIER (*), die ook de laatſte uitgave van alle de werken van BASILIUS bezorgd heeft te *Parys* 1721-1730, in III Deelen in *Folio*. De eerſte uitgave was van ERASMUS, te *Baſel* 1532, in *Folio*.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Indien BASILIUS langer geleefd had, zou hij, misſchien tot zijn nadeel, deel hebben moeten nemen in een nieuw verſchil, hetwelk, in de laatſte jaaren van zijn leven, ontſtond; de twist naamlijk met de *Apollinaristen*, waar van wij hier dienen te gewagen, eer wij van het leven van de beide GREGORIUSSEN ſpreken, die met dezen twist veel hebben te doen gehad.

Overgang tot de geſchiedenis van APOLLINARIS en de Apollinaristen.

De naam van APOLLINARIS is ons reeds voorgekomen in de Geſchiedenis van Keizer JULIANUS (†) en elders (§). De naam APOLLINARIS of APOLLINARIUS in de *Latijnſche* Kerk, wordt in de *Grieksche* doorgaans APOLINARIUS geſpeld, doch de eerſte is meest gewoon gebleven. 'Er waren twee Leeräars van dezen naam, Vader en Zoon. De Vader was te *Alexandrië* geboren, en gaf eerst onderwijs in de Spraakkunde te *Berytus* in *Fenicië*, naderhand te *Laödicea* in *Syrië*, in welke laatstgemelde ſtad hij *Ouderling* is geweest, alwaar hem ook, uit zijn huwlijk, doch men weet niet in welk jaar, zijn Zoon, de jonge APOLLINARIS, geboren is. Deze overtrof zijnen Vader in Geest en Geleerd-

Bijzonderheden van APOLLINARIS, Vader en Zoon.

(*) *Vita S. Baſ. T.* III. *Opp. p.* XXXVII-CLXXXVIII.
(†) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 456.
(§) Zie V *Deel*, *Bladz.* 172.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

leerdheid. Hij was niet alleen een Taalkenner, maar ook Redenaar, Dichter, en Wijsgeer; die zelfs de bij de Christenen zoo zeldzame kennis der Heebreeuwsche Taal zich eigen maakte. Nadat hij te *Laödicea*, nog vóór het jaar 353, een tijd lang de Welsprekendheid onderwezen had, gaf men hem den post van Voorlezer bij de Gemeente aldaar (*). Beide, Vader en Zoon, stonden niet alleen volgends SUIDAS, in kennis met LIBANIUS, maar ook met eenen anderen Heidensehen *Sofist*, EPIFANIUS, te *Laödicea*, van wien de Zoon onderwijs kreeg. THEODOTUS, Bisschop dezer stad, verbood hun wel de verkeering met deze voorname Geleerden, uit vreeze, dat die hen tot het Heidendom mogten verlokken, maar zij gehoorzaamden niet (†). Eens las EPIFANIUS een Lofdicht op BACCHUS voor eene vergadering; en alhoewel hij bij den aanvang, naar gewoonte, alle ongewijden gebood heen te gaan, bleven echter de tegenwoordig zijnde Christenen, en daar onder de beide APOLLINARISSEN, omdat zij waarschijnlijk niet geloofden, dat eene zoodanige uitspraak, buiten den eigenlijken Godsdienst, eenige betekenis had. Doch THEODOTUS den overigen Christenen deswegens eene bestraffing gegeven hebbende, stoot de beide APOLLINARISSEN, omdat zij Kerkelijke ambten bekleedden, van de Kerkelijke Gemeenschap uit. Na-

(*) HIËRON. *de Vir. Illustr. C.* 104. EPIFAN. *Haeret.* LXXVII. *C.* 24. SOCR. *L.* II. *C.* 46. SOZOM. *L.* V. *C.* 18. *L.* VI. *C.* 25. SUIDAS. V. Απολιναριος.

(†) SOCRATES *l. c.*

Nadat zij boete gedaan hadden, nam hij hen, na eenigen tijd, eerst weder aan (*). Dit gebeurde onder de regeering van KONSTANTIUS, vóór het jaar 350. Met den volgenden Bisschop van *Laödicea*, GEORGIUS, geraakten zij op nieuw in moeilijkheid; daar hij hen, volgends SOCRATES, omdat zij volstrekt de verkeering met EPIFANIUS niet wilden nalaten, in den ban deed. Doch hij voegt 'er bij, dat zij, volgends andere berichten, daaröm met hunnen Bisschop verdeeld waren geraakt, omdat deze dan, de gelijkheid des Vaders met den Zoon, naar het besluit der *Synode* van *Seleucië*, in het jaar 359, dan weder volkomen het gevoelen van ARIUS geleerd had. Men weet zeker, dat GEORGIUS een *Ariaan* geweest is, en is daaröm geneigd, SOZOMENUS geloof te geven, die verhaalt, dat hij den jongen APOLLINARIS om die reden alleen zoo vervolgd hebbe, omdat deze vriendschap gemaakt had met ATHANASIUS, toen deze naa zijn Bisdom over *Laödicea* terug keerde.

De jonge APOLLINARIS Bisschop van Laödicea.

Doch, de jonge APOLLINARIS, wiens roem steeds hooger klom, en die allengs de aanzienlijkste Leeraaren der *Katholijke* partij onder zijne vrienden telde, werd eindelijk zelf, omtrent het jaar 360, of wat eerder, tot Bisschop van *Laödicea* verkozen, gelijk ATHANASIUS (†), HIËRONYMUS (§), en RUFINUS (**), hem uitdruklijk den eernaam van Bis-

(*) SOZOMEN. *Libr.* VI. *Cap.* 25.
(†) *Tom. ad Antioch. T.* I. P. II. *p.* 619. (§) *l. c.*
(**) *Hist. Eccles. Libr.* XI. *Cap.* 20.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Bisschop geven, waar tegen het zwijgen van anderen geene tegenwerping maakt, en hetwelk FOTIUS, in zijne uittrekzels uit FILOSTORGIUS (*) tegen dezen zonder grond ontkent.

Om dezen tijd had JULIANUS de regering aanvaard. Zijn verbod, dat de Christelijke Leeraars voortaan geene Heidensche Schrijvers mogten verklaren, opdat die meer en meer onder de Christenen onbekend mogten worden, gaf aan de beide APOLLINARISSEN aanleiding, om, met spoed, een aantal geschriften op te stellen, welke, in tijd en wijle, de plaats der werken van de Griekschc vernuften zouden mogen vervullen. Volgends SOCRATES (†) schreef dus APOLLINARIS, de Vader, eene voor Christenen geschikte *Spraakkunde;* bracht den inhoud van MOSES Boeken in een *Heldendicht*, en gaf ook aan de overige *Historische Boeken des Ouden Testaments* eene dichterlijke inkleeding, daar van of *Heldendichten* of *Treurspelen* makende. Zijn Zoon daartegen wist, in navolging van PLATO, de Schriften der *Euangelisten* en *Apostelen* in de gedaante van *Samenspraken* te brengen. SOZOMENUS (§) laat alleen den jongen APOLLINARIS soortgelijke schriften opstellen, en oordeelt zelfs, dat de jonge APOLLINARIS, in zijne Gedichten, de oude Griekschc Dichters volkomen hebbe geëvenaard. Dit is zeker overdreven, doch daar in schijnen wij so-

De beide APOLLINARISSEN schrijven gedichten enz. om het verbod van JULIANUS, dat de Christenen geene Heidensche schriften mogen uitleggen.

(*) *Epit. Hist. Eccles. Libr.* VIII. *Cap.* 15.
(†) *Libr.* III. *Cap.* 16.
(§) *Libr.* V. *Cap.* 18.

Digitized by Google

SOZOMENUS te mogen volgen, dat de jonge APOLLINARIS, zoo wel als zijn Vader, van zijne Dichterlijke bekwaamheid, die algemeen bekend is, gebruik gemaakt hebbe; waar toe eene plaats van GREGORIUS van *Nazianzus* (*) schijnt te behooren, waar hij spottend gewaagt van het *Nieuwe Psalmboek*, van geheel anderen toon, dan DAVID had, hetwelk met andere bevallige gedichten bijkans voor een *derde Testament* door de *Apollinaristen* gehouden werd. SOZOMENUS haalt nog op eene andere plaats (†) Liederen van den Bisschop APOLLINARIS aan, die van zijne aanhangers met zeer veel vermaak op gastmaalen en onder den arbeid gezongen werden, en welke hij allen tot den lof van God ingericht had. Daar is nog eene Griekſche Overzetting of *Verklaring der Psalmen* in Heldenverzen. (*Metaphrasis Psalmorum*,) onder zijnen naam voorhanden, het eerst door ADR. TURNEBUS uitgegeven, te *Parys* 1552 8vo. Maar deze wordt te recht voor onëcht gekeurd, en is den man onwaardig, die de *Griekſche* Dichters op zijde zou geſtreefd hebben (§).

Andere ſchriften van den jongen APOLLINARIS.

Andere ſchriften, welke de ouden aan APOLLINARIS den jongen hebben toegeſchreven, zijn voor lang verloren. Hij had vele *Uitlegkundige Schriften over den Bijbel* opgeſteld; en wordt door FILOSTORGIUS (**) in deze betrekking boven BASILIUS *den Groo-*

(*) *Orat.* LI. *Tom.* I. *Opp. pag.* 745.
(†) *Libr.* VI. *Cap.* 25.
(§) Verg. FABRIC. *Bibl. Gr. Vol.* VII. *p.* 666, 670.
(**) *Epit. H. E. L.* VIII. *C.* 11. *Coll.* SUIDA *l. c.*

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Grooten, en GREGORIUS van *Nazianzus* geplaatst. HIËRONYMUS gewaagt 'er ook van, maar klaagt, dat zij te kort en oppervlakkig waren (*). In de uittrekzels uit de uitlegkundige werken der Kerkvaderen, (*Catenæ Patrum*,) zijn 'er Brokſtukken van overig. Uit eene plaats van HIËRONYMUS (†) hebben ſommigen, doch te overhaast, beſloten, dat APOLLINARIS ook eene nieuwe *Griekſche Overzetting des Hebreeuwſchen Bijbels* zou vervaardigd hebben. Zijne *Twistſchriften* hebben hem voornaamlijk beroemd gemaakt (§). Onder dezen munte zijn werk tegen PORFYRIUS in XXX Boeken uit, niet alleen volgends HIËRONYMUS (**), maar FILOSTORGIUS (††) zegt zelfs, dat hij daar *in de ſoortgelijke* werken van EUSEBIUS en METHODIUS overtroffen heeft. Eene plaats uit zijn werk, waar in hij de Geſchiedenis van SUSANNA, als ook het verhaal van BEL en den *Draak* te *Babylon* verwerpt, heeft HIËRONYMUS (§§) bewaard. Nog ſchreef APOLLINARIS een ander werk *over de waarheid*, tegen den Keizer JULIANUS en de Heidenſche Wijsgeeren (***).

In

(*) *Prol. Comment. in Jeſ. T.* III. *Opp. p.* 5.

(†) *Adv. Ruf. L.* II. *T.* IV. *Opp.* P. II. *pag.* 433. *Comment. in Eccleſiaſt. C.* 12. *T.* II. *Opp. p.* 783.

(§) Dit erkent zijn tegenſtrever VINCENTIUS *van Lirinum Commonitor. Adverſ. Hæres. Cap.* 16. *pag.* 46, 47. *Cantabr.* 1687. 12vo.

(**) *De Viris Illuſtr. Cap.* 104. (††) *l. c. C.* 14.

(§§) *Præf. in Daniel. T.* III. *Opp. p.* 1074.

(***) SOZOM. *L.* V. *C.* 18. Verg. *Deel* IV. *Bl.* 456.

Digitized by Google

In andere ſchriften heeft hij de *Manicheën*, EUNOMIUS, MARCELLUS *van Ancyra* en andere dwalende of verdachte perſonen beſtreden (*). Zijn Boek *van den Heiligen Geest* kent men alleen uit BASILIUS (†). Een Christelijk Treurſpel: *De Lijdende Christus*, hetwelk onder de werken van GREGORIUS van *Nazianzus* ſtaat (§), hebben ſommigen insgelijks voor een werk van APOLLINARIS gehouden. De ongemeene vruchtbaarheid van APOLLINARIS in het ſchrijven heeft hem dit waarlijk harde oordeel van BASILIUS *den Grooten* (**) op den hals gehaald: „Naardien hij in gemaklijkheid van ſchrijven eene tot alle onderwerpen vaardige tong bezat, heeft hij de wereld met zijne ſchriften vervuld, zonder zich aan de vermaning te kreunen van hem, die gezegd heeft: (*Predik.* XII. 12.) *Wacht u, van vele Boeken te maken!* Daaröm vindt men ook in derzelver menigte vele zonden: want hoe zou het mogelijk zijn, bij het veel ſpreken, het zondigen te vermijden?" Waarlijk een hard oordeel voor den geleerden veelſchrijver! Maar BASILIUS ſchreef deze woorden, toen APOLLINARIS bij hem en alle *Katholijken* in de nadeelige houding van eenen Ketter verſcheen.

Langen tijd, en het grootſte deel zijns levens, ſtond hij in groote hoogächting, waar van hij toen zelfs nog veel behield, toen de *Katholijken* met zijne Zijne achting.

(*) EPIFAN. *Hær.* LXVI. *C.* 21. HIËRON. *de Vir. Illuſtr. C.* 86. FILOST. *L.* VIII. *C.* 12.

(†) *Ep.* CCXLIV. *p.* 378. (§) *T.* II. *p.* 253.

(**) *Ep.* CCLXIII. *pag.* 406.

III BOEK VIII. Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ne gevoelens niet voldaan waren. Zelfs EPIFANIUS (*) noemt hem op dezelfde plaats, waar hij hem als den ſtichter eener Ketterij voorſtelt, den eerwaardigen Ouden, wien hij en ATHANASIUS en alle Rechtzinnigen altijd hadden liefgehad. Op eene andere plaats (†) prijst hij zijne eerwaardige zeden; ook merkt hij aan, dat APOLLINARIS éénmaal van zijn ambt verlaten is, omdat hij zich niet bij de *Arianen* wilde voegen. Het één en ander bevestigt de vermaarde Monnik NILUS, in de eerſte jaaren der Vde eeuw (§). HIËRONYMUS verëerde hem als zijnen Leeräar, geduurende zijn verblijf te *Antiöchië* (**). Wanneer dus THEODORETUS (††) aan APOLLINARIS enkel den ſchijn van *Godzaligheid* toeſtaan *wil*; of andere *Ouden* zich ſpottend en driftig over hem uitlaten, hetwelk laater Schrijvers gretig hebben overgenomen, is zulks enkel aan die mening toe te ſchrijven, dat men van iemand, die het ongeluk had, van in zijnen laaten leeftijd een Ketter te worden, niets goeds verwachten kan. Even dus is het ook geſteld met de beſchuldiging, dat hij aan GREGORIUS THAUMATURGUS, den Biſchop JULIUS van *Rome*, en ATHANASIUS, ſchriften zou hebben toegedicht, ten einde zijne dwalingen, on-

(*) *Hæres.* LXXVII. *Cap.* 2. *Tom.* II. *Opp. p.* 969.

(†) *l. c. Cap.* 24. *pag.* 1018.

(§) *Libr.* I. *Epist.* 257. *pag.* 96.

(**) *Ep.* XV. *Tom.* IV. P. II. *Opp. pag.* 342, Verg. FILOST. *L.* VIII. *C.* 11. *Coll.* SUIDA V. Απολιναριος.

(††) *Hist. Eccles. L.* V. *C.* 3.

Digitized by Google

onder hunnen naam, ſpoediger te kunnen verbreiden. Welke beſchuldiging men bij ſommige Schrijvers van de VIde eeuw, inzonderheid bij LEONTIUS van *Byzantium*, vindt (*).

Hij wordt een Ketter

Eindelijk verloor APOLLINARIS den roem van Rechtzinnig te zijn, dien hij zoo lang bij de *Katholijken* behouden had; wanneer dit het eerst gebeurd zij, weten wij niet met zekerheid. GREGORIUS van *Nazianzus* zegt, in éene zijner Redenvoeringen (†), dat het geloof der *Apollinaristen* voor dertig jaaren ontſtaan was, dit zou ons waarſchijnlijk tot het jaar 352 terug leiden. Anderen meenen op de Kerkvergadering van *Alexandrië*, in het jaar 362, ſpooren gevonden te hebben van de dwaling van APOLLINARIS. In het leven van ATHANASIUS hebben wij gezien (§), dat twee Brieven van denzelven, van het jaar 371, niet tegen APOLLINARIS gericht zijn, hoewel 'er ſtellingen in wederlegd worden, welke met die van APOLLINARIS overëenkomst hebben. Nu blijven nog de *twee Boeken* van ATHANASIUS tegen APOLLINARIS, van het jaar 372, over, die wel niet in naam tegen hem gericht zijn, en eerst van laater Schrijvers aan den Biſchop van *Alexandrië* worden toegeſchreven, maar die evenwel niets bevatten, wat met zijne wijze van den-

(*) *Libr. adverſus eos, qui proferunt quædam Apollinarii falſo inſcripta nomine SS. Patrum in Caniſ. Lectt. Ant. Tom.* I. *pag.* 600.

(†) *Orat.* LII. *pag.* 748.

(§) Zie boven *Bladz.* 123.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363 tot 476.

denken en ſchrijven ſtrijdt; en welke ook de hoofdgevoelens van APOLLINARIS daadlijk aantasten. Als men hier bijvoegt, dat BASILIUS *de groote* (*), door EUSTATHIUS van *Sebaste*, zedert het jaar 373, beſchuldigd is geworden, dat hij de Ketterſche gevoelens van APOLLINARIS was toegedaan, dan mag men beſluiten, dat deze gevoelens kort na het jaar 370 bewegingen en twisten begonnen hebben te verwekken.

De bron dezer dwalingen.

De bron zijner dwaling was geene andere, gelijk NEMESIUS, kort na den tijd van APOLLINARIS, ze ons reeds heeft aangewezen (†), dan het gevoelen van PLOTINUS, zoo als hij het noemt, of der *Platoniſche* School, van de drie deelen des menſchen, de ziel, (ψυχη,) de rede, (νους,) en het ligchaam. (σαρξ.) Niet, dat APOLLINARIS, verbitterd door het harde gedrag van den Biſchop GEORGIUS van *Laödicea* tegen hem, zich van hem had willen onderſcheiden, door zijne nieuw uitgevondene leere (§). Ook niet, zoo als THEODORETUS (**) het geval verhaalt: Als de Veldheer SAPORES, met een bevel van Keizer GRATIANUS te *Antiöchië* kwam, (dit was in het jaar 378,) dat alleen die gebannene Leeräars weder tot het bezit van hunne ambten zouden geraaken, die de Kerkgemeenſchap met den *Room-*

(*) Zie hier voor *Bladz.* 258.

(†) *De Natura Hominis C.* 1. *p.* 9. *Antv.* 1565. 8.

(§) Zoo verhalen SOCRATES *Libr.* II. *Cap.* 46. SOZOMENUS *Libr.* VI. *Cap.* 25.

(**) *Hist. Eccles. L.* V. *C.* 3, 4.

Digitized by Google

Roomſchen Biſchop DAMASUS onderhielden, werd APOLLINARIS door den *Presbijter* FLAVIANUS aldaar overtuigd, dat hij niets minder voordroeg, dan het leerſtelſel van DAMASUS. Dit maakte, dat hij zijn Bisdom verloor; daar op verbreidde hij de nieuwe leere, die hij uitgedacht had, en wierp zich tot hoofd van eene Ketterij op. Doch waarſchijnlijk heeft THEODORETUS zich hier aan verwarring en ſtrijdigheid ſchuldig gemaakt.

Dehoofddwaling van APOLLINARIS.

Uit het beginſel, welk wij aangewezen hebbende, redenkavelende, maakte APOLLINARIS zijn beſluit. Omtrent de Menschwording van CHRISTUS, wilden de Christen-Leeraars alles meer en meer bevatlijk maken, waar bij zij dan ééns de Godheid, dan weder de Menschheid van JESUS te na kwamen. APOLLINARIS was een ijverig verdediger der Godheid van CHRISTUS tegen de *Arianen*; ook loochende hij niet, dat CHRISTUS in de daad mensch is geworden. Maar hij overwoog, dat de menschlijke ziel aan vele veränderingen is blootgeſteld, en dat CHRISTUS, met eene menschlijke ziel zou hebben kunnen zondigen, gelijk andere menſchen. Tevens meende hij, dat CHRISTUS geene menschlijke ziel nodig had gehad, dewijl zijne Godlijke natuur genoegzaam geweest was, om alles te verrichten, wat het werk van de ziel bij de menſchen is, en inzonderheid om de verlosſing te voltojen. Uit deze gronden beſloot hij: „ *dat* CHRISTUS *geene redelijke menschlijke ziel*, (νους of ψυχη λογικη,) „ *maar alleen eene gevoelige dierlijke ziel*, (ψυχη „ *een-*

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ *eenvoudig*,) *gehad heeft; maar dat de Godlijke* „ *natuur bij hem de plaats der redelijke ziel ver-* „ *vuld had.*" Omtrent deze hoofdleere van APOLLINARIS komen de Schrijvers der IV en Vde eeuw vrij wel met elkanderen overëen, hoewel zij, in deze of gene bijömſtandigheid, verſchillen. AUGUSTINUS, bij voorbeeld, meldt (*), dat hij, in het eerst, aan CHRISTUS de ziel volſtrekt ontzegd, maar, nadat hij door plaatzen der Heilige Schrift overtuigd was, beweerd hebbe, dat 'er alleen geene redelijke ziel in den Verlosſer geweest is. Dit zeggen ook SOCRATES (†) en RUFINUS (§). Doch de eigene plaatzen van APOLLINARIS laten ons niet twijfelen, dat hij, langs dien weg, en door die gronden, die wij aangehaald hebben, op zijne nieuwe verklaring gekomen is. De duidlijkſte en merkwaardigſte vindt men, in zijnen Brief aan de Biſchoppen, die naa *Diocæſarea* gebannen waren (**), alwaar APOLLINARIS zegt: „ Wij belijden, dat niet „ het Woord Gods, hetwelk in de Profeeten was, „ tot den Heiligen Mensch gekomen is; maar dat het „ Woord zelf vleesch geworden is, zonder eene „ menschlijke ziel aan te nemen, die veränderlijk is, „ en van ſchandelijke gedachten gevangen gehouden „ wordt; maar met eene Godlijke, onveränderlijke, „ en hemelſche ziel. De Verlosſer heeft evenwel „ niet

(*) *De Hæres. C.* 55. (†) *L.* II. *C.* 46.
(§) *Hist. Eccles. L.* XI. *C.* 20.
(**) Bij LEONTIUS *l. c. pag.* 608.

„ niet een onbezield ligchaam zonder gevoel en ver-
„ ſtand gehad. Want het was onmogelijk, dat,
„ nademaal de Heere om onzen wil mensch gewor-
„ den is, zijn ligchaam zonder verſtand zijn kon.
„ Naardien hij waarachtig God was, zoo is hij
„ ook de eerstgeborene onder vele Broederen ge-
„ worden. Daar was dus niet een andere Zoon
„ van God vóór ABRAHAM, en een ander na ABRA-
„ HAM; maar één volmaakte eeniggeborene Gods,
„ volmaakt in Godlijke, niet in menschlijke vol-
„ maaktheid (*)." Dus heeft ook GREGORIUS van *Nazianzus* (†), uit een geſchrift van APOLLINARIS, deze ſtelling getrokken, „ dat de van den Hemel komende mensch geene rede, (νοῦς,) heeft; maar dat de Godheid des eeniggeborenen de plaats der rede vervangt, en behalven de ziel en het ligchaam, het derde deel der menschlijke vereeniging uitmaakt (§)."

Bij-

(*) Men heeft nog andere dergelijke plaatzen van hem bij GREG. *van Nyſſa in Antirrhet. adverſus Apollinarem*, in LAUR. ALEX. ZACCAGNII *Collectan. Monum. Vett. Eccles. Græc. Cap.* 35. *pag.* 210, 212. *Cap.* 38. *pag.* 220, 221. *Cap.* 39. *pag.* 222, 224. *Romæ* 1698. 4.

(†) Men voege hier bij ATHANAS. *adverſ. Apollinar. L.* I. *p.* 736. *T.* I. P. II. *Opp.* hoewel APOLLINARIS, in dat werk, niet uitdruklijk genoemd wordt, omdat ATHANASIUS zijnen ouden vriend ſparen wilde. EPIFANIUS *Hær.* LXXVII. *C.* 25. THEOD. *H. E. L.* V. *C.* 3. *Hær. Fab. Libr.* IV. *Cap.* 8, 9. *L.* V. *C.* 11.

(§) *Orat.* XX. *p.* 722.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Andere ſtellingen hem toegeſchreven.

Bijkans alle de overige ſtellingen, welke men aan APOLLINARIS in oude en nieuwe tijden te last gelegd heeft, zijn, of onzeker of onwaarſchijnlijk. Somtijds rukte men ſommige gezegden uit derzelver verband; dan weder onderſcheidde men APOLLINARIS niet genoeg van de *Apollinaristen*; dan trok men gevolgen uit zijne ſtellingen, of vergeleek die met de gevoelens van andere Ketters, tot zijn nadeel; en over het algemeen geloofde men al te ligt, wat tot zijn nadeel werd uitgeſtrooid. Dus haalt BASILIUS *de Groote* (*) uit een geſchrift, hetwelk deszelfs partijën op zijne rekening wilden ſtellen, omdat men hem van de gevoelens van APOLLINARIS verdacht hield, zeer ongeſchikte *Sabelliaanſche* verklaringen aan, die APOLLINARIS zouden toebehoren, hoe zeer deze van zulke gevoelens ver af was. Echter durft BASILIUS ze niet geheel voor ondergeſchoven houden. In anderen van zijne Brieven (†), ſchijnt hij wel geloofwaardiger berichten van hem te hebben, maar zij zijn te onbepaald, bij voorbeeld, dat APOLLINARIS zijn ſtelſel meer op menſchlijke beſluiten dan op Bijbelſche bewijzen grondde, enz., hoewel men ook tevens moet erkennen, dat APOLLINARIS zelf zich niet zelden zonderling en aanſtootlijk uitdrukte. Zoo beweerde hij: *het vleesch*, (of het ligchaam) van CHRISTUS was *Godlijk* geworden door de vereeniging met het Woord; het was *God*, voor zoo verre het met de Godheid tot eene

(*) *Epist.* CXXIX. *pag.* 226.

(†) *Epist.* CCLXIII. *pag.* 406. CCLXV. *p.* 409.

eene natuur verëenigd was (*). De *Zoon van God* was reeds, *vóór dat hij op de Wereld kwam, des Menschen Zoon geweest*, en had het vleesch, hetwelk hij in den Hemel had, met zich gebracht (†) enz. Daar uit besloot men, dat hij geloofd zal hebben, dat het *Ligchaam* van CHRISTUS niet uit de Maagd MARIA, maar uit den Hemel oorsprongelijk zij, en dat het éénswezens met God ware. Doch uit zijne eigene bovengemelde gezegden bij LEONTIUS, waar hij als bekend onderstelt, dat CHRISTUS Ligchaam uit de Maagd, maar zijne Godheid van den Hemel is enz., en uit uittrekzels bij GREGORIUS van *Nysa* (§), en bij THEODORETUS (**), blijkt de ongegrondheid van zoodanige beschuldigingen genoegzaam, schoon hij beter gedaan had, zich van soortgelijke uitdrukkingen te onthouden. Op dezelfde wijze is het gelegen, met de beschuldiging, dat APOLLINARIS liet onderscheid der *beide natuuren* in CHRISTUS hebbe weggenomen, zoo als naderhand EUTYCHES deed (††), omdat hij in CHRISTUS de Godlijke natuur in plaats van de menschlijke ziel stelde, en enkel van deze natuur alles afleiden moest, wat CHRISTUS gedaan en volbracht had; en omdat hij zelfs geschreven had (§§): God

(*) *Ap.* LEONT. *l. c. pag.* 600-601.

(†) GREGOR. *Naz. Orat.* XLVI. *p.* 722.

(§) *l. c. p.* 149, 166, 172, 174.

(**) *Dial.* I. *p.* 45. III. *p.* 170. *Opp. T.* IV.

(††) CHRIST. AUG. SALIG. *de Eutychian. ante Eutychen C.* 13. *p.* 88. (§§) Bij FOTIUS *Bibl. Cod.* 230. *p.* 849.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

God en het Vleesch maken *één Natuur* uit. Maar wanneer men de ronde verklaringen van APOLLINARIS leest, „ dat wel de Godheid in CHRISTUS met het vleesch verëenigd is, maar dat nogthans in deze verëeniging het ligchaam voortgaat een ligchaam, en de Godheid, Godheid te zijn, alhoewel men met de Schrift het geheel even zoo wel God als Mensch noemen kan (*),” dan valt het onderscheidende van *Eutychianerij* bij hem geheel weg. Evenwel leerde APOLLINARIS, aan den anderen kant, duidlijk genoeg de verëeniging der beide natuuren in CHRISTUS, tot éénen persoon, doch dewijl zijn denkbeeld van de menschlijke ziel hier bij ten grondslag lag, voegde hij 'er het *één* en ander bij, hetwelk de berisping der *Katholijken* niet ontgaan kon. Hij ontkende, dat twee volmaakte dingen met elkander verëenigd konden worden, (of hetwelk hetzelfde is, dat twee Personen éénen konden uitmaken) (†), maar dit deed hij alleen, om de menschlijke ziel in CHRISTUS des te onvolmaakter te maken. Moest CHRISTUS, zeide hij verder (§), als een volmaakt mensch en ook naar zijne Godlijke natuur, aangebeden worden, dan moest men niet alleen eene *drieheid*, maar eene *vierheid in de Godheid* aannemen. Daar op grondt hij juist zijn bewijs, dat CHRISTUS maar één' Persoon verbeeldt,

(*) *Apud Gregorium Nyss. l. c. pag.* 146-160. *Ap. Leontium l. c. pag.* 601.

(†) *Ap. Gregor. Nyss. l. c. pag.* 172.

(§) *Ap. Gregor. Nyss. Tom.* II. *Opp. p.* 47, 48.

beeldt, dewijl men hem moet aanbidden; daar evenwel een mensch niet aangebeden mag worden (*).

APOLLINARIS verſtond dus niet kwalijk de kunst, om zijne partijën, door tegenwerpingen, te ontrusten. Doch deze bleven hem, door hunne wederleggingen, maar voornaamlijk, door hunne gevolgtrekkingen, niets ſchuldig. Dus beſchuldigt hem GREGORIUS van *Nazianzus* (†), dat hij aan CHRISTUS de *rede* ontzegd, ja zelfs *eenen God zonder rede*, en twee Zoonen, den éénen Gods, den anderen den Zoon der Maagd, aangenomen heeft (§). Dus telt ook THEODORETUS (**) onder de leeringen van APOLLINARIS, dat CHRISTUS, dewijl hij geene redelijke menschlijke ziel had, *de ziel*, over het geheel, *niet heeft kunnen verloſſen*. Wederöm beſloot GREGORIUS (††), uit de verëeniging der natuuren in CHRISTUS, zoo als APOLLINARIS die verklaarde, dat hij geloofd hebbe, dat de *eeniggeborene God ſterflijk is, naar zijne Godheid geleden heeft*, en met het ligchaam geſtorven, en van den Vader opgewekt is. Evenwel haalt THEODORETUS (§§) de woordelijke belijdenisſe van APOLLINARIS aan, dat CHRISTUS, naar zijne Godlijke natuur, niet vatbaar geweest is, om te lijden, als hetwelk alleen het ligchaam toekomt. Hier volgt tevens eene andere plaats

(*) *Ap. Leontium l. c. pag.* 609.
(†) *Orat.* LI. *pag.* 738.
(§) *Ejusd. Carm. de Vita ſua T.* II. *Opp. p.* 10.
(**) *Hist. Eccles. Libr.* V. *Cap.* 3.
(††) *Or.* XLVI. *p.* 722. (§§) *Dial.* III. *p.* 170.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

plaats van den zoo dikwijls genoemden Schrijver, die bewijzen kan, hoe ſamenhangend hij gedacht heeft: „ Van de dooden opſtaan, zegt hij, is „ eene eigenſchap des menſchen; maar van de doo„ den opwekken, eene eigenſchap Gods. Aan „ CHRISTUS komt beiden toe; *dienvolgends is hij* „ *God en Mensch.* Was hij alleen mensch, dan „ kon hij geene dooden opwekken; was hij alleen „ God, dan kon niet gezegd worden, dat hij, als „ van den Vader onderſcheiden, dooden opwekte. „ Beiden komt bij CHRISTUS bij één: *Dus is hij* „ *God en Mensch.* Ware hij alleen Mensch, dan „ kon hij de Wereld niet zalig maken; ware hij „ alleen God, dan had hij dit niet door lijden vol„ bracht. Maar CHRISTUS heeft beiden gedaan: „ *Gevolglijk is hij God en Mensch.* Was hij al„ leen Mensch, of alleen God, dan kon hij de „ Middelaar niet zijn tuſſchen God en de Men„ ſchen."

Of APOLLINARIS zelf, of eerst zijne aanhangers, de bewoording *Mensch des Heeren*, (ανθρωπος κυριακος,) van CHRISTUS gebruikt hebben, welke GREGORIUS van *Nazianzus* insgelijks afkeurt (*), is in de daad twijfelachtig. Ondertuſſchen hebben ATHANASIUS en andere *Katholijken*, zich van deze uitdrukking zonder aanſtoot bediend. Maar het is niet zelden het geval, dat eene zelfde uitdrukking, in den mond van *Katholijken*, Rechtzinnig, in dien van *Ketters* Kettersch was. AUGUSTI-

(*) *Or.* LI. *p.* 738.

TINUS maakte zoo veel bedenklijkheid over dit woord, dat hij wenschte, het nooit gebruikt te hebben. „ Met dezen naam, (*Homo Dominicus*,) zegt hij (*), kan elk in de Heilige Familie des Verloſſers benoemd worden. Hij is Middelaar tusſchen God en de Menſchen; hij is de Heer. Ik heb dien naam wel bij ſommige *Katholijke* Uitleggers gevonden; en hij kan eenigermate verdedigd worden; maar men moet 'er zich toch niet van bedienen." Op het gezag van AUGUSTINUS hebben naderhand de *Scholastiken* deze benaming, zonder genade verworpen.

Onderſteld, dat de beide Boeken van ATHANASIUS tegen APOLLINARIS (†) hem toebehooren (§), is het duidlijk, dat daar in even zoo zeer de aanhangers van APOLLINARIS, als hij zelf, beſtreden wordt, maar te bepalen, welke der leerſtukken, die daar in wederlegd worden, aan hem of aan zijne aanhangers behooren, is niet zoo gemaklijk te bepaalen, als het waarſchijnlijk is, dat APOLLINARIS hier en daar in dezelven ongelijk geſchiedt. Bij voorbeeld, onder de dwalingen van deze partij wordt eerst en vooräl gerekend, dat het vleesch van CHRISTUS ongeſchapen, en zijn ligchaam van den Hemel, ja dat dit vleesch éénswezens met de Godheid was, en daar na komt de Opſteller eerst tot de hoofdſtelling van

(*) *Retract. Libr.* I. *Cap.* 19.

(†) *De Incarnatione Domini nostri* y. c. *contra Apollinarium Libri* II. *T.* I. P. II. *Opp. p.*736-762.

(§) Boven *Bladz.* 118.

III BOEK VIII Hoofdst. Na C. G. Jaar 363. tot 476.

van APOLLINARIS, dat *in* CHRISTUS, *in plaats van onzen inwendigen mensch, eene hemelsche rede plaats gehad hebbe.* In het tweede Boek, hetwelk van DAMASCENUS (*), onder den titel: ATHANASIUS *van de menschwording*, als ook, *van de zalige toekomst van* CHRISTUS, wordt aangehaald, worden de tegenwerping dezer partij bijgebracht en opgelost.

EPIFANIUS, die kort daar aan, na het jaar 374, in zijn groot werk tegen de Ketters, insgelijks de *Apollinaristen* beſtreed, die hij *Dimoeriten* noemt, omdat zij van de drie deelen, uit welken zij den mensch ſamenſtellen, in CHRISTUS maar eene διμοιρια, *twee deelen*, het ligchaam en de gevoelige ziel toegaven (†), leidt deze *Ketterij* ook wel van den Duivel af, als den vijand des menſchen; maar behandelt APOLLINARIS zelven met onverwachte zachtheid; en is geneigd te geloven, dat zijne leerlingen hem niet recht verſtaan hebben. Voorts meldt hij nog eenige andere ſtellingen van hen. Sommigen, zegt hij, beweeren, dat CHRISTUS *niet dit ons vleesch*, maar een geheel ander, aangenomen heeft. 'Er is 'er onder deze partij, welke, zoo zij meenen, ter eere van CHRISTUS, ontkennen, dat hij nagels en haair gehad heeft, zoo als wij; die het onvoegzaam vinden, dat bij hem de natuurlijke uitwerpſelen den gewonen gang gegaan zouden zijn. Verders verhaalt EPIFANIUS (§), dat verſcheidenen onder de *Dimoeriten* zich ten aanzien van deze dwa-

(*) *De Orthod. fide L.* III. *C.* 23. *L.* IV. *C.* 6.
(†) *Her.* LXXVII. *p.* 996-1033. (§) *C.* 20. *p.* 1014.

dwaling gemaskerd hebben. Zoo ontmoette hij te *Antiöchië* ee en der voornaamſten onder hen, den Biſchop VITALIS, die een zeer Godvruchtig leven leidde. Hij drong op denzelven aan, om zich met de *Katholijke* Kerk te verëenigen, maar hij wilde volſtrekt van geen onderſcheid weten. Evenwel twistte hij met den Biſchop PAULLINUS aldaar, die ook in zijne Schriftelijke Geloofsbelijdenis die genen verwierp, die aan CHRISTUS geen waar, maar een *onbezield*, *ongevoelig*, *redeloos ligchaam* toeſchreven. Als EPIFANIUS VITALIS nader vraagde, bekende deze wel, dat CHRISTUS eenen *volkomenen mensch* aangenomen, en zijn ligchaam van MARIA bekomen had; maar hij ontkende rond uit, dat hij ook eene *menschlijke rede ontvangen had*, nademaal deze door de Godheid vervangen was. EPIFANIUS deed vergeefs zijn best, om de beide partijën met malkanderen te vergelijken. Evenwel erkende hij tevens, dat het onderſcheid zich nog verder uitſtrekte, dan over de menschlijke rede. Sommigen van deze partij wilden niet eens toegeven, dat CHRISTUS eene *ziel* aangenomen had; anderen zullen geloofd hebben, dat MARIA, na de geboorte van CHRISTUS, in echtlijke verëeniging met JOSEF geleefd heeft. Elders (*) echter twijfelt hij, of men dit aan APOLLINARIS, of zijne Leerlingen, mag toeſchrijven. Volgends het getuigenis van ſommigen, bewcerde APOLLINARIS, dat wij bij de eerſte

(*) *Hæres.* LXXVIII. *pag.* 1033. waar hij de *vijanden van* MARIA beſtrijdt.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ſte Opſtanding duizend jaaren lang even zoo zullen leven, als thans, de wet gehoorzamen, het huwlijk, de beſnijdenis, en dergelijke dingen, waarnemen zullen. Zulke leerſtellingen legde men aan APOLLINARIS en zijne leerlingen te last, en zocht dezelve te wederleggen; hier bij zou men nog ligtlijk het één en ander voegen kunnen. GREGORIUS van *Nazianzus* (*) en THEODORETUS (†) beſchuldigen hem, dat hij *trappen van waardigheid in de Godlijke natuur geſteld*, en den *Vader*, *Zoon en Heiligen Geest* met de *Zon*, derzelver *ſtraalen* en *glans*, vergeleken heeft. Uit EPIFANIUS zou men beſluiten, dat de *Apollinaristen* gemeenlijk de Godheid vatbaar gehouden hebben voor lijden. Maar de uittrekzels uit den *Apollinarist* BASILIUS, bij LEONTIUS (§), tonen, dat hij deze leere veel meer veröordeeld hebbe. De bijzondere ſpreekwijzen, van welken deze partij zich bediende, zijn, naar allen ſchijn, hoewel zij niet kwalijk gekozen waren, dikwijls tegen hen verdraaid geworden. APOLLINARIS ſprak van *God in het vleesch*; (θεος ενσαρκος;) zijne aanhangers beweerden, dat men CHRISTUS niet *den Goddragenden Mensch*, (ανθρωπος θεοφορος,) maar *den Vleeschdragenden God*, (θεος σαρκοφορος,) moest noemen (**). GREGORIUS van *Nyſſa* verzekert zelfs (††), dat APOLLINARIS van eenen *Vleeſchen*

(*) *Orat.* LI. *pag.* 744.
(†) *H. E. L.* V. *C.* 3. (§) *l. c. p.* 602.
(**) *Ap.* GREG. *Naz. Orat.* LII. *p.* 748.
(††) *Fragment. contra Apollin. T.* II. *Opp. p.* 48.

Digitized by Google

ſchen God geſproken heeft. (θεος σαρκινος.) Dat de *Katholijke* den *Apollinarist* voor eenen *Vleeschverëerer*, (σαρκολάτρης,) en deze den anderen voor eenen *Menschverëerer*, (ανθρωπολάτρης,) uitmaakte (*), diende nergens anders toe, dan om malkanderen meer dwalingen te kunnen verwijten. GREGORIUS van *Nazianzus* heeft in twee Redenvoeringen (†), eigenlijk Brieven aan KLEDONIUS, APOLLINARIS en de *Apollinaristen* beſtreden. In de eerſte Redenvoering vinden wij de lijst hunner dwalingen, die men gemeenlijk zijne *tien Banvloeken*, (*Anathematismi*,) noemt, hoewel hij niet meer dan tweemalen het gewoone *Anathema* gebruikt; maar daar voor ook andere gezegden zet, bij voorbeeld: Wie de Maagd MARIA niet voor eene *Godsbaarſter*, (θεοτοκος,) *Moeder Gods*, erkent, die is buiten de Godheid; wie beweert, dat CHRISTUS, door MARIA is doorgegaan, gelijk het water door eene goot, en dat zijn ligchaam in haar enkel op de menschlijke wijze gevormd is, die is insgelijks een Atheïst. enz. Onder de overige ſtellingen, die den *Apollinaristen* worden toegeſchreven, zijn ook deze: De mensch is te voren gemaakt, maar naderhand met God verëenigd geworden; daar zijn twee Zoonen, de een van God den Vader, de ander van eene menschlijke Moeder; de gekruiste mag niet aangebeden worden; CHRISTUS is eerst na den Doop, of na de Opſtanding, tot Zoon van God aan-

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) GREGORIUS *Nazianz. Orat.* LI. *pag.* 742.

(†) *Orat.* LI. *et* LII.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

aangenomen; eindelijk, *hij heeft zijn heilig vleesch* afgelegd, en de Godheid zal niet met hetzelve bekleed ten oordeele komen enz.

De eerſte bewegingen, welke de gevoelens van APOLLINARIS, *ten minſten* met dezen naam, *ſtichteden*, waren, zoo als men in de Geſchiedenis van BASILIUS *den Grooten* gezien heeft (*), omtrent het jaar 373, de beſchuldiging van zijnen voormaligen vriend EUSTATHIUS, dat hij die gevoelens toegedaan was, en zijne zoo volkomen daar tegen ingebrachte verdediging. BASILIUS, die zich hier in het eerst mede vergenoegde, verklaarde zich, na eenige jaaren, des te heviger tegen APOLLINARIS. Doch, uit de aanwijzingen, welke hij hier van gegeven *heeft* (†), *kan men geen nieuw licht* bekomen.

Bewegingen door deze gevoelens ontſtaan.

In Antiöchië.

Midlerwijl waren deze twisten te *Antiöchië* des te levendiger geworden. VITALIS, een *Ouderling* aldaar, van de Kerkelijke partij van MELETIUS, een man van gering aanzien, uit hoofde van zijne eerwaardige zeden, zonderde zich, omdat hij geloofde verächtlijk behandeld te zijn, van zijnen Biſchop af, en zich met APOLLINARIS verbindende, werd hij door hem tot Biſchop van zijne vrij talrijke aanhangers aangeſteld. Op deze wijze ſtichtte hij, omtrent het jaar 375 en 376, in de gemelde ſtad, de vierde partij, met MELETIUS, PAULLINUS, en de *Arianen* (§). Kort daar na, of misſchien al te voo-

(*) Boven *Bladz.* 258.

(†) *Ep.* CCLXIII. *pag.* 406. CCLXV. *pag.* 409.

(§) SOZ. *L.* VI. *C.* 25. THEOD. *H. E. L.* V. *C.* 4.

vooren, reisde VITALIS naa *Rome*, om zich, door de gemeenſchap met den Biſchop DAMASUS aldaar, en met PAULLINUS, wiens partij dezelve hield, te verſterken. Op begeerte van DAMASUS leverde hij denzelven eene Geloofsbelijdenis over, welke de Biſchop goedkeurde. Door dezelve bereikte hij ook zijn oogmerk bij GREGORIUS van *Nazianzus* (*). Evenwel vertrouwde DAMASUS hem niet volkomen, hij ſchreef door VITALIS, en naderhand nog tweemalen aan PAULLINUS, dat hij zich, met betrekking tot deszelfs aanneming, naar zijn beste weten zou gedragen; ook zond hij hem eene Geloofsbelijdenis, welke VITALIS en zijne aanhangers zouden kunnen ondertekenen, indien zij de Kerkelijke Gemeenſchap met hem begeerden (†). Ook werd 'er om dezen tijd, tuſſchen de jaaren 376 en 381 of 382, meer dan éene Kerkelijke bijëenkomst te *Rome* gehouden, welke de gevoelens van APOLLINARIS vervloekten, zonder echter, in het eerst ten minſten, 's mans naam te noemen (§); eindelijk zal, volgends THEODORETUS, de *Roomſche* Biſchop DAMASUS, APOLLINARIS en deszelfs leerling TIMOTHEUS afgezet, en uit zijne Kerkgemeenſchap uitgeſloten, en deze zijne uitſpraak in eenen Brief aan de Oosterſche Biſchoppen gemeld hebben

(*) GREGORIUS *Nazianz. Orat.* LI. *pag.* 738. *Orat.* LII. *pag.* 746, 748.

(†) DAMASI *Epist. ad Paullin. in Harduini Act. Concil. Tom.* I. *pag.* 760. *ſq.*

(§) THEODORET. *H. E. L.* V. *C.* 9, 10, 11.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ben (*). Wie den toestand der Christen-Kerk, ten dezen tijde, kent, zal dit gedrag van DAMASUS niet afleiden van eenig wettig gezag of richterlijk gebied, hetwelk de Bisschop van *Rome* zal bezeten hebben; hij zal dit beloop van zaken zich ligtlijk verklaren uit de verwarring onder de Oosterſche Bisschoppen, die den bijstand der Westerlingen beurtelings verzochten. Eene Kerkvergadering te *Alexandrië* bekrachtigde, volgends RUFINUS, het besluit van den *Roomschen* Bisschop en zijne Kerkvergadering; en op de *tweede Oecumenische*, of *Konstantinopolitaansche* Kerkvergadering, in het jaar 381, werden de *Apollinaristen*, onder andere Ketters, in den Kerkelijken Ban gedaan (†). Zedert verloren de Bisschoppen van deze partij overäl hunne ambten (§). In het volgende jaar 382 verwierp een niet gering getal Bisschoppen, te *Konstantinopolen* vergaderd, andermaal openlijk de voornaamste leeringen van APOLLINARIS, doch zonder hem te noemen (**).

Of APOLLINARIS eenen bijzonderen aanhang gesticht hebbe.

Dus werd wel APOLLINARIS met de zijnen uit de Kerkgemeenschap der *Katholijken* uitgesloten; doch daar uit volgt echter niet noodwendig, dat zij eene bijzondere gezindte op zich zelven gesticht hebben. Het benoemen van VITALIS tot Bisschop, door APOL-

(*) Vergel. GREGOR. *van Naz. Orat.* LII. *p.* 748. RUFIN. *H. E. L.* XI. *C.* 20. SOZOM. *L.* VI. *C.* 25.

(†) *Can.* VII. *p.* 812. *in Hard. Act. Concil. T.* I.

(§) GREGOR. *Naz. Ep.* LXXVII. *p.* 831.

(**) THEODOR. *H. E. L.* V. *C.* 9.

Digitized by Google

APOLLINARIS, in een anders Kerkgebied, is wel bevreemdend, doch men heeft boven (*) gezien, hoe veel moeite EPIFANIUS gedaan hebbe, om deze te *Antiöchië* uitgeborſtene ſcheuring te heelen. Bij FACUNDUS, Biſſchop van *Hermiane* (†), vindt men eenen Brief van eenige Egijptiſche Biſſchoppen, die door VALENS naa *Diocæſarea* gebannen waren, in welken zij berichten, dat APOLLINARIS hun PAULLINUS als een' Ketter, of ten minſten als eenen Scheurmaker, had voorgeſteld, waar omtrent zij hem bijkans zouden geloofd hebben; maar door zijne ſchriften overtuigd zijnde, met hoe veel recht men hem van dwalingen over de Menschwording van CHRISTUS beſchuldigd had, verklaarden zij zich tegen hem, als eenen *Aarts-Ketter*, (*Hæreſiarcha.*) Ook zal TIMOTHEUS, een leerling van APOLLINARIS, en Biſſchop van zijne partij te *Berytus* (§), het gewaagd hebben, PETRUS van *Alexandrië*, BASILIUS van *Cæſarea*, PAULLINUS van *Antiöchië*, en anderen der aanzienlijkſte Biſſchoppen, of in den Ban te doen, of daar mede te dreigen, omdat zij zich aan de gemeenſchap met VITALIS onttrokken. Schoon wij nu dit alles in het wezenlijke niet ontkennen, moet men toch in aanmerking nemen, dat alle deze berichten eenzijdig zijn. Wij hebben toch ook eenen Brief van APOLLINARIS aan de *Egyptiſche*

(*) *Bladz.* 309.

(†) *Pro Defens. trium Capitulor. Libr.* IV. *Cap.* 2. *p.* 377. *in* SIRMONDI *Opp. Tom.* II.

(§) FACUND. *l. c. pag.* 172.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ſche Biſchoppen (*), in welken hij de beſluiten der Kerkvergadering van *Alexandrië* in het jaar 362 woordelijk herhaalt en goedkeurt.

In laater tijden heeft men de vraag opgeworpen: of APOLLINARIS niet van alle Ketterij behoort vrijgeſproken te worden? SALIG (†) meent, dat zijne leerlingen, die hunnen meester niet wel verſtonden, oorzaak geweest zijn, dat men hem voor eenen Ketter gehouden hebbe; en meent, dat hij alleen geleerd hebbe: dat het *Woord vleesch is geworden*; doch niet vleesch, zoo als het aan den door de erfzonde beſmetten mensch eigen is; ook zal het geene ziel en geene *rede*, die *veränderlijk*, *voor ſchandelijke gedachten vatbaar*, en door ADAMS *verderf bezoedeld* ware, aangenomen hebben; maar CHRISTUS *rede* was *onveränderlijk* en *hemelsch*. Dus zou men hier geene ſpoor vinden van eene Godlijke natuur, die de verſtandige ziel in CHRISTUS zou vervangen hebben, maar eene hemelſche ziel wordt tegen over de zondige geſteld, en de gemelde dwaling zou alleen van de leerlingen van APOLLINARIS afkomſtig zijn. Echter, wanneer wij 's mans eigene woorden en gronden vergelijken, kan deze mening niet wel ſteek houden, ſchoon wij zijn gevoelen beter uit één zetten, en waarſchijnlijk zachter verklaren zouden kunnen, indien alle zijne ſchriften behouden onzen tijd bereikt hadden.

Of hij van alle Ketterij vrijgeſproken kan worden?

Eene

(*) MONTFAUCON *Monit. ad* ATHANAS. *Tom. ad Antioch. pag.* 618. *not.* 4.

(†) *De Eutychianismo ante Eutychen pag.* 101.

Digitized by Google

Laage ſtreek van EFREM denSyriër, hem geſpeeld.

Eene laage ſtreek, welke EFREM *de Syriër*, die zoo hoog geroemde Heilige, hem ſpeelde, ſchoon GREGORIUS van *Nyſſa*, deszelfs Lofredenaar (*), dezelve, als een kenmerk van zijnen ijver voor de Godzaligheid, aanprijst, maakt het ons begrijplijk, hoe men den ondergang van 's mans ſchriften bevorderd kan hebben. APOLLINARIS had in twee geſchriften, (waarſchijnlijk, in zijne *twee Boeken over de Menschwording van* CHRISTUS, waar van de Ouden gewagen,) zijn gevoelen voorgeſteld, en gaf dezelve aan eene Vrouw, van welke hij veel hield, in bewaring. EFREM, dit vernomen hebbende, vervoegde zich bij deze Vrouw, en verzocht haar, terwijl hij zich voor eenen leerling van APOLLINARIS uitgaf, om hem deze Boeken te leenen, opdat hij daar uit leeren mogt, de tegenſprekers te wederleggen. Die voor eenen korten tijd van haar gekregen hebbende, beſtreek hij alle de bladen met vischlijm, waar door zij zoo vast aan één kleefden, als of zij maar één blad uitmaakten. Nu ſtelde hij ze der Vrouw weder ter hand, en belaste eenige *Katholijken*, om den Schrijver tot een geſprek uit te dagen. De oude APOLLINARIS, die niet vlug meer was, om te ſpreken, liet zich zijne Boeken brengen, om zich, met derzelver behulp, te veräntwoorden. Toen hij vergeefs trachtte, de aan één gelijmde bladen van één te ſcheiden, geraakte hij door ſchaamte en ontſteltenis bijkans geheel van zichzelven; hij kreeg eene ziekte, en zijn leven zelfs

(*) *De Vita S. Patris Ephr. Syri T.* III. *p.* 608.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zelfs was in gevaar. TILLEMONT heeft gelijk (*), dat dit verhaal, noch den Redenaar, die het verhaalt, noch den Heiligen, dien het aangaat, tot eere ſtrekt, maar hij heeft weinig reden, om het daaröm als een vertellingjen te verwerpen.

Doodvan APOLLINARIS. Zijnaanhang in partijën verdeeld.

APOLLINARIS, die waarſchijnlijk onder de nuttigſte Leeräaren van zijnen tijd gerekend zou geweest zijn, indien niet alles, wat ſtem en invloed in de heerſchende Kerk had, op het gerucht van zijne Ketterij, ook alle voordeelige denkbeelden van hem veränderd had, overleed in eenen hoogen ouderdom tuſſchen de jaaren 381 en 392. Zijne partij, die over het geheel ook zijne gevoelens niet getrouw bleef, verdeelde zich terſtond in verſcheidene kleine hoopen, die met elkanderen niet overëenſtemden. THEODORETUS (†) zoekt de oorzaak daar van in de verſchillende gevoelens, welke de ſchriften van hunnen Leeräar bevatteden; maar deze verdeeldheid kan genoeg uit den aart des onderwerps worden afgeleid, hetwelk in de daad een ruim veld tot gevolgtrekkingen, en nieuwe ophelderingen opende. AUGUSTINUS (§) noemt drie van dezelven, van welke de *eerſte* in CHRISTUS geheel geene ziel, de *andere* geene redelijke ziel onderſteld, maar de *derde* geleerd zal hebben, dat het Godlijk Woord in vleesch veränderd is geworden. Maar uit THEODORETUS (**) en

(*) *Note* X *ſur S. Ephrem T.* VIII. *Mem. p.* 743.
(†) *Hæret. Fab. Libr.* IV. *Cap.* 9.
(§) *De dono perſeverantiæ C.* 67. *T.* X. P. I. *p.* 568.
(**) *l. c. Cap.* 8, 9.

Digitized by Google

en LEONTIUS (*) hebben wij zekerer berichten, waar uit blijkt, dat 'er eigenlijk maar twee partijën van *Apollinaristen* geweest zijn. POLEMIUS of POLEMO was de aanvoerer der ééne; deze beweerde, dat de Godheid en het Ligchaam van CHRISTUS tot ééne zelfſtandigheid vermengd; zijn vleesch, nadat het zich met de Godheid verëenigd had, éénswezens met hem, geheel Godlijk, en hetzelfde met het Godlijk Woord geworden is; dat het daaröm ook, even als dit, moet aangebeden worden, dewijl het eeuwig en van den Hemel nedergedaald is. Deze gevoelens verdedigde POLEMO ook in ſchriften. In één derzelven (†) verwierp hij, uitdruklijk, de Leere van twee natuuren in CHRISTUS, die hij voor eene uitvinding van BASILIUS, der beide GREGORIUSSEN, ATHANASIUS, en der *Italiaanſche* Biſchoppen, verklaarde. De voornaamſte van deze partij na POLEMO was TIMOTHEUS, insgelijks een leerling van APOLLINARIS. Deze partij der *Polemianen* voerde ook waarſchijnlijk den naam van *Syniſiasten*, die bij FACUNDUS (§) voorkomt, omdat zij eene vermenging, (συνγσιωσις,) der natuuren geloofden. Tegen hen waren de *Valentinianen* overgeſteld, wier ſtichter VALENTINUS, insgelijks een leerling van APOLLINARIS, en een Schrijver, allerminſt van zijnen Leeräar afweek.

Een'

(*) *l. c. pag.* 601.

(†) Men heeft daar uit eene plaats in FOTIUS *Bibl. Cod.* CCXXX. *pag.* 849.

(§) *l. c. Cap.* 4. *pag.* 471.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Een' geruimen tijd hielden zich de *Apollinaristen* ſtaande. De voortgang van hunne gevoelens, en de bekwame en werkzame Leeräars, die zij hadden, ſpoorden de uitmuntendſte Mannen onder de *Katholijken* aan, om hen aan te tasten, onder welken, behalven de reeds genoemden, ook JOANNES CHRYSOSTOMUS te tellen is, uit hoofde van zijnen Brief aan den Monnik CÆSARIUS (*), welken hij van het gevoelen van APOLLINARIS poogde terug te brengen. Behalven de ſchriften der *Katholijke* Leeräaren, en de beſluiten der Kerkvergaderingen, werden ook allengs Keizerlijke wetten tegen de *Apollinaristen* gebruikt, die waarſchijnlijk door de *Katholijken* te wege gebracht werden. De *Apollinaristen* waren, omtrent het jaar 379, te *Konſtantinopolen* zelve reeds vrij talrijk, en 'er liep een gerucht, waar van GREGORIUS van *Nazianzus* gewag maakt (†), dat zij op het punt ſtonden, om, ter vastſtelling van hunne partij, aldaar eene *Sijnode* te houden. In zijn Vaderland, te *Nazianzus*, vond GREGORIUS, na zijne wederkomst, in het jaar 381, insgelijks de *Apollinaristen* in volle beweging, om zich eene blijvende Godsdienſt-oefening te verkrijgen. Niettegenſtaande zijne tegenkanting, verkozen zij, in het volgende jaar, eenen Biſchop; waar over hij zich beklaagde bij den Stadhouder des Landſchaps OLYMPIUS, en ook de beide Brieven aan KLEDONIUS, eenen Ouderling in deze Gewesten,

Handelingen en wetten tegen de Apollinaristen.

(*) Zie *Deel* VII. *Bladz.* 102.

(†) *Carm. de Vita ſua Tom.* II. *Opp. pag.* 10.

ten, tegen hen ſchreef, welke wij meermalen aangehaald hebben (*). Maar in het jaar 383 verbood THEODOSIUS *de Groote* (†), dat de *Apollinaristen*, even min als eenige andere Ketterſche gezindten, ergens Godsdienſtige vergaderingen houden, of zich Leeräars wijden zouden. In het volgende jaar gebood hij aan alle hunne Geestelijken *Konſtantinopolen* te verlaten (§). Evenwel wisten zij zich om dezen tijd vrijheid van Godsdienst-oefening in de gemelde Hoofdſtad te verkrijgen; waar over GREGORIUS van *Nazianzus* aan den Biſchop NECTARIUS aldaar ſcherpe verwijtingen deed (**). De Keizer gaf daar op een nieuw bevel (††), waar bij de *Apollinaristen* uit de ſtad gedreven werden, zelfs zou het hun niet vrijſtaan, verzoekſchriften over te leveren. Zijn Zoon ARKADIUS beval insgelijks, in het jaar 397, dat zij *Konſtantinopolen* verlaten, en dat hunne vergaderplaatzen aangeſlagen moesten worden (§§). Eindelijk verbood hun de jonge THEODOSIUS, in het jaar 428, alle Godsdienſtige bijëenkomſten in de ſteden (***).

Eindevan deze gezindte.

Ten dezen tijde ſchijnen de *Apollinaristen* in getal en aanzien reeds zeer verzwakt geweest te zijn. Die weinigen, welke nog te *Antiöchië* waren, verzoch-

(*) *Or.* LI. *et* LII. *T.* I. *Opp. p.* 737. *Ep.* LXXVII. *p.* 831. LXXXVIII. *p.* 843. *Carm. Jamb.* XXIII. *T.* II. *Opp. p.* 244. (†) *C. Th. L.* XVI. *t.* 5. *de Hær. l.* 12.
(§) *l. c. l.* 13.
(**) *Orat.* XLVI. *p.* 721. Verg. *Deel* VI. *Bl.* 247.
(††) *l. c. l.* 14. (§§) *l. c. l.* 33. (***) *l. c. l.* 65.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363 tot 476.

zochten den Bisschop THEODOTUS, die aldaar deze waardigheid tot het jaar 428 bekleedde, hen in de Katholijke Kerk weder aan te nemen, hetwelk hij hun wel toestond, maar velen van hen bleven toch nog de kenmerken van hunne oude dwaling behouden (*). Dewijl ondertusschen van hen geene berichten verder gevonden worden, gist men gemeenlijk, dat hunne overblijfzelen met de kort daar na ontstane *Eutychianen*, door gelijkheid van hun leerstelsel, samengesmolten zijn.

Leven van GREGORIUS van Nazianzus.

Wij hebben, in de berichten omtrent BASILIUS *den Grooten*, en van de *Apollinaristen*, zoo menigmalen moeten gewagen van GREGORIUS van *Nazianzus*, vriend van BASILIUS, dat *wij ook* van hem *eenigzins bijzonderer melding* moeten maken, daar hij, niet min dan zijn vriend BASILIUS, langs zijnen eigenen weg, aanzien en roem verworven heeft.

Plaats en tijd zijner geboorte.

Hij kwam te *Arianzus*, een Dorp in *Kappadocië*, ter wereld (†). Dewijl nu dit Dorp *Arianzus* dicht bij de Stad *Nazianzus*, en binnen derzelver rechtsgebied, gelegen was, in welke GREGORIUS een aanmerklijk gedeelte van zijn leven heeft doorgebracht, is het geen wonder, dat de oudste opsteller eener Levensbeschrijving van hem, de *Ouderling* GREGORIUS, die ten minsten in de VIIde, zo niet in de Xde eeuw, behoort, *Nazianzus* tot zijne geboor-

(*) THEODORET. *Hist. Eccles. Libr.* V. *Cap.* 38.

(†) NICETAS, een Grieksch Geestelijke der XIde eeuw, *Argument. in Orat.* XV. *Gregorii Nazianz. Tom.* II. *Opp. pag.* 645.

boorteplaats maakt (*), dat hij zelf deze mening schijnt te begunstigen (†), en dat hij van *Nazianzus* zijnen bijnaam gekregen heeft; welke stad ook *Diocæsarea* kan geheeten hebben, zoo als TILLEMONT waarschijnlijk genoeg gemaakt heeft (§). Moeilijker is het, het jaar van zijne geboorte te bepalen. Men zou de opgave van SUIDAS (**), dat hij meer dan 90 jaaren oud geworden, en dus reeds om het jaar 300 ter wereld gekomen zou zijn, naauwlijks in aanmerking hebben genomen, indien PAGI (††) ze niet overgenomen had. Maar dan moet men ook aannemen, hetwelk zeer onwaarschijnlijk is, dat GREGORIUS, 30 jaaren lang, te *Atheenen* zich in de Welsprekendheid geöefend heeft, daar hij veel meer zelf duidlijk zegt (§§), dat hij 30 jaaren oud was, toen hij omtrent het jaar 355 *Atheenen* verliet. In ééne zijner *Redenvoeringen* (***) geeft hij te kennen, dat het ambt van *Ouderling* hem te vroeg voor zijne jaaren was opgedragen, en dit gebeurde toch in het jaar 361 of 362. Voegt men nog hier bij, dat zijn Vader, die omtrent het jaar 329 Bisschop werd, hem hebbe voorgehouden (†††), dat hij nog zoo vele jaaren niet

(*) *Gregor. Presbyt. Vita S. Patris nostri Gregorii Theol. T.* I. *Opp. p.* 3. (†) *Orat.* XXV. *pag.* 425.

(§) *Notes sur* S. GREG. *de Naz. T.* IX. *des Mémoir.*

(**) *Voce* Γρηγοριος.

(††) *Crit. in Ann. Baron. ad a.* 354. *n.* 11. *ad a.* 389. *n.* 4, 5. (§§) *Carm. de Vita sua p.* 4.

(***) *Orat.* I. *p.* 20. (†††) *Carm. de Vita sua p.* 9.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

niet geleefd had, als zijn Vader reeds offeränden geöfferd, dat is, zijn ambt had bediend, dan kan GREGORIUS vóór dat jaar niet geboren zijn. De groote zwarigheid, die Schrijvers uit de Roomſche Kerk maken, „ dat een Heilige, reeds Biſſchop „ zijnde, kinderen zou verwekt hebben," kan ons niet hinderen, daar wij weten, dat ten dezen tijde nog geene algemeene wet van onthouding, maar alleen eene meer en meer toenemende gewoonte voor Biſſchoppen en Ouderlingen plaats had (*). Als GREGORIUS, nauwlijks zijn vijftigſte jaar bereikt hebbende, over eenen zwaklijken ouderdom klaagt, dan is dit niet te bevreemden in eenen man, *in wien de Askeetiſche ſtrenge levenswijs met zoo veel arbeidzaamheid verbonden was.* Alles dus maakt het waarſchijnlijk, dat hij om of bij het jaar 329 het levenslicht aanſchouwd heeft.

Zijne afkomst. Zijn Vader een Hypſiſtariër.

GREGORIUS ſtamde af uit een aanzienlijk geſlacht; zijn Vader, van denzelfden naam, behoorde langen tijd tot de gezindte der *Hypſiſtariën*, die dezen naam droegen, omdat zij maar *éénen hoogſten God*, (ὑψιστον,) veréerden (†). Wij kennen deze lieden alleen uit onzen GREGORIUS, en dan nog zeer duiſter. In het gemeen zegt hij, dat deze gezindte uit Joodſche en Heidenſche dwalingen was ſaamgeſteld; dat zij wel de Afgoden en Offeränden verwierpen, maar

(*) Zie V *Deel*, *Bladz.* 233.

(†) GREGORIUS *Nazianz. Carm. de Vita ſua pag.* 2. *Carm.* I. *pag.* 33. *Orat.* XI. *pag.* 178. XIX. *pag.* 289. *Greg. Presb. Vita Greg. Naz. pag.* 3.

Digitized by Google

maar Vuur en Licht verëerden, den Sabbath en onthouding van zekere ſpijzen waarnamen; maar daartegen niets van de beſnijdenis wisten. En echter verzekert hij, in zijne gedichten, dat zijn Vader de Afgoden gediend hebbe. Men heeft verſcheidenlijk over deze lieden gegist, dat zij dezelfde waren met de *Coelicolæ*, (Hemelverëerers) (*), of dat zij tot de *Perſiſche* Vuur-aanbidders behoord hebben enz. Alhoewel nu de oude GREGORIUS nog geen Christen ware, zijne zeden echter deeden hem eere aan; inzonderheid nam hij de gewigtigſte ambten te *Nazianzus* waar, zonder zijn middelmatig vermogen daar door te vermeerderen (†). NONNA, zijne huisvrouw, daartegen, was eene ijverige Christinne, van wie haar Zoon vele deugdelijke eigenſchappen roemt, welke echter niet allen zoo grooten roem verdienen (§). Zij verëenigde, ſchrijft hij, menigvuldige oefeningen der vuurigſte Godzaligheid met huishoudlijken vlijt zoo naauw, dat het ongelooflijk ſchijnt. Hare milddaadigheid jegens de armen was zoo buitengemeen groot, dat zij meermalen wenschte, zichzelve en hare kinderen te kunnen verkopen, om deze hare neiging te kunnen voldoen. Niemand van hare kunne verëerde de hand en het aangezicht der Prieſteren meer; zij verzwakte haar ligchaam door aanhoudend vasten en waken, en

(*) Zie V *Deel*, *Bladz.* 134.

(†) GREGOR. *Naz. Orat.* XIX. *pag.* 289.

(§) *l. c. pag.* 290-299. *Carmen de Vita ſua pag.* 2 *Orat.* XI. *pag.* 128.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

en was eene groote bewonderaarster van den Maagdelijken Staat. Nooit liet zij in de Kerk hare stem hooren, uitgezonderd bij noodzaaklijke en geheimzinnige gelegenheden; (waarschijnlijk meent hij het overluid roepen van *Amen*, hetwelk door de Gemeente geschiedde.) Nooit keerde zij der heilige tafel den rug toe; nooit spuwde zij op den vloer der Kerk. Zij vermijdde op het zorgvuldigst allen omgang met de Heidenen; nooit kwam zij in derzelver huizen, en gaf hare naaste Heidensche Bloedvriendinnen niet ééns de hand.

Door zijne vrouw tot het Christendom bekeerd.

Zij was het ook voornaamlijk, die, volgends het verhaal van haren Zoon (*), de bekeering van haren echtgenoot tot het Christendom bevorderde. Hoe zeer de *geduldigste* vrouw van allen, kon zij echter zijnen Godsdienst-toestand niet langer verdragen, en bad God onöphoudelijk met traanen, om hem te verlichten. Tevens arbeidde zij, met schimpen en verwijten, vermanen, liefkoozen, zelfs met kleine kijverijën, aan de vervulling van haren wensch. Maar God zelf kwam haar, door eenen droom, te hulp, dien hij haren man toezond. In dien droom zong hij het begin van den CXXIIsten *Psalm*: *Ik verblijde mij in de genen, die tot mij zeggen*: *Wij zullen in het huis des Heeren gaan.* Dit, hoewel niet geheel bovennatuurlijk, werkte op zijne verbeeldingskracht, en hij besloot een Christen te worden. Aan eenige Bisschoppen, die in het jaar 325 door deze Gewesten naa de Kerkvergadering

(*) *l. c. pag.* 293.

ring van *Nicea* reisden, gaf hij deze zijne begeerte te kennen; en nu viel 'er weder, gelijk zijn Zoon aanmerkt (*), iet wonderbaars voor. Door eenen misslag van den Geestelijken, werd hij, knielende, onderwezen, zoo als men de Bisschoppen inwijdde, in plaats dat de *Katechumenen* hun onderwijs staande ontvingen. Bij zijnen doop, gebeurde 'er nogmaals een wonder, maar dit wil de Zoon alleen voor geloovige ooren verhaalen, omdat bij onheilige zielen niets, wat schoon is, geloof vindt. Een schitterend licht omstraalde den ouden GREGORIUS, toen hij uit het water opklom, velen zagen dit, en ook de Bisschop van *Nazianzus*, die hem, ter bevestiging van zijnen doop, zalfde, en nu uitriep: deze zal ééns mijn opvolger wezen. Hetwelk ook, vier jaaren daar na, in de daad, gebeurde. Nu bragt hij zijne vrij verwilderde Gemeente in orde en in eenen bloejenden staat, zoekende haar voor het indringen der *Arianen* te bewaaren. Slechts eenmaal verraschten hem dezen, door het ondertekenen eener Geloofsbelijdenis, zonder dat hij daaröm zijne gevoelens veränderd had. Zijn Zoon, die 's Vaders godzaligheid, geloof, matigheid, nederigheid, en andere deugden roemt (†), gewaagt ook blijken van het wonderbare, hetwelk zich, meermalen, in zijn leven geöpenbaard zal hebben. Doch wij hebben den ouden GREGORIUS, ook van eenen anderen kant, leeren kennen, uit zijne drif-

(*) *l. c. pag.* 294.

(†) *Orat.* XIX. *pag.* 297.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

GREGORIUS van eerſten af tot den dienſt van God beſtemd.

driftige maatregelen, bij de verkiezing van BASILIUS *den Grooten*, tot Biſchop (*).

NONNA had haren Zoon, reeds vóór zijne geboorte, tot den bijzonderen dienst van God beſtemd (†). Zij vernieuwde deze beſtemming, zoo dra hij het levenslicht aanſchouwde; waar naar ook zijne opvoeding geheel werd ingericht; hij las reeds vroeg de Heilige Schrift, en nam in zijne vroegſte jaaren eene ernſtige houding aan. Hier kwam een droom bij, in welken hij de ſtem van CHRISTUS zelf meende te hooren. Hij zag twee geheel onopgeſchikte Maagden, die hem liefkoosden, en op zijne vraag, wie zij waren, zich de *Onſchuld* en *Kuischheid* noemden. Zij meldden hem, dat zij medegezellinnen van CHRISTUS waren, en onder de Chooren der Hemelſche Maagden eene hoogere vreugde genoten; tevens vermaanden zij hem, zijnen geest met den haren te verëenigen, opdat zij hem ééns voor de ſtraalen der Godlijke Drieheid konden ſtellen. Daar op zich in de lucht verheffende, verdweenen zij. Dit maakte zulken indruk op hem, dat hij meer en meer het gezelſchap zocht van die genen, die zich aan de Wereld onttrokken, en in eenen ongehuwden ſtaat leefden, en dat hij dien voor zich zelven als ook de onthouding van alle vermaken en gemak verkoos (§).

On-

(*) Boven *Bladz.* 236.

(†) GREGOR. *Nazianz. l. c. pag.* 292. *Carm. de Vita ſua pag.* 2. *Carm.* I. *pag.* 38. *ſq.*

(§) *Carm. de Vita p.* 2. *Carm.* I. *p.* 39. *Carm.* V. *p.* 71.

Digitized by Google

Zijne letteröefeningen.

Ondertusſchen gaf zijn Vader hem ook alle gelegenheid, om zijnen geest door wetenſchappen en kunſten te beſchaaven. Vooreerst genoot hij het onderwijs van bekwame Leeraaren te *Cæſarea* in *Kappadocië*; vervolgends legde hij zich in *Palæſtina* op de welſprekendheid toe; en zette ook te *Alexandrië* zijne geleerde oefeningen voort (*). Vervolgends ſtevende hij naa *Atheenen*, den Hoofdzetel der Griekſche Geleerdheid. Een hevige ſtorm, die hem op deze reize overviel, beängste hem te meer, omdat hij tot hier toe nog niet gedoopt was, doch hij werd, op zijn gebed, niet zonder blijken van Godlijke bewaring, behouden en gered (†). —— Naar allen ſchijn kwam GREGORIUS nog vóór het jaar 350 te *Atheenen*. Van zijne vriendſchap met BASILIUS *den Grooten* aldaar, hebben wij reeds voorheen (§) geſproken. Zij ſtreefden beiden ijverig naar wetenſchap en deugd, en waren toen reeds zoo ſtandvastig, dat zij, bij eene vreeslijke aardbeving in *Griekenland*, onverſchrokken bleven (**). Toen BASILIUS in het jaar 355 *Atheenen* verliet, liet zich GREGORIUS bewegen, om daar te blijven, maar ſpoedde zich dra, waarſchijnlijk in het jaar 356, naa zijn Vaderland, tot zijnen vriend terug (††). Hier

(*) GREG. *Presb. Vita* GREG. *Naz. p.* 4. GREG. *Naz. Orat.* XX. *p.* 325. *Carm. de Vita ſua p.* 2. *ſq.*

(†) *Orat.* XIX. *p.* 306. *Coll. Carm. de Vita ſua p.* 3.

(§) Boven *Bladz.* 214.

(**) GREGOR. *Presb. l. c. pag.* 6.

(††) GREG. *Presb. l. c. p.* 8. GREG. *Naz. Or.* XX. *p.* 334.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Hier terug gekeerd, verſterkte hij zich meer en meer in zijn voornemen, om niet voor de Wereld, maar voor eene ſtrenge ingetogene Godzaligheid te leven. Evenwel kon hij, zoo min als BASILIUS, zich niet geheel onttrekken, om, of voor de Rechtbank, of op den Leerſtoel, zijne Welſprekendheid te toonen; maar eerlang ſtapte hij daar geheel van af. Om dezen tijd ſchreef hij zich zelven eene wet voor, om nooit te zweeren, welke hij ook beſtendig in acht nam (*). Men heeft wel plaatzen in zijne ſchriften opgemerkt (†), waar nogthans een ſoort van zweeren voorkomt, maar daar deze onder zijne redenvoeringen behooren, kan men ze zoo naauw niet uitpluizen. Eenzaamheid, ſtilte, *en afzondering van de Wereld, was thans zijne* hoofdneiging. Evenwel bleef hij nog in twijfel (§), welke levenswijze hij verkiezen wilde. Eindelijk bewandelde hij eenen middelweg, te meer, omdat hij zijnen ouderen, bij hunne klimmende jaaren, oppaſſing verſchuldigd was. Daar zijn vriend BASILIUS den Monnikenſtand aangenomen had, gaf hij dien *in zijne* eenzame woning in *Pontus* een bezoek, alwaar hij zich met hem aan dezelfde Godzalige oefeningen en handen-arbeid overgaf. Dat hij over het geheel, door zijn aanprijzen en voorbeeld, den Monnikenſtand ongemeen bevorderd heeft, is reeds op eene andere plaats

Zijne zucht tot het Askетiſch leven.

(*) GREGOR. *Presbyter. l. c.* GREGOR. *Nazianz. l. c.* SOCRATES *Libr.* IV. *Cap.* 26.

(†) *Orat.* XX. *pag.* 353. XXVIII. *pag.* 472.

(§) *Carm. de Vita ſua pag.* 5. *ſq.*

plaats door ons opgemerkt (*). In het gemeen bedoelde hij een ſtil en gerust leven, voornemens zijnde, om zich met de laag behandelde verſchillen van zijnen tijd niet te bemoejen (†), maar, gelijk het gaat, deze rust heeft hem weinig mogen gebeuren, veeleer was zijn leven een der onrustigſten.

Zijn Vader onderſchrijft eene Ariaanſche Geloofsbelijdenis

Zoo werd hij ſchielijk uit zijne eenzaamheid getrokken, om zijnen Vader bij te ſtaan, die door een' overhaasten ſtap zich in moeilijkheden gewikkeld had. De oude Biſſchop had naamlijk, in het jaar 360, in eenvoudigheid des harten, en zonder den ſtrik te merken (§), zich laten verleiden, om de *Ariaanſche* Geloofsbelijdenis van *Ariminum* te ondertekenen. „ Deswegens, zegt de Zoon (**), „ ſcheiden zich alle Philoſophen en vrienden van „ God, die reeds vóór den tijd een hemelsch leven „ leiden, (hij meent zeker de Monniken,) van „ ons. Alhoewel zij anders vredelievend en gema„ tigd zijn, dit echter kunnen zij niet gelaten aan„ zien, dewijl de zaak van God door ſtilzwijgen „ verraden wordt. Hier zijn zij dus in hunnen „ ijver zeer krijgszuchtig en ſtrijdbaar; zelfs ver„ wekken zij wel bewegingen, die niet nodig zijn, „ liever dan dat zij hunne verpligting zouden ver„ zuimen. Ook werd geen gering gedeelte van het „ volk te gelijk medegeſleept, gelijk de voor op„ vliegende vogelen de overige hoop gewoon is na „ te

(*) Zie *Deel* VI. *Bl.* 15. (†) *Or.* V. *p.* 134.
(§) GREGOR. *Naz. Orat.* XIX. *p.* 297.
(**) *Orat.* XXI. *pag.* 388.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ te vliegen." GREGORIUS ontſchuldigde eenigermate de beide partijën, in de Redenvoering, welke hij hield, na het herſtellen der eensgezindheid (*), en zijnen Vader bijzonder, met deszelfs verklaring, dat hij altijd het *Katholijk* geloof toegedaan geweest was. Het was evenwel eerst in het jaar 363, dat de *Monniken* van *Nazianzus* zich weder met den Vader verzoenden.

GREGORIUS wordt Presbijter of Ouderling.

GREGORIUS geraakte in nog grooter ontſteltenis en onrust, toen zijn Vader hem, waarſchijnlijk op het Kersfeest des jaars 361, onverziens tot *Presbijter* inwijdde. Ook ſchijnt het, dat eenige leden der gemeente te *Nazianzus* zeker geweld, hetwelk men, in zulk een geval, voor prijslijk hield, tegen hem gebruikt hebben (†). Ongetwijfeld had zijn Vader hem, als eenen medehelper en ſteun van zijnen ouderdom, bij het waarnemen van zijn Leeräar-ambt, nodig; hij was ook daar door des te meer verzekerd, dat zijn Zoon deszelfs neiging tot eenzaamheid niet zou kunnen involgen. GREGORIUS noemde het daaröm eene dwingelandſche behandeling, die hem met geweld uit zijne toevluchtplaats getrokken, en in de ſtormächtige wereld geſtoten had (§). Overmeesterd van verdriet en ongenoegen, verliet hij ouders en bloedvrienden, om zich in

(*) *Orat.* XII. *pag.* 196.

(†) GREG. *Presb. Vita* GREG. *Naz. p.* 9. GREG. *Naz. Orat.* XLI. *p.* 673. *Carm. de Vita ſua pag.* 6. NICETÆ *Comment. in ejusd. Orat.* XLI. *T.* II. *Opp. p.* 1093.

(§) *Orat.* I. *pag.* 4. *Carm. l. c.*

in *Pontus*, bij zijnen vriend BASILIUS, eenige verligting en troost te bezorgen (*). Velen berispten deze ongezeglijkheid in hem, en hielden hem verdacht, dat zijn misnoegen alleen daar uit ontſtond, dat hem niet terſtond een Bisdom was opgedragen (†). Hij kon echter het aanhouden zijns Vaders niet lang wederſtaan, ook verlangden de inwoners van *Nazianzus* zijne terugkomst, en hij durfde zich aan zijne roeping tot dit ambt, waar hij niet naar geſtaan had, niet langer onttrekken (§).

Zijne eerſte Preek te Nazianzus.

Hij verſcheen dus weder te *Nazianzus*, tegen Paaſchen van het jaar 362. Op dit Feest hield hij zijne eerſte *Predikatie*, die de XLIſte is onder zijne Redenvoeringen (**). Op deze laat men terſtond eene andere volgen, die veel langer is, met welke GREGORIUS zijn Leeräar-ambt plegtig ſchijnt aanvaard te hebben, en welke men, uit hoofde van de verdediging van zijn gedrag, daar in voorkomende, zijne Veräntwoording genoemd heeft (††). Dan de verbazende lengte derzelve, en de uitbreiding van het gene hij reeds in de eerſte Preek gezegd had, maakt het bericht van eenen ouden Griekſchen Schrijver (††) zeer waarſchijnlijk, dat GREGORIUS ze

(*) *Carm. de Vita ſua pag.* 6.

(†) *Orat.* I. *pag.* 23.

(§) *Carm. de Vita ſua p.* 6. *Or.* I. *p.* 40-44. *Or.* II. *p.* 46.

(**) *Or.* XLI. *in Paſcha et tardit. T.* I. *Opp. p.* 673-675.

(††) GREG. *Naz. Apologeticus, ſeu Or.* I. *p.* 1-45.

(§§) ELIÆ *Cretens. Comment. in Greg. Nazianz. Or.* I. *p.* 1. *in Greg. Naz. Opp. T.* II.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ze eerst laater, toen hij daar toe ledigen tijd had, heeft uitgewerkt. Op deze eerſte Preek van GREGORIUS was terſtond eene andere gevolgd, waar toe hem de koelheid van die zelfde Toehoorders gelegenheid gaf, die zijne terugkomst zoo dringend begeerd hadden, en evenwel thans maar ſpaarzaam bij hem te Kerke kwamen (*).

Zijne lotgevallen onder de regeering van JULIANUS.

Toen GREGORIUS, in het jaar 362, zijn ambt te *Nazianzus* aanvaardde, was de algemeëne toeſtand der *Christenen* in het *Romeinſche* Rijk zeer gevaarlijk geworden. Keizer JULIANUS zocht wel hunnen Godsdienst, meer door loze ſtreeken, dan door geweld, te onderdrukken; nogthans onderſteunde de hoogſte magt, het gene de Wijsgeer uitgedacht had. Dezen ſcherpzinnigen Keizer ſtonden, bij zijn oogmerk, inzonderheid Leeraars van zoo groote Geleerdheid en Welſprekendheid, als GREGORIUS van *Nazianzus*, BASILIUS van *Cæſarea*, en de beide APOLLINARISSEN waren, in den weg (†). Men behoeft zich dus niet te verwonderen, dat hij den Christen-Leeraaren verbood, onderwijs in de kunſten en wetenſchappen der Heidenen te geven. Hoe APOLLINARIS en zijn Zoon den Keizer, in dit opzicht, door hunne ſchriften, tegengewerkt hebben, hebben wij hier voor (§) gezien. Nieuwe Schrijvers hebben daar GREGORIUS ook toe gebragt, maar de Ouden zeggen 'er niets van, hoe zeer GREGORI-

(*) *Orat.* III. *Tom.* I. *Opp. pag.* 68-72.

(†) SOZOM. *L.* V. *C.* 18.

(§) *Bladz.* 292.

RIUS één der hevigſte vijänden van dezen Keizer geweest is.

Hij zag, met den uiterſten tegenzin, zijnen Broeder CÆSARIUS, aan het Keizerlijke Hof. CÆSARIUS was de geleerdſte man van zijnen tijd (*), bijna in alle wetenſchappen, die hij te *Alexandrië* geleerd had, maar voornaamlijk in de Wis- en Artzenijkunde, ervaren. Toen deze van daar komende GREGORIUS, die van *Atheenen* kwam, te *Konſtantinopolen* ontmoette, bood deze Keizerlijke Hoofdſtad hem aanzienlijke waardigheden en voordeelen aan, en verzocht ook door afgevaardigden den Keizer KONSTANTIUS, toen afwezend, om hem te mogen behouden. Evenwel reisde CÆSARIUS liever met zijnen Broeder naa hun Vaderland terug, om aan hetzelve de eerſtelingen zijner kundigheden te wijden. Na eenigen tijd kwam hij weder te *Konſtantinopolen*, ten einde daar zijne Vaderſtad dienst te kunnen doen, en werd eerſte lijfärts en gunſteling van den Keizer; ook verwierf hij zich, door zijn belangeloos, weldaadig, en edel gedrag, eene algemeene liefde en hoogächting. JULIANUS, die de meeste Hovelingen van zijnen voorzaat afdankte, wenschte echter CÆSARIUS te behouden; maar deed te gelijk vele moeite, om hem tot afval van het Christendom te bewegen. Vergeefs! CÆSARIUS verklaarde rondelijk, dat hij een Christen zijn en blijven wilde. Dit perste eindelijk den Keizer voor zijn

Zijn Broeder CÆSARIUS aan het Hof van JULIANUS.

(*) Zoo verzekert GREGORIUS in eene Lofreden op dezen zijnen Broeder. *Orat.* VII. *pag.* 201.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zijn gantsche Hof de uitroeping af: ô gelukkige Vader! ô ongelukkige Kinderen (*)! Terwijl CÆSARIUS zich aan het Hof onthield, velden niet weinige Christenen een ongunstig oordeel over hem, en meenden, dat het den Zoon en Broeder van eenen Bisschop niet voegde aan dit Heidensche Hof te blijven. Niet weinig smartte het ook zijnen Vader en Broeder, en deze laatste drong ten sterksten bij hem aan, dat hij het Hof behoorde te verlaten (†). Ook schijnt dit niet zonder uitwerking bij CÆSARIUS geweest te zijn Hij verliet het Hof, toen JULIANUS tegen de *Persen* te Veld toog, en kwam weder te *Nazianzus* (§).

Twee redenvoeringen van GREGORIUS tegen JULIANUS.

Men kan niet met zekerheid zeggen, of JULIANUS het voornemen gehad hebbe, om, bij zijne wederkomst, uit den gemelden Krijg, GREGORIUS en zijnen vriend BASILIUS aan zijnen haat op te offeren, schoon GREGORIUS dit uitdruklijk geschreven heeft (**). Genoeg, GREGORIUS heeft de gedachtenis van JULIANUS, die in het jaar 363 het leven verloor, in twee *Redenvoeringen* vervolgd, die bijkans ruim zoo bitter zijn als welsprekend (††), uit welke wij te vooren getrokken hebben, wat 'er geschiedkundig in voor-

(*) GREGOR. *Naz. l. c. pag.* 206.

(†) *Epist.* XVII. *pag.* 779. *ed. Col.*

(§) GREGOR. *Naz. Orat.* X. *p.* 166. *ed. Col.*

(**) Boven *Bladz.* 227.

(††) *Orat.* III. *et* IV. *Invectivæ in Julianum*, λογοι ςηλιτευτικαι *pag.* 49-134. *ed. Col. Orat.* IV. *et* V. *pag.* 78-176. *ed. Bened.*

voorkomt; en welke, in de daad, al te ſcherp en hevig zijn voor eenen Christen-Leeräar, maar zeer geſchikt, om den naam van JULIANUS nog meer bij de Christenen van zijnen tijd, en zo mogelijk, ook bij de nakomelingſchap, gehaat te maken.

Ondertusſchen was de twist en ſcheuring in de Gemeente te *Nazianzus*, door eenen misſtap van den Bisſchop GREGORIUS, veröorzaakt (*), bijgelegd en weggenomen. Dezelve had onzen GREGORIUS, die veel werks van de Monniken maakte, zeer gesmart, tot dat hij zijnen Vader beweegde, om wegens zijnen misſlag vergeving te vragen, en openlijk eene duidlijke belijdenis van het Katholijk Geloof af te leggen (†). Wij hebben nog zijne Redenvoering, met welke hij deze verzoening in het jaar 363 of 364 gevierd heeft (§).

De twist tusſchen zijnen Vader en de Monniken bijgelegd.

Ondertusſchen vergat GREGORIUS zijnen vriend BASILIUS niet. Boven (**) hebben wij reeds verhaald, welken bijſtand hij hem bewees, in zijne twisten met zijnen Bisſchop EUSEBIUS, hoe hij hem in zijne eenzaamheid verzelde, en hoe hij hem, in het jaar 365, met denzelven weder in goede verſtandhouding bracht. Ook heeft men gezien (††), hoe hij zijnen vriend tegen de aanvallen des Keizers VALENS en der *Ariaanſche* Bisſchoppen verdedigde.

Zijn Broeder CÆSARIUS ſterft

Na-

(*) Boven *Bladz.* 331.

(†) GREG. *Naz. Vita p.* 11. *T.* I. *Opp. Colon.*

(§) *Orat.* XII. *de Pace, post Monachorum reconciliationem p.* 190-205. *ed. Col.* VI. *p.* 178-194. *ed. Bened.*

(**) *Bladz.* 233. (††) Boven *Bladz.* 250.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Nader echter troffen hem zijne huislijke belangen, waar onder eene krankheid van zijne Ouders (*); maar voornaamlijk was hij ontrust door het overlijden van zijnen Broeder CÆSARIUS. Deze was, in de geduchte aardbeving, door welke, in het jaar 368, *Nicea* bijna geheel verwoest werd, wonderbaar bewaard geworden, zijnde door eenige puinhopen bedekt; hij was gewond, en verloor een gedeelte van zijne bezittingen. GREGORIUS vermaande hem niet alleen tot dankbaarheid aan God, maar ook, om de Wereld te verloochenen (†). Te weten, CÆSARIUS was, na de dood van Keizer JULIANUS, weder ten Hove gekeerd, en bekleedde thans, naar allen schijn, den post van *eenen Keizerlijken Schatmeester in Bithynië*. Ook BASILIUS hield hem voor, dat hij, als iemand, die van de dooden was opgewekt, verpligt was, om in het vervolg God, op eene bijzondere wijze, te dienen (§). CÆSARIUS was hier in de daad toe geneigd; maar hij overleed op het einde des jaars 368 óf in het begin van het volgende, na echter alvoren den doop ontvangen te hebben. Men heeft onder den naam van CÆSARIUS eene verzameling van 195 *Theologische en Philosophische Vragen in vier Gesprekken*; (*Quæstiones Theologicæ et Philosophicæ* CXCV,) maar, hoe zeer PHOTIUS, die 'er 220 op-

(*) *Orat.* XIX. *pag.* 303. *ed. Col.*

(†) GREGORIUS *Nazianzenus Epist.* XVI. *pag.* 778. *Tom.* I. *Opp. ed. Col.*

(§) BASIL. *Ep.* XXVI. *Tom.* III. *Opp. pag.* 105.

opgeeft (*), dezelven aan CÆSARIUS toeſchrijft, blijkt het genoegzaam, dat zij een werk van laater tijd zijn, ook zegt GREGORIUS niets van ſchriften, welke zijn Broeder zou nagelaten hebben. CÆSARIUS had zijne aanzienlijke nalatenſchap van goederen en geld geheel aan den armen vermaakt; maar bij de uitvoering van dezen uiterſten wil, vond GREGORIUS groote zwarigheden, nademaal vele hebzuchtige lieden de nalatenſchap hadden begonnen naa zich te ſlepen (†). Bij zijne begravenis te *Nazianzus* hield GREGORIUS, in tegenwoordigheid zijner Ouderen, eene Lijkreden over zijnen Broeder. (*Orat.* X. *ſeu funebris in laudem Cæſarii fratris.*)

De dood zijner Zuster GORGONIA.

Het overlijden zijner Zuster GORGONIA gaf hem, eenige jaaren daar na, ten minſten nog vóór het jaar 374, gelegenheid tot eene dergelijke Lijkreden. (*Orat.* XI. *ſeu funebris in laudem ſororis ſuæ Gorgoniæ.*) In dezelve verhaalt hij van haar onder anderen het volgende: Als zij ééns van eene ziekte overvallen was, welke geen Arts genezen kon, liep zij 's nachts in de Kerk, waar zij zich voor het Altaar nederwierp, en den genen, die boven hetzelve verëerd werd, om hulp aanriep. Dit deed zij onder geween en traanen, met uitdruklijke verklaring, welke de Redenaar eene ſchoone onbeſchaamdheid noemt; dat zij deze plaats niet verlaten zou, vóór dat zij hare gezondheid weder bekomen had.

Daar

(*) *Biblioth. C.* CCX. *pag.* 539.

(†) GREGOR. *Naz. Orat.* X. *p.* 173. *Carm.* I. *p.* 6: *Carm.* II. *p.* 34. *Ep.* XVIII. *p.* 781.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Daar op gebruikte zij het Heilig Avondmaal, zoo veel zij daar van tot huislijk gebruik bewaard had, en voelde terſtond, dat zij gezond geworden was. GREGORIUS bedient zich hier van de uitdrukking: *Tegenbeelden*, (ἀντίτυπα,) *van het dierbaar Ligchaam en Bloed*, over welke naderhand vele Protestantſche en Roomſche Schrijvers getwist hebben, zonder noodzake. Niet lang te vooren had GORGONIA den Doop ontvangen. God wees haar in een gezicht den tijd van hare aanſtaande dood aan; en toen reeds alle omſtanders haar voor dood hielden, zong zij nog, op eene verwonderenswaardige wijze, met zich naauwlijks bewegende lippen, Geestlijke Liederen.

GREGORIUS gedrag omtrent zijnen vriend BASILIUS.

Ondertuſſchen was EUSEBIUS, *Biſchop* van *Cæſarea*, in het jaar 370 overleden, en BASILIUS, voornaamlijk door toedoen van den ouden GREGORIUS en zijnen Zoon, in deszelfs plaats gekomen (*). Ook hebben wij reeds (†) verhaald, hoe GREGORIUS voor de hem door zijnen vriend aangebodene Leeräars-plaats bedankt, en ook zijnen vriend ontſchuldigd hebbe, dat hij het woord *God* van den *Heiligen Geest* niet gebruikte. Maar, aan den anderen kant is ook gemeld (§), hoe zeer BASILIUS hem tegen zich misnoegd gemaakt heeft, door hem in het jaar 372 te noodzaken, om het door hem nieuw opgerichte Bisdom van het armhartig ſtedeken *Saſima* aan te nemen. Op dit geval hebben

(*) Boven *Bladz.* 235. (†) Boven *Bladz.* 245. (§) *Bladz.* 254.

ben drie Kerkredenen van GREGORIUS betrekking, ééne, welke ten opſchrift heeft: *Verdedigingsreden aan zijnen Vader* GREGORIUS, *in tegenwoordigheid* van BASILIUS *den Grooten* (*). De tweede Leerreden hield hij, nadat hij uit de ballingſchap, in welke hij zich, uit verdriet over den geledenen dwang, begeven had, naa *Nazianzus* terug gekeerd was (†). De derde behoort hier ook nog toe, wanneer GREGORIUS, Biſchop van *Nyſſa*, Broeder van BASILIUS, te *Nazianzus* gekomen was (§).

Hij wordt zijnen Vader in zijn ambt toegevoegd.

Saſima en deszelfs Bisdom ſtonden GREGORIUS zoo tegen, voornaamlijk, omdat hij hier bij onöphoudelijke twisten vrezen moest met ANTHIMUS, Biſchop van *Tyana*, dat hij hetzelve nooit aanvaardde (**). Zijn Vader hem hier in onverzetlijk ziende, drong te ſterker bij hem aan, dat hij zijn medehelper wierd in zijn Bisdom, waar in GREGORIUS eindelijk bewilligde in het jaar 372, doch tevens de vrijheid voor zich behoudende, om na zijn Vaders dood dit opzicht over de Gemeente weder neder te leggen (††). Bij gelegenheid der inwijding van

(*) *Orat.* VII. *pag.* 142-145. *ed. Col. Orat.* IX. *p.* 234-238. *ed. Bened.*

(†) *Orat.* V. *ad Patrem et Baſilium M. de fuga p.* 134-136. *Col. Or.* X. *p.* 239-241. *ed. Bened.*

(§) *Or.* VI. *ad Gregor. Ep. Nyſſ. p.* 136-141. *Col. Or.* XI. *p.* 241-246. *ed. Bened.*

(**) GREG. *Naz. Carm. de Vita ſua p.* 439. *Vita S. Greg. p.* CXXXIX. *ed. Bened.*

(††) GREG. *Naz. Or.* VIII. *ad Patrem, cum ei curam*

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

van EULALIUS, Bisschop van *Doare* in *Kappadocië*, in het jaar 373, hield hij eene korte Leerreden, welke ook nog overig is (*), maar bijzonder is merkwaardig eene langere en opzetlijk welsprekend opgestelde Leerreden, *over de liefde tot de armen*, omtrent van denzelfden tijd (†), waarschijnlijk in het Gasthuis, hetwelk zijn vriend BASILIUS gesticht had (§), en ten behoeve der armen en kranken in hetzelve, gehouden, opdat de menschlievende oogmerken van zijnen vriend te zekerer bereikt mogten worden. Twee andere Preeken van hem mogen met waarschijnlijkheid gebracht worden tot het jaar 373. De ééne *aan zijnen zwijgenden Vader bij de plage des hagels* (**). Te weten, de inwoners van *Nazianzus* en den omliggenden oord, hadden onlangs, door veepest, droogte, en eenen hagel, die alle veldvruchten vernielde, ongemeen veel geleden. De oude Bisschop GREGORIUS was te zwak, dan dat hij kon optreden, om zijne Gemeente in deze omstandigheden te troosten, waaröm men 'er zijnen Zoon toe drong. In eene andere Preek, welke GREGORIUS hield, *aan de uit vrees ontstelde inwoners*

Ecclesiæ Nazianzenæ commisisset p. 145-149. *Col. ed. Orat.* XII. *p.* 248-251. *ed. Bened.*

(*) *Orat.* XXX. *in electione Eulalii Doar. Episc. p.* 494-496. *Col. Or.* XIII. *p.* 253-255. *ed. Bened.*

(†) *Orat.* XVI. *pag.* 239-265. *Col. Orat.* XIV. *pag.* 257-285. *ed. Bened.*

(§) Boven *Bladz.* 240.

(**) *Or.* XV. *p.* 224. *Col. Or.* XVI. *p.* 299. *ed. Ben.*

Digitized by Google

ners van Nazianzus, en aan eenen vertoornden Bevelhebber (*), poogt hij de eerſten te troosten, en tot geduld te bewegen, en den anderen te verzachten, zoodat men gist, dat de ingezetenen zich, door oproerige bewegingen, aan het gevaar eener geſtrenge ſtraffe hadden blootgeſteld. Nog plaatst men in dezen tijd eene Preek van GREGORIUS op de *Makkabeën*, op derzelver Feestdag (†).

Dood van GREGORIUS den Vader.

Eindelijk overleed de Vader van GREGORIUS, in het jaar 374, in eenen ouderdom van bijkans honderd jaaren, van welken hij 'er vijf en veertig in het Biſchoppelijk ambt had doorgebracht. Zijn Zoon hield hem eene Lijkreden, bij welke ook BASILIUS tegenwoordig was (§). Thans had hij, volgends zijne behoudene vrijheid, zijn Biſchoppelijk opzicht over de Gemeente te *Nazianzus* kunnen nederleggen, gelijk hij ook van zins was; doch van zijne vrienden gedrongen, beſloot hij, hetzelve nog eene poos waar te nemen, doch alleen bij voorraad, en begeerende, dat men dezen post ſpoedig vervullen zou (**). Geduurende dezen tijd hield hij, waarſchijnlijk in het jaar 373 of 374, eene Preek aan JULIANUS, *Opziener der Belastingen* (††), dezen zijnen vriend en voormaligen medeſtudent had hij

(*) *Or.* XVII. *p.* 265. *Col. Or.* XVII. *p.* 317. *Ben.*

(†) *Or.* XXII. *p.* 397. *Col. Or.* XV. *p.* 286. *Ben.*

(§) *Or.* XIX. *p.* 286. *Col.* XVIII. *Ben.*

(**) *Carm. de Vita ſua pag.* 9. *T.* II. *Opp. ed. Col. Ep.* XLII. *p.* 804. XLV. *p.* 824. *T.* I. *Opp.*

(††) *Or.* IX. *p.* 149. *Col.* XIX. *p.* 364. *Ben.*

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

hij verzocht, de *geestlijkheid* en de armen, als ook zijne bezittingen, welke hij voor de armen beſtemd had, van de belastingen te ontheffen (*). JULIANUS bewilligde hier in onder voorwaarde, dat GREGORIUS daar voor eene Kerkreden zou houden.

Hij verlaat Nazianzus.

Doch, onverwachts verliet GREGORIUS, reeds in het jaar 375, *Nazianzus*, zonder zijne vrienden of iemand anders daar van verwittigd te hebben; gelovende, dat zijne vrijheid, en de zwakheid van zijn ligchaam, hem daar toe genoegzaam recht gaf (†), alhoewel deze ſtap hem van velen euvel geduid werd. Hij had zich naa *Seleucië*, de Hoofdſtad van *Iſaurië*, begeven, alwaar hij tot het jaar 379 ſchijnt gebleven te zijn. Maar ook hier *vond hij de rust niet, welke hij zoo ijverig zocht* (§); hij ſchijnt hier niet alleen aan de Kerklijke verſchillen van dezen tijd een levendig deel genomen, maar ook de dood van zijnen vriend BASILIUS, die den eerſten dag van het jaar 379 overleed, verſtaan te hebben. Twee jaaren daar na hield hij over dezen bij zijn Graf te *Cæſarea* de Lijkreden, van welke reeds hier voor geſproken is (**), en elders (††) hebben wij gezien, hoe onbehoedzaam, en zeer ten voordeele van het Bijgeloof, hij in dezelve geſproken heeft.

Eer-

(*) *Ep.* CLXVI. *pag.* 876. *Carm.* XLVIII. *p.* 111.

(†) *Carm. de Vita pag.* 9. *Epist.* CCXXII. *p.* 909. CCXXV. *p.* 912. (§) *Carm. de Vita ſua p.* 9.

(**) *Bl.* 285. *Or.* XX. *p.* 316. *Col.* XLIII. *p.* 770.

(††) Zie *Deel* VI. *Bladz.* 175.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Zijn dienst wordt te Konſtantinopolen begeerd.

Eerlang echter, omtrent het jaar 379, werd GREGORIUS, uit zijne ſtille toevluchtplaats, tot een grooter gewoel opgeroepen, dan hij te *Nazianzus* verlaten had. De *Katholijken* te *Konſtantinopolen*, wier Gemeente diep vervallen was (*), maar die nu, onder de regering van GRATIANUS, en deszelfs Rijksdeelgenoot THEODOSIUS, nieuwe hoop ſchepten, begeerden zijnen bijſtand (†). Ook verhaalt hij in zijne Brieven (§), dat verſcheidene Biſchoppen hem hadden aangeſpoord, om deze roeping op te volgen. Hij begaf zich dan in het jaar 379 naa *Konſtantinopolen*, niet vrijwillig, zegt hij, in eene, daar gehoudene Redenvoering (**), of om zichzelven aan te bieden, zoo als thans velen naar de regeering der Kerken dongen, maar geroepen en genoodzaakt. Hij voegt 'er bij, dat hij, *met eene niet geringe magt voorzien*, waar door hij, naar alle waarſchijnlijkheid, eene bijzondere hulp der Godlijke Voorzienigheid te kennen wil geven, daar gekomen was. Ten minſten laat hij, nu en dan, in zijne ſchriften (††), blijken, dat hij eenigen aanleg tot wondergaven van God meende ontfangen te hebben, dat hij, door het opleggen der handen op de hoofden van zieken, hen genezen, en door het uit-

(*) Zie boven *Bladz.* 20, 26. Vergelijk GREGORIUS *Naz. Orat.* XXXII. *pag.* 525.

(†) *Carm. de Vita ſua pag.* 10, 19.

(§) *Ep.* XIV. *p.* 777. CCXXII. *p.* 909.

(**) *Orat.* XXV. *pag.* 439.

(††) *Carm.* LX. *pag.* 140. *Carm.* LXII. *pag.* 142.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

uitſpreken van den naam van CHRISTUS, en het maken van het teken des Kruis, de Booze Geesten genoodzaakt hebbe, om onder gehuil en geſchreeuw uit de Bezetenen uit te vaaren.

Zijne verrichtingen aldaar.

Behalven de *Arianen*, die tot hier toe te *Konſtantinopolen* zoo magtig geweest waren, vond GREGORIUS daar ook de *Novatiänen* in het bezit van verſcheidene Kerken, en de *Apollinaristen* op het punt, om 'er zich insgelijks te vestigen. Het hoopjen der *Katholijken* daartegen was 'er gering, zoodat hij genoodzaakt was, den Godsdienst met hen in een huis van zijne nabeſtaanden te houden (*). Hier uit ontſtond de vermaarde Kerk *Anaſtaſia*, zoo als men ze noemde (†), die naderhand prachtig opgebouwd en vergroot is geworden; en gelijk zij, als het ware, door een wonderwerk ingewijd zal zijn, zoo was, ten tijde van SOZOMENUS, niets gewooner, dan wonderwerken in dezelve (§). Hier vestigde GREGORIUS zijnen Leerſtoel, om de *Katholijken* te onderwijzen en te verſterken; maar ook voornaamlijk, om hun Leerſtelſel tegen de *Arianen* te verdedigen. Eéne zijner eerſte Leerredenen, hier gehouden, zo al niet de allereerſte, was die, welke den niet welpaſſenden tijtel voert: *over de leere en de aanſtelling der Biſchoppen* (**), in dezelve gaat

(*) GREG. *Orat.* XXVIII. *pag.* 484. *ed. Col.*

(†) Zie boven *Bladz.* 42.

(§) SOZOMEN. *Libr.* VII. *Cap.* 5.

(**) *Orat.* XXIX. *pag.* 486-494. *Col. Orat.* XX. *p.* 376-384. *ed. Bened.*

gaat hij de drift te keer, welke sommigen betoonden, om het ambt van Kerkleeräaren te aanvaarden, zonder daar toe genoegzaam voorbereid te zijn enz.

Toen GREGORIUS in het jaar 379 te *Konstantinopolen* kwam, waren de *Katholijken* aldaar onder malkanderen oneenig, waarschijnlijk door de verdeeldheid, welke de *Meletiaansche* Scheuring te *Antiöchië* veröorzaakte, daartegen prees GREGORIUS, in eene bijzondere Kerkreden, de voordelen des vredes en der eensgezindheid aan (*); en in de daad, eenigen tijd daar na, gelukte het hem, de eendragt te herstellen, waar door hij tot eene andere Leerreden (†) aanleiding kreeg, in welken hij zijne vreugde en genoegen deswegens te kennen gaf.

Hij neemt de verdeeldheid onder de Katholijken aldaar weg.

Doch vermaarder, dan alle de overige *Predikatiën* van GREGORIUS, zijn die vier, welke het opschrift hebben, *over de Theologie of Godgeleerdheid*, dat is, *over de Leere van God*, en bijzonder over *de Godheid van* CHRISTUS. Naar het oordeel der *Katholijken* in de Oude Kerk, heeft hij deze Leere daar in zoo uitnemend voorgedragen, en zoo gelukkig tegen de Ketters gehandhaafd, dat men hem, in den uitstekendsten zin, den bijnaam van *Theologus*, den *Godgeleerden*, welken hij alleen onder alle oude Leeräaren voert, meende verschuldigd te zijn. Men plaatst

Hij ontvangt den eernaam Theologus of Godgeleerde.

(*) *Orat.* XIV. *pag.* 213-224. *ed. Col. Orat.* XXII. *pag.* 414-425. *ed. Bened.*

(†) *Orat.* XIII. *pag.* 205-213. *Col. Orat.* XXIII. *p.* 425-434. *ed. Bened.*

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

plaatst hem, daar door, naast den Apostel JOANNES (*). Men kan deze Predikatiën ook nog wel, van eenen anderen kant, naar het algemeen denkbeeld van het woord *Godgeleerdheid*, beſchouwen, als men 'er die *bijneemt*, welke als eene voorlopige inleiding tot dezelven kan aangemerkt worden, en welke men 'er daaröm ook wel bij geteld heeft (†); maar, GREGORIUS heeft, in den grond, even min, als anderen der beroemdſte Godgeleerden van dezen leeftijd, tot de eigenlijke Godgeleerde leerwijze eene vaste of volledige aanleiding nagelaten. In de gemelde Predikatie, welke hij, gelijk de vier overigen, in het jaar 380 gehouden heeft, was zijn heerſchend oogmerk aan te wijzen, *met welke voorzichtigheid en beſcheidenheid* men zich tot eenen Leeraar van Godsdienstwaarheden behoort op te werpen. Daar zijn 'er, zegt hij, wier voornaamſte poging daar op uitloopt, vragen te knoopen en te ontbinden; van hunne twisten wedergalmt de markt; alle gastmaalen en plegtigheden, en de woningen der vrouwen worden daar door, met verlies der edele ſchaamte, geſtoord en ontſteld; „ Philoſo- „ pheer, zegt hij, over de Wereld, of Werelden, „ over de Stoffe, de Ziel, de redelijke Wezens, „ zoo goede als kwaade, over Opſtanding, Oor- „ deel, Belooningen en Straffen, over het Lijden „ van

(*) GREG. *Presbyt. Vita S. Gregorii p.* CXLIX.

(†) *Orat.* XXIII. *ſeu prima de Theologia, quæ est Disputationis adverſus Eunomianos velut præludium pag.* 529-536. *Col.* XXVII. *pag.* 487-495. *ed. Bened.*

„ van CHRISTUS! Want bij deze onderwerpen is „ het niet nutteloos, de waarheid te treffen; maar „ ook niet gevaarlijk, daar in te dwaalen. enz." De tweede dezer Predikatiën, *over de Theologie*, is in den grond de eerſte (*), alzoo GREGORIUS in dezelve eerst eenen aanvang maakt, met *de Leere van God te verklaaren*, en bijzonder de *onbegrijpelijkheid* van het Godlijk Wezen te betoogen. Daar op draagt hij, in de *derde Predikatie*, *over de Theologie* (†), *de Leere van God*, zijnen *Zoon*, en *den Heiligen Geest*, naar *Katholijke* grondregelen voor, te gelijk de tegenwerpingen der *Eunomianen* beäntwoordende. Van de alleröudſte tijden af, zegt hij, hebben 'er driederleië gevoelens van God plaats gehad; dat 'er geen Regeerer der Wereld zij; (ανα-ρχια,) dat 'er vele zulke Beſtuurers zijn; (πολυα-ρχια,) en dat 'er maar één eenige is. (μοναρχια.) De beide eerſten hadden plaats onder de Heidenen, wij zijn het derde toegedaan. Deze heerſchappij van eenen eenigen wordt echter niet door éénen perſoon beperkt; (want het kan zijn, dat uit één, hetwelk met zichzelven onëens geworden is, velen worden,) maar zij heeft betrekking op de gelijke waarde der natuur, op de overëenſtemming der gezindheden, op de eenerleiheid der beweging, en op de eenheid der verbondene neiging; zoodat zij, hoewel zij in ge-

(*) *Orat.* II. *de Theologia ſeu* XXXIV. *p.* 536-561. *ed. Col.* XXVIII. *pag.* 495-522. *ed. Bened.*

(†) *Orat.* XXXV. *pag.* 561-577. *Col.* XXIX. *pag.* 322-539. *ed. Bened.*

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

getal verscheiden zijn, nogthans in magt niet gescheiden mogen worden. Op die wijze is de *éénheid*, (μονας,) aanvanglijk tot *tweeheid*, (δυας,) en tot *drieheid*, (τριας,) geworden. Dit is ons de *Vader*, *Zoon*, en *H. Geest*. De eerste is de *Teeler* en *Voortbrenger;* maar zonder lijden en tijd, ook onligchaamlijk; maar van deze laatstgemelden is de ééne *Geboorte*, de ander *Uitwerpzel*; (προβλημα,) hoewel ik niet weet, hoe ik zulke, van al het zinlijke verafzijnde dingen, regt uitdrukken zal. Want wij mogen niet wagen, het eene *overgieting der Godheid* te noemen; alschoon een Heidensch Wijsgeer, (PLATO,) zich dit verstout heeft; hij vergelijkt het met eenen Beker, die overloopt. Maar daar door zouden wij wel eene gedwongene geboorte kunnen invoeren, en eene natuurlijke niet terug te houden uitwerping, welke voor de Godheid niet past. Wij willen dus binnen onze grenzen blijven, en het *geborene*, *ongeborene*, *van den Vader uitgaande*, invoeren. Maar, *wanneer was dit?* Het gaat boven dit *Wanneer?* Als men iet stouts zal zeggen, dan antwoorde men: *Toen de Vader was.* Maar wanneer was de Vader? 'Er was geen tijd, dat de Vader niet geweest zou zijn: en even dit moet men ook van den Zoon en den Heiligen Geest zeggen. Vraagt gij mij verder: Wanneer is de Zoon geboren? dan antwoord ik: Toen de Vader niet geboren was. Wanneer is de Geest uitgegaan? Toen de Zoon niet uitgegaan, maar zonder tijd en onbegrijpelijk geteeld is geworden; alhoewel wij te zeer aan het denkbeeld van tijd hangen, wanneer wij de woor-

woorden, *voorheen*, *naderhand*, *van het begin*, gebruiken. Men zou zich misſchien eer van het woord αιων kunnen bedienen, omdat het de tusſchenruimte aanduidt, welke met de eeuwige dingen uitgebreid wordt, enz. In de vierde Predikatie ſtelt hij (*) de tegenwerpingen der *Eunomianen* uit den Bijbel voor, welke hij tevens beäntwoordt en oplost. Eindelijk verdedigt hij ook de *Katholijke* Leere van den *Heiligen Geest*, in de *vijfde* dezer *Predikatiën over de Godgeleerdheid* (†). Over het algemeen zal niemand ontkennen, dat GREGORIUS met veel ijver en ſchranderheid, in deze Kerkredenen, de *Katholijke* Leer over dit Leerſtuk heeft voorgeſtaan, evenwel heeft men, niet zonder grond, opgemerkt, dat hij niet overäl het *Niceïsch*, en dus het *Katholijk* Leerſtelſel, zoo als het, tot onze tijden toe, geleerd wordt, geheel getrouw gebleven is. Niet alleen beäntwoordt hij de tegenwerping der *Eunomianen*, dat alleen dingen van een gelijk wezen ſamen geſteld worden, en dat gevolglijk de *Katholijken* drie Goden hadden, op eene twijfelächtige wijze; maar hij ſchroomt ook, door zekere vergelijking, eene *eenheid van getal* in de Godlijke Drieëenheid aan te nemen; daar het evenwel juist deze *eenheid*, onderſcheiden van de *eenheid van ſoort*, is, waar naar men de plegtige uitdrukking *eenswezens* tegen de

(*) *Orat.* XXXVI. *pag.* 577-592. *Col.* XXX. *pag.* 540-556. *ed. Bened.*

(†) *Orat.* XXXVII. *pag.* 593-612. *Col.* XXXI. *pag.* 556-577. *ed. Bened.*

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363 tot 476.

de *Arianen* bepaalde. Van eenen foortgelijken inhoud met de gemelde vijf Kerkredenen van GREGORIUS is ook die, welke hij nog, in het jaar 380, gehouden heeft, *over de welvoeglijkheid in het redentwisten, en dat het niet tot elk mensch, ook niet tot elken tijd, behoort, over God te zintwisten* (*). Heviger en met meer drift opgefteld, dan ééne der voorgaande Kerkredenen, is de Kerkreden, die ten opfchrift heeft: *aan de Arianen* en *van hem zelven* (†), waar toe hem de voortduurende overmagt van deze gezindte te *Konftantinopolen*, en hunne aanvallen op hem, in het jaar 379 of 380, aanvuurde.

Hij krijgt te Konftantinopolen vele aanhangers.

Door alle deze en andere Predikatiën won GREGORIUS, van *tijd tot tijd*, te *Konftantinopolen* vele aanhangers voor het *Katholijk* Geloof (§). In het eerst waren de meeste inwoners dezer ftad, als zijnde de *Arianerij* toegedaan, en gedeeltelijk ook tot andere partijën behoorende, zeer tegen hem ingenomen; zij geloofden, dat hij meer Goden leerde; een gewoon verwijt, hetwelk men den *Katholijken* tegenwierp. Zij vervolgden hem zelfs met fteenen, en zijne geloofsgenoten werden tevens, met nieuwe woede, aangevallen, uit hunne huizen gejaagd, en op

(*) *Orat.* XXVI. *pag.* 442-463. XXXII. *pag.* 579-601. *ed. Bened.*

(†) *Orat.* XXV. *pag.* 431-442. *Col.* XXXIII. *pag.* 603-615. *ed. Bened.*

(§) THEODORETUS *Hist. Eccles.* V. 8. GREGOR. *Presb. Vita S. Greg. Nazianz. pag.* 18.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. jaar 363. tot 476.

op allerhande wijzen mishandeld (*). Bovenäl ſtaken ſommige *Ariaanſche* Vrouwsperſoonen en Monniken uit, door hunnen buitenſpoorigen Godsdiensthaat. Een drom van zulke ijveräars drong 's nachts in de *kleine Katholijke Kerk Anaſtaſia*, in welke de Godsdienst, waarſchijnlijk de bediening des Doops, verricht werd, en bedreef daar allerhanden moedwil aan menſchen en heiligdommen, welken verbittering en zelfs dronkenſchap konden ingeven (†). Men ontbood vervolgends GREGORIUS voor het Gericht, als ware hij de rustverſtoorer, doch zijne onſchuld werd daar ſpoedig erkend (§). Een Brief, door hem bij deze gelegenheid aan zekeren THEODORUS, waarſchijnlijk naderhand Biſchop van *Tyane*, geſchreven, doet zijne gevoelens eere aan, wegens zijne zachtmoedigheid (**).

Op dezen voorbijgaanden ſtorm volgden nu geruſter en blijder dagen voor GREGORIUS. Men hoorde hem met zoo algemeenen toeloop, zelfs enkel om zijne welſprekendheid, dat ook Ketters en Heidenen bij menigte in zijne Predikatiën verſcheenen (††). Doch, ongelijk grooter was de toeloop der *Katholijken*, die hem door toejuichen en handenklappen hunne goedkeuring betuigden. Dat hij met deze ſchit-

Hij wordt bedrogen door zekeren MAXIMUS.

(*) GREG. *Naz. Carm. de Vita ſua p.* 11. *Or.* XXXII. *p.* 525. *ed. Col.* GREG. *Vit. S. Greg. Naz. p.* 19.

(†) GREGOR. *Orat.* XLVIII. *pag.* 726.

(§) *Carmen. de Vita ſua pag.* 11.

(**) *Ep.* LXXXI. *pag.* 839. *T.* I. *Opp. ed. Col.*

(††) *Carm. de Vita ſua p.* 18, 19. *Carm.* X. *p.* 78.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ſchitterende eerbewijzen juist niet ontevrede was, hebben wij elders (*) reeds gezien. Evenwel kende hij zich vrij van alle begeerte, om door eene ſtreelende en ſchitterende wijze van voorſtel alleen te behaagen, gelijk hij zelf zegt (†). Niettegenſtaande dit voorzichtig gedrag, werd GREGORIUS evenwel misleid van iemand, wien hij boven anderen hoogſchatte. MAXIMUS, geboortig van *Alexandrië*, had in zijne jeugd den Christelijken Godsdienst, maar ook te gelijk de Wijsgeerige gezindte der *Cijnici* of Hondſche Wijsgeeren, derzelver kleding en levenswijze, aangenomen. Na verſchillende lotgevallen, won hij te *Konſtantinopolen* de vriendſchap van GREGORIUS zoo zeer, dat deze hem *in zijn huis en nauwſte gemeenzaamheid aannam*. Hij geloofde 's mans voorgeven te ligt, dat MAXIMUS, om zijn geloof, veel had uitgeſtaan; zijn uiterlijke ſchijn van Godzaligheid, de ijverige redenen, met welken hij zich tegen de Ketters verklaarde, de loſſpraken, welke hij aan GREGORIUS gaf, alles verſterkte zijne genegenheid jegens hem (§). GREGORIUS, die naderhand openhartig bekende (**), toenmaals in zijnen ſchik geweest te zijn, als hij zijne kleine Gemeente kon vermeerderen, beging de zwakheid, om voor dezelve eene *Lofreden op* MAXIMUS, in het jaar 379, te houden. Zij voert het opſchrift: *Lof-*

re-

(*) Zie *Deel* VII. *Bl.* 19. *Deel* VII. *Bl.* 135.

(†) *Orat.* XXVII. *pag.* 464. *ed. Col.*

(§) *Carm. de Vita ſua pag.* 13, 15, 16.

(**) *l. c. pag.* 16.

Digitized by Google

reden op den Alexandrijnſchen Wijsgeer HERON (*), of, omdat ſommigen den naam van MAXIMUS dus veränderden, zoo als HIËRONYMUS (†) meldt, om GREGORIUS niet met zich zelven te doen ſtrijden, als of het niet geöorloofd ware, ſchrijft HIËRONYMUS, denzelfden man, naar bevind der omſtandigheden, dan te prijzen, dan te laaken, of omdat MAXIMUS in *Egypte* eigenlijk HERON heette. Hoe het zij, hij werd in deze Redenvoering geprezen, zoo als de eerwaardigſte man nauwlijks na zijne dood zou kunnen wenſchen. En waarlijk GREGORIUS liet zich hier, gelijk meermalen, verraſchen door zijne zucht, om als Redenaar en wel als Lofredenaar van uitmuntende lieden te ſchitteren. Zoo hoorde men hem, te *Konſtantinopolen*, misſchien reeds in het jaar 379, of in het volgende, zijne vermaarde Lofreden houden, op ATHANASIUS (§), welke hij met eene bede aan denzelven beſluit, om hem en zijne *Katholijke* Gemeente een liefderijk opzicht en beſtuur te ſchenken; hem bijzonder, indien de vrede der Kerk weder herſteld kon worden, het leven te behouden, en in het weiden dezer Gemeente bij te ſtaan; maar anderszins, hem tot zijne gemeenſchap en die der hem gelijkvormige Godzaligen op te nemen. Dergelijke aanſpraken aan Overledenen zijn bij GREGORIUS niet ongewoon (**). — Op

(*) *Orat.* XXIII. *pag.* 409-423. *ed. Col.* XXV. *pag.* 454-469. *ed. Bened.* (†) *De Viris Illuſtr. Cap.* 117.

(§) Zie Boven *Bladz.* 133.

(**) Zie *Deel* VI. *Bladz.* 175.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Op ſoortgelijke wijze ſluit hij ook zijne Lofreden op den Martelaar CYPRIANUS (*), die hij, insgelijks, om dezen tijd, te *Konſtantinopolen* ſchijnt gehouden te hebben, en *in* welke hij den vermaarden Biſſchop van *Karthago*, CYPRIANUS, met eenen laateren CYPRIANUS, Biſſchop van *Antiöchië*, die in het jaar 304 den Marteldood zal geleden hebben, verwart. In deze Redenvoering verdienen twee plaatzen onze aanmerking, ééne, in welke hij eene jonge Dochter, wier eere gevaar liep, de *Maagd* MARIA om bijſtand laat aanroepen, welke bijſtand ook gevolgd zou zijn, toen haar ontuchtige Minnaar van den Duivel bezeten werd; en ééne, waar hij aan zijne Toehoorers verzekering *geeft, dat, indien zij flechts geloovig waren, zelfs de aſche van dezen Martelaar* veel zoude kunnen toebrengen, tot het verdrijven der Duivelen, genezen van ziekten, en voorzien van toekomende dingen. — Binnen kort ontdekte GREGORIUS in den gemelden MAXIMUS eenen listigen heerschzuchtigen mensch, eenen ondeugenden huichelaar, en eenen bedrieglijken avonturier. Verbonden met eenen Ouderling, die, in de Gemeente van GREGORIUS, de eerſte, maar, naar het ſchijnt, op denzelven jaloersch was, trachtte MAXIMUS naar het Biſſchops-ambt in deze Gemeente. Ten dien einde had hij ook den Biſſchop PETRUS van *Alexandrië* gewonnen. Deze, van wien GREGORIUS reeds tot Biſſchop der *Katholijken* te *Kon-*

(*) *Orat.* XXIII. *pag.* 274-286. *ed. Col.* XXIV. *pag.* 437-450. *ed. Bened.*

Konſtantinopolen benoemd was geworden, het zij hem zijne waardigheid als *Metropolitaan* daar toe recht gaf, of omdat hij zich deze lang verlatene kleine Gemeente, op eene buitengewone wijze, aantrok, zond thans, of omdat hij volgends een oud verhaal geld ontvangen had (*), of omdat hij aan eenen *Egyptenaar* den voorrang wilde geven, eenige Bisſchoppen naa de Hoofdſtad, die MAXIMUS tot Bisſchop derzelve zouden wijden. Vooräf kwamen nog een aantal *Egyptenaars* derwaards tot zijne ondersteuning, terwijl MAXIMUS eenige aanhangers van GREGORIUS door omkoping van hem afkeerig wist te maken. In eenen nacht dan, in het jaar 380, ging deze partij, met vele bootsgezellen verſterkt, in de Kerk der *Katholijken*, waar zij MAXIMUS, met de gewoone plegtigheden, op den Bisſchoppelijken Zetel zette. Zij had hare onderneming den volgenden morgen nog niet geëindigd, toen de Geestlijken, daar in de nabhurſchap wonende, 'er bericht van kregen. Thans ontſtond 'er eene algemeene beweging in de ſtad. Overheidsperſonen, inwoners en vreemdelingen, ſpoedden naa de Kerk, uit welke MAXIMUS, met zijne *Egyptenaren*, de wijk moesten nemen. Toen begaf hij zich met eenen hoop van zijne verëerers in het huis van eenen Fluitſpeler, alwaar hij tot Bisſchop gewijd werd. Dit vermeerderde het openlijk misnoegen tegen hem; men verwenschte hem van alle kanten; zijne ongebondenheden werden aan het licht gebracht, en hij

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. jaar 363. tot 476.

(*) GREG. *Presb. Vita S. Greg. p.* 12.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

hij genoodzaakt, *Konſtantinopolen* te verlaten. Dus beſchreef GREGORIUS zelf (*), naderhand dit Toneel, waar bij hij den vrijen loop liet aan de bitterſte ſpotternij over MAXIMUS en zijne partij. „Men „ſneed hem," zegt hij onder anderen, „zijn „fraai haair, dat hij als *Cijnicus* droeg, bij zijne „wijding, af; daar door verloor hij, gelijk voor „dezen SIMSON, zijne geheele ſterkte. Van eenen „Hond werd hij een Herder, en van eenen Herder „weder een Hond, wien het aan haair en kudde „haperde, die dus weder naa de knokken der „vleeschmarkt liep. Wat wilt gij nu met uwe „fraaie haairen maken? Wilt gij ze weder laten „groejen? of wilt gij zonder dezelven belagchlijk „rondlopen? *Het één en ander is* ſchandelijk: u „blijft dus niets overig, dan een ſtrop te vatten."

Hij beſluit Konſtantinopolen te verlaten, en weigert de Bisſchoppelijke waardigheid aldaar aan te nemen.

GREGORIUS had, met zijne Gemeente, ſchielijk weder bezit van hunne Kerk genomen. Maar ondankbaarheid en ontrouw, die hij van verſcheidenen van zijne ſchijnvrienden geleden had, maakten zoo veel indruk op hem, dat hij beſloot, *Konſtantinopolen* te verlaten. Toen hij dit zijnen Toehoorers liet merken, dewijl hij hen de bewaaring der *Katholijke* Leere, en het geheugen van zijnen arbeid had aanbevolen, drongen zij, op eene onſtuimige wijze, bij hem aan, dat hij bij hen blijven zou; zelfs boden zij hem de Bisſchoppelijke waardigheid aan, die hij echter op eene zoo onwettige wijze niet wilde aannemen. Eene blijk, dat hij de benoeming van den *Alex-*

(*) *Carm. de Vita ſua pag.* 13-15.

Alexandrynſchen Biſchop niet erkende. Zijne weigering maakte het volk misnoegd, en hij was genoodzaakt, hun te beloven, dat hij bij hen zoo lang ten minſten zou blijven, tot 'er andere Biſchoppen zouden aangekomen zijn, alhoewel hij dit niet wilde bezweeren, omdat hij, na zijnen Doop, nooit gezworen had (*). Thans begaf hij zich eene korte poos op het land in eenzaamheid, na zijne wederkomst hield hij een' predikatie over de vrucht van zijne eenzaamheid, evenwel niet zonder bijtende toeſpelingen op zijnen tegenſtrever (†). Waarſchijnlijk gebeurde het niet lang daar na, in het jaar 380, dat de *Egyptiſche* koornvloed te *Konſtantinopolen* aankwam. Het bootsvolk derzelve liet zich thans door de daar heerſchende partij der *Arianen* niet medeſlepen, maar bezocht de Kerk van GREGORIUS, hetwelk dezen te meer verheugde, omdat hij onlangs nog zoo veel reden had gehad, om zich over de *Egyptenaren* te bezwaren. Hij hield daaröm eene predikatie voor hen, in welke hij de Egijptenaren bijzonder prijst, en hun voorts de leere van God uitvoerig verklaart. Onder anderen, zegt hij, in deze Kerkreden, waar hij de Godheid van den Heiligen Geest inſcherpt: „ Ik zal iet ſtouts „ zeggen! ô Drieheid! vergeef mijne roekloosheid! „ Want het betreft het gevaar der ziele. Ook ik „ ben

(*) *Carm. de Vita ſua pag.* 17, 18. *Orat.* XXVIII. *pag.* 483, 485. *ed. Bened.*

(†) *Orat.* XXVIII. *pag.* 472-486. *Col.* XXVI. *pag.* 471-485. *ed. Bened.*

III BOEK VIII. Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ ben een Beeld van God, en der Opperheerlijk-
„ heid; alhoewel ik hier beneden lig. Ik kan mij
„ zelven niet overreden, dat mij iemand zou kun-
„ nen verlosſen, die mijns gelijke is. *Indien de H.*
„ *Geest geen God is, zoo worde hij vooráf tot God*
„ *gemaakt! en zoo make hij mij, zijns gelijken,*
„ *ook tot God!*" In de daad ſtout geſproken, maar tevens onverſtaanbaar en ergerlijk!

Gunſt van Keizer THEODOSIUS jegens hem.

Eindelijk kwam Keizer THEODOSIUS in Slachtmaand van het jaar 380 te *Konſtantinopolen*. Deze den *Katholijken* zoo goedgunſtige Vorst, die reeds zijne vermaarde wet tegen de *Arianen* gegeven had (*), ontving GREGORIUS ongemeen vriendelijk, en zeide hem: „ God geeft thans aan u en uwen „ arbeid door mij deze Kerk: eene bijna ongeloof- „ lijke verzekering! Maar de ſtad is daar door in „ de grootſte beweging, en zal van dit haar ver- „ langen volſtrekt niet afgaan. Zij kon mij zelfs „ deswegens geweld aandoen, indien ik het wei- „ gerde; maar zij zal mij gemaklijk kunnen over- „ winnen (†)." Elders hebben wij ook reeds verhaald (§), hoe deze Keizer de *Arianen* genoodzaakt hebbe, alle de Kerken der Hoofdſtad, welke zij, zedert zoo vele jaaren, in bezit hadden, aan de *Katholijken* terug te geven. Alhoewel de *Ariaanſche* Biſſchop DEMOFILUS zelf zijne aanhangeren vermaande, gewillig te wijken, evenwel werden, om-

(*) Zie Boven *Bladz.* 45.

(†) GREGOR. *Naz. Carm. de Vita ſua pag.* 21.

(§) Boven *Bladz.* 45.

omdat zij hun misnoegen overluid betoonden, ſoldaten gebruikt, om hunne partijën plegtig in te voeren. Onder deze bedekking ging GREGORIUS, die thans zeer zieklijk was, aan de zijde des Keizers, in de groote Kerk. Dit gebeurde op eenen zeer duiſteren dag, maar, zoodra men den openbaren Godsdienst begonnen had, brak de zon door, en vervulde de Kerk met den heerlijkſten glans. Hadden de *Arianen* de betrokkene lucht als een merkteken van Gods ongenoegen over de groote omwenteling van dezen dag uitgelegd, zoo was 'er nu geen ééne *Katholijke*, die uit deze zonneſchijn niet beſloten zou hebben, dat God zich zichtbaar voor zijn geloof verklaarde. GREGORIUS zelf, die dit alles verhaalt (*), wil wel niet uitdruklijk dit als een wonder opgeven, doch duidt genoeg zijne denkwijze aan, door aan te merken, dat 'er bij gewigtige omſtandigheden niets bij geval gebeurt, en dat het een geringer kwaad is, alles, dan niets te gelooven. In hunne blijdſchap over deze zege, eischten alle de tegenwoordige *Katholijken*, met een verward geſchreeuw, van den Keizer, dat hij GREGORIUS tot Biſchop voor hen verördenen wilde. GREGORIUS, door deze opſchudding zoo ontſteld, dat hij zelf niet ſpreken kon, deed door éénen zijner Ouderlingen de Gemeente tot ſtilte vermanen, dewijl het thans voegde, God te danken, en andere bezigheden ook haren tijd zouden hebben. Dit deed zijne werking; zoodat 'er maar één zwaard door eenen ſol-

(*) *l. c. pag.* 21.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ſoldaat ontbloot, maar terſtond weder opgeſtoken werd (*). Doch alſchoon deze opſchudding zonder gevolg voor GREGORIUS afliep, kort daar na echter werd hij van de Gemeente genoodzaakt, de Bisſchoppelijke waardigheid aan te nemen; waar over hij zich beklaagde, en het openlijk eene wetteloze daad genoemd heeft (†). Ziende, dat hij zich niet kon onttrekken, poogde hij, door een zacht en behoedzaam gedrag, de aanhoudende verbittering der gemoederen in de Hoofdſtad te verminderen, en zoo veel mogelijk, de algemeene liefde te winnen (§), niettegenſtaande het genoeg blijkt, dat GREGORIUS, gelijk andere Leeräaren van zijnen tijd, oordeelde, dat men de magt der Overheid tegen de Ketters heel wel kon en mogt gebruiken (**); gelijk hij dit ook verklaart in ééne van zijne Predikatiën, welke hij kort na het aanvaarden van zijn ambt gehouden heeft: „ Mijne reden," zegt hij (††), „ zal zoo „ veel niet vermogen, alhoewel ik voor de Heilige „ Drieheid ſtrijde, als een Plakaat, waar door de „ valſche Leeräars in toom gehouden, de vervolgden beſchermd, en de moordenaars beteugeld „ worden: Ik ſpreek naamlijk niet enkel van ligchaamlijke moordenaren, maar ook van Geeſtelijke." Alhoewel nu GREGORIUS zoo zeer in 's Keizers

(*) GREGOR. *Nazianz. l. c. pag.* 22.
(†) *Orat.* XXVII. *pag.* 465. *ed. Col.*
(§) *Carm. de Vita ſua pag.* 22.
(**) Zie *Deel* VI. *Bladz.* 247.
(††) *Orat.* XXXI. *pag.* 509. *ed. Col.*

Digitized by Google

zers gunst deelde, echter wilde hij niets min dan een Hof-Bisschop zijn. In plaats, dat anderen vlijtig hunne opwachting bij de Grooten maakten, ſchrijft hij (*), en voor de deur des Vorſten lagen, daar hunne vijänden beſchuldigden, op eene onbetaamlijke wijze naar geld trachtten, en den naam van Rechtzinnigheid misbruikten; liet ik mij zoo zelden in het openbaar zien, dat men 'er zich over bezwaarde; ik leefde alleen voor God en mijne verbetering. Evenwel kon hij niet altijd vermijden, om aan de Keizerlijke tafel en bij de Hovelingen te verſchijnen (†); maar des te meer was hij daar op bedacht (§), om die genen, die, uit hoofde van hunne voorgaande vijändelijke handelingen tegen hem, in angstvallige bekommering waren, hunne vrees te benemen, en hulpbehoevenden bij te ſtaan. Eens lag hij ziek, toen, onder anderen, die hem bezochten, ook een jong mensch, van een ſlecht voorkomen, tot hem kwam, die alleen, maar zwijgend en benaauwd, achter bleef. Op de vraag van GREGORIUS, wie hij was, en wat hij te zeggen had, wrong hij ſlechts onder zuchten en weenen de handen. Men moest hem met geweld voorthelpen, wanneer iemand aan den Bisſchop ontdekte, dat het een moordenaar geweest was, die, door zijn geweten gepijnigd, zijne misdaad had willen belijden. Terſtond riep GREGORIUS uit: „ God bewaare u! de„ wijl ik verlost ben geworden, moet ik mij ook „ je-

(*) *Carm.* I. *p.* 23. (†) *Carm.* XI. *p.* 80, 81.
(§) *Carm. de Vita ſua p.* 23.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ jegens den moordenaar goedertieren betoonen. Ge„ draag u flechts zoo, als het voor mij en voor „ God past." De ſtad was hier over, voegt GREGORIUS 'er bij, zoodra men het hoorde, geroerd en getroffen. Wat de vermaarde Schatten en Kerkgereedſchappen betreft, vervolgt hij, welke de grootſte mannen daar in zedert zoo langen tijd op één gehoopt hadden, en derzelver inkomſten; van dezelve had hij geene lijst van de voorgaande Bisſchoppen; ook kon hij niet van zich verkrijgen, om 'er eene te laten maken. Hij geloofde alleen rekenſchap verſchuldigd te zijn, van het gene hij bekomen had, maar niet, wat hij hebben moest; alhoewel geldgierigen dit niet zouden goedkeuren. *Waarlijk, zulk een voorwendzel zou, ten aanzien der* Kerkelijke bezittingen, ook eenen heel zorgelozen en nalatigen Bisſchiep hebben kunnen ontſchuldigen. — De voordelige veränderingen, welke de *Katholijken* te *Konſtantinopolen* aan THEODOSIUS verſchuldigd waren, gaven aan GREGORIUS heel dikwijls gelegenheid tot openbare gedenkſtukken van vreugde en dankbaarheid. Deze zijn in eene Predikatie vervat, welke hij op een Martelaars-Feest hield, doch van welke eigenlijk niet veel meer dan de Inleiding overig is (*). Als men uitgeſtrooid had, dat hij naar het Bisdom van *Konſtantinopolen* geſtaan had, wederlegde hij de-

(*) Zij ſtaat in het Latijn *Orat.* XLVIII. *pag.* 725, 726. *ed. Col.* maar de *Benedictynen* hebben het oorſpronglijke in de nieuwe uitgave geplaatst. *Orat.* XXXV. *pag.* 629-632.

deze lastering in eene preek, welke hij tegen het einde van het jaar 380 hield, bij welke de Keizer zelf en zijn Hof tegenwoordig ſchijnt geweest te zijn (*). Met recht kan men 'er zich over verwonderen, dat onder een vrij groot aantal van nog voorhanden zijnde preeken van GREGORIUS, ſlechts ééne gevonden wordt, die zich bezig houdt met de verklaring van eenen Schriftuur-Tekst. Zij behoort waarſchijnlijk tot de laatſte maand des jaars 380, en heldert de woorden van JESUS op, *Matth.* XIX. 1. volgg. (†); het ſchijnt, dat de Affchrijvers alleen de gelegenheidspreeken van GREGORIUS hebben uitgekipt, waar mede zij echter hem voor zijnen goeden naam geenen dienst gedaan hebben, dewijl men, daar naar te oordeelen, ligtelijk zou gelooven, dat hij zich zelven, zijne lotgevallen, vrienden en vijanden, vaak genoeg op den Kanſel gebracht heeft. Wat nu de laatstgemelde Leerreden over *Matth.* XIX. betreft, dezelve wordt van ſommigen, bij uitnemendheid, geroemd, maar het zal moeilijk vallen, dit oordeel toe te ſtemmen, wanneer men onder anderen, na de verklaring van den letterlijken zin, deze opgave van den geheimen zin der drieërleië geſnedenen leest, van welke CHRISTUS gewaagt: „ *Sommigen zijn van natuur geneigd tot het goede*; „ dat is, de natuurlijke bekwaamheid en de goede

„ wil

(*) *Orat.* XXVII. *pag.* 464-472. *Col.* XXXVI. *pag.* 634-643. *ed. Bened.*

(†) *Orat.* XXXI. *pag.* 496-509. *Col.* XXXVII. *pag.* 645-660. *ed. Bened.*

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ wil verëenigen zich bij hen met elkanderen. *An-*
„ *deren*, (de geſnedenen door menſchen,) *worden*
„ *door de leere gezuiverd*, daar door worden bij
„ hen de hartstochten beſneden. Eindelijk zijn 'er
„ *nog anderen*, welke, zonder Leeräar gehad te
„ hebben, *zichzelven tot roemwaarde Leeräaren ge-*
„ *vormd hebben*. Uwe Moeder, uw Vader, de
„ Ouderling, de Biſchop, of iemand anders, wien
„ het leeren toevertrouwd is, hebben u wel niet
„ omtrent uwe pligten onderwezen. Maar daar voor
„ hebt gij, terwijl gij uw aangeboren verſtand in
„ beweging gebracht, en het vonkjen van het goede
„ door uwe vrijë verkiezing, (δια της προαιρεσεως,)
„ ontſtoken hebt, u zelven geſneden, den wortel
„ uitgeroeid, de werktuigen van het kwaade weg-
„ geruimd, en op deze wijze eene zulke hebbelijk-
„ heid in de deugd verworven, dat het u bijkans
„ onmogelijk geworden is, eenige drift tot het
„ kwaade te ondervinden." Hier op volgen verma-
ningen, welke daar uit voortvloejen; en bijzonder
merkt hij aan, dat aan de bewaring der zuivere leere
van de Godheid, en het onderdrukken der Ketter-
rijën, veel meer gelegen is, dan aan de nadruklijkſte
ſchikkingen tegen moord en echtbreuk. — Op het
Feest *Theofania*, of den *dag van het vieren der Ge-*
boorte des Verlosſers, hield GREGORIUS zijne laatſte
nog voorhanden zijnde preek, voor het jaar 380(*).
Wij hebben reeds, bij eene dergelijke preek van
CHRY-

(*) *Orat.* XXXVIII. *pag.* 613-624. *Col.* XXXVIII. *p.*
663-675. *ed. Bened.*

CHRYSOSTOMUS te *Antiöchië* (*), aangemerkt, dat, alhoewel onder den naam *Theofania* of *Epifania*, in de meeste Oosterſche Gemeenten, tot in de laatſte jaaren der IVde eeuw, in *Egypte*, zelfs tot het jaar 420, op den *zesden Januarij*, niet alleen het *Geboortefeest van* CHRISTUS, maar ook *de Gedachtenis van zijnen Doop*, en nog andere gebeurenisſen van zijn leven, gevierd zijn, evenwel in de gemelde Gemeenten, reeds om den gezegden tijd, ſpooren voorkomen, dat men het *Geboortefeest* van CHRISTUS op den XXVſten *December*, en eerst op den VIden *Januarij* daar aan volgende, andere vroegere merkwaardigheden van zijne Geſchiedenis plegtig gedacht heeft, waar van dan ook deze preek van GREGORIUS een voorbeeld zou opleveren, zonder dat men zeggen kan, wat in de Gemeente te *Konſtantinopolen* tot deze onderſcheiding aanleiding heeft gegeven. – Vervolgends hield GREGORIUS op den VIden *Januarij* des jaars 381 eene andere Predikatie, ter gedachtenis van den *Doop van* CHRISTUS (†), waar van het opſchrift, (εις τα ἁγια φωτα *op de heilige lichten*,) op den naam des Doops in de Griekſche Kerk φώτισμος, de *verlichting*, doelt, omdat de genen, die den Doop ontvingen, in kennis en zeden een nieuw licht ſcheenen te genieten. In deze Preek had GREGORIUS van den *Doop van* CHRISTUS tot den *Doop der Christenen* willen overgaan.

(*) Zie VII *Deel*, *Bladz.* 27.

(†) *Orat.* XXXIX. *pag.* 624-637. *Col.* XXXIX. *pag.* 677-691. *ed. Bened.*

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

gaan. Maar gebrek aan tijd, of liever de van hem aangevoerde uitweidingen, noodzaakten hem, den volgenden dag, eene andere Preek over dit onderwerp te houden (*). Ook is nog de Preek overig, welke GREGORIUS op het Pinkſterfeest des jaars 381 te *Konſtantinopolen* gehouden heeft (†).

Tweede algemeene Kerkvergadering, in welke GREGORIUS Voorzitter is.

Geduurende dezen arbeid van GREGORIUS, riep de Keizer THEODOSIUS de vermaarde *Kerkvergadering* te *Konſtantinopolen* bijëen, in het jaar 381, welke de tweede *algemeene* genoemd wordt. Zij had onder anderen ook ten oogmerk, eene vaste beſchikking te maken, omtrent het Bisdom der Hoofdſtad. Wij hebben reeds van haar geſproken, in de Geſchiedenis der Godsdienstverſchillen, en van het *Katholijk Geloof* (§), ook in de Geſchiedenis der *Ariaanſche* twisten (**). MELETIUS, Bisſchop van *Antiöchië*, zoo bekend door de Scheuring, welke naar hem den naam had, was eerst derzelver Voorzitter. De vergaderde Bisſchoppen, enkel Oosterlingen, maakten 'er hun eerſte werk van, om de inwijding van MAXIMUS, tot Bisſchop van *Konſtantinopolen*, als geheel onwettig en krachteloos, te verwerpen; ook beſloten zij, dat die door hem gewijd waren, volſtrekt geen ambt onder den *Clerus* of Gees-

(*) *Orat.* XL. *pag.* 637-673. *Col. Orat.* XL. *pag.* 691-729. *ed. Bened.*

(†) *Or.* XLIV. *p.* 705-717. *Col.* XLI. *p.* 731-744. *ed. Bened.*

(§) Zie *Deel* VI. *Bladz.* 232.

(**) Zie Boven *Bladz.* 44.

Digitized by Google

Geestelijkheid zouden bekleeden (*). Vervolgends droegen de Bisschoppen, met toestemming des Keizers, het Bisdom der Hoofdstad aan GREGORIUS op, die hetzelve wel ongeern, en niet zonder zuchten en traanen, aannam; doch zich tevens bemoedigde met de hoop, dat hij, als in het midden staande tusschen de Westersche en Oostersche Kerk, derzelver onderlinge krakeelen, waar toe voornaamlijk het *Melétiaansche* verschil behoorde, des te gemaklijker zou kunnen bijleggen (†). Ongelukkig overleed MELETIUS kort daar na; met hem namen ook wijsheid en eensgezindheid haar affcheid van de Kerkvergadering. Alhoewel GREGORIUS, uit kracht van den nieuwen voorrang, aan zijnen Bisschoppelijken Zetel gegeven, thans Voorzitter werd, nogthans kon zijne betere denkwijze in dezelve niet doordringen. MELÉTIUS en PAULLINUS waren overëengekomen (§), dat de langstlevende van hen beiden Bisschop te *Antiöchië* zou zijn, dus was PAULLINUS zulks thans werklijk, en de twist had een einde kunnen nemen; maar eenige Bisschoppen op de Kerkvergadering kregen in het hoofd, om de verkiezing van eenen nieuwen Bisschop van *Antiöchië* voor te stellen. Hoe zeer ook GREGORIUS aanhield, dat zij toch op de belangen en rust der algemeene Kerk behoorden te zien, daartegen hieven de jonge Bisschoppen een geschreeuw aan, als een zwerm hommels; als wespen sta-

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) SOZOM. *L.* VIII. *C.* 9. THEOD. *L.* V. *C.* 8.

(†) GREG. *Naz. Carm. de Vita sua p.* 24-30.

(§) Vergel. Boven *Bladz.* 41.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ſtaken zij met bitze woorden; en de ouderen, die hunne hevigheid hadden moeten beteugelen, lieten zich ook van hen voortſleepen. *Zij* wilden het der Weſterſche Kerk, die PAULLINUS voor wettig Bisſchop erkende, *niet* gewonnen geven, maar wendden een zeker verſchil over het Geloof voor, hetwelk GREGORIUS, die dit alles verhaalt (*), zoo veel meer verdroot, omdat niet weinigen van hen zeer veränderlijk in de leere geweest waren, naarmate het de gezindheden van het Hof medebrachten; waaröm hij hen ſpottend nodigt, om in het Heiligdom in te gaan, alſchoon zij ook hun Geloof meermalen mogten verwisſeld hebben; thans was het jaarmarkt, waar ieder voordelige *winst moest* doen; *onder andere omſtandigheden* konden zij 'er weder uitgaan, naardien een ſchrander man zich niet aan één Geloof alleen overgaf, maar meer uitwegen openhield. Vergeefs raadden hem zijne vrienden, wat toe te geven, integendeel onttrok hij zich allengs om de zittingen der vergadering bij te woonen, waar toe zijne zieklijkheid hem buitendien verpligtte; ook verhuisde hij uit het Bisſchoppelijk huis in een ander, en gaf ſteeds duidelijker te kennen, dat hij zich van zijn Bisdom wilde ontſlaan. Hier werd hij te meer in verſterkt, toen de Bisſchoppen uit *Macedonië* en *Egypte* aankwamen, die, hoe zeer zij GREGORIUS in het geheim verzekerden, dat zij niets tegen hem hadden, nogthans de wettigheid zijner verkiezing in twijfel trokken, enkel om de

(*) *Carm. de Vita ſua pag.* 27.

de *Aſiatiſche* Biſchoppen te plagen, doch onder voorwendzel, dat GREGORIUS, tegen de Kerkelijke wetten, van het Bisdom van *Nazianzus* naa dat van *Konſtantinopolen* verplaatst was. Doch gemelde wetten waren reeds lang in onbruik, ook was GREGORIUS nooit plegtig tot Biſchop van *Nazianzus* gewijd geweest.

Hij legt zijn Biſchoppelijk ambt neder.

Zeer gretig nam GREGORIUS, gelijk hij zelf verhaalt (*), deze gelegenheid waar, om zich van zijn ambt te ontſlaan. In de vergadering der Biſchoppen binnen getreden, verzocht hij hen, op hem geen verder acht te geven, maar elkanderen eindelijk vriendelijk te verſtaan. Een ſtap, welken SOZOMENUS (†) voor den verwonderingswaardigſten van het geheele leven van GREGORIUS houdt; en in de daad, hoe zeer het verdriet van zoo vele misluk-kingen, en de laage behandelingen van vele Biſchoppen omtrent hem, hier in aanmerking moeten genomen worden, bij eenen man, die zoo veel genegenheid had voor het eenzaam leven, die geen vriend was van twisten en verſchillen, die ook de meeste Biſchoppen van zijnen tijd, en gelijk het ſchijnt, naar verdienſte, verächtte, evenwel ſtrekt het hem ſteeds tot eer, dat hij eene Gemeente, aan welke hij zoo vele moeite beſteed had, en zijne eerzucht, gewillig opöfferde, toen hij zag, dat de rust en eensgezindheid op de Kerkvergadering dit offer van hem vorderde. Op deze en ſoortgelijke wijze verdedigde hij zelf zich bij zijne vrienden, die hem kwa-

(*) *l. c. pag.* 29. (†) *L.* VII. *C.* 7.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

kwalijk namen, dat hij zijne Gemeente verlaten had (*).

De Kerkvergadering draalde niet, zijn ontflag aan te nemen. Daar was wel een vrij aanzienlijk getal van Bisfchoppen (†), die van geenen anderen Bisfchop van *Konftantinopolen* wilden hooren, die heen gingen, en hunne ooren ftopten, toen het befluit genomen werd, maar de groote meerderheid was tegen hem, niet alleen wegens zijn gevoelen over de fcheuring van *Antiöchië*, maar ook waarfchijnlijk zijnen roem benijdende, en wegens zijne vrijmoedigheid hem hatende (§), zelfs deeden zij een gerucht lopen, dat zij zelve hem afgezet hadden (**). Thans verzocht ook GREGORIUS den Keizer, om zijn ontflag, die hem hetzelve, hoewel ongeern, inwilligde (††). Eer dat GREGORIUS *Konftantinopolen* verliet, hield hij eene affcheidsreden, voor zijne Gemeente, in tegenwoordigheid van zijnen geheelen *Clerus* of Geestelijkheid, en van 150 Bisfchoppen der *Sijnode* (§§).

Hij keert terug naa Nazianzus.

Waarfchijnlijk is GREGORIUS nog in het jaar 381 naa *Nazianzus* terug gekeerd. Indien de uiterfte wil echt is, welken men onder zijnen naam leest

(*) *Epist.* LXV. *pag.* 823.

(†) GREG. *Naz. Carm. de Vita fua p.* 30.

(§) *l. c. Orat.* XXXII. *pag.* 519.

(**) *Ejusd. Carm.* CXXII. *p.* 187.

(††) *Carm. de Vita fua p.* 29.

(§§) *Orat.* XXXII. *pag.* 510-528. *Col.* XLII. *p.* 748-768. *ed. Bened.*

Digitized by Google

leest (*), waar aan weinig reden is, te twijfelen, dan is dezelve door hem, vóór zijn vertrek uit de Hoofdſtad, gemaakt. In denzelven ſtelt hij zijnen vrijgelatenen, den Diakon en Monnik GREGORIUS, tot zijnen erfgenaam aan, op deze wijze, dat hij, met nog een ander Monnik, zijn landgoed bij *Arianzus*, en nog het een en ander zou bekomen; maar zijn geheele overige vermogen, eenige erfmakingen, (*legaten*,) uitgezonderd, aan de Kerk te *Nazianzus* zou overgeven, ten einde tot onderhoud van hare armen te ſtrekken, waar toe zijne ouders het reeds beſtemd hadden. Bovendien zegt hij daar in uitdruklijk, dat twee van zijne Nichten, wegens haar ſlecht gedrag, zijne aanmerking niet verdienden, en dat één zijner Bloedverwanten zeker goed onwettig verkregen had.

Te *Nazianzus* ſchreef hij, kort na zijne aankomst, de *Dichterlijke Beſchrijving van zijn Leven*, benevens andere Gedichten, in welken eene niet gunſtige afbeelding van de Biſchoppen van zijnen leeftijd voorkomt. In twee derzelven (†) ſchildert hij de veränderlijkheid, twistzucht, en andere gebreken dezer Leeräaren. In een ander Gedicht, aan de Geeſtelijkheid te *Konſtantinopolen*, en aan die ſtad zelve (§), houdt hij hun voor, dat hij door haat en nijd uit zijn' post verdreven is. Maar voor-

Zijne afbeelding van de Biſchoppen van zijnen tijd

(*) *Testamentum S. Gregorii Theologi in Append. T. I. Opp. Greg. Naz. post præfat.*

(†) *Carm.* X, XI. *Tom.* II. *Opp. ed. Col. p.* 79, 81.

(§) *Carm.* XII. *pag.* 85.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

voornaamlijk heeft hij de ſchets van den grooten hoop der Biſchoppen, die hij kende, voltooid in een lang Gedicht, hetwelk, in het Latijn, in de oude Uitgaven gelezen wordt (*), maar waar van TOLLIUS (†) den oorſpronglijken Tekst in het licht heeft gegeven. Hij ſtelt deze Biſchoppen ten toon, die hunne onwetendheid met het voorbeeld der Apostelen, als Tolbedienden en Viſchers, verdedigden; die, wankelend in hun Geloof, even zoo veränderlijk in hunne Zeden, geblankette huichelaars, heerschzuchtig en geldgierig waren. Den grond van een zoo ergerlijk beſtaan ontdekt hij in de roekeloze verkiezingen der Biſchoppen, die zonder eenig onderzoek uit levenswijzen en handteeringen genomen werden, in welken geen de minſte voorbereiding tot het Leeräar-ambt plaats had.

Hij begeeft zich weder in eenzaamheid.

Toen GREGORIUS te *Nazianzus* terug kwam, had de Gemeente aldaar nog al geenen Biſchop, en bevond zich in eenen verwarden toeſtand; voornaamlijk, dewijl de *Apollinaristen* in dezelve begonnen in te dringen. Dit ſmartte hem ongemeen, gelijk hij zegt (§), dat al de arbeid van zijnen Vader zoo te niet ging, hoewel hij tevens had kunnen herdenken, dat hij zelf het opzicht over deze Gemeente niet had behooren neder te leggen. Thans, nu hij aan deze Gemeente eenen Biſchop wilde bezorgen, die wel een Rentmeester was; maar, naar zij-

(*) *De Episcopis pag.* 301-308. *l. c.*

(†) *In Inſign. Itiner. Ital.*

(§) *Carm. de ſe ipſo pag.* 246.

zijne verzekering (*), dezen post zeer wel zou hebben waargenomen, werd hij, door den nijd der Ouderlingen aldaar verhinderd; deze schijnen gedeeltelijk *Apollinaristen* geweest te zijn, alzoo hij van hen den naam van *Vleeschverëerer*, (σαρκολάτης,) gebruikt. Zelfs dwarsboomden eenige Bisschoppen zijn oogmerk, die zich voor zijne vrienden uitgaven. Vol verdriets over deze ontmoeting, begaf hij zich op zijn vaderlijk landgoed te *Arianzus*, latende de hoofdzorg voor de Gemeente te *Nazianzus* over aan een' bekwaam man (†), wien men voor den Ouderling CLEDONIUS houdt, aan wien hij de beide Brieven tegen APOLLINARIS geschreven heeft, waar van wij hier voor gesproken hebben (§). In zijn eenzaam verblijf genoot GREGORIUS, zoo als hij aan eenen vriend schrijft (**), eene volmaakte Wijsgeerige rust; zich om zijne vijanden zoo weinig bekommerende, als of zij niet op de Wereld waren. En, schoon hij hier zijne pen, min of meer in gal gedoopt, gebruikte tegen de *Apollinaristen*, wilde hij zich nogthans volstrekt niet meer bemoejen met de groote Kerklijke twisten op de Kerkvergaderingen. Zoodanige vergadering werd door Keizer THEODOSIUS, tegen het jaar 382, weder te *Konstantinopolen* bijëengeroepen, die van GREGORIUS begeerde, dat hij zich op dezelve zou laten vinden. GREGORIUS gaf aan den Hoveling, die hem dit voor-

(*) *l. c. pag.* 244.

(†) GREGOR. *Naz. Carm.* VI. *pag.* 74.

(§) *Bladz.* 320. (**) *Epist.* LXXIII. *pag.* 829.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

voorſtel gedaan had, ten antwoord (*): „ dat hij „ alle *Kerkvergaderingen* ontvlood, omdat hij nog „ van geene enkele eene goede uitkomst, maar wel „ eene verërging van het kwaad, hetwelk zij moesten wegnemen, *gezien* had; de twistgierige en „ heerschzuchtige bewegingen op dezelven gingen „ alle beſchrijving te boven; de eenzaamheid maakte thans alleen zijne veiligheid uit, en zijne gevaarlijke ziekte dwong hem buitendien tot dit beſluit." Als de Keizer zijn bevel aan hem herhaalde, ontſchuldigde hij zich op ſoortgelijke wijze (†).

Hij wordt weder verkozen tot Biſchop van Nazianzus; doch legt dit ambt weder neder.

Evenwel kon hij het niet ontgaan, dat hij de beſtuuring van het Bisdom van *Nazianzus* nog ééns in het jaar 382 op zich nam, waar toe de Geestelijkheid en de Gemeente aldaar hem, eensgezind, beriepen. Men wilde den ſlechten ſtaat van zijne gezondheid volſtrekt niet gelooven; men ſchreef zijne weigering aan trotschheid toe; en ſommigen verbeeldden zich, door droomen en Godlijke Openbaringen, vernomen te hebben, dat hij tot hunnen Biſchop beſtemd was. GREGORIUS gaf dan toe; zelfs mag men uit het Gedicht, waar in hij dit verhaalt (§), beſluiten, dat hij van zins geweest is, om het nu weder aanvaarde opzicht tot zijne dood toe waar te nemen. Kort daar na was hij, waarſchijnlijk, de voorſpraak voor de ſtad *Nazianzus*, bij OLYMPIUS, Stadhouder van het tweede *Kappado-*

(*) *Ep.* LV. *p.* 814 (†) *Ep.* LXXVI. *pag.* 830.
(§) *Carm.* V. *p.* 74, 75.

Digitized by Google

docië (*), die gedreigd had, deze ſtad, om haar oproerig gedrag, te zullen verwoesten. Niet lang daar na was GREGORIUS 'er weder op bedacht, om zijn beſtuur over de Gemeente neder te leggen, of om zijne zieklijkheid, of omdat zijn ambt groote onäangenaamheden had. Hij vond eenen waardigen opvolger in zijnen Neef EULALIUS, eenen *Presbijter* of Ouderling, die, op zijn herhaald aanhouden, misſchien reeds in het begin des jaars 383, tot Biſſchop van *Nazianzus* verkozen werd (†).

Zijn eenzaam leven te Nazianzus.

Van dezen tijd af, leefde GREGORIUS op zijn familiegoed te *Arianzus*, in onäfgebrokene eenzaamheid, in welke hij, door vasten en boete, zijn ligchaam kwelde, gelijk uit verſcheidene plaatzen van zijne Gedichten blijkt. Evenwel kon hij zich niet zoo geheellijk van de menschlijke maatſchappij losſcheuren, dat hij volſtrekt geen deel zou genomen hebben aan de handelingen en lotgevallen van zijne vrienden, ook aan den toeſtand der *Katholijken* en der Ketterſche aanhangen. Men plaatst, met waarſchijnlijkheid, omtrent het jaar 383, zijnen Brief aan NECTARIUS, Biſſchop van *Konſtantinopolen*, om deszelfs ijver tegen de *Apollinaristen* op te wekken (§). Ook trok hij zich, ten dezen tijde, de geleerde opvoeding van zijnen Neef NIKOBULUS aan, door bekwame Leeräaren (**); hij ſtelde voor hem een

(*) *Epist.* XLIX. *pag.* 809.

(†) GREG. *Naz. Ep.* XLII. *p.* 803. *Ep.* CXCV. *p.* 893. *Ep.* CCXXV. *p.* 912. HIËR. *de Viris Ill. C.* 117.

(§) Boven *Bl.* 321. (**) *Ep.* CXV, CXVI, CXVII. *p.* 853.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

een Gedicht op (*), waar in hij deszelfs Ouders verzoekt, om verlof voor hem, om tot dat einde naa *Griekenland* te reizen; bij deze gelegenheid beſtrafte hij eenen Sofist te *Atheenen*, in eenen nadruklijken Brief (†), dat hij zijne jaloerschheid tegen eenen anderen Leeraar aldaar zoo openlijk had laten blijken. Met veel ijver zocht hij ook den Ouderling SACERDOS recht te bezorgen, van wien hij geloofde, dat hij van den Biſchop HELLADIUS, Opvolger van BASILIUS, te *Cæſarea* onbillijk vervolgd werd (§).

Zijne Brieven.

Men heeft, over het geheel, *derde half honderd Brieven* van GREGORIUS, die medegerekend, aan welke men eene plaats gegeven heeft onder zijne Redenvoeringen, als ook eenige Brieven van BASILIUS. Derzelver verzameling is men aan den Vader van den bovengemelden jongen NIKOBULUS verſchuldigd; op wiens verzoek GREGORIUS ze aan hem overzond, met bijvoeging, dat hij daar in niet weinig tot zijne onderrichting vinden zou (**). Als dezelve zijn nabeſtaande hem om voorſchriften verzocht, over de beste wijze, om Brieven te ſchrijven, antwoordde GREGORIUS hem daar heel bondig op (††); in zijne voorſchriften als het ware het beeld van zijne eigene Brieven ſchetzende; op eenen anderen tijd, onderrichtte hij NIKOBULUS (§§), dat *Lakonisch* ſchrijven niet alleen beſtond, in weinig woorden te ge-

(*) *Carm.* L. *p.* 112-115. (†) *Ep.* LXI. *p.* 817.
(§) *Ep.* CCXVI. *p.* 906. (**) *Ep.* CCVIII. *p.* 902.
(††) *Ep.* CCIX. *p.* 903. (§§) *Ep.* III. *p.* 769.

gebruiken, maar vele zaken in weinig woorden te bevatten; en dat hij zelf daar een meester in was, roemt zijn vriend BASILIUS aan zijne Brieven (*).

Maar voornaamlijk wijdde GREGORIUS zijne laatſte jaaren aan de Dichtkunde. Het verdient zekerlijk onze verwondering, dat een man, die, met een ziekelijk ligchaam, zijn zestigſte jaar naderde, in eene kunst begon te ſchitteren, voor welke de meesten, die in vroegere jaaren bekwaamheid in dezelve getoond hebben, zich in dezen ouderdom niet meer die opgewektheid van geest en die bloejende verbeeldingskracht toevertrouwen, zonder welke de Dichter niet beſtaan kan. Maar de eenzaamheid ſchijnt bij hem eerst den weg tot dezelve gebaand te hebben, welke te vooren door andere beziglieden en bijzonder door zijne oefeningen in de Redenrijkkunst gefloten was geweest; doch hier bij kwamen nog eenige bijzondere oogmerken, welke hij zelf opgeeft (†). Bij de ontallijke menigte van grootendeels ſlechte Boeken, wilde hij zich enkel aan de Heilige Schrift houden, doch hij vond het onmogelijk, zich daar bij alleen te bepaalen, omdat 'er alom zoo vele dwalende gevoelens verſpreid waren; hij wilde veel meer, door dezen arbeid, *zijne zonden kluisters aanleggen*, gelijk hij zich uitdrukt; ten tweeden, wilde hij jonge lieden daar door vermaak geven, in plaats van andere bij hen geliefde Gezangen. Verders nam hij acht op de *vreemden*, dat

Zijne Gedichten.

(*) BASIL. *M. Ep.* XIX. *T.* III. *Opp. p.* 97.

(†) *Senarii in ſuos verſus T.* II. *Opp. p.* 248.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

dat is, de *Heidenen;* die ook in eene zulke kleinigheid als Gedichten zijn, de Christenen niet behooren te overtreffen enz.

Zoo wel het getal, als de menigvuldigheid van zijne Gedichten, is vrij groot. In de oudſte verzamelingen van *zijne* werken, komen 'er reeds meer dan honderd voor, die in verſcheidene Boeken en Clasſen verdeeld zijn (*). Naderhand bracht JACOBUS TOLLIUS (†) 'er nog twintig in het licht; ook maakte LUD. ANTON. MURATORI nog 228 kleine Gedichten van GREGORIUS bekend (§). GREGORIUS heeft dan in *Heldendicht*, dan in *Jamben*, dan in *Elegiën* gedicht, en weder naast eenige lange Dichtſtukken, niet weinigen van matige *grootte* nagelaten. *Zijne eigene Geſchiedenis*, en de toeſtand der Kerk in zijnen tijd, zijne gemoedsgeſteldheid, gedachten, wenſchen en gebeden, hem bij velerhande gelegenheden ingeboezemd, de Heilige Schrift, Bijbelſche perſonen en gebeurenisſen, voorwerpen van het Geloof in de Zedenleere, ſchilderingen, ook hekelende, vermaningen, puntdichten, grafſchriften, geſprekken; zie daar, wat in deze Gedichten onderling afwisſelt. — GREGORIUS had, ongetwijfeld, geenen kwaaden dichterlijken aanleg, en vaardigheid in de ligtere *verſificatie.* Hij weet vele dingen levendig te ſchilderen, en vele treffende beelden te kiezen; hier en daar zijn 'er ook vernuftige in-

(*) *Tom.* II. *Opp. ed. Col. pag.* 1-300.
(†) *In Inſign. Itinerarii Italici pag.* 1-104.
(§) *In Anecdotis Græcis pag.* 1-217.

Digitized by Google

invallen, hekelende toespelingen, of zelfs belagchlijke afbeeldingen, goede wereld- en menschen-kennis, waar door hij behaagt. Zedenlessen bevat hij dikwijls heel bondig en afgerond in weinige woorden of regels. Dan, dit alles maakt nog den Dichter, ten minsten den uitmuntenden Dichter, niet uit; daar toe ontbraken hem hoofdzaaklijk de verrukking en een vaste smaak. De vinding is, in zijne Gedichten, doorgaands, slechts matig en arm. De vernuftige invallen en toeren zijn niet zelden van eene heel gemeene natuur; de vergelijkingen meer op één gestapeld, dan kiesch; en de uitdrukking is meerendeels niet edel en dichterlijk genoeg. Ondertusschen zullen zijne Gedichten, wegens derzelver veeläl belangrijken inhoud, wegens vele fraaije en roerende plaatzen, nuttige berichten en beschrijvingen, en zelfs uit hoofde van hunne verscheidenheid, steeds aanmerking verdienen.

Onder deze bezigheden bereikte GREGORIUS het eindperk van zijn leven, in het jaar 389 of 390. Volgends SUIDAS, zou men het in het jaar 391 moeten stellen; maar HIËRONYMUS, een tijdgenoot en leerling van GREGORIUS, die ons op één van de gemelde jaaren wijst (*), is hier de geloofwaardigste. Hoe weinig 'er in den grond de nakomelingschap ook aan gelegen is, te weten, waar zijn lighaam gebleven is; evenwel kunnen wij niet met stilzwijgen voorbijgaan, dat men hetzelve ook tot een voorwerp van bijgelovigen eerbied gemaakt heeft.

Zijn dood

Na-

(*) *De Viris Illustr. Cap.* 117.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Nademaal de *Grieken*, inzonderheid te *Konſtantinopolen*, GREGORIUS reeds vroeg onder de Heiligen van hunne Kerk geplaatst hadden; beſloot de Keizer KONSTANTINUS PORPHYROGENITUS, omtrent het midden der VIIde eeuw, zijn gebeente uit *Kappadocië* in die Hoofdſtad te laten overbrengen. Ingevolge een oud *Grieksch* verhaal (*), verzocht de Keizer vooräf, in eenen Brief, aan den Heiligen, welken hij aan de genen medegaf, die naa zijn Graf gezonden werden, dat hij het zich mogt laten welgevallen, naa die ſtad terug te keeren, waar hij voor dezen het zuiver Geloof zoo gelukkig herſteld had. In het eerst konden deze afgevaardigden niet bepaald te weten komen, waar zijne beenderen begraven lagen, maar op *hun gebed*, *werd* het hun geöpenbaard, door eenen heerlijken reuk, welken zij van zich gaven. De Keizer ging hun onder een groot geleide over de zee-engte te gemoet, en zij werden eindelijk, met vele plegtigheden, in de Kerk der Apostelen te *Konſtantinopolen* bijgezet. Evenwel zal zich dit ligchaam in eene Kapel der St. Pieterskerk te *Rome* bevinden, alzoo volgends eene overlevering, die PAPEBROCH de Jeſuit zeer verdacht vindt (†), eenige *Griekſche* Nonnen hetzelve in de gemelde ſtad gebracht zullen hebben. Dit verhindert weder de *Venetianen* niet, om te beweeren, dat zij het meergemelde ligchaam in hunne Kerk van den Heiligen ZACHARIAS bezitten; even gelijk de inwoners van

(*) *In Act. SS. Menſ. Maii Tom.* II. *pag.* 766. en in het Latijn *pag.* 448. (†) *l. c. pag.* 456.

van *Tamar* in *Portugal* eenen arm van GREGORIUS vertoonen (*).

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Zekerer gedenkſtukken van dezen vermaarden man hebben wij in zijne ſchriften, welke wij, tot hier toe, vermeld hebben. Behalven de reeds beſchrevenen, zijn 'er nog andere onder zijne bijëenverzamelde werken; doch gedeeltelijk van geenen belangrijken inhoud, zoo als *twee Predikatiën op het Gedachtenisfeest van den Martelaar* MAMAS (†), en op het *Paaschfeest* (§), gedeeltelijk onëcht, ten minſten zeer twijfelächtig; zoo als de *omſchrijving van* SALOMO's *Prediker*, welke al voor lang voor een werk van GREGORIUS *den Wonderdoener* erkend geworden, en ook door ons onder deszelfs ſchriften gemeld is (**), twee *Verhandelingen van het waare Geloof*, en eene *Verklaaring van de vier Dieren bij* EZECHIËL. Zedert de eerſte jaaren der XVIde eeuw, werden de ſchriften van GREGORIUS wel dikwijls, maar langen tijd ſlechts enkele, of zeer onvolledig, en met weinig naauwkeurigheid, of alleen in het Latijn, uitgegeven. ALDUS MANUTIUS maakte 'er eenen aanvang mede, met een aantal van zijne *Gedichten*, bij welke hij zijne Overzetting voegde, te *Venetië*, in het jaar 1504, 4to. Dezelfde ALDUS gaf in den jaaren 1516 en 1536, in 8vo. eenige Redenvoeringen van

Uitgaven zijner werken.

GRE-

(*) *Act. SS. l. c. pag.* 557. *Tom.* VII. *pag.* 661.

(†) *Orat.* XLIII. *pag.* 697. *ed. Col.* XLIV. *pag.* 835. *ed. Bened.*

(§) *Orat.* XLII. *p.* 676. *ed. Col.* XLV. *p.* 845. *Ben.*

(**) Zie III *Deel*, *Bladz.* 232.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

GREGORIUS in het licht. In het jaar 1550 kwam te *Baſel* bij HERWAGEN de eerſte verzameling van zijne werken, welke uit de meeſte Redenvoeringen, LXXX Brieven, en *vele* Gedichten beſtond, in één Deel in Folio te voorſchijn, waar op nog *in* hetzelfde jaar derzelver Latijnſche Vertaling, door ALDUS, PIRKHEIMER, MOSELLANUS en MUSCULUS, vervaardigd, en ook bij HERWAGEN gedrukt, volgde. Doch kort daar na gaven twee Geleerden, JACOB DE BILLY, een *Franſche* Abt, en JOÄN LEEUWENKLAU, (LEUNCLAVIUS,) in *Duitſchland*, elk eene nieuwe Overzetting van deze Schriften uit. De eerstgemelde liet de zijne te *Parys* in het jaar 1569 in *Folio* drukken; in het volgende jaar werd zij te *Keulen opgelegd; maar in het jaar* 1583, verſcheen zij andermaal te *Parys*, zeer verbeterd en vermeerderd, deels door hem zelven, die twee jaaren te vooren overleed; deels door den arbeid van GENEBRARD. Zij is nog, over het geheel genomen, de beste, welke men van de werken van GREGORIUS heeft; alhoewel 'er plaatzen genoeg zijn, die eene verbetering nodig hadden; en daar BILLY zichzelven den dwang oplegde, om de Gedichten in gelijke ſijllabenmaat, dikwijls in even veel regels, als het oorſpronglijke, over te zetten, is zijne overzetting derzelve wel vrijër, maar ook eenigermate ſlechter geworden. De overzetting van LEUNCLAVIUS, die intusſchen 1571 te *Baſel* uitkwam, kon ook niet ſlecht heeten. Tevens verwierf hij zich de verdienſte, dat hij niet alleen verſcheidene ongedrukte ſchriften van GREGORIUS in het licht bracht, maar ook veel

veel uit de ophelderingen en verklaringen van laatere *Grieken*, over dezen Kerkvader bekend maakte. Maar DE BILLY had ook een exemplaar van HARWAGENS uitgave met verſcheidene Handſchriften vergeleken, en derzelver verſchillende lezingen, zijne gisſingen en verbeteringen van den Tekst, korte verklaringen, en dergelijken, daar in opgetekend. Dit zeer onleesbaar zijnde exemplaar, in hetwelk men ook de onderſcheidene ſoorten van het bijgeſchrevene volſtrekt niet van elkander onderſcheiden kan, werd nogthans bij de uitgave te *Parys* van het jaar 1609, welke F. MOREL in twee Deelen in Folio bezorgde, tot eenen grond gelegd. Deze was echter de volledigſte van allen, die tot hier toe uitgekomen waren. Bijzonder vindt men 'er in de *Commentariën* en *Scholiën*, welke ELIAS, Aardsbisſchop van *Creta*, in de VIIIſte eeuw, NICETAS, Aardsbisſchop van *Heraclea*, in de XIde eeuw, en twee andere *Grieken*, over de meeste werken van GREGORIUS nagelaten hebben, in het Latijn ingevoegd. Te weten, dit is eene der blijken van het aanzien, in hetwelk GREGORIUS zich bij de *Griekſche* Kerk ſteeds gehandhaafd heeft, dat van deze en een vrij groot getal andere Griekſche Schrijvers (*), zoo vele ophelderingen over zijne werken geſchreven zijn. Bovendien zijn nog bij deze Uitgave de aanmerkingen van DE BILLY over de Gedichten van GREGORIUS, en andere van MOREL, over de Redenvoeringen, als ook

(*) Men zie de lijst bij FABRIC. *Biblioth. Gr. Vol.* VII. *pag.* 538-541.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ook de door hem het eerst uitgegevene Brieven, als mede de door hem verzamelde Lezingen, gevoegd. Dan door allen dezen vlijt heeft de *Griekſche* Tekst zeer weinig gewonnen; *en is* omtrent gebleven, zoo als hij in de *Bazelſche* Uitgave was. Even min is de Overzetting van DE BILLY verbeterd, en uit hoofde van verſcheidene in den Tekst gemaakte veranderingen, ſtemt zij niet altijd met denzelven overëen. Men heeft deze Uitgave in het jaar 1630 te *Parys*, en in het jaar 1690 te *Leipzig*, alhoewel *Keulen* op den Titel ſtaat, weder opgelegd; evenwel is deze laatſte nadruk zeer gebrekig. Met deze Uitgave heeft men zich tot aan de helft der jongſtafgelopene eeuw moeten te vrede houden. De *Franſche Benedictynen* JACOB FRISCH, FRANS LOUVARD, en PRUDENTIUS MARAN, hadden wel, omtrent het begin derzelve, en vervolgends, de werken van GREGORIUS op nieuw begonnen te beärbeiden, inzonderheid was LOUVARD, die enkel uit de Parijſche Boekerijën 'er meer dan 200 Handſchriften toe gebruiken kon, daar het verſt mede gekomen; maar zij werden deels door den dood overvallen, vóór dat zij hunne onderneming volbrengen konden, deels werden zij 'er op andere wijze van afgetrokken. Eindelijk droegen de Opperſten van de gemelde Orde aan P. CLEMENCET op, om de lang gewenschte Uitgave tot ſtand te brengen, waar van dan ook het eerſte Deel in Folio in het jaar 1778 te *Parys* in het licht kwam. Behalven den geleerden voorraad, welken LOUVARD verzameld had, heeft CLEMENCET ook nog zelf de voornaamſte Handſchriften op de Koninglijke Boekerij gebruikt.

Met

Met hulp van dezen, zijne eigene gisſingen en andere Uitgaven, heeft hij vele plaatzen van den Tekst gelukkig verbeterd, ook in de Aanmerkingen, de uitgezochtſte Leeswijzen bijgebracht. In de overzetting van DE BILLY heeft hij ook veel verbeterd, en in de plaats der Dichtkundige vertaling der Gedichten van GREGORIUS eene meer getrouwe in *proſa* geleverd. — In de Voorreden heeft de Uitgever, behalven de Berichten van zijne en de voorgaande Uitgaven een verdedigingsſchrift voor GREGORIUS, en eene ſchets van zijn leerſtelſel, geplaatst. In het eerſte verdeedigt hij zijnen Schrijver tegen de ſtrenge, hoewel in de hoofdzaak niet ongegronde beöordeelingen van ſommige nieuwe Schrijvers; hij bewijst tegen BEVERIDGE en MURATORI niet kwalijk, dat GREGORIUS nooit getrouwd is geweest: maar des te meer dringt hij aan, dat men hem voor eenen waaren Monnik moet houden, hetwelk hij echter, in den eigenlijkſten zin, niet was; bovendien toont hij, dat hij geen werklijk Biſſchop van *Nazianzus* geweest is. Het gene CLEMENCET van het leerſtelſel van GREGORIUS zegt, heeft openlijk ten oogmerk, om zijne Rechtzinnigheid met die, welke in de Roomſche Kerk geldt, te doen overëenſtemmen; doch dit is niet alleen partijdig, maar ook, onäangezien den geleerden vlijt, welken de opſteller daar aan beſteed heeft, onvolledig.

Levensbeſchrijvingen van GREGORIUS.

Wil men, behalven de ſchriften van GREGORIUS, ook de *beſchrijvingen van zijn leven* naſlaan, om zich een naauwkeuriger denkbeeld van hem te vormen, dan vindt men, dat aan hem, even als aan andere

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Kerkvaders, bijkans enkel *Loffchriften* gewijd zijn. In zijn eigen *Gedicht*, *Van zijn leven*, heeft hij misſchien meer van zijne waare gevoelens en hartstochten laten blijken, dan de meesten van zijne *Levensbeſchrijvingen* waagden te erkennen. Zijne tijdgenoten integendeel gaven reeds den toon van bewondering voor de nakomelingſchap; en de naam van *Godgeleerden*, dien men hem boven alle andere Leeraaren ſchonk, onderhield ſteeds het hoogst gevoelen van hem. Hoe heerſchend dit reeds tegen het einde der IVde eeuw geweest is, bewijst de afbeelding, welke RUFINUS van hem maakte, toen hij eenigen van zijne Redenvoeringen in het Latijn vertaalde. „ Een volſtrekt onvergelijklijk man," ſchrijft *hij* (*), „ die, beroemd door woorden en werken, der Ge„ meente van CHRISTUS het ſchitterendst licht der „ wetenſchappen aangeboden heeft, nademaal hij dat „ gene leerde, wat hij deed, en niet door tegenſtrij„ digheid van zijne daaden en leere zichzelven ver„ oordeelde." Hier bijgevoegd hebbende, dat zijn leven, zijne welſprekendheid, zijn geloof en wetenſchap, allen even volmaakt geweest zijn, vervolgt hij: „ Hij alleen is het, over wiens Geloof niet „ eens de onëensgezinde partijën hebben kunnen „ twisten; veel meer verkreeg hij bij den Heere en „ bij de Gemeenten Gods dat aanzien, dat een ie„ der, die zich verſtout, zijn leerſtelſel ergens in „ tegen te ſpreken, even daar door van Ketterij „ overtuigd wordt. Want het is een *openbaar ken*„ *merk*

(*) *Prol. in Orat. Greg. Naz.*

Digitized by Google

„ *merk van eenen dwalenden, wanneer iemand in* III
„ *het Geloof met* GREGORIUS *niet overëenſtemt.*" BOEK VIII

In zulke denkwijze ſchreef een Grieksch Priester, Hoofdſt.
(*Presbijter*,) GREGORIUS, van wiens leeftijd ook na C. G.
CLEMENCET (*) niet meer weet te zeggen, dan Jaar 363.
dat hij vóór de Xde eeuw kan geleefd hebben, zijn tot 476.
leven van GREGORIUS (†). In den grond heeft deze Levensbeſchrijving veel gelijkvormigheid met de Gedachtenisredenen op de Feestdagen der Martelaaren, gelijk zij ook met eene aanroeping van GREGORIUS eindigt. — Onder de nieuwen was de Kardinaal BARONIUS de eerſte, die eene volledíger Levensbeſchrijving van hem heeft opgeſteld. De Jeſuit PAPEBROCH heeft ze uit een Handſchrift op het groot toneel der Heiligen van zijne Kerk gebracht (§) en met vele bruikbare gedeeltelijk verbeterende aanmerkingen opgehelderd. Dit was ook in de daad de plaats, waar zij voegde. Want, alhoewel de opſteller ze geleerd, en vlijtig, voornaamlijk uit de ſchriften van GREGORIUS, heeft opgemaakt, echter zijn de loffpraken overdreven, met welke hij hem, als eenen Heiligen, overlaadt. Bij flot, laat hij bij een beeld van hem eenen ſtommen, die zich tot hem gewend had, de ſpraak verkrijgen: een gewaand wonder van de IXde eeuw; maar zichzelven beveelt hij aan zijne hoede aan. Onder anderen is hier achter geplaatst het Gedicht van GREGORIUS, van zijn leven,

(*) *Monit. in Greg. Presb. Vit. Greg. Naz. p.* CXXIV. *præf.* (†) *l. c. p.* CXXV-CLVIII. *et in ed. Col. T.* I.
(§) *Acta SS. Menſ. Maii T.* II. *p.* 378-428.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ven, in eene prosa-vertaling van DANIEL CARDONUS, en ook in de overzetting het bericht van de verplaatzing van zijn ligchaam naa *Rome*, waar van het oorspronglijk insgelijks voorkomt (*). DU PIN ſtelde zijne berichten van GREGORIUS veel meer in den geest van eenen Geſchiedſchrijver op (†). Zijne uittrekzels uit zijne ſchriften, bijzonder zijne Redenvoeringen, zijn vrij rijk, en zijn oordeel over hem even zoo treffend, als vrij. Na zijne bloejende en aangename welſprekendheid alle recht gedaan te hebben, vervolgt hij: „ Evenwel vervalt hij al te dik-„ wijls tot vernuftige tegenſtellingen, tot toeſpelin-„ gen, gelijkenisſen en zekere andere kieschheden „ van voordragt, welken denzelven laf maken. Men „ vindt zelfs somtijds iet valsch in zijne gedachten „ en beſluiten; maar het wordt door het ſchitteren-„ de van zijne uitdrukkingen bedekt, en in de me-„ nigte van zijne woorden verſtommeld. Hij is on-„ gemeen breedvoerig, en zegt maar weinige zaken „ in vele volzinnen. Zijne Predikatiën zijn vol wijs-„ geerige gedachten, vol trekken uit de Geſchiedenis „ en Fabelkunde. Hij leert de Zedenkunde op eene „ wijze, die nuttiger is voor de Wijsgeeren, dan „ voor het volk; maar hij is zeer verheven en naauw-„ keurig in het verklaren der Verborgenheden. Hij „ had veel Godzaligheid, maar weinig bekwaamheid „ en ſchranderheid in bezigheden. Hij was zoo ijve-„ rig aan de eenzaamheid overgegeven, dat hij geen' „ behoorlijken tijd tot eenig ambt kon beſteeden, „ het-

(*) *Pag. 766. ſq.*

(†) *Nouv. Bibl. des Aut. Eccles. T.* II. *p.* 201.

„ hetwelk hem daar van aftrok. Hij ondernam ligt III
„ groote dingen; maar hij had ſpoedig berouw, van BOEK VIII
„ ze ondernomen te hebben. Hij heeft in zijn leven Hoofdſt.
„ drie Bisdommen gehad, en tóch kan men niet na C. G.
„ zeggen; dat hij, bij een enkel, rechtmatig Bisſchop Jaar 363.
„ geweest is. — Hij had een' gemelijken en hekelen- tot 476.
„ den imborst; hij beminde ſcherts en boert, en
„ verſchoonde niemand; maar voornaamlijk tastte hij
„ de Bisſchoppen aan, die hun ambt onwaardig wa-
„ ren." — HERMANT integendeel, van wiens vergelijking tusſchen BASILIUS *den Grooten* en GREGORIUS van *Nazianzus* hier voor (*) gewaagd is, heeft ook ten aanzien van den laatstgemelden geen ander oogmerk, dan om hem tot eenen grooten en volmaakten Heiligen te maken. De uittrekzels, welke hij uit zijne ſchriften mededeelt, zijn heel voldoende, maar zoo is de vergelijking niet, welke hij tusſchen hem en zijnen vriend BASILIUS maakt. Immers, alhoewel die meer dan 250 bladzijden in zijn werk beſlaat, echter wordt daar in enkel hunne ongemeene gelijkvormigheid in alle deugden en zedelijke gezindheden of voorſchriften, aangewezen. Maar hen ook in gaven, wetenſchap, leerſtelſel, welſprekendheid, verdienſten en gebreken, met elkander te vergelijken, daar heeft deze Schrijver niet aan gedacht. Eindelijk heeft ook CLEMENCET eene Levensbeſchrijving van GREGORIUS voor de Uitgave van zijne werken geplaatst (†). Doch, deze *Benedictyner* heeft, zoo min als zijne voorgangers, den geest en het eigendom-

(*) *Bladz.* 288.

(†) *Præfat. ad T.* I. *Opp. p.* LXXIX-CXXIII.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

domlijke van zijnen Schrijver weten op te ſpooren en te beöordeelen. Veeléer durfde hij niet ondernemen, dit te doen. „Sommigen," ſchrijft hij, „ zullen het „ wel dienſtig achten, GREGORIUS en BASILIUS met „ malkanderen te vergelijken; maar dat kan de Rede „ alleen bij Wereldlijke Schrijvers doen, wier deug- „ den de krachten der menschlijke natuur niet te bo- „ ven gaan. Doch mijn eerbied voor deze Heiligſte „ Biſchoppen is veel te groot, dan dat ik dezen „ last op mij zou nemen. God alleen weet het, „ in welke gaven zij elkanderen gelijk of ongelijk „ geweest zijn, dewijl hij ze hun geſchonken heeft." In een zoo bovenmenschlijk licht worden de Kerkvaders van geleerde mannen nog in zoo laten *tijd* beſchouwd. Evenwel draagt *ondertusſchen* CLEMENCET *nog iet bij tot* deze vergelijking tusſchen deze vermaarde vrienden. Hij merkt aan, dat de welſprekendheid van BASILIUS deftiger, die van GREGORIUS vernuftiger en bevalliger geweest is; dat de eerſte meer gezocht heeft te roeren, maar deze ook te behagen, waar toe hij veel meer van de kunst ontleende; dat de ſtrengheid van zeden bij BASILIUS bijkans te hoog geſpannen ſchijnt geweest te zijn, maar dat GREGORIUS nog ſteeds een beminlijk voorkomen behouden hebbe; dat de eerſte ſtaatlijk en eerwaardig, maar deze meer lieftalig, gemeenzaam en ſchertzend, geweest is; de grootheid van den laatſten moest men uit zijne Redenvoeringen, en de geheele ſterkte van den éerſten uit zijne Brieven beöordeelen, alzoo deze beiderleië opſtellen haars gelijken nergens hebben. Over het geheel genomen, kan men deze trek-

trekken wel voor doelmatig houden, al wilde men ook de Kerkredenen van GREGORIUS voor niet zoo meesterlijk erkennen.

Het gene men bij deze vergelijking zou kunnen voegen, ten einde zijne karakterſchets te voltooijen, is zeer weinig, en ook dit kan men uit zijne ſchriften, en het gene wij van hem verhaald hebben, genoeg opmaken. Men ziet dus ligtelijk, dat het *Katholijk Leerſtelſel* aan hem, even als aan BASILIUS, meer te danken heeft, dan wel de eigenlijk *Theologiſche* Geleerdheid. Even als zijn vriend, ontvouwde en verdedigde hij het leerſtelſel ſchrander, ijverig en welſprekend. Met behulp van dit leerſtelſel, zijne ſcherpzinnigheid en geleerdheid, verklaarde hij den Bijbel vaardig genoeg; zonder een voortreffijk uitlegger, ja zonder zelfs met het Hebreeuwsch bekend te zijn. Hij waarſchuwde voor ſpitsvinnigheden, in den voordragt der Geloofsleere; maar heeft ze niet geheel in zijne Predikatiën vermijd. Hij had boven BASILIUS de Dichterlijke bekwaamheid vooruit; hij was min beſchroomd en angstvallig dan deze, waar bij men echter de treurige voorſtellen, welke hij in de Gedichten van zijne laatſte jaaren, aangaande zijnen gemoedstoeſtand, maakt, mede in aanmerking moet nemen; maar hij was tevens ook onbeſtendiger, misſchien onbedachtzamer, roemzuchtiger, en ijdeler, dan zijn vriend. Hun aanzien was en bleef ſteeds even groot; des te grooter, hoe meer zij gemeenſchaplijk op één doel, de bevestiging van het *Antiariaansch* Geloof, en op de aanprijzing van ſtrenge Godzaligheid, drongen. Doch GREGORIUS werd ook

Beſluit.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ook, volkomen als BASILIUS, door een hoofdgebrek in zijnen vroegſten aanleg verhinderd, om dat geheel tot voordeel der Kerk en der Wetenſchappen te worden, wat hij had kunnen wezen. De *Askeetiſche* neiging tot eenzaamheid, tot een minder werkzaam leven, tot ligchaamlijke boetdoeningen, tot droefgeestige overdenkingen en ſombere aandoeningen, tot mismoedige onvergenoegdheid met de menſchen, die hij niet wist te nemen, zoo als zij waren, maar naar zijne betere kundigheden en neigingen gevormd wilde hebben, bedierf één der beste vernuften, welke de Christelijke Oudheid voortgebracht heeft.

Einde van het Achtſte Deel.

Digitized by Google

Digitized by Google